

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

COOLIDGE EKSEN İKİ ENVANTERİ PLUS'IN
TÜRKÇE ADAPTASYONU VE DSM-5'TE
YER ALAN KİŞİLİK BOZUKLUKLARININ
DAVRANIŞSAL İNHİBİSYON VE DAVRANIŞSAL
AKTİVASYON SİSTEMLERİYLE
İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Yusuf BİLGE

2502990070

Tez Danışmanı
Doç. Dr. H.Özlem SERTEL BERK

İstanbul 2014

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Yusuf BİLGE

Numarası : 2502990070

Anabilim/Bilim Dalı : Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi : Doç. Dr. Özlem
SERTEL BERK

Tez Savunma Tarihi : 19.12.2014

Tez Savunma Saati : 13.00

Tez Başlığı : Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın Türkçe Adaptasyonu ve DSM-5'te Yer Alan
Kişilik Bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle İlişkilerinin
İncelenmesi

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~ karar
verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Güler BAHADIR		kabul
2- Doç. Dr. Özlem SERTEL BERK		kabul
3- Doç. Dr. Sevim CESUR		kabul
4- Doç. Dr. İlknur ÖZALP TÜRETGEN		Kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇELİK		kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Pınar ÜNSAL		
2- Yrd. Doç. Dr. Arkun TATAR		

**COOLIDGE EKSEN İKİ ENVANTERİ PLUS'IN TÜRKÇE
ADAPTASYONU VE DSM-5'TE YER ALAN KİŞİLİK
BOZUKLUKLARININ DAVRANIŞSAL İNHİBİSYON VE
DAVRANIŞSAL AKTİVASYON SİSTEMLERİYLE
İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ**

YUSUF BİLGE

ÖZ

Bu araştırmanın amaçları, Coolidge Eksen II Envanteri Plus'ın (CATI+) Türkçe adaptasyonunun gerçekleştirilmesi ve Gray tarafından geliştirilen Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nde iddia edilen cezaya duyarlılıkla ilişkili Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS) ve ödüle duyarlılıkla ilişkili Davranışsal Aktivasyon Sistemindeki (DAS) yüksek veya düşük faaliyetin psikopatolojiye yol açtığı tezinin DSM-5'te yer alan kişilik bozuklukları (KB) kümeleri ve bu kümelerdeki kişilik bozuklukları açısından geçerliliğinin Türk örnekleminde incelenmesidir.

Adaptasyon çalışmasında %40.5'i erkek, % 59.5'i kadın ve yaş ortalaması 33.40 (Ss=10.83) olan 1286 kişilik toplum örneklemini kullanılmıştır. Test-tekrar test güvenilirliği için ise 52 kişilik öğrenci grubuna uygulama yapılmıştır. Yapılan analizlerde Eksen II alt ölçeklerinin Cronbach alfa değerleri .64 - .83 arasında bulunmuştur. Test-tekrar test analizinde korelasyon katsayıları .69 - .90 arasındadır. Varimax döndürmesine göre Temel Bileşenler Analizi ile uygulanan açıklayıcı faktör analizinde öz değeri 1'in üzerinde toplam varyansın %75.58'ini açıklayan 3 faktör elde edilmiştir. Yakınsak geçerlik çalışmasında bu örneklem grubundan 963 kişiye 8 farklı ölçek ve envanter CATI +TR ile birlikte ikili, üçlü ve dörtlü setler halinde uygulanmıştır. Yakınsak geçerlik analizlerinde elde edilen korelasyon katsayıları .27 - .75 arasında değişmektedir. Ayırt edici geçerlik analizinde kişilik bozuklukları ortalamalarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı

derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda CATI+TR'nin kişilik bozuklukları alt ölçekleri dışındaki diğer alt ölçekler için de yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda bu alt ölçekler için de güçlü psikometrik kanıtlar elde edilmiştir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular CATI+TR'nin geçerli ve güvenilir bir envanter olduğunu göstermiştir.

İkinci çalışmada, DİS ve DAS faktörleriyle kişilik bozuklukları arasındaki ilişkinin tesbiti için %55.2'si kadın, %44.8'i erkek ve yaş ortalaması 37.18 (ss=10.25) olan 277 kişilik toplum örneklemine DİS/DAS ölçeği ile CATI+TR uygulanmıştır. Yapılan analizlerde B Kümesi ve kişilik bozukluklarının yüksek DAS faaliyetiyle, C kümesi ve kişilik bozukluklarının yüksek DİS faaliyetiyle ilişkili olduğu görölmüştür. A kümesi kişilik bozukluklarından Paranoid KB hem DAS'la hem de DİS'le pozitif yönde ilişkiliyken şizoid KB DAS'la negatif yönde ilişki göstermiştir. şizotipal KB ise her iki sistemle de ilişkili değildir. Toplam A kümesi KB puanları ise DİS'in yüksek faaliyetiyle ilişkilidir. Sonuç olarak, Davranışsal İnhibisyon Sistemi ve Davranışsal Aktivasyon Sistemindeki yüksek veya düşük faaliyetin kişilik bozuklarıyla ilişkili olduğu iddiası (şizotipal KB dışında) desteklenmiştir.

**TURKISH ADAPTATION OF THE COOLIDGE AXIS II
INVENTORY PLUS AND THE RELATIONSHIPS BETWEEN
BEHAVIORAL INHIBITION AND BEHAVIORAL ACTIVATION
SYSTEMS WITH PERSONALITY DISORDERS IN DSM-5**

YUSUF BİLGE

ABSTRACT

This study aims to conduct the Turkish adaptation of the Coolidge Axis II Inventory Plus (CATI+) and to test the validity of the hypothesis derived from Reinforcement Sensitivity Theory of Gray that high and low levels of activity in Behavioral Inhibition System (BIS) that is related with punishment sensitivity and Behavioral Activation System (BAS) that is related with reward sensitivity leads to psychopathology, on the basis of personality disorder (PD) clusters of DSM-5 in a sample of Turkish participants.

The participants of the adaptation study were a community sample of 1286 individuals with a mean age of 33.40 (sd=10.83) 40.5 % were men and 59.5 % were women. 52 of the participants formed the test-retest reliability sample. With respect to Axis II scales of CATI+, an exploratory factor analysis with principal components analysis method and varimax rotation revealed a three-factor structure with eigenvalues greater than 1, explaining 75.88 % of the total variance, corresponding to the three major clusters of PDs. Furthermore, a subsample of 963 individuals were presented with either two or three of the 8 convergent validity scales where the pearson correlation values varied between .27 and .75. With respect to discriminant validity, personality disorder scale scores changed as a function of reported history of psychological/psychiatric help; those with a history of psychiatric help scored significantly higher. Cronbach's alpha values of axis II scales were observed to be between .64 -.83, whereas the test-retest values were .69-.90. The rest of the scales other than those of Axis II were also tested for validity and reliability. These

findings also demonstrated strong levels of psychometric evidence. As a conclusion, the Turkish version of CATI+ (CATI+TR) was accepted to be a valid and reliable inventory.

In order to investigate the validity of Gray's hypothesis for Turkish participants, a community sample of 277 individuals (mean age =37.18, sd=10.83, 40.5 % men and 59.5 % women) were administered with BIS/BAS Scale in addition to CATI+TR. The pearson correlations of BIS and BAS scores with CATI+TR Axis II PD Subscales indicated that Cluster B Global and individual PD scores were significantly correlated with increased BAS activity where on the other hand that of Cluster C scores were significantly correlated with increased BIS activity. Although the global Cluster A PD scores were significantly correlated with increased BIS activity, the pattern of correlations of individual PD scores under this Cluster varied: The Paranoid PD was observed to be positively related with both BIS and BAS scores and Schizoid PD was negatively related with only BAS scores. However Schizotypal PD did not show any significant relationships with neither of the two response systems. As a conclusion, the suggestion that the increased and decreased activity in Behavioral Inhibition and Behavioral Activation Systems are related with personality disorders is supported except for Schizotypal Personality Disorder.

ÖNSÖZ

Tezimizde öncelikle 40 yılı aşkın bir geçmişe sahip olmasına ve yurt dışında sayısız araştırmaya konu olmasına rağmen Türk psikoloji literatüründe birkaç araştırma ve atıf dışında hak ettiği yeri alamayan Gray'ın Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'ne (PDT) dayanarak DSM-5'te yer alan kişilik bozukluklarının nedensel temellerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amacımızın yanı sıra, tezimizin ilk bölümünde kişilik ve kişilik bozuklukları alanında çalışma yapacak araştırmacılara bilgi sağlamak amacıyla teorinin genel çerçevesine ve bu konuda yapılan araştırmalara olabildiğince geniş bir şekilde yer verilmiştir. Araştırmamızda, Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'ni tercih etmemizin en önemli sebebi, bu teorinin arka planında yer alan Eysenck'in kişilik teorisinde olduğu gibi PDT'de de kişiliğe ve kişilik bozukluklarına boyutsal yaklaşımın benimsenmiş olmasıdır. Ki boyutsal yaklaşımın avantajları göz önünde bulundurularak DSM-5'te önceki versiyonlardan farklı olarak kişilik bozukluklarına kategorik yaklaşımla birlikte boyutsal yaklaşıma da yer verilmiştir. Bir diğer sebep ise, diğer yaklaşımlardan farklı olarak kişilik boyutlarının nedensel temellerine vurgu yapması ve bu noktada güçlü deneysel kanıtlara sahip olmasıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz araştırmayı gerçekleştirmek için kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren geçerli, güvenilir ve güncel bir ölçüm aracına ihtiyaç duyulmuştur fakat Türkiye'de bu özellikleri taşıyan bir ölçek mevcut değildir. Bu noktada ilk amacımızı gerçekleştirmek ve kişilik bozukluklarının ölçümüyle ilgili eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak için Coolidge Eksen II Envanteri Plus'ın (CATI+) Türkçe adaptasyonunu gerçekleştirmek ve araştırmacıların hizmetine sunmak tezimizin bir diğer amacı olmuştur.

Her iki amacı gerçekleştirmek için başladığım uzun ve zorlu araştırma sürecinde kendisini tanıma şansına sahip olduğum, pozitif yaklaşımıyla çalışma azmimi ve motivasyonumu arttıran ve bilgisini paylaşmakta cömert davranan değerli danışmanım Doç. Dr. H. Özlem SERTEL BERK'e,

Bilimsel düşünce, araştırma ve sorgulamanın önemini benimseten ilkokul öğretmenim babama,

Psikolojiye yönelik ilgimi ve merakımı bilimsel temele oturtmamda büyük emeği ve katkısı olan her zaman sevgi ve minnetle andığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. İsmail Alev ARIK'a,

Sadece tezin araştırılmasında ve veri toplanmasında değil hayatımın her alanında büyük emek ve sabırla destek olan meslektaşım, yol ve hayat arkadaşım biricik eşim Uzman Psikolog Yıldız'a,

Klinik alanda çalışmamda ön ayak olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen Uzman Psikolog Yavuz ERTEN'e,

Araştırmam sırasında yaptıkları değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Sevim CESUR'a ve Prof. Dr. Güler BAHADIR'a,

Verilerin toplanması için çaba sarf eden değerli arkadaşlarım Fazilet YAVUZ BİRBEN'e, Hacer ŞENGÜL'e, Hasan YAMAN'a, Yılmaz ÇERÇİ'ye, Yunus ŞENGÜL'e, Özcan EFİLTİ'ye, Cengiz BAYRAM'a, Hayrettin ERTUĞRUL'a, Alpay BOZDAĞ'a, Asım GÜMÜŞ'e, Gülten YILMAZ'a, Aysel İLHAN'a, Çiğdem ÖZER'e,

Anlayışlarından ve desteklerinden dolayı kızım Senanur'a ve oğlum Hüseyin'e,

Son olarak bilimsel bir çalışmaya katkı sağlamak dışında hiçbir karşılık beklemeyen tüm katılımcılara emekleri ve destekleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar	xv
ŞEKİLLER	xix
KISALTMALAR LİSTESİ	xx
GİRİŞ	1
1. LİTERATÜR	4
1.1. Kişilik	4
1.2. Kişilik Teorileri	9
1.2.1. Psikanalitik Yönelimli Psikodinamik Yaklaşımlar	9
1.2.2. Hümanistik Yaklaşımlar	13
1.2.3. Davranışçı ve Bilişsel Yaklaşımlar	15
1.2.4. Trait (Ayrıcı Özellik/Vasıf) Yaklaşımları	17
1.2.4.1. Eysenck'in Kişilik Modeli	23
1.2.4.1.1. Kişiliğin Hiyerarşik Yapısı	24
1.2.4.1.2. Eysenck'in Boyutsal Modeli	30

1.2.4.1.3.	Kişilik Boyutlarının Nedensel Temelleri	37
1.2.4.2.	Gray’ın Pekiştireç Duyarlılık Teorisi	47
1.2.4.2.1.	Pekiştireç Duyarlılık Teorisi’nin Revizyonu	58
1.3.	Eysenck’in Kişilik Teorisi (PEN Model), Pekiştireç Duyarlılık Teorisi (PDT) ve Psikopatoloji	62
1.4.	Kişilik Bozuklukları ve DSM	76
1.4.1.	DSM-5’te Kişilik Bozukluklarının Boyutsal Değerlendirmesi	82
1.4.2.	Kişilik Bozukluklarının Ölçülmesi ve Coolidge Eksen II Envanteri Plus (CATI+)	88
1.4.3.	Coolidge Eksen II Envanteri Plus (CATI+)	91
1.5.	Araştırmanın Amaçları	96
1.5.1.	Araştırmanın Problem ve Hipotezleri	96
1.5.1.1.	Coolidge Eksen II Envanteri Plus’ın Türkçe Adaptasyonu Problem ve Hipotezleri	96
1.5.1.2.	DSM-5’te Yer Alan Kişilik Bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle İlişkilerinin İncelenmesi Problem ve Hipotezleri	98

2. YÖNTEM	101
2.1. Katılımcılar	101
2.1.1. CATI+TR Türkçe Adaptasyon Çalışması Grupları	101
2.1.1.1. CATI+TR Güvenirlik Çalışması Grupları	101
2.1.1.2. CATI+TR Geçerlik Çalışması Grupları	104
2.1.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin İlişkisi Çalışma Grubu	105
2.2. Veri Toplama Araçları	107
2.2.1. Demografik Bilgiler Formu	107
2.2.2. Coolidge Eksen II Envanteri Plus (CATI+)	107
2.2.3. Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Formu'nun Türkçe Uyarlaması (CATI+TR)	108
2.2.4. Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri–Kişilik Bozuklukları (MMPI-KB)	109
2.2.5. Kişilik İnanç Ölçeği-Kısa Türkçe Form (KİÖ-KTF)	110
2.2.6. Beck Depresyon Envanteri (BDE)	111
2.2.7. Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri (STAI)	111
2.2.8. Kısa Semptom Envanteri (KSE)	112
2.2.9. Mevcut Semptomlar Ölçeği (MSÖ)	113
2.2.10. Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ)	113
2.2.11. Barratt Dürtüsellik Ölçeği-11 (BIS-11)	113
2.2.12. Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği (DİS/DAS Ölçeği)	114

2.3. İşlemler	115
2.4. Veri Analizi	118
2.4.1. CATI+TR'nin Türkçe Adaptasyonu Veri Analizleri	118
2.4.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin İlişkileri Veri Analizleri	119
3. BULGULAR	121
3.1. Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın Türkçe Adaptasyon Çalışması Bulguları	121
3.1.1. CATI+TR'nin Güvenirlik Çalışması Bulguları	121
3.1.1.1. İç Tutarlık Analizi Bulguları	121
3.1.1.2. Test-Tekrar Test Güvenirliği Bulguları	135
3.1.2. Coolidge Eksen İki Envanteri Plus Türkçe Formu'nun Geçerlik Çalışması Bulguları	137
3.1.2.1. Faktör Analizi Bulguları	137
3.1.2.2. Yakınsak Geçerlik Bulguları	138
3.1.2.3. Ayırt Edici Geçerlik Analizi Bulguları	144
3.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin İlişkileri Bulguları	148
3.2.1. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin Korelasyon Analizi Bulguları	148

3.2.2.	DİS ve DAS Puanlarının Kişilik Bozukluklarını Yordama Gücüne Yönelik Regresyon Analizi Bulguları	151
3.2.3.	B ve C Kümesi Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin Faktör Analizi Bulguları	152
3.2.4.	Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleri Düzeyi Gruplarının Kişilik Bozuklukları Ortalama Puanlarının Farklarının Analizi Bulguları	153
4.	SONUÇ VE ÖNERİLER	158
4.1.	Coolidge Eksen II Envanteri'nin Türkçe Adaptasyon Çalışmasının Sonuç ve Önerileri	159
4.2.	DSM-5 Kişilik Bozuklukları Kümeleri ve Bu Kümelerdeki Kişilik Bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle İlişkilerinin İncelenmesinin Sonuç ve Önerileri	175
	KAYNAKÇA	200
	EKLER	230
EK 1.	CATI+TR Yönerge ve Demografik Bilgiler Formu	231
EK 2.	CATI+TR Paranoid Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	232
EK 3.	CATI+TR Şizoid Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeler	233
EK 4.	CATI+TR Şizotipal Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	234

EK 5.	CATI+TR Anti-Sosyal Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	235
EK 6.	CATI+TR Borderline Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	236
EK 7.	CATI+TR Histrionik Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	237
EK 8.	CATI+TR Narsisistik Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	238
EK 9.	CATI+TR Çekingen Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	239
EK 10.	CATI+TR Bağımlı Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	240
EK 11.	CATI+TR Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri	241
EK 12.	Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği (DİS/DAS Ölçeği) Örnek Maddeleri	242
ÖZGEÇMİŞ		243

TABLÖLAR

Tablo 1.	Psikotizm, Dışadönüklük ve Nörotisizm boyutlarının kombinasyonlarına karşılık gelen kişilik özellikleri	29
Tablo 2.	DSM’lerdeki Kişilik Bozukluklarının Evrimi	81
Tablo 3.	CATI+TR’nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasındaki örneklem grubunun demografik özellikleri	103
Tablo 4.	Yakınsak geçerlik sınaması kapsamında CATI+TR ile birlikte uygulanan geçerlik ölçekleri ve bu ölçekleri alan katılımcıların yaş ve cinsiyetlerine ilişkin demografik özellikleri	104
Tablo 5.	Ayırt edici geçerlik sınaması kapsamında oluşturulan gruplardaki katılımcıların yaş ve cinsiyetlerine ilişkin demografik özellikleri	105
Tablo 6.	Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS ilişkisi çalışmasındaki örneklem grubunun demografik özellikleri	106
Tablo 7.	DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen DİS ve DAS seviye grupları	107
Tablo 8.	Türkçe adaptasyon çalışması ve Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS ilişkisi araştırmaları için CATI +TR ile Birlikte Uygulanan Ölçek Setleri ve Katılımcı Sayıları	117
Tablo 9.	Türkçe adaptasyon çalışması ve Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS ilişkisi araştırmaları için Uygulanan CATI +TR ve diğer ölçeklerin uygulama sayıları	117
Tablo 10.	Şizoid Kişilik Bozukluğu ve Dürtüsellik Alt Ölçekleri Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları	123

Tablo 11.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Eksen I alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	125
Tablo 12.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	127
Tablo 13	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapması, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	129
Tablo 14.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	130
Tablo 15.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Düşmanlık alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	131
Tablo 16.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Normatif ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	132
Tablo 17.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	133

Tablo 18.	Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Geçerlik alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları	134
Tablo 19.	CATI+TR adaptasyon çalışmasında Cevap Tercih Sıklığı ortalamaları ve standart sapmaları	134
Tablo 20.	CATI+TR Eksen I alt ölçeklerinin test-tekrar test uygulamasındaki ortalama, standart sapma ve test-tekrar test korelasyon katsayıları	135
Tablo 21.	CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin test-tekrar test uygulamasındaki ortalama, standart sapma ve test-tekrar test korelasyon katsayıları	136
Tablo 22.	CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin başlıca faktör yüklenme sonuçları	138
Tablo 23.	CATI+TR Eksen I alt ölçekleri ve diğer ölçeklerin yakınsak geçerlik ölçekleri ile korelasyon katsayıları ve yakınsak geçerlik ölçeklerinin çalışmadaki Cronbach alfa güvenirlik katsayıları	140
Tablo 24.	CATI+TR Kişilik Bozuklukları ölçekleri ile MMPI Kişilik Bozuklukları ve Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Form alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları	142
Tablo 25.	CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçekleri ile Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları	143
Tablo 26.	Psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla yardım öyküsü olmayan grubun CATI+TR Eksen I alt ölçekleri ortalamalarının karşılaştırılması	145

Tablo 27.	Psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla olmayan grubun CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçekleri ortalamalarının karşılaştırılması	146
Tablo 28.	Psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla olmayan grubun CATI+TR Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, Düşmanlık, Dürtüsellik, Duygusal Değişkenlik, Uyumsuzluk ve Kararsızlık alt ölçekleri ortalamalarının karşılaştırılması	147
Tablo 29.	DİS-DAS ve alt ölçekleri DSM Kişilik Bozuklukları arasındaki korelasyon katsayıları	150
Tablo 30.	DİS ve DAS Puanlarının Kişilik Bozukluklarını Yordama Gücüne Yönelik Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları	152
Tablo 31.	CATI+TR B ve C Kişilik Bozuklukları Kümeleri ile DİS/DAS alt ölçeklerinin başlıca faktör yüklenme sonuçları	153
Tablo 32.	DİS ve DAS Puanı Düzeyi Gruplarının A Kümesi Kişilik Bozuklukları Puan Ortalamaları Arasındaki Farklara Yönelik t testi Sonuçları	155
Tablo 33.	DİS ve DAS Puanı Düzeyi Gruplarının B Kümesi Kişilik Bozuklukları Puan Ortalamaları Arasındaki Farklara Yönelik t testi Sonuçları	156
Tablo 34.	DİS ve DAS Puanı Düzeyi Gruplarının C Kümesi Kişilik Bozuklukları Puan Ortalamaları Arasındaki Farklara Yönelik t testi Sonuçları	157

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Eysenck'in 4 seviyeli hiyerarşik kişilik yapısı	26
Şekil 2.	Psikotizmin hiyerarşik yapısı	27
Şekil 3.	Dışadönüklüğün hiyerarşik yapısı	28
Şekil 4.	Nörotikliğin hiyerarşik yapısı	28
Şekil 5.	Eysenck'in Boyutsal Kişilik Modeli	35
Şekil 6.	Eysenck'in dışadönüklük (ARAS-Kortikal Canlanma) ve nörotisizme (limbik sistem veya visceral beyin) ilişkin hipotetik fizyolojik modeli	44
Şekil 7.	Eysenck'in kişilik teorisinin temel bileşenlerinin modeli	46
Şekil 8.	Gray'in kişilik tipleri ve pekiştireç biçimleri arasındaki ilişki hipotezi	48
Şekil 9.	Pekiştirece duyarlılık ile Nörotisizm ve Dışadönüklük boyutlarının ilişkisi	57

KISALTMALAR LİSTESİ

ARAS: Ascending Reticular Activating System

BAS: Behavioural Activation System

BDE: Beck Depresyon Envanteri (Beck Depression Inventory)

BIS: Behavioural Inhibition System

BIS-11: Barratt Dürtüsellik Ölçeği-11

CATI+ : Coolidge Axis II Inventory Plus

CATI+TR: Coolidge Axis II Inventory Plus Türkçe Form

D: Dışadönüklük

DAPP-BQ: Dimensional Assessment of Personality Pathology-Basic Questionnaire
(Kişilik Bozukluğunun Boyutsal Değerlendirmesi)

DAS: Davranışsal Aktivasyon Sistemi

DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

DİS/DAS Ölçeği: Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi
Ölçeği (Behavioral Inhibition System/Behavioural Activation
System Scales-BIS/BAS Scales)

DİS: Davranışsal İnhibisyon Sistemi

DKDS: Dövüşme/Kaçma/Donma Sistemi

DKS: Dövüş-Kaç Sistemi

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

EPI: Eysenck Personality Inventory (Eysenck Kişilik Envanteri)

EPQ: Eysenck Personality Questionnaire (Eysenck Kişilik Ölçeği)

EPQ-R: Eysenck Personality Questionnaire-Revised (Eysenck Kişilik Ölçeği-R)

FFS: Fight–Flight System

FOTÖ: Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği

GWPQ: Gray-Wilson Kişilik Ölçeği (Gray-Wilson Personality Questionnaire)

IPDE: International Personality Disorder Examination (Uluslararası Kişilik Bozukluğu Değerlendirmesi)

IPDS: The Iowa Personality Disorder Screen (Iowa Kişilik Bozukluğu Taraması)

IPO: Inventory of Personality Organisation (Kişilik Organizasyonu Envanteri)

KB: Kişilik Bozukluğu

KiÖ-KTF: Kişilik İnanç Ölçeği-Kısa Türkçe Form

KSE: Kısa Semptom Envanteri

MAPP: Multi-source Assessment of Personality Pathology (Kişilik Patolojisinin Çok Kaynaklı Değerlendirilmesi)

MCMI: Millon Clinical Multiaxial Inventory (Millon Çok Yönlü Klinik Envanteri)

MMPI: Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (The Minnesota Multiphasic Personality Inventory)

MMPI-KB: Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri–Kişilik Bozuklukları

MSÖ: Mevcut Semptomlar Ölçeği

N: Nörotisizm

o-PDT: Orijinal Pekiştireç Duyarlılık Teorisi

P: Psikotizm

PAS: Personality Assessment Schedule (Kişilik Değerlendirme Çizelgesi)

PBQ: Personality Belief Questionnaire (Kişilik İnanç Ölçeği)

PDQ-R: Personality Diagnostic Questionnaire (Kişilik Tanı Sorgulaması)

PDT: Pekiştireç Duyarlılık Teorisi

PEN Model: Psychoticism, Extraversion, Neuroticism Model

r-PDT: Revize edilmiş Pekiştireç Duyarlılık Teorisi

RST: Reinforcement Sensitivity Theory

SAP: Standardized Assessment of Personality (Standardize Kişilik Değerlendirmesi)

SCID-II: DSM-IV için Yapılandırılmış Klinik Görüşme (Structured Clinical Interview for DSM-IV)

SPSRQ: The Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire (Ödüle Duyarlılık ve Cezaya Duyarlılık Ölçeği)

STAI: Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri (State-Trait Anxiety Inventory)

SWAP-200: Shedler-Westen Assessment Procedure-200 (Shedler-Westen Değerlendirme Prosedürü-200)

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

YG: Yakınsak Geçerlik

GİRİŞ

Günlük hayatta bir insan hakkında “nasıl birisidir” diye sorulduğunda aslında o kişinin diğer insanlardan farklılıkları ve ortak özellikleri yani kişiliği soruluyor demektir. Tarife genellikle o kişinin fiziksel özellikleri sayılarak başlanır. Soran kişi, o kişinin fiziksel yapısını zihninde canlandırmaya başlarken bile bu fiziksel özellikleri üzerinden o kişinin kişilik yapısıyla ilgili tahminler yapmaya başlar. Bunu yaparken önceki deneyimleriyle oluşturduğu fiziksel özelliklerle (ten rengi, boyu, kilosu gibi) kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyle ilgili yargılarını kullanır. Yine benzer bir şekilde kişinin nereli olduğu, ne iş yaptığı, eğitimi, ekonomik durumu, cinsiyeti vs. gibi özelliklerini öğrendikçe bu bilgilerle ilişkili diğer kişilik yargıları da devreye girmeye başlar. Kişi hakkındaki tarif, öfkeli, gergin, sevecen, cimri, içedönük, dışadönük, canlı, inatçı, cesur, korkak, uzlaşmacı vs. gibi kişilik özellikleriyle devam eder. Soruyu soran kişinin zihninde o kişi hakkında yine önceki deneyimlerinin ve kendi kişiliğinin de etkisiyle oluşturduğu tiplene kümelerinden birisine uyan bir imaj ortaya çıkar. Bu imaj, o kişinin bir yandan diğer insanlarla benzer yanlarını taşıırken bir yandan da o kişiyi “o” yapan farklılıkları barındırır. Daha sonra bu tahminî imaj üzerinden o kişi hakkında yorumlar yapılır. Bu yorumlar aslında örtük olarak, o kişinin nerede nasıl davranacağıyla ilgili tahminlerdir. Tahminde bulunmak bu imajdaki kişinin tutarlı ve sürekli olarak aynı şekilde davranacağının ön kabulünü içerir. Soru soran kişi, hakkında bir kişilik imajı oluşturduğu kişinin “neden öyle olduğunu” düşünmeye başladığı zaman o kişiyle ilgili yaradılış (mizaç) özellikleri, anne-babasının yetiştirme tarzı, doğduğu ve büyüdüğü yer, büyüdüğü zaman dilimi, yaşadığı olaylar, ekonomik durum vs. gibi etkenleri saymaya başlar. Hemen hemen herkes nedensel tahminlerde bulunurken bu ve benzeri etkenlerden bahseder. Ancak nedensel tahminlerde bulunan herkes için bu etkenler aynı önem sırasına ya da baskınlık düzeyine sahip değildir. Kimi insan kendi hayat hikâyesinden yola çıkarak yaşanan olayların, kimi insan anne-baba tutumunun, kimi insan doğduğu ve büyüdüğü çevrenin etkisinin, kimi insan da yaradılış özelliklerinin veya anne-babaya benzemenin önemini göz önünde bulundurur. Gündelik hayatta olduğu gibi, bilimsel alanda da psikologlar için kişilikle ilgili

benzer sorular, cevaplar ve süreçler söz konusudur, hatta teoriler bile benzer biçimde şekillenir. Fark şudur; herhangi bir insan kişiliği tanımlarken, tahmin yaparken ve nedenleri açıklarken kendi kişisel deneyimlerine, kişilik yapılarına ve bakış açısına dayanırken psikologlar gözlem ve araştırmalar yapar, sayısal veriler kullanır, objektif davranır ve kavramları operasyonel olarak tarif ederler. Ancak yine de psikologların kişilik kavramına yaklaşımlarını değerlendirirken gözden kaçırılmaması gereken önemli noktalardan biri, araştırmanın konusu olan nesnenin de araştırma yapan öznenin de insan olmasıdır ve bu durum teorilerin yapısını önemli derecede etkilemekte ve subjektif bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Yani bazen teorisyenler elde ettikleri verilere gündelik hayattaki insanların yaklaşım biçimlerinde olduğu gibi kendi kişilik yapılarının, felsefi görüşlerinin veya içinde bulundukları kültürel yapının etkisiyle yanlı yaklaşabilmektedirler. Freud'un nevrotik yapısı, Adler'in hasta ve güçsüz bir çocuk oluşu, Jung'un mistisizm eğilimi, Skinner'in mekanik materyalist bir anlayışa sahip olması, M. Klein'in çocuğunun intiharı ve kötü bir anne olarak suçlanması, Eysenck'in dik kafalı ve asi bir kişilik olarak tanınması (ona göre, dışadönükler zor şartlandıkları için toplumsal kuralları öğrenmekte zorluk çekerler!) gibi örnekler bu teorisyenlerin kişilikle ilgili teorilerinin objektifliği hakkında soru işaretleri uyandırabilmektedir. Bu örnekler, kişiliğin tanımlanmasında öncülük eden kuramcılarının bile kuramlarını oluşturma süreçlerinde kendi kişilik yapılanmalarından ne kadar etkilendiklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu konuda tek bir doğruya ulaşmanın zorluğu yukarıda ifade ettiğimiz unsurları barındırsa da kişilik kavramı ve bu kavrama bağlı olarak kişiliğin tanımlanması, kişiliğin nasıl oluştuğu, ölçümü, sınıflandırılması, kişilik bozuklukları ve bu bozuklukların etiyolojisi ve tedavisi konuları yine de psikoloji biliminde çok sık ele alınan temel konular arasında yer almaktadır. Ancak yine yukarıda belirttiğimiz gibi her kuramcı kişiliğin tanımlanması, oluşumu ve sınıflandırılması çabalarını birbirinden farklı bir unsura ağırlık vererek gerçekleştirmektedir. Araştırmamızın dayandığı Pekiştireç Duyarlılık Teorisi (PDT) ise kişiliği oluşturan boyutları ödüle ve cezaya duyarlılık temelinde ele almaktadır. Ancak bilindiği gibi bu teorinin hareket noktası Eysenck'in 3 Boyutlu Kişilik Modelidir. Eysenck (1987), 3 Boyutlu Kişilik Modeli'yle (Psychotism, Extraversion,

Neuroticism – PEN model) dışadönüklük, nevroitiklik ve psikotizm boyutlarının farklı toplumlarda, farklı cinsiyetlerde ve yaşlarda ortaya çıktığını ve bu boyutların altında yatan nedensel biyolojik ve genetik bulguların olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kişilik bozukluklarının da bu üç boyutun kombinasyonları olduğunu iddia etmiştir. Eysenck'in kişilik modelini kabul eden fakat bu boyutların nedensel temelleri açısından Eysenck'ten ayrılan ve Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'ni geliştiren Gray (Gray, 1970, 1981, 1991; Gray ve McNaughton, 2000) ise beyinde ödüle ve cezaya duyarlı iki sistemin varlığından bahsetmiş ve bu sistemleri Davranışsal Ketleme ve Davranışsal Aktivasyon sistemleri olarak isimlendirmiştir. Aynı zamanda bu iki sistem, DSM'nin kişilik bozukluğu kategorilerinin altında yatan boyutsal yapılar olarak da ele alınarak araştırılmaya başlanmıştır. Bu alanda henüz literatürde az sayıda araştırma bulunmakla birlikte ülkemizde bu konuda yapılmış herhangi bir araştırma mevcut değildir. Ayrıca ülkemizde araştırmamızda kullanabileceğimiz kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren ve güncel herhangi bir ölçüm aracı da bulunmamaktadır. Dolayısıyla, yapacağımız araştırmayla hem DSM'nin kişilik bozuklukları kategorilerinin altında yatan boyutları Gray'in Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'ne dayanarak inceleyeceğiz hem de kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın [(Coolidge Axis II Inventory Plus (CATI+) Coolidge, 2006] Türkçe adaptasyonunu yaparak Türk araştırmacıların hizmetine sunmayı amaçlayacağız.

1. LİTERATÜR

1.1.Kişilik

Kişiliği tanımlama çabaları ilk olarak felsefenin içinde başlamış ve birçok felsefeci insanı tanımlamaya çalışırken kişilik, karakter, mizaç, normal-anormal gibi kavramlara vurgu yapmıştır. Yüzyıllar boyunca ilgi görmesine rağmen bu kavramın bilimsel gelişimi, 1930’lu yıllarda kişilik psikolojisinin diğer sosyal bilimlerden ayrı bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla başlamıştır (Yelboğa, 2006). Fakat birçok teorisyen kişiliği farklı yönlerden ele alarak birbirinden farklı tanımların ortaya çıkmasına yol açmıştır ve bugün hala üzerinde tam olarak anlaşma sağlanmış bir kişilik tanımından bahsetmek mümkün değildir. Kişilik kavramı üzerine yapılan açıklamalar, genellikle bir kişiyi diğerinden ayıran bireysel farklılıklara odaklansa da kişiliğe dair yapılan çalışmalar insanları belli ortak sınıflamalar ya da tanımlamalar içine sokmayı hedefleyen bir niteliktedir.

Kişiliği tanımlamaya ve açıklamaya çalışan başlıca teorilere kısaca göz atmadan önce genel olarak kabul gören birkaç kişilik tanımını ele almak yararlı olacaktır.

“Kişilik” sözcüğü Türkçe’de bir kişi olarak bireyin kendi bütünlüğü içinde varoluşunu dile getirmektedir (Baysal ve Tekarslan, 1987). Türk Dil Kurumu sözlüğünde (2013), kişilik; 1. Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, 2. Bireyin toplumsal hayatı içinde edindiği alışkanlıkların ve davranışların bütünü. Bireyin ruhsal ve toplumsal tepkilerinin tümüne verilen ad. 3. Kişinin, işler durumdaki ruhsal, bedensel ve fizyolojik özelliklerinin kendine özgü olan az çok durağan bütünlüğü olarak, Hançerlioğlu’nun (s. 229, 1997) Ruhsal Bilim Sözlüğü’nde ise, “kişiyi bütün öteki kişilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümü” olarak tanımlanmaktadır. Batı dillerinde ise “kişilik” (*fr.* personallité, *alm.* personalitaet, *ing.* personality) kelimesinin etimolojik kökeni “persona” kelimesine dayanır. Persona, klasik Roma tiyatrosunda oyuncuların yüzlerine taktıkları ve

temsil ettikleri özelliklere uyan maskelere verilen isimdir. O dönemde “persona” maskenin arkasındakinin gerçek kişiliğini değil oynadığı tiptemeyi temsil ederken, zamanla kişinin gerçekte yansıttığı tavır ve davranışlarının bütünü anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır (Aslan, 2008).

Kişiliği açık bir şekilde tanımlayan teorisyenlerin başında Allport (1897–1967) gelmektedir. Allport 1937’de yayınladığı “Kişilik” kitabında kişiliği kişinin kendine özgü düşünce, davranış ve duygu kalıbını üreterek bireyin çevreyle uyumunu belirleyen psikofiziksel sistemlerin bireyin kendi içindeki dinamik organizasyonu olarak tanımlamıştır (Lovell, 1970). Bir başka deyişle, kişilik, bireyin karakteristik düşünce, duygu ve davranışlarını belirleyen psikofizik sistemlerin dinamik bir şekilde örgütlenmesidir. Allport *dinamik organizasyon* kavramı ile kişiliğin sürekli olarak değişim ve gelişim içerisinde olan organize bir sistem olduğunu vurgularken, “*bireye özgü*”lülle kişiliğin bireyin davranışlarının da ötesine uzanan şey olmasını kastetmektedir. Onun tanımında *psikofiziksel* ile kişiliğin ne ruhsal ne de sinirsel bir yapı olduğu, ancak her ikisi ile birlikte açıklanabileceği ifade edilmektedir. *Belirlemek* kelimesiyle ise dışa vuran ve uyumsal davranışların kişilik özellikleri tarafından belirlenme eğiliminde olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak, *çevreye kendine özgü uyum*; işlevsel olarak, kişiliğin her bireye özgü, hayatta kalım ve genel olarak uyum kalıbı gibi görev yapmasıdır (Svrakic ve Cloninger, 2007).

Genel olarak kabul gören bir diğer tanıma göre kişilik, “benzer durumlarda diğer insanların ortaya koyacağı davranışlardan farklı ve bir seferden diğerine kişinin davranış tutarlılığı gösterdiği az çok sabit içsel faktörler” olarak tanımlanmaktadır (Hampson, 1985). Cüceloğlu’na göre ise (1996), bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir. Cüceloğlu, *ayırt edicilik (distinctive)* terimini bireyi diğer bireylerden farklı kılan özellik; *tutarlılık (consistency)* terimini “zaman boyutu içinde o kişinin benzer durumlarda davranışlarının değişmemesi”; *yapılaşmış (structured)* terimini kişiliğin birçok birimden oluşan bir sistem olması ve her birimin birbiriyle bağlantılı bir örüntü

geliştirmesi olarak açıklar. Tüm bu kavramların somutlandığı ve bireyin gündelik davranışında gözlenebilen yanı ise *ilişki kurma biçimidir*.

Atkinson, R.L. ve arkadaşlarına göre (1990), “kişiliği, bireyin fiziksel ve sosyal ortamıyla etkileşim biçimini ortaya koyan düşünce, duygu ve davranışın ayırt edici ve karakteristik örüntüleri olarak tanımlamak mümkündür”. Bu ayırt edici örüntülerin içine alışkanlıklar, algılamalar, davranış tarzları, olaylara ve çevreye bakış açıları girmektedir.

Kişiliğin rolü ve kökenleri kavramlaştırmalarından destek alarak kişilik gelişimine daha fazla odaklanan, biyolojik ve beyin çalışmalarından hayvan modellerine kadar uzanan verilerden yararlanan yeni modellere göre, kişilik, temel ve evrensel duygular (ilgi, mutluluk/keyif, üzüntü, öfke, iğrenme ve korku) ve bu duygularla ilişkili yaşantıların bir birleşiminden oluşur (Cohen, 2008). Izard (2007) bu duyguları, homeostazis ve fizyolojik dürtüleri karakterize eden döngüsel süreçlere ait bilişleri motive eden ve düzenleyen evrensel kapasiteler olarak tanımlamıştır. Ona göre, duygusal şemaların tutarlı durağan grupları, kişilik örüntüleri olarak örgütlenir.

Özetle, bu tanımlamalar kişiliğin içsel bir yapısının ve fizyolojik bir yanının olduğu, bireye özgü düşünce, duygu ve davranış kalıplarından oluştuğu, süreklilik ve tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kişiliğin tanımlanmasının yanı sıra kişiliğin nasıl oluştuğu, geçmişteki veya şimdiki belirleyici faktörlerinin neler olduğu, doğuştan mı getirildiği yoksa sonradan mı oluştuğu gibi konular önemli bir tartışma konusudur. Pekçok yazarın uzlaştığı nokta kişiliğin mizaç, karakter ve zekâdan oluştuğudur. *Mizaç*, biyolojik olarak var olanıdır; *karakter* ise sosyal ve kültürel olarak geçen özelliklerden oluşur (Arkar, 2004). Sonuç olarak, kişilik mizaç ve karakterin iki yönlü etkileşimini içeren uyum sağlayıcı karmaşık bir sistem olarak tanımlanır. Zekâ ise, hem yapısal hem de öğrenilmiş ve sosyal özellikleri taşıyan ve kişiliği etkileyebilen bir faktördür (Aslan, 2008). Bu faktörler aynı zamanda kişiler arasında gözlemlenen bireysel farklılıkların

nedenlerinin anlaşılması açısından da önem taşımaktadır. Kişilik teorisyenleri, yaptıkları kişilik tanımlarıyla birlikte kişiliği belirleyen faktörlere verdikleri önem açısından da birbirlerinden farklılaşmakta ve teorilerini bu nedensel temeller üzerinde şekillendirmektedirler.

Literatüre bakıldığında kişilik oluşumunu belirleyen faktörlerin kalıtsal eğilimler ve çevresel etkenlerin etkileşimi sonucunda geliştiği görüşü genel kabul görmektedir.

Biyolojik ve Kalıtsal Faktörler: Kişilik üzerinde genlerin rolünü anlamak için, hayvan çalışmaları, ayrı çevrelerde yetişen ikiz ve evlatlık verilme araştırmaları yapılmıştır. Araştırmalar bundan 2000 yıl önce Yunan fizikçi Galen'in öne sürdüğü "Kişilik kuşaktan kuşağa geçer" varsayımını desteklemektedir. İkiz çalışmalarına göre farklı aileler tarafından farklı koşullarda yetiştirilen çocuklar kişilikleri oturduğunda yanlarında büyüdükleri kişilerden çok biyolojik aileleriyle benzerlikler göstermektedir. Bu da, kişilikte genlerin etkisinin olduğunun bir kanıtıdır. Rakamsal olarak ise bu pay %15 ila % 50 arasında değişebilmektedir (internet:1)

Kişiler biyolojik olarak insan olma noktasında ortak olmakla birlikte ait oldukları ırk dolayısıyla ten, göz, saç rengi ve anatomik yapı gibi fiziksel görüntü anlamında da birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Her ne kadar insanların fiziksel görünümlerinden yola çıkarak kişilikleri hakkında tahminler yürüten teoriler olsa da insanlar birbirlerinden farklı göründükleri için farklı kişiliklere sahiptir, diyemeyiz. Çünkü "fiziksel görünüm" kişilik özelliklerini şekillendirmez (örneğin, Sheldon'un bedensel yapıya göre yaptığı sınıflandırma geçerliliğini yitirmiştir, Cüceloğlu, 1996). Ancak insanların başkalarıyla ilişki kurmak istediklerinde dikkate aldıkları biyolojik özellikler ve bu bağlamda ortaya çıkan ilişkiler, zamanla bireylerin kişiliğinin oluşmasında etken rol oynayabilmektedir. İnsanların bu tepkilere verdikleri cevaplar uzun süreli ve benzer nitelikte olursa, değişik kişilik yapılarının oluşması gündeme gelmektedir. Örneğin güzel ya da yakışıklı olmanın, uzun boylu ve güçlü olmanın kişiyi daha avantajlı bir konuma getirdiği bilinmektedir. Aksine kısa boylu, hasta ya

da engelli olmak bireyin kişilik yapısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. (Köknel, 1999).

Sosyal ve kültürel Faktörler: Biyolojik ve kalıtsal faktörlerden sonra kişiliği belirleyen en önemli faktörlerden biri de kişinin içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel yapısıdır. İnsanların temel davranışlarında ait oldukları toplumun kültürünün şartladığı davranışlar vardır (İlbars,1987). Kulaksızoğlu'nun da (2004) ifade ettiği gibi, bireysel davranışların çoğunda bireyin yaşadığı çevrede egemen olan kültürün yansıması söz konusudur. Yemek yeme biçimi, temizlik alışkanlığı, giyim tarzı, dili kullanma ve konuşma biçimi, çalışma ve zamanı kullanma alışkanlıkları, dini inanışları ve kalıp yargıları kültürün etkisi altında oluşur. Dolayısıyla bireyin sahip olduğu kültürel özellikler, hem içinde yaşadığı toplumda hem de diğer toplumlara üye insanlar karşısında bireyi diğerlerinden farklı hale getiren unsurlardan biridir.

Ayrıca bireyin toplumsal rolleri, üyesi olduğu toplumun yaşadığı zaman dilimindeki sosyal, politik ve ekonomik şartlar (ekonomik kriz, savaş, yoksulluk, göç vb.) da kişiliği belirleyen sosyal faktörler arasında sayılabilir.

Ailesel Faktörler: Aile, kişiliği belirleyen faktörler arasında hem çevre hem de kalıtım başlığı altında ele alınabilecek en önemli unsurdur. Kişilik teorisyenlerinden bazıları aileden kalıtım yoluyla geçen mizaç özelliklerinin, bazıları ise aile içindeki öğrenmelerin ve aile içi ilişki biçimlerinin insan kişiliğinin yapılandırdığını ifade etmektedirler. Hem çekirdek hem de geniş aile üyelerinin sahip oldukları gerek biyolojik ve genetik özellikler, gerek mizaç, karakter, kişilik özellikleri ve gerekse eğitim düzeyleri, sosyal ya da sınıfsal statüleri bireyin üzerinde sürekli bir etkiye sahiptir. Aile toplumdan etkilenen ve toplumun etkisini bireye aktaran fakat bireyi toplumdan daha fazla belirleyen bir faktördür.

1.2. Kişilik Teorileri

Kişiliği oluşturan faktörlerin ele alınmasından sonra kişiliğin ne olduğu ve nasıl oluştuğu konusunda çeşitli açıklamalar yapan kişilik teorilerinin ve psikopatoloji açıklamalarının kısaca özetlenmesi yararlı olacaktır. Ancak kişilik teorilerine kısaca değinmekle birlikte tezimizin dayandığı temel teoriler olması açısından Eysenck ve Gray'in kişilik teorileri daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

1.2.1. Psikanalitik Yönelimli Psikodinamik Yaklaşımlar

Bu teorinin öncüsü Sigmund Freud'dur. Freud'un kişilik kavramını ilk kez ele alışı histeri üzerinden olmuştur. Psikanalitik kişilik değerlendirmesi, bilimsel açıdan bazı eksiklikler taşımasına rağmen bu güne kadar oluşturulmuş en kapsamlı ve etkin kişilik teorisi olarak değerlendirilebilir (Atkinson v.d., 2002).

Freud, kişiliği topografik ve yapısal olmak üzere iki temel görüşle açıklamaktadır. Topografik görüşte, bilinçdışı, bilinçöncesi ve bilinç kavramları; yapısal görüşte ise, id, ego ve süper ego kavramlarından yararlanarak kişiliği tanımlamaktadır. Freud'un kuramında ölüm ve yaşam içgüdülerinin yanı sıra savunma mekanizmalarına da yer verilmektedir (Cüceloğlu, 1996; Morgan, 2004).

Freud, kişiliğin gelişiminin doğumdan ergenliğin sonuna kadar olan süreçte şekillendiğini ve çocuğun bedenindeki haz arayışı enerjisinin bu gelişime kaynaklık ettiğini ifade etmektedir. Bu teorideki psikoseksüel gelişim aşamaları bedenin haza kaynaklık eden bölgesinin adıyla tanımlanmaktadır. Psikoseksüel aşamalar, yaş aralıkları mutlak olmamakla beraber, beş dönemden oluşmaktadır. *Oral dönem, anal dönem, fallik dönem, gizil dönem ve genital dönem*. Freud'a göre, dönemlerin herhangi birinde fazla doyum sağlama ya da aşırı engelleme sonucunda *saplanma* (fixation) gerçekleşmektedir (Geçtan, 2003).

Psikanalitik yaklaşım psikopatolojiyi psikoseksüel gelişim dönemlerindeki saplanma olarak ele almaktadır. Bu görüşe göre, kişi saplanma yaşadığı dönemin özelliklerini taşımakta ve buna paralel bir kişilik organizasyonu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, anal karakterin özellikleri düzenli olma, dik başlılık, söz dinlemezlik, inatçılık, cimriliktir. Anal özelliklere karşı savunmalar yetersiz ise, düzenliliğin kaybı, pasaklılık, muhalefet, öfke ve sadomazoşistik özellikler gelişebilmektedir (Meissner, 2007, s:726).

Başlangıçta Freud'la ortak çalışmalar yapan fakat daha sonra fikir ayrılıkları yaşayan teorisyenlerin yanı sıra psikanalitik teoriden esinlenen birçok teorisyen olmuştur. Bu teorisyenler ağırlıklı olarak kişilik üzerinde kültürel ve sosyal etkilerin önemine vurgu yapmışlardır. Neo-Freudian olarak da adlandırılan yeni Freudcular, Alfred Adler, Carl Jung, Anna Freud ve Karen Horney'dir. Erik Erikson ise gelişimi tanımlarken sadece psikoseksüel dönemler şeklinde açıklamak yerine psikososyal basamaklarla açıklayan ego psikologları arasındadır. Kişilik ve kişilik gelişimini erken çocukluk deneyimlerine vurguda bulunarak çocuğun yaşamındaki önemli olan kişilerle kurduğu ilişkilerle açıklayan obje ilişkileri teorisinin başlıca temsilcileri Melanie Klein ve Otto Kernberg'tir. Bu teorilerin genel özellikleri aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılacaktır:

Adler'e göre toplumsal bir varlık olan insan, toplumsal dürtüler tarafından güdülenir. Toplumsal ilgi doğuştan vardır; ancak, diğer insanlarla ve toplumsal kurumlarla olan ilişkiler, bireyin yaşadığı toplum tarafından belirlenir. Adler, davranışın toplumsal belirleyicilerinin önemi üzerinde durması, cinsel içgüdüye daha az önem vermesi ve bilinci kişiliğin temeli olarak kabul etmesiyle Freud'dan ayrılarak birçok kişilik teorisyenini etkilemiştir. Adler'in kişilik teorisinin köşe taşı, aşağılık duygusundan üstünlük duygusuna ilerleme kavramıdır. Aşağılık duygusundan yeterlilik duygusuna ilerlemek yaşamın önemli bir motivasyonudur. Adler'in psikopatoloji teorisine göre, duygusal bozukluklar, iradeyle ve kişinin kendini anlamasıyla değişebilecek hatalı yaşam tarzları (life-style) nedeniyle ortaya çıkar. Duygusal bozuklukları olan kişilerin kendileri ve dünya hakkında yanlış

inanişları ve onları yapıcı toplumsal ilgiden uzaklaştıran yersiz amaçları vardır. Yanlış yaşam tarzı etkisiz olduğunda, sorunla gerçekçi bir şekilde yüz yüze gelmeyi önleyen, özgüveni korumaya yönelik belirtiler gelişir. Ona göre nevrozla psikoz arasındaki fark şudur: Nevrotik bireyler, toplumsal ilgiye sahiptirler ancak bu belirtiler nedeniyle yaşam hedeflerinden uzak kalırlar. Psikotik bireyler ise toplumsal ilgilerini kaybeder ve kendi dünyalarına çekilirler (Meissner, 2007).

Freud gibi, insanların içgüdüleri tarafından yönlendirildiğini ifade eden Jung, içgüdüyü “doğuştan getirilen, bütünlük özelliği gösteren ve düzenli olarak yinelenen davranış tarzları” olarak tanımlamıştır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012) ve kuramında cinsel dürtüler, Freud’da olduğu kadar baskın değildir.

Jung’a göre kişilik birbirleriyle etkileşimde bulunan çok sayıda sistemden oluşur. Sürekli karşılıklı etkileşim halinde olan bu sistemler ego, kişisel bilinçaltı, kolektif bilinçaltı ve arketipler olarak adlandırılır. Birbiriyle bağlantılı olan bu sistemlerin, içedönüklük-dışadönüklük tutumları ile duygu, duyum, sezgi ve düşünme işlevleri vardır. Bu sistemlerin bileşimi, bütünleşmiş kişiliği oluşturan benliktir (Sdorow, 1990).

Jung, psikopatolojinin oluşumunu iki temel süreçle açıklar. Bunlar, bireyselleşme ve bütünleşme süreçleridir. Bu yaklaşıma göre bireyselleşen kişi, kişiliğinin her bir parçasını uyumlu bir bütün haline getirmeye ve sürekli olarak kendini gerçekleştirmeye için uğraşır. Bu süreçler sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediğinde, arketipler arasında uyum bozulur ve bir arketip diğerlerine göre daha baskın hale gelerek psikopatolojiyi ortaya çıkarır. Örneğin, bir kişide persona arketipinin diğerlerine baskın olması durumunda kişi zamanla kendisine yabancılaşma yaşamaya başlar ve bu da patolojiye neden olur. Anima ve animusu baskın kişilerde ise kişilik bozukluğu, duygudurum bozukluğu ya da homoseksüellik ortaya çıkabilir (Pervin ve John, 1997).

Karen Horney teorisinde kişiliğin ve kişilik bozukluklarının oluşmasında kültüre ve çevresel faktörlere ağırlık vermiş ve kişilik gelişiminin her birey için kendine özgü biyolojik ve psikososyal faktörlerin bir araya gelmesinin sonucu olduğunu ifade etmiştir. Horney çocuğun doğduğu andan başlayarak yabancı ve tehlikeli bir dünya karşısında yalnız ve çaresiz olduğunu bu durumdan dolayı kaygı duyduğunu ileri sürmüştür. Bu kaygıya “*temel kaygı*” (basic anxiety) adını veren Horney, temel kaygının çocukluk döneminden başlayarak kişilik bütünlüğü üzerinde etkili olduğunu iddia etmiştir (Krech ve Crutchfield, 1965).

Egoya aşırı vurgusu dışında E.H. Erikson’un kişilik yapısı ile ilgili düşünceleri Freud’un düşünceleriyle paraleldir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012). Erikson, gelişimin aşamalardan oluştuğunu savunur, ancak bireyin cinsel gelişimi yerine onun sosyal gelişimini temel alır. Bu nedenle onun teorisi, “*psikososyal teori*” adını almıştır. Bu teoriye göre, gelişimin her aşamasında çocuğun gereksinimleri ve toplumun çocuktan beklentileri değişmektedir. Her aşama kendi gelişimsel krizlerini içerir ve bu krizlerin çözülmesi bir sonraki aşamaya geçiş için önemlidir. Bu aşamaları Erikson, “*güvensizliğe karşı güven*”, “*utanma ve kuşkuya karşı özerklik*”, “*suçluluk duygusuna karşı girişkenlik*”, “*aşağılık duygusuna karşı iş yapıcılık*”, “*rol karmaşasına karşı kimlik*”, “*yalnız kalmaya karşı yakınlaşma*”, “*durgunluğa karşı üretkenlik*”, “*umutsuzluğa karşı benlik bütünlüğü*” şeklinde ifade etmektedir (Erikson, 1950).

Erik Erikson’a göre psikopatoloji, gelişim dönemlerinde çözilemeyen başarısızlıkların anormal kişilik örüntülerine dönüşmesiyle gerçekleşir. Örneğin gelişimin birinci basamağında, güven duygusu geliştirilemezse ileride normalden sapan davranışlar meydana gelebilir (Geçtan, 2003).

H.S. Sullivan teorisinde, kişilik oluşumunun anne-çocuk arasındaki erken dönem ilişkilere ve kişilerarası ilişkilere bağlı olduğunu iddia eder. Bu teori, kişiliğe ilişki odaklı bakış açısı nedeniyle “*kişilerarası ilişkiler yaklaşımı*” olarak adlandırılır (Pervin, 1996). Psikopatolojiyi ise kendilik sisteminin gelişimini durduran,

dolayısıyla kişiler arası doyum ve uygun güvenlik işlemleri için fırsatları sınırlayan aşırı anksiyeteden kaynaklanan bir durum olarak değerlendirmiş ve buna bağlı olarak psikiyatrik hastaları öz güvenlerini çok kısıtlı imkânlarla sürdürme mücadelesi veren kişiler olarak görmüştür. Ona göre, hastaları anlamak için işlev gördükleri gelişimsel evre değerlendirilmeli ve ifade ettikleri kişiler arası gereksinimleri anlaşılmalıdır (Dorian, 2007).

Kişilik gelişiminde çevresel ve kişiler arası ilişkilerin rolüne vurguda bulunan Melanie Klein, benlik ve obje (birey için önemli olan diğeri) arasındaki içselleştirilmiş ilişkinin önemi üzerinde durmuştur. Yaşamın ilk yıllarının ruhsal gelişimin en önemli belirleyicisi olduğunu söyleyen Klein, ayrıca çocukların gelişimleri esnasında ilişki kurdukları bireyleri içselleştirmekten çok, bu ilişkilerinin kendisini iç dünyalarına mal ederek yaşadıklarını belirtmektedir. Ona göre, bu ilişki bireyin daha sonra kuracağı kişiler arası ilişkilerini ve kişiliğini etkilemektedir. Hem Klein'dan hem de Jacobson'dan etkilenecek kişilik gelişimi teorisini oluşturan Otto Kernberg, obje-ilişkileri teorisinin bir diğeri önemli temsilcisidir. Kernberg, özellikle bölme (splitting) savunma mekanizmasına vurguda bulunarak kişilik gelişimini açıklamaya çalışmış ve buradan yola çıkarak borderline kişilik bozukluğuna atıfta bulunmuştur. Kernberg'e göre bölme mekanizması, birbirine karşıt olan (örneğin, iyi/kötü, sevmek/nefret etmek gibi) duyguların oldukça kesin bir şekilde birbirinden ayrılmasıdır. Bu mekanizma bebeğin yaşamının ilk yılları için gereklidir ve bebek böylelikle iyiyi kötüden, sevgiyi nefretten, hazzı acıdan ayırabilir. Tehlikeli olanı tehlikeli olmayandan ayırarak düzenleyen bu mekanizma, bir savunma düzeneği haline geldiğinde ise bütün işlevini kaybeder ve ego yetersizliğinin temel nedenini oluşturur. Kernberg, güdüler kadar çevresel faktörlerin de kişilik üzerinde etkili olduğunu söylemiş ve güdülerin benlik, obje ve duygulanım arasında meydana geldiğini belirtmiştir (Geçtan, 2003).

1.2.2. Hümanistik Yaklaşımlar

İnsanı pozitif bir bakış açısıyla ele alan hümanistik teorilerde kişiliğin kavramsallaştırılmasındaki temel iddia, insanların sağlıklı ve işlevsellik açısından

eksiksiz olduğudur. Hümanistik teorisyenlere göre her birey biricik ve her açıdan diğerlerinden farklıdır. Psikopatoloji ise, bireyin sağlıklı ve işlevsel olma halindeki aksaklığın sonucudur. Aynı zamanda diğer teorilerden farklı olarak bireylerin anlam arayışı içinde olmaları bu teorilerin temel vurguları arasındadır (Şenyuva, 2007).

Hümanistik kişilik teorisyenlerinden en önemlisi Carl Rogers'tır. Rogers, kişilerarası ilişkileri önemsemiş ve bu anlayışla yaptığı çalışmalarını psikoterapi tekniğine adapte ederek bu alanda etkili olmuş bir teorisyendir. Kişilik gelişimi için çocuğun anne ve baba tarafından koşulsuzca kabul edilmesi ve sevilmesi önemlidir. Rogers'a göre, her birey kendisinin merkezi olduğu devamlı değişen bir yaşantı dünyasında yaşar. Bu bireye özgü, özel dünyasıdır ve bu dünyaya *fenomenal (yaşantısal) alan* denir. Birey, bu alana yaşadığı ve algıladığı bir tepkide bulunur. Bu *algısal alan* birey için gerçektir. Davranış, bireyin gereksinimlerini yaşadığı ve algısal alanında algıladığı gibi doyurma amacına yönelik bir girişimdir. Bireyin benimsediği davranış şekillerinin ve yollarının çoğu, bireyin benlik kavramıyla tutarlı olanlardır. Bu kişilik teorisindeki temel kavram *benliktir*. Benlik, farkında olarak algılananların düzenlenmiş halidir. Bir diğer kavram olarak, *ideal benlik* ise bireyin en çok sahip olmak istediği benliktir. Kişilik gelişimi, ideal benlik ve gerçek benlik arasındaki ilişkiye bağlıdır (Duke ve Nowicki 1989, akt: Şenyuva, 2007) ve psikopatoloji ideal benlikle ve gerçek benlik arasında önemli bir farklılık olmasından kaynaklanır. Yani, bu benlikler arasında fark arttığı zaman anksiyete ve uyumsuz davranışlar oluşmaya başlar. Bütün anormal davranış örüntüleri, temelde bu farklılığın yadsınmasından kaynaklanır (Pervin ve John 1997).

Hümanistik yaklaşımın bir diğer önemli ismi ise, kişiliği güdüsel kavramlarla ele alarak ihtiyaçlar hiyerarşisini oluşturan Maslow'dur (1908-1970). İhtiyaçlar hiyerarşisinde, fizyolojik ihtiyaçların yanı sıra güven, sevgi ve ait olma, saygı ve en üstte kendini gerçekleştirme bulunur. Maslow'un kişilik teorisinde insan gelişme gücünü kendinden alan, oluşum halinde olan bir varlık olarak değerlendirilir (Feist ve Feist, 2008). Psikopatolojinin, organizmanın varoluşunun engellenmesinden kaynaklandığını savunur ve ona göre bu engellenmeyi yapan toplumdur (Pervin ve John 1997).

1.2.3. Davranışçı ve Bilişsel Yaklaşımlar

Davranışçı yaklaşıma göre tüm davranışlar öğrenme yoluyla kazanılır. J. B. Watson bilimsel psikolojinin gözlemlenebilir davranışın incelenmesi ile yetinmesi gerektiğini ve tüm insan davranışlarının, uyaran ve öğrenilmiş tepkilere göre açıklanması gerektiğini ileri sürmüştür. Katı bir davranışçı olan Skinner'in temel kavramı ise operant şartlanmadır. Ona göre, davranışlar öğrenme ilkelerinin akıllıca kullanımı ile şekillendirilebilir, sürdürülebilir ya da ortadan kaldırılabilir. Skinner'e göre "bir kendilik ya da kişilik, olsa olsa, olasılıkların düzenlenmiş bir dizi olasılıkla ifade edilebilen bir davranış repertuarıdır". Sonraki yıllarda öğrenme teorisyenleri toplumsal ve bilişsel süreçleri daha fazla vurgulamaya başlamışlardır. J. Rotter ve A. Bandura sosyal öğrenme teorilerinin yeni versiyonlarını geliştirmişlerdir. Rotter'in teorisi insan davranışının yalnızca güncel pekiştirilme öyküsü tarafından değil aynı zamanda planlar, amaçlar ve başarı beklentileri tarafından da yönlendirildiğini ileri sürmüştür. Bandura'nın teorisinde ise içsel bilişsel süreçlerin önemi vurgulanmıştır. Bireyler yalnızca kendi deneyimleri temelinde değil, aynı zamanda başkalarını gözlemlerken oluşan pekiştirmeler yoluyla da öğrenirler (Costa ve MCcrea, 2007).

Davranışçı teorisyenler, psikopatolojiyi oluşturan uyumsuz davranışları da normal davranışlar gibi klasik şartlanma, operant şartlanma ve sosyal öğrenmeyle açıklamaya çalışmışlar ve psikoterapi tekniklerinde öğrenme ilkelerini temel almışlardır.

Bilişsel teori, insanın dış dünyadan gelen verileri seçerek algıladığını, zihninde yapılandırıldığını, işlediğini ve oluşturduğu kalıplar, imajlar ve imgeler aracılığıyla anlamlandırdığını, bu anlamlara göre öğrendiğini ve tepki verdiğini formüle eden yaklaşımdır. Bu teoriye göre, insanların öğrenmeleri, bahsi geçen farklı kognitif yapıları nedeniyle farklılaşır. Bilgide yapısalcılık veya bilişsel inşa edicilik olarak da tanımlanan bu yaklaşım, insan zihninin nasıl algılayıp öğrendiğine dair modeller ortaya koymuştur. Diğer yaklaşımlardan farklı olarak bilişsel yaklaşım, her bireyin algılama ve yorumlama tarzının diğerlerinden farklı olması nedeniyle

kavramlaştırmaların da bireye özgü olduğunu iddia eder. Bu teoriye göre, kişiliğin ve psikolojik bozuklukların gelişimi, bireyin dünyayı ve olayları nasıl değerlendirip anlamlandırdığıyla ve geliştirdiği şemalarıyla bağlantılıdır.

Bu teorinin kurucularından George Kelly insanoğlunun benzersiz bir yapıda olduğu görüşünü savunur. Dünya ile ilgili görüşlerimizi saydam şablonlara benzetir ve bu şablonları karşılaştığımız olayların üzerlerine koyduğumuzu savunur (Burger, 2006 s.607). Kelly'nin kişiliğe ilişkin olarak kullandığı kavram “*yapı*”dır. Yapı, bireyin dünyayı yorumlama ve anlam verme tarzıdır. Bireyler birtakım olaylarla karşılaşır, bunlara anlamlar yükler ve bunları belirli yapılara yerleştirir. Daha önce sınıflandırdığı olaylarla benzer olanları aynı yere koyar. Bunun için de bazı ipuçlarından yararlanır. Dolayısıyla bu görüşe göre kişilik tamamen bireyin olaylara nasıl anlamlar yüklediği ve onları hangi sınıfa koyduğuna bağlı olarak gelişir (Pervin ve John, 1997). Kelly, psikolojik bozuklukların geçmişteki örseleyici olaylardan değil yapılandırmalardaki aksaklıklardan kaynaklandığını savunur. Temel iddiası, psikolojik olarak sağlıklı bireylerin işlevsiz yapılarının yerine yenilerini oluşturarak sağlıklı olanların uyumsuz veya problemli yapılarını sürdürdükleridir.

Aaron T. Beck'in kişilik gelişimine olan bakışı, kişiliğin bireyin inançları ve bilişleri doğrultusunda oluştuğu şeklindedir. Aynı zamanda, kişiliğin gelişim sürecinin “şema” olarak adlandırılan yapılarla oluştuğunu varsayar. Bilişsel, duygudurumsal ve güdüsel süreçlerdeki temel yapıları (şemalar) kişiliğin temel birimi olarak ele alır (Beck, Freeman ve Davis, 2004; Şenyuva, 2007). Beck, kişilik bozukluğunun bilişsel teorisi bağlamında iki temel hipotez ileri sürmüştür. Bunlardan *birincisi*, kişilik bozukluğu, bireyin kendisine ve dünyaya ilişkin uyumsuz bilişsel şemalarıyla kavramsallaştırılmasıdır. *İkincisi* ise, bu bilişsel şemaların, önyargılı yorumlara neden olan seçici bilgi işlemeyi tetiklemesi veya canlandırmasıyla ifade edilir. Bu şemalar aynı zamanda patolojinin sürekliliğine de katkıda bulunurlar (Dreessen vd., 1999; Şenyuva, 2007). Bu görüşe göre, bireyin güvensizlik/kötüye kullanılma, eksiklik hissi/utanma ve duygusal yoksunlukla bağlantılı sahip olduğu şemalar, birçok kişilik bozukluğu ile ilişkilidir. Erken yıllarda bireyin geliştirdiği

şemalar ve olaylara nasıl anlamlar yüklediği, kişilik gelişiminde patolojilerin oluşmasına neden olmaktadır. Erken yaşta gelişen uyumsuz şemaların bilişsel, duygu-durum ve davranışsal bileşenleri vardır. Tıpkı uyum sağlayıcı şemalar gibi erken yaşta gelişen uyumsuz şemalar da genetik yatkınlık, biyolojik faktörler ve çevresel yaşantıların bir araya gelmesi ile ilk çocukluk döneminde oluşmaktadır. Bu uyumsuz şemaların en önemli etiyolojik gelişim nedenlerinden biri olan gençlikte yaşanan stresler, bireyin çocukluğu esnasında akranlarıyla, ebeveynleriyle ve kardeşleriyle yaşadığı hoş olmayan deneyimlerden kaynaklanır. Çok sayıdaki uyumsuz şema, çok sayıdaki psikolojik zorluğa ve kişilik patolojisi için yatkınlığa yol açmaktadır. Her ne kadar erken yaşta gelişen uyumsuz şemaların, doğrudan kişilik bozukluğu geliştirdiği kanıtlanmamış olsa da, şemaların çok sayıdaki kişilik patolojisi örüntüsündeki temel yapıyı açıkladığı düşünülmektedir (Nordahl, Holthe ve Haugum, 2005; Şenyuva, 2007). Bu konudaki tartışmalar devam etse de kişilik bozukluğunda önemli bir yer tuttuğu düşünülen bilişler ile konulan tanılar arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmaların sonucunda, çekingen, bağımlı, obsesif-kompulsif, narsistik ve paranoid kişilik bozukluğuna sahip olan bireylerin işlevsel olmayan inançları olduğu kanıtlanmıştır. Ancak diğer kişilik bozukluğu olan kişiler bu araştırmaya alınmadığından onlara yönelik sonuçlar hakkında bilgi yoktur (Beck, Freeman ve Davis, 2004; Şenyuva, 2007). Aynı zamanda, bilişsel yaklaşım kişilik patolojilerini değerlendirmede kategorik bir yaklaşımdan ziyade boyutsal yaklaşımın kullanımını ön plana çıkarmaktadır (Taymur ve Türkçapar, 2012).

1.2.4. Trait (Ayrıcı Özellik/Vasıf) Yaklaşımları

Ayrıcı özellik ya da vasıf (trait) kişilerin belirli bir şekilde hissetme, davranma ve düşünme kalıpları olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen psikologlar, kişilik ve kişiliğin altında yatan mekanizmalar ve süreçlerle ilgili önemli çalışmalar yapmışlardır. Ayrıcı özellik, bir insanın belirli bir kişilik özelliğini ne ölçüde gösterdiğine göre kişiyi sınıflandıran bir kişilik boyutudur. Ayrıcı özellik yaklaşımı iki önemli varsayım üzerine odaklanmıştır. *Birincisi*, bu yaklaşımı

benimseyen psikologlar, kişilik özelliklerinin zamanla değişmediğini kabul etmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar, erken yaşta yapılan kişilik ölçümlerinden elde edilen sonuçların kişinin yetişkinliğe ulaştıktan sonraki dönemlerinde elde edilen sonuçlarla yüksek oranda tutarlılık gösterdiğini ortaya koymuştur. *İkinci* varsayım ise kişilik özelliklerinin farklı durumlarda da kararlılık gösterdiğidir. Ayırıcı özellik teorisyenlerinin hepsinin ilgilendiği ortak unsur, normal bir dağılım üzerinde ölçülebilen ve sınıflandırılabilen davranış kalıplarıdır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012). Bu yaklaşımda psikopatolojinin açıklanması ise temel kişilik özelliklerindeki aşırılık veya azlıkla belirlenmektedir.

Kişilik özelliklerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi ve kişiliği ölçen psikolojik testlerin geliştirilmesi çalışmalarıyla psikolojiye önemli katkılar sağlayan G. Allport (1897-1967), daha önce de belirttiğimiz gibi kişiliği, bireyin karakteristik davranışlarını ve düşüncelerini belirleyen psikofizik sistemlerin dinamik bir şekilde örgütlenmesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kişinin genel olarak birçok durumda nasıl davrandığı ile ilgili özellikler ise ayırıcı özelliklerdir. Allport, ayırıcı özellikleri üç ana başlıkta toplamıştır. Bunlar; kişinin davranışlarında belirgin olarak göze çarpan baskın özellikleri içeren *kardinal ayırıcı özellikler* (fedakârlık gibi), kardinal ayırıcı özelliklere göre daha sınırlı durumlarda ortaya çıkan *merkezi ayırıcı özellikler* (esprili olma, kibirli olma gibi) ve son olarak *ikincil ayırıcı özellikler* ki, en az göze çarpan, bireysel tercihlerdir (Sdorow, 1990).

Ayırıcı özellikler yaklaşımının önde gelen isimlerinden biri olan R. Cattell (1905-1998), Allport gibi, genel (ortak) ve özel (bireysel) ayırıcı özellikler arasında ayırım yapmış, ilk ve en geçerli faktör modellerinden birini geliştirmiştir (Costa ve McCrea, 2007). Farklı kaynaklardan elde edilen veriler üzerinde defalarca tekrarlanan faktör analizi sonuçları Cattell'in kişiliğin evrensel boyutları olduğunu düşündüğü 16 temel ayırıcı özelliği ortaya çıkarmasını sağlamıştır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012). Bu 16 temel kişilik özelliği her bireyde vâir olan özelliklerdir ve bireysel farklılıkların temel nedenidir. Bir başka deyişle, bireylerin benzer ortamlarda farklı davranış göstermelerinin altında bu kişilik özelliklerine farklı oranlarda sahip

olmaları yatmaktadır. Psikopatoloji ise, Cattell'in "*sentiment*" adını verdiği biyolojik ve kültürel güdülerin çözülmemiş çatışmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Psikopatolojik davranış gösteren bireyler davranışlarını gerçeklere tam uyduramayan, tedirgin ve aşırı kaygılı kişilerdir. Ona göre, kişiliğin ve psikopatolojinin oluşumunda kalıtım ve özellikle ailenin önemli yer tuttuğu çevresel faktörler etkilidir (Şenyuva, 2007).

Goldberg ile Costa ve McCrea, farklı kişilikleri tanımlamak için kullanılan sıfatlar ve tanımlayıcı sözcük grupları ile farklı ölçek türleriyle yaptıkları faktöriyel analizi sonucunda kişilik yapısını oluşturan beş temel faktörün ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bunlar, nörotisizm, dışadönüklük, açıklık, uzlaşılabilirlik ve sorumluluk faktörleridir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004). "Beş Faktör Modeli" olarak anılan bu modele göre, psikopatoloji bu beş boyuttaki azlık veya aşırılıktan kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalarda Nörotisizm boyutundaki yüksek puanlar psikiyatrik bozulmalarla ilişkili bulunmuştur. Örneğin, yüksek dışadönüklük puanı olanların histrionik ve narsisistik kişilik bozukluğuna; düşük puanlıların ise çekingen ve şizoid kişilik bozukluklarına eğilimi vardır. Yüksek sorumluluk puanı obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu ile düşük sorumluluk puanı antisosyal kişilik bozukluğu ile ilişkilidir. Düşük uzlaşılabilirlik puanı alanlarda antisosyal, paranoid ve narsisistik kişilik bozuklukları söz konusu iken, bu boyutta yüksek puan alanlarda bağımlı kişilik bozukluğu mevcuttur (Costa ve McCrea, 2007).

Ayırıcı özellikler yaklaşımının en güncel isimlerinden biri olan Cloninger, psikobiyolojik bir model oluşturarak kişiliği bu kapsamda değerlendirmiştir. Deneklerin ve ikizlerin kişilik özellikleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda, Cloninger (Cloninger, 1987; Cloninger, Svrakic ve Przybeck, 1993; Cloninger v.d., 1994), kişiliğin "yedi bileşen"ini açıklamış ve öncelikle doğuştan getirildiğini iddia ettiği mizaca ait dört boyut ayırt etmiştir. Ona göre bu dört boyut ilk öğrenme döneminde etkilidir.

Cloninger'e (1987) göre mizacın dört boyutu:

1-Yenilik arayışı (Novelty Seeking): Bu boyutta yüksek duyarlılığa sahip olan kişi etkin bir biçimde çevresini keşfetmeye, yeniliklere ilgiyle karşılık vermeye, engellemelerden etkin bir biçimde kaçınmaya eğilimlidir.

2-Zarardan kaçınma (Harm Avoidance): Kaygılanma ve kötü sonuçlardan çekinildiği için uzaklaşma eğilimi.

3- Ödüle bağımlılık (Reward Dependence): Başkalarının onaylaması, desteklemesi, takdir etmesi, ödüllendirilme ihtiyacı ve bunu elde etmek için davranma eğilimi.

4-Sebat Etme (Persistence): Engellenmeye ve yorgunluğa karşı bir eylemi kararlılıkla devam ettirme eğilimi.

Cloninger'in (1987) iddiasına göre karakteri tanımlayan üç boyut vardır, bunlar mizahtan farklı olarak eğitimden daha çok etkilenmektedir. Bu boyutlar;

1- Kendini yönetme (Self-Directedness): Bu faktör, kendine değer verme, çevresini ve yaşamını etkileyebilme gücüne inanma ve kendine amaçlar belirleme kapasitesiyle bağdaşır.

2- İşbirliği (Cooperativeness): Diğerlerini anlamak ve kabul etmek, empati ve fedakarlık bu ikinci boyutla bağdaşan özelliklerdir.

3- Kendini aşma (Self-Transcendence): Bu boyuttaki kişiler yaşamlarının bir anlamı olduğunu ve bu dünyaya ait olduklarını düşünürler; maddeci olmaktan çok tinsel hedefleri vardır.

Bahsi geçen kişilik boyutlarını ölçmek için Mizaç ve Karakter Envanteri'ni geliştiren Cloninger (2000), psikolojik rahatsızlıkların yukarıda belirtilen boyutlara göre değerlendirilebileceklerini ve bu değerlendirme sonuçlarına göre, uygun psikoterapi teknikleri ve ilaç tedavilerinin uygulanabileceğini iddia etmiştir.

Ülkemizde Cloninger'in psikobiyolojik modelinin kişilik bozukluğu kümeleriyle ilişkisini sınamak için yapılan araştırmada (Arkar, 2008) psikobiyolojik kuramın öngörülleri doğrultusunda, DSM A Kümesi düşük ödül bağımlılığı ile, B Kümesi yüksek yenilik arayışı ile ve C Kümesi yüksek zarardan kaçınma ile ilişkili bulunmuştur. Sebat etme ile kişilik bozukluğu kümeleri arasında ise ilişki bulunamamıştır. Karakter boyutlarından kendini yönetme ve işbirliği yapma boyutları ile tüm kümeler arasında negatif ilişki varken kendini aşma boyutu arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Ayırıcı özellikler yaklaşımının önde gelen isimlerinden H.J. Eysenck ve J.A. Gray beyin işlevlerindeki bireysel farklılıkların kişiliğin ayırıcı özelliklerine neden olduğu varsayımını savunan teorisyenlerdir. Gray'in biyopsikolojik teorisi başlangıçta Eysenck'in teorisinin bir modifikasyonu iken daha sonra alternatif bir teori haline gelmiştir. Her iki teorisyen de beyin işlevlerini, kişilik ve davranışla ilgili önemli alanları kapsayan basit bir kavramsal sinir sistemi (conceptual nervous system) vasıtasıyla tanımlayabileceğimiz varsayımından yola çıkmıştır (Corr, 2004).

Eysenck, kişilik modelini geliştirirken gerekli sınıflamaları ve ölçmeleri yaptıktan sonra kişilik tiplerinde görülen davranışların "neden öyle olduğu" konusunu açıklamaya çalışmıştır. Eysenck, bu nedensel temeller üzerinde çalışırken ileri sürdüğü hipotezleri test etmek için genel olarak psiko-motor, algı ve öğrenme deneylerine başvurmuştur. Bu deneylerin sonuçlarına ve Hull'un 'reaktif ketlenme teorisi'ne de dayanarak, insanlarda bir uyarılma-ketlenme faaliyetinin söz konusu olduğunu ve kişilik boyutlarının temelinde kalıtımla gelen bu faktörün bulunduğunu iddia etmiştir. Ona göre, ketlenme faaliyetinin yüksek olduğu kişilerde dışadönük, uyarılma faaliyetinin yüksek olduğu kişilerde ise içedönük davranışlar gözlenir. Öğrenme deneylerindeki verilere dayanan Eysenck, aynı zamanda uyarılma faaliyeti

nedeniyle içedönüklerin dışadönüklerden daha çabuk şartlanabildiklerini ileri sürmüştür. Kişilik teorisinde kategorik yaklaşıma karşı boyutsal yaklaşımı benimseyen Eysenck, psikopatolojiyi de bireylerin kişilik boyutlarında uç konumlarda bulunuşlarıyla açıklamaktadır. Bu açıklama DSM'nin psikopatolojiye kategorik yaklaşımına karşı başlangıçtan beri güçlü bir alternatif öneri olmuştur. Bu öneri, DSM-5'te önceki versiyonlardan farklı olarak kişilik bozukluklarına kategorik yaklaşımın yanı sıra boyutsal yaklaşımın da eklenmesiyle birlikte kısmen karşılık bulmuştur.

Eysenck öğrenme deneylerinde, (muhtemel bir hipotez körlüğü nedeniyle) önemli bir dış değişken olan pekiştireç türünün etkisini gözden kaçırmıştır. Pekiştirecin niteliği bir dış değişken olarak kontrol altında tutulmadığı için, 'uyarılma–ketlenme dengesi teorisi' desteklenir görünmüştür. Eysenck'in teorisine kanıt olarak gösterdiği öğrenme deneylerini inceleyen Gray, bu deneylerde sadece pekiştireç olarak cezanın söz konusu olduğunu iddia etmiştir. Eysenck'in deneylerindeki bu eksikliği gören Gray, onun kişilik modelini kabul etmiş fakat boyutların nedensel temelleri açısından ondan ayrılmıştır. Ona göre, Mowrer'in 'iki faktörlü öğrenme teorisi'ne dayanarak, öğrenme sürecinde hangi kişilik boyutunun daha iyi performans göstereceğini belirleyen temel faktör, pekiştirecin niteliğidir. Gray'in hipotezindeki temel iddia; öğrenme sürecinde, içedönükler cezaya duyarlı bir sisteme sahip oldukları için cezayla, dışadönükler ise ödüle duyarlı bir sisteme sahip oldukları için ödülle daha çabuk şartlandıklarıdır. Görüldüğü gibi Gray, Eysenck'in aksine dışadönüklerin de kolay şartlanabilme şansına sahip olduklarını iddia etmiştir. Eysenck'in teorisinde olduğu gibi Gray'in iddialarını da destekleyen deneysel veriler bulunmaktadır. Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nin psikopatolojiye yaklaşımı doğal olarak, Eysenck'in yaklaşımından farklı değildir. Teori, psikopatolojinin ödüle ve cezaya duyarlılık sistemlerindeki duyarlılığın derecesiyle ve bu sistemlerin kombinasyonlarıyla açıklanabileceğini savunmuştur.

Bu bölümde araştırmamızın temel çıkış noktası olmaları nedeniyle Eysenck ve Gray'in teorileri, psikopatolojiyle ilişkileri, temel varsayımları ve bu

varsayımlarla ilgili yapılan araştırma ve deneyler ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Eysenck'in bu kadar ayrıntılı ele alınmasının bir diğer nedeni ise Gray'in teorisinin bağlı olduğu ana kaynağın tam olarak anlaşılmasını ve bu yolla da PDT'nin daha açıklayıcı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktır.

1.2.4.1. Eysenck'in Kişilik Modeli

Uzun ve sürekli bir araştırma ve geliştirme tarihine sahip olan Eysenck'in kişilik modeli, birçok araştırma hipotezi barındıran zengin ve açıklayıcı bir teoridir. Ayrıca Eysenck'in kişilik araştırmaları üzerinde yoğunlaşmış olması onu dünyada en sık atıf yapılan psikologlar arasına sokmuştur (Center, 2006). Bu kişilik teorisi, her bir boyutun tanımlanarak kavramlaştırılmış olması anlamında **“tanımlayıcı”** (descriptive); kişiliği iki aşırı uç ya da kutup arasında uzanan sürekli boyutlar (continuum) olarak açıklaması anlamında **“boyutsal”** (dimensional) ve bu boyutların psikolojik ve fizyolojik laboratuvar çalışmalarından elde edilen temellere dayandırılmış olmaları anlamında **“deneysel”** (experimental) özellikleri kendinde toplayan bir teoridir (Topçu,1982). Bu çok yönlü oluş, teoriyi birçok kişilik teorisine kıyasla bilimsel ilkelere uygunluk açısından üstün kılmaktadır.

Eysenck kişilikle ilgili sürdürdüğü çalışmaları sonucunda 3 Faktörlü Kişilik Modeli'ni *[(P)Psychoticism, (E)Extraversion, (N)Neuroticism Model-PEN Model]* geliştirmiş ve bu modelde yer alan Psikotizm, Dışadönüklük ve Nörotisizm boyutlarının birbirinden bağımsız olduklarını ve popülasyonda normal bir dağılım gösterdiklerini kanıtlamıştır. Elde ettiği verilere faktör analizi uygulayarak kişiliği bahsi geçen üç temel faktörle tanımlayan Eysenck (1990), bir kişilik modelinin tanımlayıcı veya sınıflandırıcı ve nedensel veya biyolojik olmak üzere iki yönlü olması gerektiğini savunmuştur. Eysenck'in kişilik modelinde bu bakış açısına bağlı olarak sadece faktör analizi gibi korelasyonel metotlar değil, aynı zamanda deneysel araştırmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Eysenck (1997), biyolojik temelleri ortaya konmadıkça faktör analizi tekniği ile elde edilen kişilik boyutlarının yeterince doyurucu bir niteliğe sahip olamayacağını vurgulamıştır. Kişiliğin nedensel

yönleriyle ilgili yapılan araştırmaların sonucunda bu boyutların temelinde kalıtımın önemli bir rolü olduğunu ve her boyuta ait davranışlarla nöro-fizyolojik süreçler arasında bir bağın olduğunu iddia etmiştir (1990). Bu açıdan değerlendirildiğinde Eysenck (1991), kişilik teorisinde kişiliğin daha çok mizaç yönüne odaklanmış ve biyolojik temelli bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Eysenck'in teorisinde kişilik, “ *bireyin çevreye kendine özgü bir tarzda uyumunu tayin eden, karakter, mizaç, zekâ ve beden yapısının dengeli ve kalıcı bir organizasyonu*” olarak tanımlanır. Aynı zamanda Eysenck, kişiliği organizmanın davranış paternlerinin toplamı olarak da tanımlamıştır (Handley, 1973, s.69).

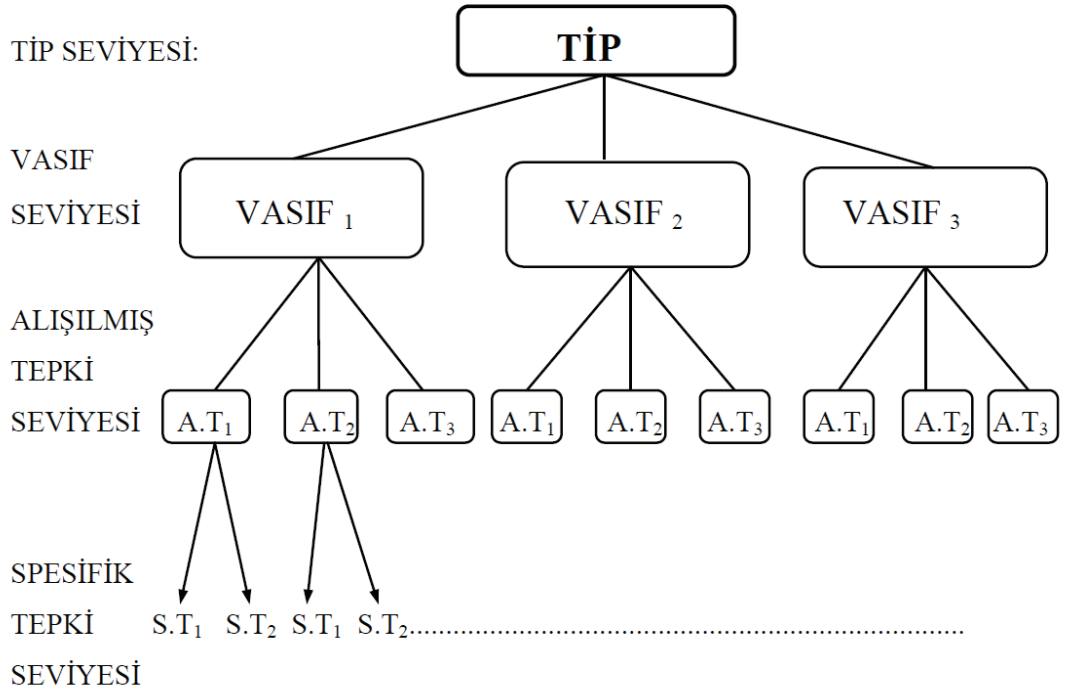
Bu kişilik modelinde yer alan kişiliğin hiyerarşik yapısı, boyutlar ve bu boyutların nedensel temelleriyle ilgili araştırma ve bulgular aşağıdaki ana başlıklar altında ele alınacaktır:

1.2.4.1.1. Kişiliğin Hiyerarşik Yapısı

Eysenck bir kişilik faktörünün belirlenmesi için dört temel kriter belirlemiştir. Bu kriterler ve Eysenck'in modelindeki karşılığı şöyledir (Feist ve Feist, 2008, s.408): *İlk olarak*, bir faktörün varlığı için psikometrik kanıt oluşturulmalıdır. Bu kritere göre, faktör güvenilir ve tekrarlanabilir olmalıdır. Yani diğer araştırmacıların da aynı sonuçları bulması, P, E ve N'yi tanımlayabilmesi gerekir. *İkincisi*, bir faktör kalıtsallığa sahip olmalı ve genetik bir modele uygun olmalıdır. Bu kriter öğrenilmiş özelliklerin ve dinî veya politik inançların etkisinin ortadan kaldırılması açısından önemlidir. *Üçüncüsü*, faktör teorik olarak anlamlı olmalıdır. Eysenck, araştırmalarının başlangıcında ve sonrasında teoriyle mantıksal tutarlılığı olan verileri toplayarak tümdengelim metodunu kullanmıştır. *Dördüncü ve son kriter olarak*, bir faktörün sosyal yansımaları olmalıdır. Yani matematiksel olarak türetilmiş faktörlerin uyururucu bağımlılığı, sporda performans, psikotik davranışlar, suç işleme, sağlık, eğitim gibi sosyal değerşkenlerle ilişkisi ortaya konmuş olması gerekir. Bu kriterler açısından değerlendirildiğinde Eysenck'in kişilik

modelindeki temel faktörler, güçlü psikometrik kanıtlara sahiptir ve kişilikle ilgili yapılan hemen hemen tüm faktör analitik çalışmalar sonucunda tekrar tekrar elde edilmiştir. Yapılan araştırmalar faktörlerin biyolojik temellerinin varlığını ortaya koymuştur. Modeldeki temel üç kişilik faktörü teorik olarak tutarlıdır. Son olarak, yapılan birçok çalışma bu üç faktörün uyuşturucu bağımlılığı, cinsel davranışlar, kalp rahatsızlıkları, kanser, yaratıcılık, suç ve eğitim gibi sosyal konularla ilişkili olduğunu göstermiştir.

Herhangi bir bilim için sınıflandırmanın (taxonomy) nedensel analizlerden önce geldiğini söyleyen Eysenck (1991), bu kriterleri temel alarak gerçekleştirdiği faktör analizleri sonucunda, kişiliğin yapısını üç ana temel faktörle açıklamıştır. Bu üç faktör hiyerarşik bir modelle oluşturulmuş ve faktör analizindeki proseslere uygun olarak inşa edilmiştir. Veri toplamak ve ölçüm yapmak için kullanılan soru listeleri ve değerlendirmeler, spesifik tepki seviyeleri ve alışılmış tepkilerden seçilmiş itemlerden oluşmuştur. Bu itemlere büyük veri setlerinden bir dizi boyutların çıkarılmasını sağlayan faktör analizinin uygulanması sonucunda, itemler arasındaki korelasyonların oluşturduğu kümelenmeler, tip ve vasıf seviyelerindeki faktörleri ortaya çıkarmıştır. Eysenck'in teorisinde **“vasıf”** (trait-ayırt edici özellik) ve **“tip”** (type) kavramları temel kavramlardır. Daha sonra geniş bir şekilde açıklanacağı gibi, Eysenck, **“tip”** kavramını kategorik yaklaşımlardaki anlamda kullanmaz, onun tip kavramı daha çok hipotetik (varsayımsal) bir kavramdır. Bu kavramı ele alınan vasfın (trait) ya da boyutun (dimension) daha iyi anlaşılması için tercih eden Eysenck'e göre, vasıf, kişinin belli bir şekilde davranma eğilimlerinin, **“tip”** ise vasıfların bir kümelenmesidir. Modelde bireyin kişilik vasıfları ve davranışlar, genelliklerine ve önemlerine göre hiyerarşik bir şekilde düzenlenmiştir. Eysenck bu hiyerarşik yapıda kişilik ve davranış organizasyonunu dört seviyede değerlendirmiştir (Eysenck, 1990,s.244). Şekil 1'de bu hiyerarşik yapının genel özellikleri, Şekil 2, 3 ve 4'te ise Psikotizm, Dışadönüklük ve Nörotisizm boyutlarını oluşturan vasıflar görülmektedir.

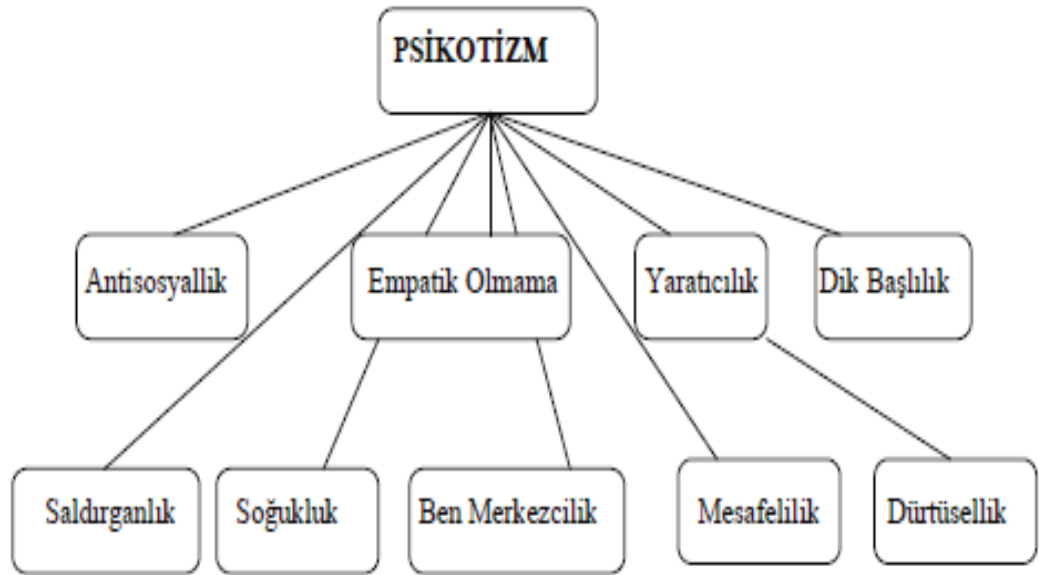
Şekil 1. Eysenck'in 4 seviyeli hiyerarşik kişilik yapısı (Eysenck, 1990, s.246)

Bu hiyerarşik yapıya göre , (Şekil 1’de de görüleceği gibi) en genel olan, üst düzeyde “tıpler” ve en az genel fakat özgül düzeyde “spesifik tepkiler” yer alır. Arada ise “alışılmış tepkiler” ve “vasıflar” bulunmaktadır (Larsen ve Buss, 2008 s. 76):

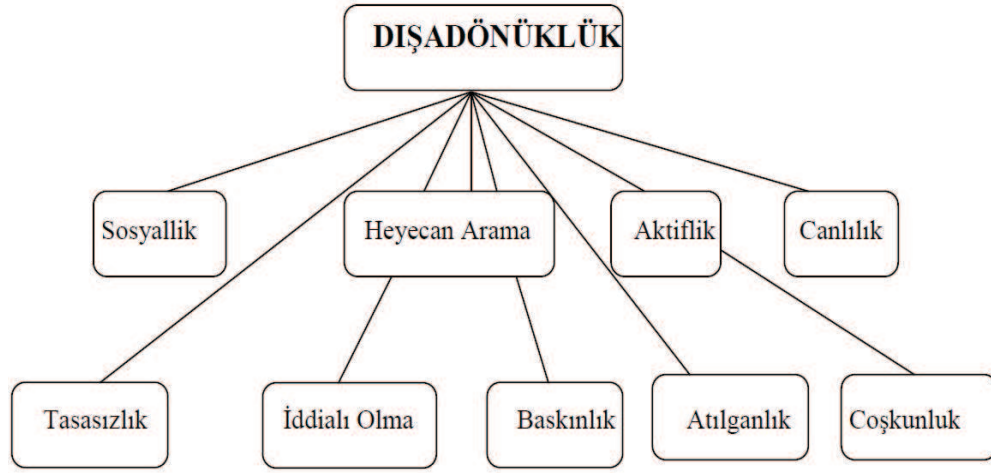
Birinci seviyede bulunan ve Şekil 1’de S.T₁, S.T₂... simgeleriyle gösterilen **spesifik tepkiler**, bir kez gözlenen ve bireyin genel bir özelliğini oluşturmaları şart olmayan tekil davranışlardır. İkinci seviye ise, Şekil 1’de A.T₁, A.T₂... simgeleriyle gösterilen **“alışılmış tepkiler”** seviyesidir. Bu tepkiler, aynı koşullar altında tekrar tekrar ortaya çıkan spesifik tepki kümelerinden oluşmaktadır. Alışılmış tepkiler, kişilik organizasyonunun en alt düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Bu seviye, tekrarlanan bir durumda davranışın tutarlı bir şekilde ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Bu noktada birçok kişilik tanımında ‘tutarlılık’ kavramının önemli bir yere sahip olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu tepkiler, kişinin karakteristik davranışdır ve kişi hakkında nerede nasıl davranacağını tahmin edebilmemizi

sağlayan tepkilerdir. Üçüncü seviye, “**vasıflar seviyesi**”dir ve Şekil 2’de bunlar Psikotizm boyutunda “anti-sosyallık”, “dürtüsellik”, “yaratıcılık” vb.; Şekil 3’te Dışadönüklük boyutunda “sosyallık”, “heyecan arama”, “aktiflik”, “canlılık” vb. ve Şekil 4’te ise Nörotisizm boyutunda “kaygı”, “suçluluk hisleri”, “gerginlik”, “duygusallık” vb. olarak örneklendirilmiştir. Bu vasıflar, alışılmış tepkiler arasında gözlenen korelasyonların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Son olarak dördüncü seviye, vasıfların bir araya gelerek kümelendiği “**tıp**” seviyesidir. Bu seviyede “Dışadönüklük”, “Nörotisizm” ve “Psikotizm” yer almaktadır ve bunlara en üst seviyede yer aldıkları için süper faktörler de denmektedir.

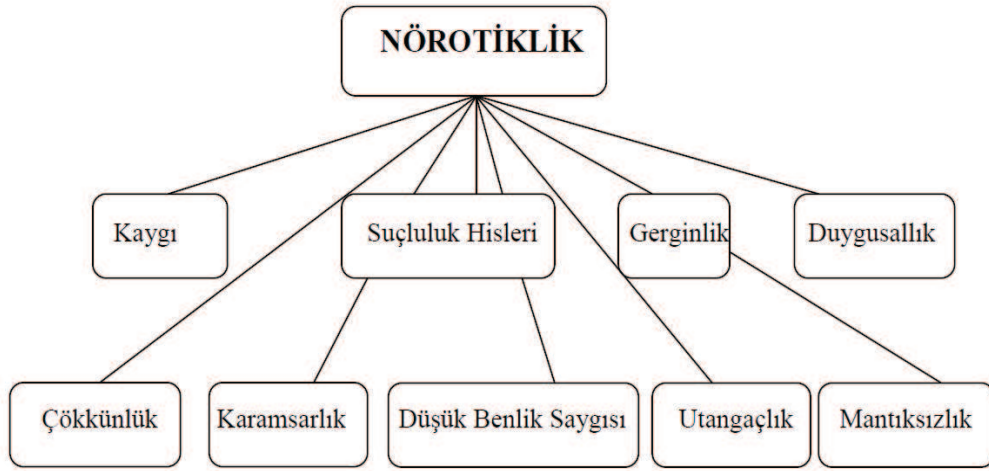
Eysenck’e göre (1951) kişiliğin hiyerarşik modeli aynı zamanda kişilik yapısına ilişkin deneysel olarak elde edilen olguların çoğunluğunu temsil yeteneğine sahiptir. İlerde örneklerini sunacağımız deneysel verilerle faktör analizi sonuçlarının paralelliği teorisinin güçlü yönlerindendir.

Şekil 2. Psikotizmin hiyerarşik yapısı (Eysenck, 1990, s.246)

Şekil 3. Dışadönüklüğün hiyerarşik yapısı (Eysenck, 1990, s.246)

Şekil 4. Nörotikliğin hiyerarşik yapısı (Eysenck, 1990, s.246)

Eysenck hiyerarşinin tepesini “tip seviyesi” olarak ifade etmesine rağmen dışadönüklük, nörotisizm ve psikotizm tip değil boyutturlar ve bundan dolayı herhangi bir kişi bu üç boyutta değişik derecelere sahip olabilir (Hampson, 1985, s. 45– 46). Yani hiçbir kişi P, E, ve N boyutlarında yüzde yüz veya yüzde sıfırlık bir düzeyde olmak zorunda değildir. Kişi bu üç boyut kontinyumunda değişik

derecelerde yer alabilirler. Örneğin bir kişi yüksek P, orta derecede E ve düşük N değerine sahip olabilir.

Tip seviyesindeki üç boyuttan birinde bir kişinin derecesinin bilinmesi onun spesifik tepkileri, alışılmış tepkileri ve vasıflarının derecesi hakkında tahminde bulunabilmemizi sağlar. Fakat bu tahmin hiyerarşinin alt basamaklarında daha az güvenilir bir hale gelir.

Wakefield'in (1979) Eysenck'in ölçme araçlarını kullanarak öğrencilerle yaptığı çalışma sonucunda elde edilen psikotizm, dışadönüklük ve nörotisizm boyutlarının çeşitli kombinasyonlarına karşılık gelen kişilik özelliklerinin bulunduğu tablo bu konuda iyi bir örnektir (bkz. Tablo.1, akt. Center ve Kemp, 2003).

Tablo 1. Psikotizm, Dışadönüklük ve Nörotisizm boyutlarının kombinasyonlarına karşılık gelen kişilik özellikleri (Center ve Kemp, 2003, s.80)

PEN KOMBİNASYONU	TANIM
1. Düşük veya Ort. P, Ort E, Düşük veya Ort. N	Tipik ve çocukların çoğunda bulunan
2. Düşük veya Ort. P, Yüksek E, Düşük veya Ort. N	Sosyal, Rahat
3. Düşük veya Ort. P, Düşük E, Düşük veya Ort. N	Utangaç, İnhibe
4. Düşük veya Ort. P, Ort E, Yüksek N	Duygusal açıdan aşırı reaktif
5. Düşük veya Ort. P, , Yüksek E, Yüksek N	Hiperaktif
6. Düşük veya Ort. P, , Düşük E, Yüksek N	Anksiyeteli
7. Yüksek P, Ort E, Düşük veya Ort. N	Rahatsız edici ve saldırgan
8. Yüksek P, Yüksek E, Düşük veya Ort. N	Son derece dürtüsel
9. Yüksek P, Düşük E, Düşük veya Ort. N	İçe çekilmiş, Düşmanca
10. Yüksek P, Ort E, Yüksek N	Sıklıkla Ajite
11. Yüksek P, Yüksek E, Yüksek N	Çok rahatsız edici, Saldırgan
12. Yüksek P, Düşük E, Yüksek N	Yüksek anksiyeteli, Ajite

1.2.4.1.2. Eysenck'in Boyutsal Modeli

Bilindiği gibi, M.Ö. 5. yüzyıldan günümüze kadar kişilikle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar kaçınılmaz olarak kişiliğin sınıflandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sınıflandırma çalışmalarında genellikle kategorik ve boyutsal olmak üzere iki temel yaklaşım söz konusu olmuştur.

Kategorik sınıflamanın temeli, eski Yunanlılara kadar uzanır. Kategorik ya da tip yaklaşımına göre insanlar mutlaka tiplerden birine girerler ve girdikleri bu tiplerin tüm özelliklerini taşırlar. Bir tipe dâhil olan kişi diğer tiplerin özelliklerini taşıyamaz, yani insanlar arasında niteliksel bir fark vardır. Örneğin, insanlar arasındaki bireysel farklılıklar A, B ve C tipi olarak kategorize edilmişlerse, bir kişi ya A, ya B, ya da C tipindedir. Popülasyon bu üç tipe bölünür ve herkes bir tipe aittir. Bu yaklaşımdaki tipler, “tipik tip”lerdir. Kategorik yaklaşımlar, insanları beden yapılarına, vücut sıvılarına ve davranış özelliklerine göre sınıflandırmışlardır. Bu yaklaşıma, Hipokrat (M.Ö. 460–377) ve Galen'in (M.Ö. 490–430) insanları vücut sıvılarına (kan, balgam, safra vb.) göre ayırdıkları dörtlü sınıflamaları örnek olarak verilebilir. Bu sınıflamada bir kişi, dört kişilik tipinden birine girmektedir ve birkaç tipin karışımı olamaz (Mc Kellar, 1968, s.275).

Boyutsal yaklaşım ise -ki Eysenck bu yaklaşımı benimsemiştir- kategorik yaklaşımın tersine iki ya da daha çok boyutlu bir sisteme dayanır. Bu yaklaşıma göre insanlar belirli bir boyutun bir ucundan diğer ucuna herhangi bir noktada bulunabilirler. Bir boyut, kategorik anlayıştan farklı olarak tüm insanlarda ortaktır yani kişiliğin temelinde A, B ve C boyutları varsa bir kişi A boyutunda bir derecede, B boyutunda bir derecede ve C boyutunda bir derecede olabilir. Kişilik bu derecelerin bir kombinasyonu olarak görülür. Bu yaklaşıma göre, insanlar arasında fark niteliksel değil nicelikselidir. Boyutsal yaklaşımda kategorik anlayıştaki gibi tipik tip yoktur; buradaki “tipik tip” soyut bir kavramdan ibarettir. İnsanlar bir kontinyumun iki ucunda bulunan bu tipik tiplere çeşitli derecelerde yakındırlar (Öktem , Ö., 1972, s.2).

Eysenck kişilik modelini oluştururken W.Wundt, C.G. Jung ve E. Kretschmer'in yaklaşımlarından etkilenecek boyutsal yaklaşımın en gelişmiş halini ortaya koymuştur. Aşağıda bu üç teorisyenin yaklaşımlarının Eysenck'in teorisiyle bağlantılı yanlarına kısaca değinilecektir:

Duygu durumlarının boyutlarıyla ilgilenilmesinin (Matthews, Deary, ve Whiteman, s.77, 2003) ve boyutsal sınıflama sisteminin öncüsü Wundt'tur (Topçu, 1982, s.14). Wundt insan davranışlarının iki temel prensipten, yani duyguların “*kuvveti*” ve “*değişme hızı*” prensiplerinden etkilendiğini düşünerek tipler hakkında şu açıklamayı yapar: Kolerik ve melankolikler kuvvetli, senguinler ve flagmatikler zayıf duygulara eğilimlidirler; buna karşılık senguinler ve kolerikler yüksek değişme hızına, melankolikler ve flagmatikler düşük değişme hızına sahiptirler. Eysenck'in boyutlarında kolerikler ve melankolikler “nörotik” ; flagmatik ve senguinler “normal” , kolerikler ve senguinler “dışadönük” , melankolikler ve flagmatikler “içedönük” türler (Eysenck, 1965, s.55).

Bu yaklaşımıyla bir tarafta “*güçlü duygusallık- zayıf duygusallık*”, diğer tarafta “*değişkenlik ve değişmezlik*” olan iki boyutlu bir sistemi kişilik psikolojisine ilk defa Wundt getirmiştir. Boyutsal olması nedeniyle bu yaklaşımda insanlar boyutların herhangi bir noktasında olabilirler ve bulundukları noktanın kesişimi kişinin mizacını oluşturur. Wundt'un bu boyutsal kişilik yaklaşımı Eysenck'in kişilik modelinin çıkış noktası olmuştur (Topçu, 1982, s.13-14).

İçedönüklük ve dışadönüklük kavramlarını psikolojide ilk kez kullanan C.G. Jung'dur (Frieda, 1983, s.36-37). Jung, kişiliği “*tutumlar*” veya “*yönelimler*” olmak üzere iki temel açıdan yaklaşarak ele almıştır. İçedönüklük ve dışadönüklük kavramlarını tutumlar olarak değerlendirmiş ve içedönüklüğün insanı iç dünyaya, dışadönüklüğün ise dış dünyaya yönelttiğini ifade etmiştir. Ona göre, içedönüklük- dışadönüklük tutumları bir kişinin hayatı boyunca az çok sabit ve sürekli bir tepki tarzıdır. Fakat bu tutumlardan biri veya diğeri nöbetleşe baskın olabilir. Bu tutumların arasındaki temel fark “libido”nun dış veya iç dünyaya yöneltilmesinden

kaynaklanır ve bir insan, hayatının değişik dönemlerinde içedönük veya dışadönük olabilir (Ziya, 1978, s. 244). Jung’a göre kişiliğin bu boyutlarında bilinçdışı süreçler rol oynamaktadır. Örneğin, bir kişi aynı zamanda bilinçli olarak dışadönük, bilinçdışı olarak içedönük olabilir. Jung, içedönüklüğü ve dışadönüklüğü iki nörotik bozukluğa bağlamıştır. Histerik semptomluların nörotik dışadönük ve anksiyözlerin nörotik içedönük olduklarını iddia etmiştir (Topçu, 1982, s.16).

Kretschmer ise, tipolojisini iki büyük psikotik sendrom arasındaki fark üzerine kurmuştur. Onun psikoz teorisinde bir uçta şizofreni diğer uçta manik-depresyonun olduğu bir boyut vardır. Normal ve anormal insanların bir boyutta dizilebileceğini iddia eder (Mc Kellar, 1968, s. 279). Kretschmer, bu iki psikotik sendromu normal ruhsal durumlardan niteliksel olarak farklı bozukluklar olarak değil, sürekli bir boyutun uçları olarak, bir başka deyişle normal insanların davranış örüntülerinin abartılmış biçimleri olarak almıştır. Jung, iki uca nörotikliği, Kretschmer ise psikotikliği koymuştur. Kretschmer gibi Eysenck de psikiyatrik sınıflamalar için boyutsal yaklaşımı önermiş ve bunun kategorik yaklaşıma üstünlüğünü savunmuştur (Eysenck, 1987).

Eysenck’in kişilik modelindeki girişimi, öncelikle sınıflandırmaya yönelik bir girişim olmuştur. Bu girişimin temelinde diğer bilimlerde olduğu gibi olguları tasvir etmek ve açıklamak amacı vardır. Eysenck’e göre, sınıflandırma için ölçme gerekli olmakla birlikte, önce neyin ölçülmesinin gerektiği bilinmelidir; bu nedenle sınıflamayla ilgili bir buluş, niceliksel ölçmeden önce gelmelidir (Eysenck, 1990, s. 245). Bu anlayış, onu önce kişilik boyutlarını araştırmaya daha sonra da bu boyutları ölçmek amacıyla kişilik ölçeklerini geliştirmeye götürmüştür.

Eysenck’in modeli yukarıda ismi geçen teorisyenlerin de etkisiyle üzerinde herhangi bir kişinin gösterilebildiği *sürekli* (*continuous*) ve birbirine *dikgen* (*orthogonal*) diğer bir deyişle, birbirinden bağımsız boyutlardan oluşmaktadır (Topçu, 1982,s.18). Boyutlar diğer adıyla faktörler soyut kavramlardır. Bu boyutlar, faktöriyel anlayışa göre bağımsız unsurlar sistemidirler ve daha öncede belirtildiği

gibi bu unsurlar bütün kişilik tiplerinde vardır, aynıdır ve sadece önem dereceleri bakımından farklılıklar gösterirler. Eysenck'in modelinde kategorik yaklaşıma karşı boyutsal yaklaşıma, niteliksel değerlendirmelere karşı niceliksel ölçümlere yer verilmiştir. Bu niceliksel ölçümlere göre, Nörotisizm ve Dışadönüklük puanları popülasyonda normal dağılım gösterirken Psikotizm puanları düşük puanlara doğru bir eğilim göstermektedir (Matthews, Deary ve Whiteman, s.22, 2003).

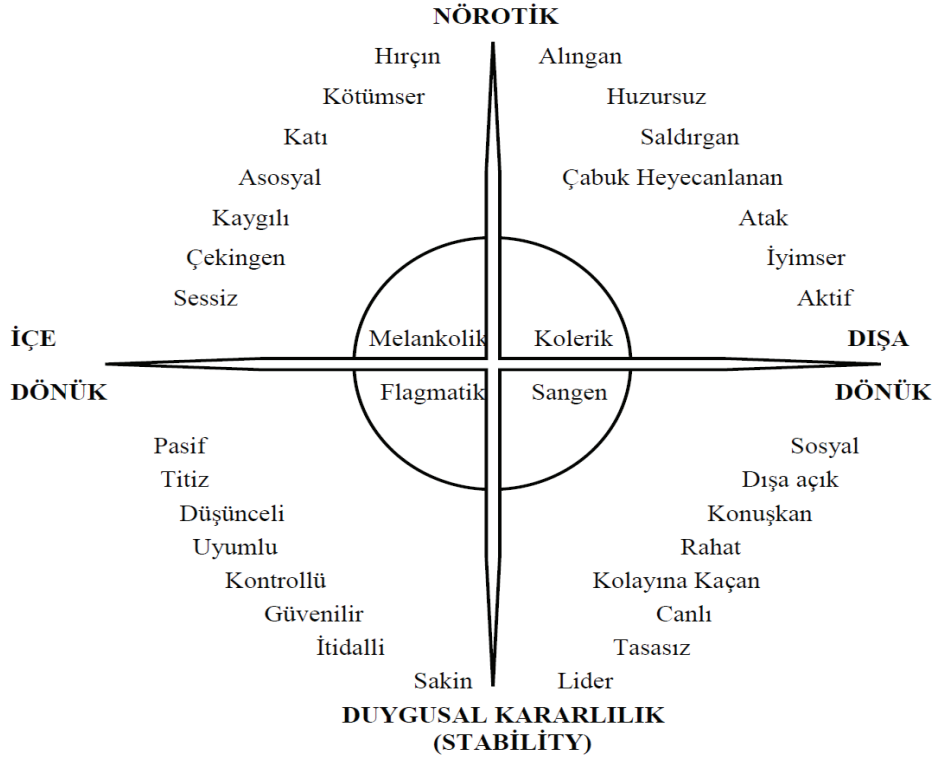
Boyutsal yaklaşımı benimseyen Eysenck (1957) başlangıçta 700 nörotik denek üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarından elde ettiği verileri kullanarak Dışadönüklük ve Nörotisizm boyutlarından oluşan hipotetik yapıyı test etmeye çalışmış ve daha sonra benzer çalışmaları binlerce denek üzerinde tekrarlamıştır. Elde ettiği verileri faktör analizine tabi tutarak Galen ve Hipokrat'ın mizacın dörtlü şemasıyla da ilişkili olan (Ng, Cooper ve Chandle, 1998) birbirinden bağımsız iki boyut ayırt etmiştir, bu boyutlar; **(i)** bir ucunda sosyallik ve uyaran arama ile diğer ucunda uyarandan kaçınma ve sosyal çekingenlik olan *Dışadönüklük (D)*, **(ii)** bir ucunda duygusal istikrarsızlığın diğer ucunda duygusal istikrarın olduğu, bireyin duygusal uyaranlara tepki derecesiyle ilişkili olan *Nörotisizm (N)* boyutlarıdır. Bu iki boyutun insan davranışını açıklayan yegâne iki boyut olmadığını farklı boyutların da söz konusu olabileceğini belirten Eysenck (1965), daha sonraki çalışmalarında (Eysenck, 1975) bu iki boyuta **(iii)** bir ucunda dikbaşlılık, aykırı düşünme, saldırganlık, benmerkezcilik ve dürtüsellik diğer ucunda empati, ihtiyatlı olma ve süperego kontrolünü içeren Psikotizm **(P)** boyutunu da ekleyerek kişilik kavramını genişletmiştir. D ve N'nin yanı sıra bu üçüncü boyutu da ölçmek amacıyla daha önceki formu EPI (Eysenck Personality Inventory) olan EPQ (Eysenck Personality Questionnaire) geliştirilmiştir (Hampson, 1985, s. 43). Dürtüsellik vasfı daha önceki çalışmalarda dışadönüklük boyutu ile ilişkiliyken daha sonraki çalışmalarda Psikotizm boyutuna dâhil edilmiştir. Orijinal P alt ölçeğinin de bulunduğu EPQ (Eysenck ve Eysenck, 1975) düşük psikometrik özellikler ve zayıf güvenilirlik gösterdiği için daha sonra tekrar revize edilerek EPQ-R (Eysenck Personality Questionnaire-Revised) formu oluşturulmuştur. Psikotizm kutupsal bir boyut değil, kişiliğin bileşimine belirli derecelerde giren bir faktördür ve bireylerin psikotik

bozulmaya eğilimlerini gösterir. Daha sonra yapılan birçok araştırma bu üç boyutun varlığını tekrar tekrar kanıtlamıştır. Eysenck, Psikotizm ve Nörotisizm kavramları kötü çağrışımlar yaptığı için, bunların yerine dik başlılık ile süper ego kontrolü ve duygusallık kavramlarının kullanılabileceğini belirtmiştir. Eysenck (1991), kişiliğin farklı sayılarda boyutları olduğunu öne süren teorisyenlere karşı kişiliğin bu üç temel faktörle açıklanabileceğini ısrarla savunmuştur.

Şekil 5’de, iç dairede Hipokrat, Galen ve Wundt’un dörtlü sınıflamasının da bulunduğu Eysenck’in boyutsal kişilik modeli görülmektedir. Şekildeki dış dairede sıralanan vasıflar, faktör analizi sonucunda aralarında bulunan korelasyonlara göre dizilmişlerdir. Eysenck bu vasıfların arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamıştır: “herhangi iki vasıf arasındaki açı ne kadar dar ise bu iki vasıf arasında o kadar yüksek pozitif korelasyon vardır. Açı büyüdükçe korelasyon azalır. Açı 90° olduğunda korelasyon kalmaz. 90°’den fazla büyümeye başlayıp 180°’ye kadar devam ettiğinde negatif korelasyon söz konusudur” (Eysenck, 1965, s.58).

Eysenck kişilik modelinde yer alan boyutlardaki özellikleri aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Tipik içedönük ; sessiz, kapanık bir insandır, kendini çok inceler, insanlarla ilişki kurmaktan çok kitap okumaktan hoşlanır , çok yakın arkadaşları hariç insanlara kendini açmaz, o anda içinden gelen dürtülerle hareket etmez, yapacağı hareketi önceden düşünür, heyecandan hoşlanmaz, günlük olayları ciddiyetle ele alır, sakin, telaşsız bir hayat tarzını sever, duygularını çok sıkı bir kontrol altında tutar, saldırgan davranışları nadirdir, kolay kolay kendini kaybetmez, güvenilir bir insandır, karamsardır, ahlaki değerlere önem verir (Eysenck, 1965, s.59).

Şekil 5. Eysenck'in Boyutsal Kişilik Modeli (Eysenck ve Wilson, 1975, s. 17'ye göre düzenlenmiştir)

Tipik dışadönük; insancıldır, partileri sever, çok arkadaşı vardır, konuşmak için insanlara ihtiyaç duyar, kendi kendine okumak veya çalışmaktan hoşlanmaz, heyecanı sever, riski sever, içinden geldiği gibi hareket eder, tepkiseldir, şakadan hoşlanır, hazır cevaptır, değişikliği sever, tasasızdır, iyimserdir, saldırganıdır, kendini kolay kaybeder, duygularını sıkı bir kontrol altında tutmaz, her zaman güvenilir bir insan değildir (Eysenck, 1965, s.66).

Tipik Nörotik; kaygılı, endişeli, aksi ve çoğunlukla küskün bir kişidir. Uykusuz, huzursuz olan bu kişiler çeşitli psikosomatik rahatsızlıklardan şikâyetçidirler. Son derece duygusal olurlarlar ve uyaranlara karşı son derece duyarlıdır. Heyecansal olarak kendileri için sarsıcı bir olaydan sonra eski hallerine dönmekte zorluk çekerler. Aşırı heyecanlı tepki göstermeleri nedeniyle uyum yetenekleri engellenmiş durumdadır (Eysenck ve Eysenck, 1975, s.9-10).

Tipik Stable; olaylar karşısında heyecana kapılmadan temkinli hareket eder ve heyecan yaratan olayın ardından genellikle eski hallerine çabuk dönerler. Çoğunlukla sakin olup kaygılarını frenleyebilirler. Kontrollü ve kaygısızca hareket edebilirler (Eysenck ve Eysenck, 1975, s.10).

Nörotik içedönük; anksiyete, depresyon ve obsesyon semptomları göstermeye eğilimlidir, sinirli ve alıngandır, apati gösterir, duyguları kolayca incinir, aşağılık duyguları vardır, gündüz rüyası görür, hayalcidir, sosyal olaylarda arka planda kalır, uykusuzluk çeker, titiz ve ayrıntıcıdır, beklenti seviyeleri yüksektir buna karşılık başarılarını küçümser, şakadan hoşlanmaz ve sebatkardır (Eysenck, 1947, s:246).

Nörotik dışadönük; histeri semptomları göstermeye eğilimlidir, enerjisi zayıf, ilgileri dardır, sık sık kazaya uğrar, huysuz ve keyifsizdir, ağırları vardır, sebatkar değildir, çabuk hareket eder, titiz değildir, beklenti seviyesi düşüktür buna karşılık yaptığı işleri ve başarılarını gözünde çok büyütür, şakadan hoşlanır (Eysenck, 1947, s:247).

Tipik Psikotik; yalnız, tek başına, başkalarını umursamayan ve insanlara aldırış etmeyen bir tiptir. Çoğunlukla başkalarının başına dert açar, rahatsız eder ve huzursuzluk yaratır. Bazen acımasız, zalim ve insanlıktan uzak davranışlarda bulunabilir. Duygusuzdur, başkalarını kolay kolay anlayamaz ve duyarlı olamaz. Başkalarına, hatta yakınlarına bile düşmanca davranır ve saldırgandır. Tehlikeleri görmezden gelir. Başkalarını aptal yerine koymaktan ve sinirlendirmekten hoşlanır (Eysenck ve Eysenck, 1975, s.11).

Kişiliğinin bu üç boyutla sınıflandırılmasının yanı sıra, daha ilerde de bahsedeceğimiz gibi, bu boyutlardaki uçlarda oluş ve boyutların karşılıklı etkileşimleri psikopatolojiyle ilgilidir. Eysenck'e göre (1957,1987) psikiyatrik bozukluklar esas itibariyle normallikle bağlantılı ve onun sürekliliği olarak ele alınmalıdır (Jensen v.d., 1999).

1.2.4.1.3. Kişilik Boyutlarının Nedensel Temelleri

Eysenck'in kişilik teorisi, faktör analitik çalışmaların yanısıra fizyolojik-deneysel araştırmaların da ortak bir sonucudur. İstatistiksel çalışmalarla saptanan tanımlayıcı kişilik boyutları, deneysel çalışmalarla nedensel temellere dayandırılmıştır.

Eysenck'in şimdiye kadar aktardığımız görüşleri, insan davranışını tasvir edici ve onun “nasıl olduğu”nu açıklayıcı niteliktedir ki bu nedenle modeldeki boyutlar hipotetik durumdadırlar. Tasvir etme işinden sonra insanların “neden” o şekilde davrandıkları sorusunu araştırmamız ve bu davranışlardan sorumlu olan sebepleri ortaya çıkarmamız gerektiğini belirten Eysenck'e göre, bunu yapabilmek için önce davranışları belirleyen faktörün çevre mi yoksa kalıtım mı olduğunu saptamamız gerekmektedir (Eysenck, 1965, s.61). Bu noktada motivasyon ve öğrenme araştırmalarındaki verilerden de yola çıkan Eysenck (1990), temel kişilik boyutlarının (dışadönüklük, nörotisizm ve psikotizm) büyük ölçüde kalıtım yoluyla ve biyolojik olarak belirlendiğini öne sürmüştü ve kişilik gelişiminde kalıtımın çevresel faktörlere göre dörtte üç oranında daha baskın olduğunu vurgulamış, çevresel faktörlerin etkisinin ise dörtte birlik bir oranla sınırlı olduğunu belirtmiştir (Feist ve Feist, 2008). Kişiliğin gelişimsel yönü hakkında ayrıntılı açıklamalar yapmak yerine temel kişilik boyutlarını saptamaya çalışan Eysenck'in (1967) kişilik psikolojisine en önemli katkılarından biri, teorisinde kişilik boyutlarının biyolojik temellerini formüle etmiş olmasıdır.

Eysenck'e göre, kalıtımla geçen davranışın kendisi değil, sinir sistemindeki belli yapılardır. Davranış, kalıtımla geçen bu nöral yapıların çevreyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani kalıtımla geçen *genotip*, davranışın bütünü ise *fenotiptir*. Fenotipik içe ve dışadönüklük, genotiple çevrenin etkileşiminin ortak ürünüdür. Eysenck bunu şu şekilde formüle etmiştir (Eysenck, 1965, s.78–79):

$$PB = PC \times E$$

P B = Behavioral Personality (kişiliğin davranışlarla gözlemlenebilen bütünü)

P C = Constitutional personality (kişiliğin doğuştan getirilen kısmı)

E = Environment (çevre)

Eysenck (1990) kişilik boyutlarının biyolojik temellerinin varlığının kanıtlarını üç başlıkta toplamıştır, bunlar; (i) dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan kültürlerarası araştırmalarda bu faktörlerin ortaya çıkması, (ii) bireylerin kişilik boyutlarındaki konumlarını zaman içinde koruma eğilimleri ve (iii) ikiz çalışmalarında genetik faktörlerin bireysel farklılıkların belirlenmesinde baskın role sahip olmasıdır.

Özellikle ikizler üzerinde yapılan araştırmalar kalıtımın etkisinin önemiyle ilgili bu görüşü desteklemiştir. Sheilds'in yaptığı ikizler araştırmasında tek ve çift yumurta ikizleri alınarak bunların zekâ ve kişilik özellikleri ölçülmüştür. Sonuçta, bebeklikten itibaren farklı ortamlarda büyüyen tek yumurta ikizlerinin D ve N açısından kişilik özelliklerinin benzediği bulunmuştur. Eysenck bu araştırma sonuçlarından hareketle, kişiliğin ve davranışın bazı biyolojik temellere dayandığını ve kalıtımın kişiler arasında görülen bireysel farklılıkların sorumlusu olduğunu savunmuştur (Eysenck ve Eysenck, 1983, s.170-171).

Ayrıca Eysenck'e göre, kültürler arası araştırmaların sonuçları (Barret ve Eysenck, 1984) , kişilerin uzun süre bu üç ana boyuttaki pozisyonlarını sürdürmeye olan eğilimleri ve bu tür bir tutarlılığın değişen çevreye karşın var olması (Conley, 1984a, 1984b, 1985, akt: Eysenck, 1990) kişiliğin biyolojik temellerinin olduğunu gösteren diğer kanıtlardır.

Eysenck, kişilik boyutlarının biyolojik işleyişini öğrenme teorisyenleri Pavlov'un "uyarılma-ketlenme" (excitation-inhibition) ve daha çok Hull'un "reaktif ketlenme" (reactive inhibition) teorilerini referans alarak açıklamaktadır. Eysenck (1956), içe dönükler ve dışadönükler arasındaki temel farkın şartlı reflekslerle ilgili

deneylerde köpeklerin strese karşı gösterdikleri tepkilerdeki bireysel farklılıkları açıklamak için ilk kez Pavlov tarafından iddia edilen (Arık, 1991, s.203) merkezi sinir sistemindeki uyarılma-ketlenme faaliyetleriyle ilgili olduğunu öne sürmüştür. Deneylerinde deneklerin bazılarının geç şartlanıp çabuk söndürülürken bazılarının ise çabuk şartlanıp geç söndürülebildiğini gözlemleyen Pavlov, bu durumu köpeklerin beynindeki uyarılma ve ketlenme dengesindeki farklılıklarla açıklamış ve geç şartlanıp çabuk söndürülenlerde ketlenme; çabuk şartlanıp geç söndürülenlerde uyarılma faaliyetinin etkili olduğunu iddia etmiştir (Pavlov, 1963, s.177-186). Şartlanma olayı esasında bir uyarılma faaliyetine dayanmaktadır. Yani, bir duyu organına çevreden bir uyarı verince oluşan sinir uyarımı merkezi sinir sistemi boyunca kortekse gider ve orada aynı anda meydana gelen başka bir sinir uyarımıyla etkileşerek şartlanma gerçekleşir. Bu durum, şartlanmanın meydana gelmesi için uyarılma faaliyetinin gerekliliğini gösterir. Bir hayvan ya da insanın uyarılma potansiyeli ne kadar güçlü ise onların o kadar kolay ve çabuk şartlanması mümkündür. Beyinde bir de bunun tersine bir olay olan ketlenme faaliyeti vardır ki, bu faaliyet hem şartlı refleksin ortaya çıkmasını engeller hem de şartlanan bir refleksin ortadan kalkmasını hızlandırır (Öktem, 1972, s.17). Uyarılma-ketlenme kavramlarından yola çıkan Eysenck'e göre (1965, s.71-72), doğuştan kuvvetli bir ketlenme potansiyeline sahip olanlar çevrenin de etkisiyle dışadönük; kuvvetli bir uyarılma potansiyeline sahip olanlar ise içedönük davranışlar gösterirler. Uyarılma ve ketlenme potansiyelinin dengede olduğu kişiler ise ambiverttir. Kişilik tiplerindeki bu farklılıkların niteliksel değil niceliksel olduğu unutulmamalıdır. Yani uyarılma ve ketlenme potansiyeli her insanda vardır fakat biri diğerine göre genetik olarak daha baskındır. İçedönük-dışadönük boyutun içedönük ucuna yakın insanlarda uyarılma potansiyelinin, dışadönüklerde ise ketlenme potansiyelinin yüksek olduğunu düşünen Eysenck buna göre, içedönüklerin daha kolay ve çabuk; dışadönüklerin daha geç şartlandıklarını savunmuştur (Eysenck, 1965, s.74 -75).

İçedönüklük-dışadönüklük boyutunun temeli olarak görülen uyarılma–ketlenme faaliyeti beynin küçük bir bölümü olan ARAS (Ascending Reticular Activating System)'la ilişkilidir (bkz. Şekil.6). ARAS'taki faaliyetin seviyesi, alt

beyin merkezlerinde kullanılan kortikal kontrolün miktarını etkileyen üst beyin merkezlerindeki canlanma seviyesini belirler. İçedönükler kesintisiz olarak aşırı canlandığı halde dışadönüklerin canlanma seviyeleri düşüktür. Bundan dolayı, dışadönüklerin amacı uyarılmayı aramak, içedönüklerin amacı ise uyarandan kaçmaktır. Örneğin, içe ve dışadönükler aynı seviyede uyarana maruz bırakıldıklarında içedönükler dışadönüklerden fizyolojik olarak daha fazla canlanmışlardır. Aynı şekilde, optimal seviyede uyarın seçimi verildiğinde dışadönükler daha fazla seçim yapmışlardır (Liebert ve Spiegler, 1989, s.217). Dışadönüklerle içedönükleri birbirinden ayıran diğer fizyolojik kanıtlar, merkezi sinir sistemini “uyarıcı” (stimulant) ya da “bastırıcı” (depressant) ilaçlarla yapılan birçok araştırmayla elde edilmiştir. Uyarıcı ilaçlar ARAS’ta canlandırıcı etki yaparak faaliyeti arttırıp içedönük davranışlara yol açarken, bastırıcı ilaçlar ARAS’ta ketleyici etki yaparak dışadönük davranışlara yol açmaktadır (Eysenck ve Eysenck, 1983, s.172). Eysenck içedönüklerin uyarılma potansiyellerinin yüksek olması nedeniyle daha kolay şartlanacaklarına dair iddiasına, Frank’ın yaptığı “göz kırpmaya şartlanması” deneyini kanıt olarak göstermiştir. Bu araştırmanın sonucunda içedönükler dışadönüklerden yaklaşık iki kat daha çabuk ve daha kuvvetli şartlanmışlardır (Eysenck ve Eysenck, 1983, s.312).

Aynı zamanda uyarılma potansiyeli nedeniyle içedönükler uyarınları dışadönüklere göre daha şiddetli algırlarlar. Çünkü uyarılma faaliyeti uyarınları büyütür ve kortekse taşınmasını kolaylaştırır. Dışadönüklerde ise, tersine uyarın küçültülür ve kortekse taşınması ketlenme nedeniyle engellenir. Bu nedenle dışadönüklerin duyum eşikleri içedönüklere göre daha yüksektir. Bu varsayımdan yola çıkan Eysenck’e göre, çok kuvvetli bir acı uyarımını verildiğinde ve buna dayanma süreleri ölçüldüğünde dışadönüklerin acıya toleranslarının, içedönüklerinkinden daha büyük olduğu görülecektir. Çünkü dışadönüklerdeki ketlenme potansiyeli acıyı bastırıp durduracak ve hissettikleri acı daha az olacaktır; içedönükler ise uyarılma nedeniyle acıyı belirginleştirerek daha fazla hissedeceklerdir. Bu konuda yapılan araştırmalarda hipotezle uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. “Duyumsal yoksunluk” (sensory deprivation) olayında ise aksine bir

durum söz konusudur. İçedönükler uyarılma nedeniyle alacakları en küçük bir uyarıyı bile büyüttükleri için duyumsal yoksunluk durumlarına daha rahat katlanabilirler. Dışadönükler ise “uyaran açlığı” (stimulus hungry) nedeniyle yoğun bir yoksunluk yaşamaktadırlar, çünkü ketlenme nedeniyle canlanma için daha kuvvetli uyarılara ihtiyaç duymaktadırlar (Eysenck, 1965, s.83-84). Eysenck’e göre dışadönükler, çevreleri heyecan ve uyaran sağlamazsa düşük bir canlanma seviyesinde olma eğilimindedirler. Bu nedenle sürekli uyaran açlığı çekerler ve heyecan arayışındadırlar. Aksine içedönükler kolayca canlanır ve uyarandan kaçınırlar (Eysenck ve Eysenck, 1983, s.173). Bu noktada, teoriye farklı bir yaklaşımla kanıt getiren Corcoran’ın (1964) araştırmasında dayanan hipotez şudur: Eğer içedönükler dışadönüklerden daha yüksek uyarılmışlık durumunda iseler, her iki grup eşit oranda uyarıldığında içedönüklerin tepkisi dışadönüklerinkinden daha büyük olacaktır. Araştırmada deneklerin diline dört damla limon suyu damlatıldıktan sonra geçen 30 saniye sonunda salgıladıkları tükürük miktarı ölçülmüş ve sonuçta içedönüklerin dışadönüklerden daha fazla tükürük salgıladıkları görülmüştür.

Eysenck (1956) teorik görüşünde içe dönükler ve dışadönükler arasındaki temel farkı açıklarken Pavlov’un kavramlarının yanı sıra Pavlov’un çalışmalarından etkilenerik şartlı refleksler ve öğrenme konularında araştırma yapan Hull’un egzersize bağılı olarak gelişen “tepkisel/reaktif ketlenme” (reactive inhibition) kavramını da temel almıştır. Hull’a göre, bir hareket sürekli tekrar edildiğinde bu hareketin yapılmasına karşı giderek büyüyen bir ketlenme oluşur. Başka bir deyişle, herhangi bir uyarılmayı takip eden sinir akımları merkezi sinir sisteminde belli bir yoldan geçerken burada belli bir ketlenme doğururlar. Bu büyüyen ketlenme aynı şiddetteki sonraki uyarının geçmesini güçleştirir. Bunu, elektrik akımı geçtikçe ısınarak elektriğin geçmesine direnç kazanan tele benzetebiliriz. Reaktif ketlenme birikimi belli bir noktaya ulaşınca sinir akımının geçişi durdurulur (Öktem, 1972, s.20). Reaktif ketlenme organizmayı tepkide bulunmamaya iten negatif bir dürtüdür ve geçici olup dinlenmeyle dağılır. Reaktif ketlenmenin dağılması dürtüyü eksiltmektedir (Arık, 1991, s.362). Eysenck’ e göre, reaktif ketlenmenin çabuk doğduğu, kuvvetli olduğu ve yavaş dağıldığı kişiler dışadönük; bunun aksine reaktif

ketlenmenin yavaş doğduğu, zayıf olduğu ve çabuk dağıldığı kişiler içedönük davranışlar gösterirler (Eysenck, 1990).

Eysenck içedönüklük-dışadönüklük boyutuyla ilgili yaptığı biyolojik açıklamaları ve yukarıda belirttiğimiz hipotezleri aşağıda kısaca değineceğimiz şartlanma, yeniden canlanma (reminiscence), tetiktelik (vigilance), şekle ait sonraki etki (figural after affect), imaj sonrası süre (after image duration) gibi deneylerle test etmiştir. Bu deneylerin sonucunda reaktif ketlenme açısından içedönüklerle dışadönükler arasındaki farka ilişkin öne sürdüğü hipotezlerinin desteklendiğini belirtmiştir.

Reaktif ketlenmenin dağılması ile beklenen tepkideki artışla (reminiscence) ilgili yapılan deneyde dışadönüklerin verilen görevi yaptıktan sonraki 10 dakikalık dinlenme sonunda yeniden yapılan denemedeki performanslarında görülen artış (reminiscence) içedönüklere göre daha fazla olmuştur. Bu sonuç, dışadönüklerin ketlenme potansiyellerinin yüksek olması nedeniyle 5 dakikalık çalışma sırasında içedönüklerden fazla ketlenme biriktirdikleri ve dinlenme sırasında daha fazla ketlenme dağıtmaları nedeniyle uygulama yeniden başladığında daha fazla gelişme gösterdiklerini kanıtlamıştır (Eysenck, 1956).

Reaktif ketlenmeyi ölçmek için yapılan başka bir deneyde ise, deneklerin sürekli tepki vermeleri gereken bir durumda ortaya çıkan “istem dışı dinlenme aralığı” (involuntary rest pause) sayısının dışadönüklerde içedönüklerden daha fazla olduğu gözlenmiştir. Eysenck’e göre bu durumun nedeni, dışadönüklerin daha fazla ketlenme biriktirmeleri ve bunu dağıtmak için istem dışı dinlenme aralığı sayısını arttırmak zorunda kalmalarıdır (Eysenck, 1965, s.29-30).

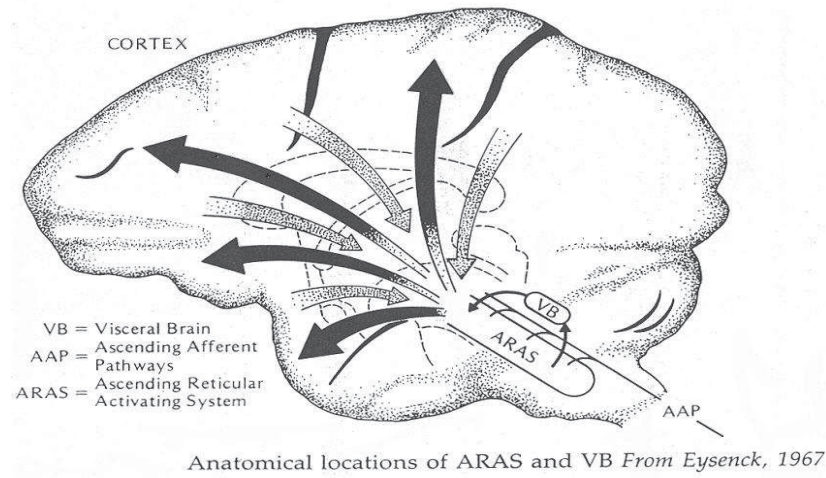
Tetiktelik (vigilance) deneyleri de içedönükler ve dışadönükler arasındaki ketlenme farkını ölçmek için yapılan bir diğer araştırmadır. Bu deneyde, deneğe monoton bir sesin durmadan 1’den 10’a kadar sayıları tekrarladığı bir plak çalınır. Arada bir plaktaki ses, sayıları tersten okur. Deneğin bu durumda yapması gereken

şey, sayıların tersten okunduğu durumda bir düğmeye basmaktır. Deneyde, içedönüklerin dışadönüklerden daha başarılı oldukları görülmüştür. İçedönüklerin bu başarısının sebebi, monoton sese karşı daha az ketlenme biriktirmeleri ve bu nedenle daha dikkatli olabilmeleridir. Dışadönüklerdeki performansının düşüklüğü daha fazla ketlenme biriktirmeleri nedeniyle dikkatlerinin dağılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir. (Eysenck, 1965, s.75) .

Ketlenme potansiyelindeki farkı ölçmek için yapılan başka bir deneyde ise “şekle ait sonraki etki” (figural after effect) üzerinde çalışılmış ve içedönükler ketlenmeyi dışadönüklerden daha az biriktirdikleri için gösterilen şekil çekildikten sonra da gösterilen şekli daha uzun bir süre görmeye devam etmişlerdir (Eysenck, 1965, s.43-44).

“İmaj sonrası süre” (after image duration) içedönüklerle dışadönükler arasındaki ketlenme farklılığını belirlemek için Eysenck (1956) tarafından kullanılan bir diğer yöntemdir. Bu yöntemde göre, belirli bir yöndeki harekete uzun süre bakıldıktan sonra dikkat hareketsiz bir objeye çevrildiğinde objenin tersine bir yönde hareket ettiği görülür. İmaj sonrası olayının süresi, hareketli objenin gösterilme süresine bağlıdır. Her iki gruba da hareket aynı sürede verildiğinde sonuç olarak, içedönüklerin daha az ketlenme biriktirmeleri nedeniyle imaj sonrası sürelerinin, yani hareketsiz bir objeye bakıldığında tersine hareketin hala devam ediyormuş gibi görünme sürelerinin, reaktif ketlenmeyle ilgili öne ileri sürülen hipotezle uyumlu olarak dışadönüklerinkinden daha uzun olduğu görülmüştür.

Hampson’un aktardığına göre (1985, s.48), Cladridge, Eysenck’in temel dışadönüklük ve nörotiklik boyutlarının psikofizyolojik yapısı teorisinin fazlasıyla spekülatif olduğu ve tam bir destek almadığını söylemiştir. Gale’e göre ise, teori dışadönüklerin EEG’deki kortikal canlanma ölçümünde içedönüklerden farklı olacağını iddia etmesine rağmen, birçok araştırma EEG’ler arasında yeterli farklılıklar bulmakta başarısız olmuştur.

Şekil 6. Eysenck'in dışadönüklük (ARAS-Kortikal Canlanma) ve nörotisizme (limbik sistem veya visceral beyin) ilişkin hipotetik fizyolojik modeli (Matthews, Deary ve Whiteman, 2003, s.169)

Eysenck, Nörotisizm boyutunun biyolojik temelini açıklarken bazı insanların diğerlerine göre daha duyarlı bir sempatik sinir sistemine sahip olduğunu belirtmiştir. Bazı insanlar acil ve ani durumlarda çok sakinken bazıları önemli derecede korku veya bu duyguya bağlı negatif duygular yaşarlar. Hatta küçük olaylarda bile dehşete düşerler. Eysenck, bu ikinci gruptaki kişilerin çeşitli nörotik bozukluklar olarak tanımladığı sempatik hiperaktivite sorunu yaşadıklarını iddia etmiştir (Boeree, 2006). Nörotiklik boyutuyla ilgili yapılan fizyolojik araştırmalar, bu faktörün Otonom Sinir Sistemi'nin, özellikle limbik sistemin faaliyeti ile ilgili olduğunu göstermiştir. Uyarılara duyarlı bir otonomik sistem sebebiyle nörotikler, normal kişilerden daha çok otonomik tepkiler vermeye eğilimlidirler. Korku ve anksiyetenin yol açtığı terleme, kalp atışında artış, mide bulantısı gibi tepkiler şartlanma sürecindeki uyarılarla bağlanabilirler. Eysenck, nörotik kişilerin aşırı bir şekilde şartlanan heyecan tepkileri edindiklerini iddia eder (Hampson, 1985, s.47).

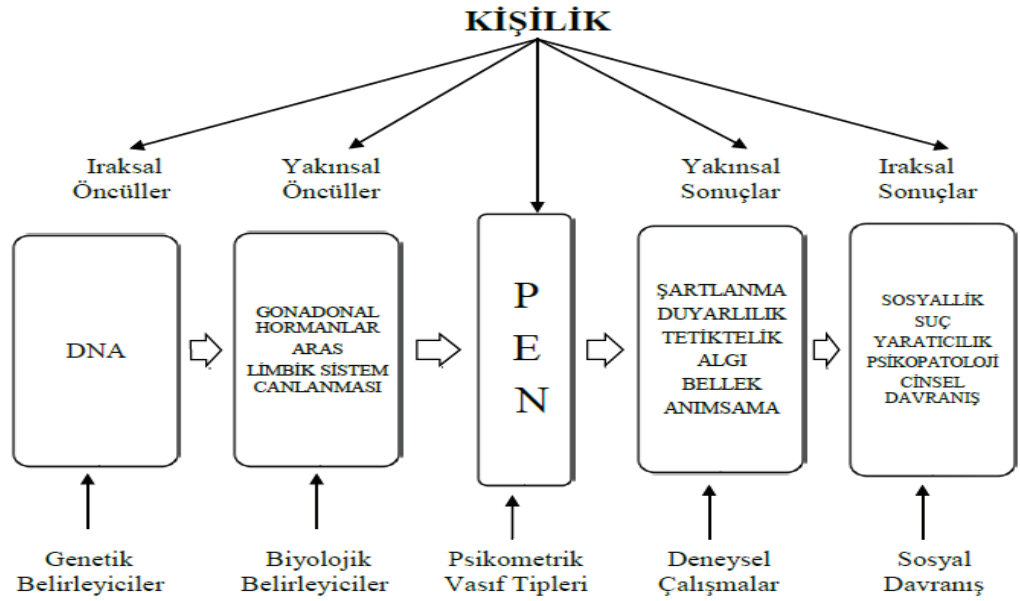
Eysenck, dışadönüklük ve nörotisizm boyutlarının etkileşim içinde olduklarını ve bu durumun çeşitli psikolojik rahatsızlıklarla ilgili olduğunu belirtmiştir. Eysenck'in kişilik teorisinde anksiyete, obsessif-kompulsif davranış, fobik reaksiyonlar, reaktif depresyon gibi nörotik bozukluklar şartlanmış otonomik

tepkilerle açıklanmaktadır. *Kolay şartlanan* nörotik içedönüklerin yukarıda bahsedilen şartlı heyecan davranışlarına yatkın olduğu ileri sürülmüştür. Yani içedönüklerin gerektiğinden daha fazla şartlanabilmeleri, onların günlük hayatın olumsuz, acı verici tecrübelerine kuvvetli otonomik tepki göstermelerine ve gösterdikleri bu tepkilerin şartlanmış uyaranlara bağlanmasıyla nörotikleşmelerine neden olmaktadır. Küçük korku uyaranlarına bile panik veya kaçma gibi aşırı tepki verdikleri için nörotik-içedönüklerin bazıları fobi geliştirirken bazıları da paniği kontrol altına alabilmek için tekrarlayan el yıkama veya kontrol gibi kompulsiyonlar geliştirmektedirler. Eysenck, *güç şartlanan* nörotik-dışadönüklerin ise korku uyaranını görmezden gelmeyi veya unutmayı tercih ettiklerini yani bastırma veya inkâr gibi klasik savunma mekanizmalarını kullandıklarını iddia etmektedir. Nörotik-dışadönükler, gerektiği kadar şartlanamadığı için sosyal davranışı belirleyen tepkileri biçimlendirmede başarısız oldukları için suça yönelik davranışlar, histerik ve psikopatik semptomlar geliştirmektedirler. (Boeree, 2006; Topçu, 1982, s.57). Dışadönüklüğün nörotisizm üzerinde yumuşatıcı bir etkisini öne süren Eysenck, dışadönük nörotiklerin gösterdikleri bozuklukların “davranış bozukluğu” (conduct disorders); içedönük nörotiklerin ise duygusal rahatsızlıklara yatkınlık göstererek “karakter bozukluğu” (character disorder) göstereceklerine dikkat çeker (Matthews, Deary ve Whiteman, 2003, s.260; Eysenck ve Eysenck, 1983). Her iki durumda da kişilerin kuvvetli ve sürekli duygusal tepkileri, tabloyu patolojik bir duruma getirici bir etken olarak kavramsallaştırılmıştır.

Bu modelde N puanı yüksek olanlar nasıl ki stres altında çeşitli nörotik semptomlar gösteriyorlarsa, Psikotizm puanı yüksek olanlar da stres altında psikotik bozukluk gösterme eğilimindedirler ve Psikotizm puanı yüksek olanlar düşük olanlara göre strese karşı genetik olarak daha zayıftırlar (Feist ve Feist, 2008 s.414). Psikotizm boyutu psikiyatride yer alan şizoid ve antisosyal kişilik bozukluklarına yatkınlıkla ilişkilidir. Eysenck, nörotisizmin ve psikotizmin normal kişilik özellikleri olduğunu vurgulayarak, nörotik ve psikotik bozukluklara yatkınlığın az sayıdaki kişi için geçerli olduğunu ifade etmektedir (Matthews, Deary ve Whiteman, 2003, s.22).

Eysenck teorisinde psikotizmin fizyolojik temelini ise monoamine oxidase (MAO) gibi enzimler ve testosteron hormonları ile açıklamaktadır. Fakat dışadönüklük ve nörotisizmle karşılaştırıldığında bu alanda yapılan araştırmalar fazla değildir. Mevcut araştırmalar psikotik epizod gösteren bireylerde yüksek testosteron hormonu ve düşük MAO seviyeleri bulunduğunu göstermektedir (Jang, 1998).

Özetle, Eysenck'in kişilik modelinde P, E ve N faktörleri biyolojik ve genetik öncüller ile şartlanma, duyarlılık, bellek gibi deneysel değişkenlerin yanı sıra suç, yaratıcılık, psikopatoloji gibi sosyal davranışları içeren sonuçların her ikisini de içermektedir. Diğer bir deyişle, bu teoride biyolojik ve genetik belirleyiciler, P, E ve N'nin şekillenmesine aracılık ederken P,E ve N laboratuvar öğrenmelerin yanı sıra sosyal davranışların da ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır (Feist ve Feist 2008, s.416). Eysenck'in kişilik modelindeki temel bileşenler ve aralarındaki ilişki Şekil 7'de özetlenmiştir:

Şekil 7. Eysenck'in kişilik teorisinin temel bileşenlerinin modeli (Feist ve Feist, 2008, s. 423)

1.2.4.2. Gray'in Pekiştireç Duyarlılık Teorisi

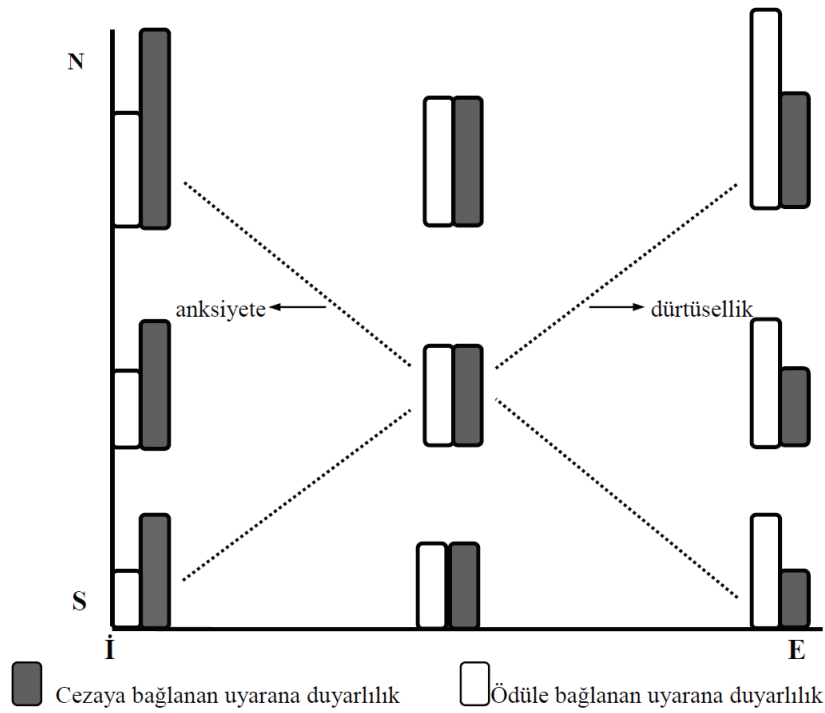
Eysenck'in (1967) beyin fonksiyonları ve yapılarıyla kişiliğin boyutlarını ilişkilendirme çalışmaları bu alanda güçlü söylemlere yol açmıştır (Heubeck, Wilkinson ve Cologon, 1998). Bu noktada Eysenck'in kişilik modelini hiyerarşik ve boyutsal açıdan kabul eden fakat ondan nedensel temeller noktasında ondan ayrılan Gray, şartlanmanın genel faktörlerini yeniden gözden geçirmiş ve elde ettiği sonuçlardan yola çıkarak kişiliğin biyolojik belirleyicileriyle ilgili bir teori oluşturmaya çalışmıştır. Eysenck'in kişilik boyutlarının nedensel temellerini ispatlamak için sunduğu deneysel kanıtlarını eleştiren Gray ve diğer araştırmacılar, bu kanıtların önemli sınırlılıkları olduğunu ifade etmişlerdir. Eysenck'in öğrenme deneylerinde daha çok tek faktör (acı verici uyaran) üzerinde yoğunlaştığı ve pozitif pekiştireci göz önünde bulundurmadığı belirtilmiş, ödül ve cezanın davranış üzerinde farklı etkiler yapması nedeniyle Eysenck'in canlanmaya dayanan öğrenme teorisinin ve bu teoriye dayanarak içedönüklerle dışadönüklerin arasındaki farklılıklarla ilgili öne sürdüğü hipotezlerin geçerliliğinin tehlikeye girdiği iddia edilmiştir (Corr, Pickering ve Gray, 1995, s.47).

Gray'in şartlanmanın nörobiyolojik temelleri modelinin öğrenme teorilerindeki son gelişmelerden ve fizyolojik bulgulardan faydalanılması açısından Eysenck'in modeline göre üstündür (Hampson, 1985, s.49-50). Bununla birlikte, Eysenck ise Gray'in teorisini deneylerin tümünün hayvanlarla yapıldığı ve insanlara yapılan genellemelerin varsayımsal olduğu noktasında eleştirmiştir (Eysenck, 1990, s.248).

Eysenck, Hull' un pekiştirecin temeli olarak gördüğü “dürtü azalması” (drive reduction) teorisini benimserken Gray, Mowrer'in ceza ve ödül sistemine dayanan “iki faktörlü öğrenme” teorisini temel almıştır. Gray'in benimsediği bu iki faktörlü öğrenme teorisi, içedönüklerin cezaya duyarlılığı konusunda Eysenck'in canlanmaya dayanan teorisinden neredeyse ayırt edilemez. Ancak bu iki teori, pozitif pekiştirecin dışadönüklere etkisi konusunda farklılıklar içerir. (Corr, Pickering, ve Gray, 1995,

s.49). Eysenck'in kişilik tipleriyle ilgili öğrenme teorisini eleştiren Gray, Eysenck'in içedönüklerin dışadönüklerden daha iyi öğrendikleri iddiasına katılmaz. Ona göre, öğrenmede içedönüklerin mi yoksa dışadönüklerin mi daha başarılı olacağını belirleyen temel faktör, pekiştirecin özelliğidir (Gray, 1991, s.298).

Aşağıdaki şekilde Gray'in, kişilik faktörleriyle (Nörotisizm-İstikrarlılık, İçedönüklük-Dışadönüklük) pekiştireç türlerine (ödül, ceza) duyarlılık arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğü gösterilmektedir:

Şekil 8. Gray'in kişilik tipleri ve pekiştireç biçimleri arasındaki ilişki hipotezi (Gray, 1981, s.260)

Yukarıdaki şekilde de görüleceği gibi Gray, dışadönüklerin ödülle cezadan göreceli olarak daha duyarlı olacaklarını ve ödülle daha çabuk öğreneceklerini, içedönüklerin ise cezaya daha duyarlı olup cezayla daha çabuk öğreneceklerini iddia etmiştir (Gray, 1991, s.298). Nörotisizmin derecesinin artması pekiştirece duyarlılığın derecesinin artmasına bağlıdır (Gupta ve Nagpal, 1979,s.471). Yani, ödülle veya cezaya duyarlılığın yüksekliği kişiyi nörotikleştiren temel unsurdur.

Gray'in temel hipotezleri, pekiştireç türü ve kişilik tipleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı öğrenme deneyleriyle desteklenmiştir. Aşağıda bu araştırmaların bazılarını kısaca değinilecektir:

Gupta'nın sözel operant şartlanmada pekiştireç ve dışadönüklük ilişkisinin test edildiği deneyinde pekiştireç olarak "iyi" , "kötü" , "zil" ve "elektrik şoku" kullanılmış ve denekler kişilik boyutlarına göre gruplara ayrılmıştır. Bu deneyin sonucunda, dışadönüklerin ceza ("kötü" ve "elektrik şoku") verildiğinde içedönüklerden daha geç, ödül ("iyi") verildiğinde ise daha çabuk şartlandıkları görülmüştür (Gupta, 1976, s.47-52).

Gupta ve Nagpal'ın yaptığı bir başka deneyde ise, denekler bu kez dışadönüklüğün vasıfları olan "dürtüsellik" ve "sosyallik" ölçeklerinde yüksek ve düşük skorlu oluşlarına göre dört gruba ayrılmışlar ve "iyi", "zil" ve "elektrik şoku" pekiştireç olarak kullanılmıştır. Sonuçta içedönüklerin (dürtüsellik ve sosyallik puanları düşük olanlar) "elektrik şoku" altında daha çabuk, dışadönüklerin (dürtüsellik ve sosyallik puanları yüksek olanlar) "zil" ve "iyi" pekiştireçleriyle daha çabuk öğrendikleri görülmüştür (Gupta ve Nagpal, 1978, s.203-206). Bize göre, Gupta ve Nagpal'ın bu deneyde kullandıkları pekiştireç çeşitlerinin farklı olması, yani "iyi" sözel, "elektrik şoku" fiziksel ve "zil" işitsel bir pekiştireç olması, eleştirisi konusudur.

Yine Nagpal ve Gupta'nın yaptıkları bir başka sözel operant şartlama deneyinde, denekler her iki boyutta da yüksek veya düşük oluşlarına göre gruplara ayrılmışlardır (N+D+, N+D-, N-D+ ve N-D- grupları). Deneyde ödül (doğru tepki için sözel övgü) ve cezadan (hataya elektrik şoku) her biri random olarak verilmiştir. Sonuçların analizi göstermiştir ki, ödül verildiğinde nörotik dışadönükler diğer gruplardan; ceza verildiğinde ise nörotik içedönükler diğer gruplardan daha çabuk şartlanmışlardır (Nagpal ve Gupta, 1979, s.471-476). Bu sonuçlar, içe ve dışadönüklerin ödül ve cezadan farklı derecelerde etkilenmesi hipotezinin

doğrulanmasının yanı sıra, nörotikliğin pekiştirece duyarlılığın artışıyla bağlantılı olduğu iddiasına da bir kanıt sağlaması açısından önemlidir.

Gupta ve Shukla'nın Taffel'in cümle tamamlama tekniğini kullandıkları sözel operant şartlanma deneyinde ise, dışadönüklerin içedönük ve ambivertlere göre ödülle, içedönüklerin dışadönük ve ambivertler göre cezayla, amivertlerin ise hem ödülle hemde cezayla daha iyi öğrendikleri sonucu elde edilmiştir (Gupta ve Shukla, 1989).

McCord ve Wakefield (1981) 4. ve 5. Sınıf öğrencisi 101 öğrenciyi JEPQ ile gruplandırıdıkları ve öğretmenlerin öğretim sürecinde ödül ve ceza kullandığı öğrencilerin aritmetik başarılarının bağımlı değişken olarak alındığı araştırmada ödül uygulanan grupta dışadönük öğrencilerin içedönüklere göre, ceza uygulanan grupta ise içedönük öğrencilerin dışadönük öğrencilere göre daha başarılı oldukları bulunmuştur. Bu sonuçlar, Gray'in teorisinde iddia ettiği kişilik tipleriyle pekiştireç türlerinin etkileşiminin öğrenme üzerindeki etkisiyle ilgili hipotezleriyle uyumludur.

Gray'in kişilik teorisi en fazla araştırılan ve yorumlanan teorilerden biri (Dissabandara v.d., 2012) olmasına rağmen ülkemizde bu teoriyle ilgili tek deneysel çalışma ise bu tezin yazarına aittir.

Bu çalışmada (Bilge, 1998) Gray'in öğrenme sürecinde şartlanmayı kolaylaştıran temel faktörün, kişilik tipine uygun pekiştirecin verilmesinin (yani, dışadönüklere ödül ve içedönüklere ceza) olduğunu iddiası test edilmiştir. 120 üniversiteye hazırlık öğrencisiyle yapılan araştırmada denekler EPQ kullanılarak içedönük, ambivert ve dışadönük kişilik tiplerine göre 40'ar kişilik üç gruba ayrılmışlardır. Bu grupların her biri ödül ve ceza verilmek üzere 20'şer kişilik iki gruba bölünmüşlerdir. Cinsiyet değişkeninin etkisini kontrol altına almak için grupların tamamında erkek ve kız sayısı eşit olarak belirlenmiştir. Deneyde öğrenme materyali olarak deneklerin gözleri kapalı bir şekilde yollarını parmaklarıyla takip edebilecekleri bir labirent kullanılmıştır. Araştırmada bağımsız değişkenler kişilik

tipleri (içedönük, ambivert ve dışadönük) ve ödül olarak doğru tepkilere "çok iyi, doğru"; ceza olarak hatalı tepkilere "çok kötü, yanlış" sözel pekiştireçleridir. Bağımlı değişken ise, "deneklerin labirenti tam öğrenme kriterine ulaşına kadar yaptıkları tekrar sayısı"dır. Uygulamalar sonucunda, sözel ödül alan dışadönüklerin ambivertlerden ambivertlerin de içedönüklerden, sözel ceza alan içedönüklerin ise ambivertlerden ambivertlerin de dışadönüklerden daha az tekrarda tam öğrenme kriterine ulaştıkları görülmüştür. Aynı zamanda bu araştırmada elde edilen veriler kişilik tipleri, pekiştireç türleri ve cinsiyet grupları açısından karşılaştırılmış ve tam öğrenme kriterine ulaşma açısından bu değişken grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuç olarak bu çalışmada Gray'in hipotezi desteklenirken, Eysenck'in içedönüklerin dışadönüklerden daha kolay öğrenebildikleri hipotezi reddedilmiştir. Araştırmanın ilgi çekici bir diğer sonucu, genel kanaatin aksine ödül veya cezanın öğrenme üzerinde birbirilerinden farklı bir etkiye sahip olmadıklarının bulunmasıdır.

Eysenck içedönüklerin daha iyi öğrenecekleri hipotezini ileri sürerken her ne kadar Hull'in reaktif ketlenme ve dürtü azalması teorisinden yola çıkmış olsa da, bu teorisinin pekiştireç açısından önemli noktalarını gözden kaçırmıştır. Hull'in reaktif ketlenme ve dürtü azalması teorisi, hem ödülü hem de cezayı içeren bir teoridir. Gray'in teorisini geliştirirken dayandığı Mowrer da teorik görüşlerini Hull'in bu teorilerinden faydalanarak oluşturmuştur (Staats, 1964, s.146).

Reaktif ketlenme teorisinde iddia edilen şudur: bir tepkiyi yapabilmek için gereken çabanın miktarına bağlı olarak gelişen reaktif ketlenme, organizmayı tepkide bulunmamaya iten negatif bir dürtüdür. Bir tepkiyi yaparken harcanan çaba aversiv özelliklere sahiptir. Dinlenme ve/veya ara verme ise reaktif ketlenmenin dağılmasına neden olur. Sonuç olarak, reaktif ketlenmenin dağılması takviye edici bir güce sahiptir, çünkü organizmayı aversiv bir durumdan çıkarır. Yani, Hull'e göre, tepki yapmama bir dürtüdür. Bir uyaran, hal veya durum dürtüyü azaltıyorsa takviye özelliği taşımaktadır. Reaktif ketlenmenin dağılması dürtüyü eksiltmektedir, o halde

reaktif ketlenmenin dağılması sonucu azalması, organizmayı tepkide bulunmamaya takviye eder. (Arık, 1991, s.361-362).

Yukarıda örneklerini sunduğumuz deneylerin sonuçlarını da göz önünde bulundurarak Eysenck'in yaptığı veya teorisine kanıt olarak gösterdiği deneyleri tekrar ele alacak olursak görülecektir ki, dışadönüklerin performansının düşük olması deneylerde sadece cezanın söz konusu olması nedeniyledir. Bu deneyler reaktif ketlenme teorisi açısından da değerlendirildiğinde dışadönüklerin performansının düşük olmasının nedeni, "ödülü elde etmek için" yani reaktif ketlenme dolayısıyla (yorgunluğun doğurduğu dürtünün azalması için) verilen görevi yerine getirmemeleridir

Eysenck'in deneylerinde deneklere sürekli olarak uyaran verilmesi ve onlardan tepki vermelerinin beklenmesi reaktif ketlenme teorisine göre ceza anlamına gelmektedir. Gray'in teorisi açısından baktığımızda, böyle bir durumda doğal olarak dışadönüklerin performansı içedönüklerinkinden az olacaktır. Aynı zamanda dışadönüklerin performanslarının düşmesi demek olan istenen tepkide bulunmama durumu ise onlar için ödüldür. Yani, dışadönüklerin performansının düşmesinin sebebi cezanın olmadığı bir duruma geçmeye çalışmalarıdır (cezanın kesilmesiyle ödülün etkisinin benzerliği için bkz. s.54 madde: 4).

Eysenck'in reaktif ketlenme teorisine dayanarak yaptığı çıkarımların Gray'in hipoteziyle de açıklanabilmesi mümkündür. Örneğin Eysenck, dışadönüklerin duyum eşiğinin yüksek olması nedeniyle acıya içedönüklerden daha uzun süre katlanabileceklerini söylemektedir. Bunun sebebi, ödüle ve cezaya duyarlılık açısından bakıldığında dışadönüklerin cezaya duyarlılıklarının içe dönüklere göre zayıf olmasıdır. Dışadönüklerin duyumsal yoksunluğa katlanamama sebebi ise, uyaran açlığı değil, duyumsal yoksunluğun ödüsüzlük veya ceza anlamı içermesidir. Yani, dışadönükler uyaran değil ödül arayışı içindedirler. Yahut dışadönüklerin daha çok ve şiddetli uyaran seviyesi veya şartlarını tercih etmeleri, her uyarının ödül getirme ihtimali taşıması nedeniyledir. İçedönüklerin daha az ve düşük şiddetteki

uyaranları seçmeleri ise uyanların ceza getirme ihtimali taşımalarıdır. Yani dışadönük ödüle duyarlılığın etkisiyle yaklaşma davranışı göstererek daha fazla uyaran seçmektedir. İçedönük ise cezaya götüren davranışın bastırılması nedeniyle ise daha az uyaran seçmektedir.

Kişilik boyutları ile pekiştireç türleri arasındaki karşılıklı etkileşimi temel alması nedeniyle Gray'in nöropsikolojik kişilik teorisi *Pekiştireç Duyarlılık Teorisi-PDT (Reinforcement Sensitivity Theory-RST)* olarak anılmaktadır (Pickering, Díaz, ve Gray, 1995). PDT, kişiliğin, pekiştirece duyarlılığın ve psikopatolojide gözlemlenen bireysel farklılıkların altında yatan (aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız) Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS), Davranışsal Aktivasyon Sistemi (DAS) ve Dövüş-Kaç Sistemi (DKS) olarak kavramsallaştırılan beynin üç majör alt sistemi olduğunu ileri süren nörobiyolojik temelli bir teoridir (RST; Corr, 2004, 2008; Gray ve Mc Naughton 2000) ve bu teori, günümüzde kişilikle ilgili motivasyon temelli teorilerin arasında en etkili olanıdır (Smillie ve Jackson, 2006).

Hayvanlarla yapılan öğrenme deneyleri, ilaçların hayvan davranışı üzerindeki etkilerini ve beynin belirli bölgelerine yapılan müdahalelerin davranışsal sonuçlarını inceleyen Gray'e göre, pekiştireçler arasında aşağıdaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarmaktadır (Gray, 1991, s.280):

1) Şartsız cezanın (aversiv pekiştirecin verilmesi) ve şartsız ödüksüzlüğün (pozitif pekiştirecin verilmemesi veya çıkarılmasının-nonreward) davranışa etkisi arasında önemli benzerlikler vardır. Bu durum, ödüksüzlükle cezanın denk olduğunu düşündürür.

2) Şartlı ceza (şartsız ceza ile bağlanan uyaran) ve şartlı hayal kırıklığının (pozitif pekiştirecin verilmemesi veya kesilmesiyle bağlanan uyanların) davranışsal etkileri arasında benzerlik vardır. Bu durum, cezayla ve ödüksüzlükle bağlanan tepkilerin denk olduğunu düşündürür.

3) Şartsız ceza ve ödüksüzlük ile şartlı ceza ve ödüksüzlükle asosiye edilen uyarılar arasında belirgin bir fark vardır. Yani şartlı ceza ile şartsız ceza farklı sonuçlara neden olur.

4) Ödülle bağlanan uyarılarla, cezanın kesilmesinin veya verilmemesinin davranışsal etkisi arasında önemli bir benzerlik vardır.

Gray, pekiştireçlerin bu benzerlik ve farklılıklarından yola çıkarak, heyecansal davranışı kontrol eden üç temel nöropsikolojik sistemin varlığının söz konusu olduğu çıkarımında bulunmuştur (Gray, 1991, s.280). Bunlar:

- a) Ödülün verilmemesine veya cezaya bağlanan şartlı uyarılara (yani, şartlı aversiv uyarana) eğilimli sistem.
- b) Cezanın verilmemesine veya ödüle bağlanan uyarılara (yani, şartlı istek uyandırıcı uyarana-appetitive) duyarlı sistem.
- c) Ödülün verilmemesiyle veya şartsız cezayla bağlanan (yani, şartsız aversiv uyarana) uyarılara eğilimli sistemdir.

Gray, kişilikteki bireysel farklılıkların heyecansal tepkilerdeki genel farklılıkları yansıttığı olgusuna dayanarak heyecansal davranış ve yaşantıya aracılık eden ve pekiştireç türüne göre devreye giren bu üç nöropsikolojik sistemi aşağıdaki gibi kavramsallaştırarak açıklamıştır (Gray, 1991, s.281-287; Corr, Pickering ve Gray, 1995, s.48) :

1) Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS) [Behavioural Inhibition System (BIS)]: şartlı aversiv uyarana duyarlılığın kavramsal temelidir ve anksiyetenin nedensel temeli olarak düşünülmesi bakımından önemlidir. Bu sistem, (a) cezayla bağlanmış şartlı uyarana ve ödülün verilmemesine (frustrative nonreward), (b) aşırı yeniliğe, (c) doğuştan korku uyarılarına (yılan, ölü vs.), (d) yüksek şiddetteki uyarılara duyarlıdır. Amacı, cezaya götürmesi beklenen davranışı bastırarak

“kaçınma” davranışlarını düzenlemek olan DİS, bu uyarılar karşısında davranışsal ketleme meydana getirerek dikkat ve canlanma seviyesini artırır. DİS’in aktivitesine eşlik eden en tipik duygu ise anksiyete olduğu için DİS’in duyarlılık düzeyi Gray’in “*anksiyete*” olarak belirlediği kişilik boyutunu etkiler. Bu sistemin biyolojik temeli, beyin sapı ve beyin sapının frontal lobtaki neokortikal yansımalarını içeren septo-hipokampal yolakla ilgilidir. Yüksek DİS aktivitesi, duyarlılığı artırması nedeniyle korku, üzüntü, hayal kırıklığı, korku gibi negatif duyguların ortaya çıkmasına neden olur.

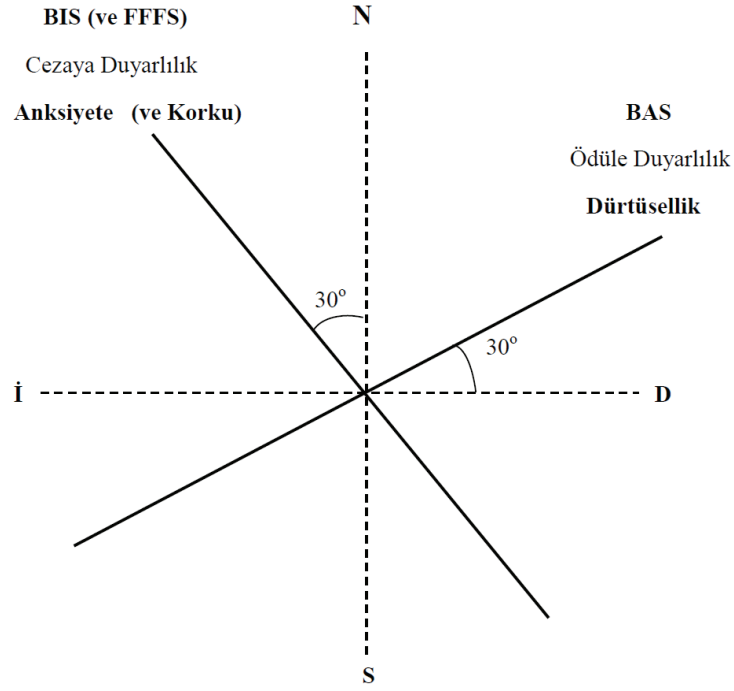
2) Davranışsal Aktivasyon Sistemi (DAS) [Behavioural Activation System (BAS)]: Şartlı istek uyandıran uyarılara duyarlılığın kavramsal temelidir ve dürtüsellik (impulsivity) nedensel temeli olarak düşünülmektedir. Bu sistem, (a) ödülle bağlanan şartlı uyarana, (b) cezanın kesilmesine veya verilmemesine bağlanan şartlı uyarılara duyarlıdır. DAS’ın amacı, organizmayı hedef biyolojik pekiştireçlere (yiyecek, su, cinsel eş vs.) yaklaştıran araştırmacı “yaklaşma” davranışını başlatmaktır. Gray, DAS’ın beyindeki mezolimbik dopaminerjik yolları içerdiğini belirtir. (Pickering, Diaz ve Gray, 1995). Bu sistem aktive edildiğinde “yaklaşma davranışı” veya olası cezadan “aktif kaçınma” söz konusudur. Bu sisteme eşlik eden duygular umut ve sevinç gibi pozitif duygulardır ve kişiliğin “*dürtüsellik*” (impulsivite) boyutu ile ilgilidir (Heubeck, Wilkinson ve Cologon, 1998).

3) Dövüş–Kaç Sistemi-DKS [Fight–Flight System (FFS)]: Şartsız aversiv uyarılara duyarlılığın temelidir ve psikotizmin nedensel temeli olarak düşünülür. Bu sisteme yeterli uyarıların girmesi, [(şartsız ceza veya ödül verilmemesi (frustrative nonreward)) savunma veya aynı türün bireyleri arasında saldırma yahut kaçma davranışı ortaya çıkarır. DKS’nin aktive olmasıyla, kızgınlık (savunmacı saldırganlık olgusunda) ve/veya panik (kaçma olgusunda) görülür. Kaçma veya savunmacı saldırganlık çevre şartlarına bağlı olarak oluşur. Eğer kaçmak mümkünse organizma (hayvan veya kişi) kaçar; eğer kaçmak imkânsızsa dövüşür. Bu iki davranışsal patern arasında çok hızlı bir değişme vardır.

Gray'in teorisinde (1970, 1991) temel kişilik boyutları “*anksiyete*” ve “*dürtüsellik*” olarak adlandırılmıştır. Eysenck'in boyutsal kişilik modelindeki dikgen (orthogonal) sistemle Gray'in Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nde kişiliğin ana boyutları olarak iddia ettiği anksiyete ve dürtüsellik aynı etki alanıyla ilgili olduğu ileri sürülmektedir. Ancak, altta yatan nörobiyolojik sistemleri daha iyi yansıtmaları için bu boyutlar Eysenck'in dışadönüklük ve nörotisizm boyutları ile 30 derecelik bir rotasyon gösterir. Anksiyete boyutu içedönüklükten çok nörotisizme yakınken, dürtüsellik boyutu nörotisizmden çok dışadönüklüğe daha yakındır. Bu iki teori arasındaki ilişki Şekil 9'da (Pickering ve Corr, 2008) görülmektedir. Bu şekilde daha sonra bahsedeceğimiz Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nin revizyonu (Gray ve Mc Naughton, 2000) ile ilgili yapılan değişiklikler parantez içinde gösterilmiştir.

Gray'in temel kişilik boyutu olarak gördüğü dürtüsellik, Eysenck'in teorisinin 1957 formülasyonunda dışadönüklük boyutuyla ilişkili bir vasıfken 1967'de farklı denekler (histerikler yerine psikopatlar) ve farklı ölçekler (EPI yerine EPQ) kullandığı araştırmaları sonucunda psikotizm boyutunun altına taşınmıştır (Paik, 1998). Gray dürtüsellik boyutuna taşınmasını gereksiz bulmuştur. Ona göre, Eysenck'in kişilik boyutları anksiyete ve dürtüsellik sistemlerinin arasındaki etkileşimin ikincil sonuçlarıdır (Jang, 1998). Gray'in teorisinde Nörotisizm kavramı ise, DİS ve DAS'ın ortak faaliyetinin bir sonucu olarak tanımlanır. Dışadönüklük yüksek DAS düşük DİS faaliyetinin, içedönüklük ise tersine bir durum olan düşük DAS yüksek DİS faaliyetinin sonucu olarak değerlendirilir (Heubeck, Wilkinson ve Cologon, 1998). Şekil 9'da da görüleceği gibi orijinal PDT'de DİS anksiyete ve cezayla ilişkiliyken, DAS dürtüsellik ve ödüle duyarlılıkla ilişkilidir.

Araştırma konumuz açısından özetle tekrarlayacak olursak; 1) DİS cezaya duyarlı bir sistemdir ve içedönüklüğün derecesiyle doğru orantılıdır. 2) DAS ödüle duyarlıdır ve dışadönüklüğün derecesiyle doğru orantılıdır. Nörotisizm ise her ikisinin de duyarlılık derecesinin artışıyla ilişkilidir. Dürtüsellik ve anksiyete Eysenck'in modelindeki içedönüklük-dışadönüklük ve nörotisizm boyutlarının kombinasyonlarıdır.

Şekil 9. Pekiştirece duyarlılık ile Nörotisizm ve Dışadönüklük boyutlarının ilişkisi (Pickering ve Corr, 2008 s.241)

Eysenck, aslında kişilik teorisinde tasviri aşamadayken, yani kişilik boyutlarındaki özellikleri açıklarken Gray'ın içedönüklerin cezaya, dışadönüklerin ise ödüle duyarlı oldukları iddiasıyla paralellik göstermektedir. Bu kişilik özellikleri incelendiğinde dışadönüklerin ödüle, içedönüklerin ise cezaya eğilimli oldukları görülür. Aşağıda tiplerin bazı özellikleri ele alınarak Gray'ın teorisi açısından açıklanmaya çalışılmıştır:

Yukarıda da bahsedildiği gibi, içedönüklerde etkili olan DİS'in amacı, cezaya götüren davranışı bastırmaktır. Ancak her davranışın her zaman cezaya götürüp götürmeyeceği çok fazla net değildir, bu nedenle birçok davranış içedönük tarafından cezaya götürücü olarak değerlendirilebilir. Böyle bir durumda içedönük bir kişinin sahip olduğu özellikler Eysenck'in söylediği gibi olacaktır. Örneğin, içedönük bir kişi insan ilişkileri yerine kitap okumayı tercih edecektir, çünkü insan ilişkileri içedönük için insan ilişkileri kitap okunan bir duruma göre kontrol altında tutulabilir ve risk açısından kestirilebilir değildir. Kontrol altında tutulamayan bir durumda ise

ceza gelme ihtimali yüksek olacaktır. İçedönük kişinin kötümserlik, içe kapanıklık, güvenilir olmak (ya da güvenilir olmak zorunluluğu!), sakın hayatı tercih etmek, kendini açmamak gibi sahip olduğu diğer özellikleri de cezaya duyarlılıklarıyla açıklanabilir.

Gray'in dışadönüklerde etkili olduğunu iddia ettiği DAS'ın amacı ise, organizmayı hedef biyolojik pekiştireçlere (konumuz insan olduğu için - psikolojik ve sosyal pekiştireçlere de Y.B.) götürebilecek yaklaşma davranışını başlatmaktır. Bu açıdan baktığımızda dışadönükler için her davranışın ödüle götürüp götürmeyeceğinin belli olmaması nedeniyle birçok davranış ödüle götürebilirlik ihtimaline sahiptir. Bu nedenle davranış sayısının artması ödüle yaklaşma ve elde etme ihtimalini de güçlendireceği için dışadönükler daha fazla davranışta bulunurlar. Dolayısıyla dışadönükler iyimserdirler, heyecanı ve riski severler, sosyaldirler, çok arkadaşları vardır vs.

Nörotisizm boyutunun yüksekliğinin dışadönüklük-içedönüklük boyutunu olumsuz etkileyerek psikopatolojiye yol açtığı durumlar için de benzer açıklamalar yapmak mümkündür. Eysenck nörotik içedönüklerin anksiyete, fobi, depresyon ve obsesyon semptomları, nörotik dışadönüklerin ise histeri ve psikopatik semptomlar gösterdiklerini iddia eder. Eysenck her ne kadar nörotik içedönüklerin kolay şartlanabilir olmaları, nörotik dışadönüklerin ise zor şartlanabilir olmaları nedeniyle yukarıda bahsettiğimiz semptomları gösterdiklerini iddia etmiş olsa da, ilerde çok sayıda örneğini vereceğimiz araştırma psikopatolojik rahatsızlıkların ödül ve cezaya duyarlılıkla açıklanabileceğini göstermiştir.

1.2.4.2.1. Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nin Revizyonu

Gray ve McNaughton (2000) Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nde (PDT) önemli ölçüde bir revizyon gerçekleştirmişlerdir. Revize edilmiş teoride yine üç sistem önerilmekle beraber bu sistemleri aktive eden uyaranlarla ilgili farklılaşma söz

konusu olmuştur (Pickering ve Corr, 2008). En son revizyona göre (Gray ve Mc Naughton, 2000; Mc Naughton ve Corr, 2004; Corr, 2004);

- (a) Davranışsal Aktivasyon Sistemi (DAS) büyük ölçüde değişmeden kalmıştır. Orijinal Pekiştirici Duyarlılık Teorisi'nden (o-PDT) farklı olarak DAS, şartlı ve şartsız *tüm* istek uyandıran uyaranlara tepkiye aracılık eder. DAS, istek uyandırıcı (appetitive) motivasyonel sistemdir. Bu nedenle bu sistemin öncelikli sorumluluğu, bahsi geçen uyaranlara yaklaşma davranışını motive etmektir.
- (b) Dövüşme/Kaçma/Donma Sistemi (DKDS); tüm şartlı ve şartsız acı verici uyaranlara ve cezaya duyarlılığı, tehlikeyi algılama ve kaçma eğilimini içerir. Orijinal teoride, acı verici uyarana reaksiyon DİS ile ilgiliyken, yeni versiyonda (r-PDT) ise acı verici uyarana reaksiyon DKDS'nin sorumluluğundadır. Cezaya duyarlılık, artık DİS ve DKDS'nin kombine işleyişi ile ilgilidir. Bu sistemde, dövüşmek yakın tehlike uyaranlarına karşı şartsız bir tepki iken, kaçma ve donma uzak tehdit uyaranlarına karşı şartsız tepkilerdir. DKDS etkinliği korku ve panikle karakterizedir.
- (c) Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS), önceki teoriden tamamen farklı olarak, DAS ile DKDS arasında gerçekleşen hedefe yönelik çatışmayı çözme işlevini üstlenmektedir (yani, yaklaşma-kaçınma çatışması, ancak Corr'a göre (2004) yaklaşma-yaklaşma ve kaçınma-kaçınma çatışmaları da buna dâhildir). Yani, DİS'in öncelikli sorumluluğu, aktif bir şekilde riskli davranışı değerlendirmek, artan canlanma, dikkat ve genetik olarak baskın davranışı engelleyerek (inhibe ederek) hedefler arasındaki çatışmayı (yani, yaklaşma-kaçınma çatışması) çözmektir. Bu proseslerin amacı, hedef çözümü (*goal resolution*) bulmaktır. Ancak, DİS bir uyarana karşılaşıldığında, muhtemelen evrimsel baskılara bağlı olarak uyarana potansiyel tehdit olarak yorumlamaya yatkın olduğu için kaçınma davranışını tercih edecektir. Bir başka deyişle, DİS hem DAS hem de DKDS arasındaki çatışmayı çözmesine hem de her ikisine tepki vermesine rağmen DKDS'ye eğilimlidir.

Teorinin revize edilmiş halinde, korku ve anksiyete birbirinden ayrılmıştır (Marrero, Gamez ve Diaz, 2008); DİS anksiyete, DDKS korku ve panik ve DAS yine dürtüsellikle karakterizedir. Özetle, (a) cezaya duyarlılık DDKS ve DİS ile (b) ödüle duyarlılık DAS ile ilişkilidir. Bu sistemlerden DKDS (orijinal teoride DKS) teorinin önceki halinde dışadönüklük ve nörotisizm boyutlarının dışında ve psikotizmle ilgiliyken, şimdi içedönüklük-nörotisizm boyutunda yer almaktadır. Diğer iki sistem için herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır (Şekil.9) (Pickering ve Corr, 2008).

Bu revizyonlar önemli olmakla birlikte, PDT'nin orijinal versiyonuyla çeliştiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca farmakolojik yöntemler ve doğrudan lezyon gibi tekniklerle korku (DKDS) ile anksiyeteyi (DİS) birbirinden ayırmak kolay değildir. Kavramsal ve psikometrik olarak DKDS ve DİS'in benzer olduğu varsayılmaktadır. Pratikte ise, DİS her iki sistemi de örtülü bir şekilde kapsamaktadır (Van Beek v.d., 2013). Pratik ve teorik nedenlerle araştırmaların birçoğunda Gray'in orijinal PDT kavramsallaştırmasını ve bu yapıya uygun olarak geliştirilen ölçekler kullanılmaktadır.

PDT sayısız araştırmaya konu olmasına rağmen teoride iddia edilen motivasyonel sistemler için yapılandırılmış geçerli ve güvenilir ölçüm araçlarının sayısı çok fazla değildir. Geliştirilen mevcut ölçek ve testler şunlardır;

Gray-Wilson Kişilik Ölçeği (Gray-Wilson Personality Questionnaire-GWPQ; Wilson, Gray ve Barrett, 1989; 1990); bu ölçek Gray'in teorisini temel alan ve öğrenmenin altı teorik paradigmasına dayanan yukarıda bahsedilen üç sistemi ve bu sistemlerin içerdiği davranışsal boyutları ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu sistemlerle ilgili alt ölçekler şunlardır; (1) Davranışsal Aktivasyon Sistemi: (a) yaklaşma (b) aktif kaçınma, (2) Davranışsal İnhibisyon Sistemi: (a) pasif kaçınma (b) sönme ve (3) Dövüş-Kaç Sistemi: (a) Dövüş (b) Kaç. Her alt ölçek kişinin evet/hayır seçeneklerinden birisini tercih edebileceği 20 soruyu içermektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması Bulduk ve Cesur tarafından 2003 yılında 300

üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları .58 ile .71 arasında bulunmuştur. Ancak dil eşdeğerliliği çalışmasında Aktif Kaçınma ve Kaç alt ölçeklerinde korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesinin .05'ten büyük olması güvenirlik açısından bir problem oluşturmaktadır.

Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği

(Behavioral Inhibition System/Behavioural Activation System Scales-BIS/BAS Scales; Carver ve White, 1994); teoriyle ilgili yapılan araştırmalarda en sık kullanılan ve birçok dile çevrilen ölçektir. 24 maddeden oluşan ve 4'lü likert tipi olan bu ölçekte bu maddelerden 20 tanesi değerlendirmeye alınmaktadır. DİS/DAS Ölçeği'nin orijinal çalışması (Carver ve White, 1994), 732 üniversite öğrencisi ile yapılmış ve ölçeklerin güvenirlik katsayıları .66 ile .76 arasında bulunmuştur. Teorinin orijinal versiyonu temel alınarak oluşturulan ölçeğin Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon olmak üzere iki alt ölçeği olmakla birlikte, aktivasyon ölçeği eğlence arayışı (fun seeking), ödüle duyarlılık (reward responsiveness) ve dürtü (drive) üç alt ölçekten oluşmaktadır. Daha sonra 2725 kişilik geniş bir toplum örneklemini üzerinde yapılan çalışmada (Jorm v.d., 1999) ölçeğin 4 faktörlü yapısının tekrarlandığı ve alt ölçekler için güvenirlik katsayıları .65 ile .83 arasında olduğu görülmüştür. DAS dürtü itemleri, arzulanan hedefin ısrarlı takibi; DAS eğlence arayışı, yeni ve arzu edilen potansiyel ödüllere yönelik istekliliği ve DAS ödüle duyarlılık, ödül oluşumu veya ödüle karşı pozitif tepkilere odaklanmayla ilgilidir (Carver ve White 1994). Ayrıca teorinin revize edilen haliyle uyum çalışması yapan Heym (2008) DİS ölçeğinin anksiyete ve korku alt ölçeklerine ayrılabilceği sonucuna ulaşmıştır.

DİS/DAS Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması 371 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Alt ölçeklerin cronbach alfa güvenirlik katsayıları davranışsal inhibisyon alt ölçeği için .69, ödüle duyarlılık alt ölçeği için .57, eğlence arayışı alt ölçeği için .63 ve dürtü alt ölçeği için .69 olarak saptanmıştır (Şişman, 2012).

Ödüle Duyarlılık ve Cezaya Duyarlılık Ölçeği (The Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire-SPSRQ; Torrubia, Avila, Moltó ve Caseras, 2001); katılımcıların evet/hayır olarak cevaplandığı ölçek 48 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 24 maddesi cezaya duyarlılıkla, 24 maddesi ise ödüle duyarlılıkla ilgilidir. Geçerlilik çalışmasında bu alt ölçeklerin her ikisinin de EPQ-Nörotisizm boyutuyla korele olması, Gray'in dürtüsellik (ödüle duyarlılık) ve anksiyete (cezaya duyarlılık) boyutlarının içe-dışadönüklük ve nörotisizm boyutları arasında yer aldığı düşüncesiyle uyumlu olması açısından önemlidir.

Jackson-5 Ölçeği (Jackson-5 Scales; Jackson, 2009); PDT'nin revize edilen versiyonu temel alınarak oluşturulan 5'li likert tipi bu ölçek, her bir alt testte 6 madde olmak üzere 30 maddeden oluşmaktadır. Jackson-5 ölçeği r-PDT'ye uygun olarak, r-DİS, r-DAS, r-Dövüş, r-Kaç ve r-Don alt ölçeklerini içermektedir.

Bu ölçeklerden Türkçe'ye uyarlanmış olan GWPQ ve DİS/DAS ölçeklerinin toplum örnekleminde de geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarının ve SPSRQ ile Jackson-5 ölçeklerinin Türkçe uyarlamalarının yapılması Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'yle ilgili ülkemizde yapılacak çalışmalar için bir katkı sağlayacak ve bu alandaki önemli bir eksiği giderecektir.

1.3. Eysenck'in Kişilik Teorisi (PEN Model), Pekiştireç Duyarlılık Teorisi (PDT) ve Psikopatoloji

Aşağıda kişilik bozukluklarının DSM'deki gelişimi ve ölçümü konusuna girmeden önce Eysenck'in ve Gray'in psikopatolojiye bakış açıları ve bu alanda yapılan araştırmalardan örnekler verilecektir.

Eysenck, hassas ve niceliksel bir ifadenin her zaman belirsiz ve ölçülemeyen bir duruma üstün olması ve nedensel açıklamaları içermesi nedeniyle boyutsal yaklaşımın kategorik yaklaşıma üstün olduğunu savunmuş ve bu yaklaşımı tercih

etmiştir (Eysenck, 1987). Boyutsal yaklaşımda genel kişilik yapısının uyumuna yönelik değerlendirmede bulunulur ve kişilik özellikleri değerlendirilir. Boyutsal yaklaşımı benimseyen teorisyenler kişilikteki bozulma denen şeyin normalin bir uzantısı olabileceğini savunmaktadırlar. Buna göre normalle anormal arasında kategorik bir ayrım yoktur, bir süreklilik söz konusudur (Taymur Türkçapar, 2012). Bir başka ifadeyle, boyutsal yaklaşımın psikopatolojiyle ilgili temel varsayımı, psikopatolojinin normal kişilik vasıflarındaki aşırı uçlardaki puanlarıyla ilişkili olacaktır. Eysenck de bu doğrultuda normal kişilik özelliklerinin psikopatolojiye uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Onun modelinde, davranışlardaki bireysel farklılıkların üç ana boyutun tamamının veya birinin öteki boyutlardan baskın olmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Eysenck'e göre (1987), kişilik bozuklukları da aynı şekilde kişilik modelinde yer alan üç ana boyutun farklı kombinasyonlarıdır ve bu modele göre herhangi bir şekilde kategorik olarak değerlendirilemezler. Ona göre, DSM kişilik bozukluğu kümeleri PEN kişilik boyutlarına oldukça benzerdir; A kümesi psikotizm boyutuyla ilişkiliyken, B kümesi dışadönüklükle, C kümesi ise nörotisizmle ilişkilidir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Eysenck'in kişilik modelinden nedensel temeller açısından ayrılan Gray'in de psikopatolojiye yaklaşımı boyutsal yaklaşıma dayanmaktadır. Dolayısıyla, Pekiştirici Duyarlılık Teorisi'nde de teorinin temeli olan DİS ve DAS boyutlarında uçlarda olan bireylerin psikopatoloji oluşumu açısından yüksek risk taşıdıkları iddia edilmekte (Pickering ve Gray, 1999) ve normal davranıştaki rolünün yanı sıra her iki sistemin de aktivitesinin psikopatolojinin farklı tiplerinin altında yattığı düşünülmektedir (Gray, 1982; Quay, 1988; Kimbrel v.d., 2008). PDT'de en geniş anlamda, DAS aktivitesi artmış olan bireylerin dışsallaştırma bozukluklarına (externalizing disorders), DİS aktivitesi artmış bireylerin içselleştirilme bozukluklarına (internalizing disorders) yatkın oldukları ileri sürülmektedir (Slobodskaya, 2007). Sonuçta, PDT teorisyenlerinin normal kişiliğin temelinde olduğunu savundukları dürtüsellik ve anksiyete boyutlarının psikopatolojik bozuklukların yapısıyla ilgili olması beklenen bir durumdur.

Çeşitli araştırmacılar tarafından DİS ve DAS duyarlılığı ile psikopatolojinin spesifik tipleri (anksiyete bozuklukları, depresyon, DEHB, yeme bozuklukları, madde bağımlılığı, şizofreni, psikopati gibi) ile PDT arasındaki bağlantılarla ilgili hipotezler ileri sürülmüş ve bu noktadan hareketle birçok araştırma yapılmıştır. DİS ve DAS'la psikopatolojinin belirli türleri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların çoğunda orijinal PDT referans alınmıştır.

DİS ve DAS'a duyarlılıktaki bireysel farklılıkların kalıcı kişilik boyutlarının altında yattığı varsayımı göz önüne alındığında, Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nin sadece Eksen 1'deki bozukluklar için değil, Eksen 2'deki kişilik bozuklukları için de geçerli olması beklenir (Bijttebier v.d., 2009) . Yine de, bugüne kadar Kişilik Bozuklukları semptomları ile DİS/DAS duyarlılıkları arasındaki ilişki hakkında çok az araştırma yapılmıştır (Cleas v.d., 2009). Yaptığımız literatür taramasında ise, Türkiye'de bu alanda yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Aşağıda hem Eysenck'in Kişilik Teorisi hem de Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'yle psikopatolojik bozukluklar arasındaki ilişkilerle ilgili yapılan çalışmalara dair örnekler verilecektir. Özellikle araştırmamızın konusuyla bağlantılı olması nedeniyle, kişilik bozuklukları ile Pekiştireç Duyarlılık Teorisi ilişkisi konusunda yapılan araştırmaların ise tamamı özetlenecektir.

Farmer ve Nelson Gray'in (1995) normal ve kişilik bozukluğu olan gruplar üzerinde DSM III-R'de yer alan B ve C kümesi kişilik bozukluklarının Eysenck ve Gray'in modelleriyle ilişkilerini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmada aynı zamanda her iki teorinin birbiriyle ilişkilerine de bakılmıştır. Her iki teoride yer alan kişilik boyutları (dışadönüklük, nörotisizm, dürtüsellik ve anksiyete) arasındaki ilişkinin tespiti için yapılan istatistikî analizler sonucunda, anksiyete ile nörotisizm arasında pozitif (.68), dışadönüklükle negatif (-.41); dürtüsellikle hem nörotisizm (.31) hem de dışadönüklükle pozitif (.49) korelasyon hesaplanmıştır. Dışadönüklükle nörotisizm arasında ilişki bulunmazken anksiyete ile dürtüsellik arasında orta derecede pozitif (.25) korelasyon bulunmuştur. Bu sonuçlar, Gray'in kişilik

modelinde önerdiği dürtüsellik ve anksiyete boyutlarının Eysenck'in modeline (dürtüsellik- E+N+; anksiyete- E-N+) 30 derecelik bir rotasyonla yerleştirilebileceği düşüncesini desteklemektedir. Her iki modelle kişilik bozuklukları kümelerinin ilişkilerinin incelenmesi sonucunda normal grupla (duygusal olarak kararlı) kişilik bozuklukları arasında bir ilişki bulunamamıştır. Araştırmanın bir diğer sonucu olarak, kişilik bozukluklarının anksiyete ve dürtüsellik olarak adlandırılabilen iki faktöre yüklendikleri görülmüştür. Anksiyete ile ilişkilendirilen 1.faktörde çekingen, bağımlı ve obsesif kompulsif kişilik bozuklukları; dürtüsellik ile ilişkilendirilen 2. faktörde ise histrionik ve anti-sosyal kişilik bozuklukları yer almaktadır. Pasif agresif kişilik bozukluğu her iki faktöre de eşit derecede; narsisistik ve borderline kişilik bozukluğu ise ikinci faktör olan dürtüsellik faktörüne daha fazla olmak üzere her iki faktöre de yüklenmiştir. Araştırmanın bir diğer sonucu olarak, B kümesi kişilik bozuklukları Eysenck'in dikgen modelindeki nörotisizm-dışadönüklük çeyreğinde yer alırken C kümesi kişilik bozuklukları nörotisizm-içedönüklük çeyreğinde yer almıştır. Bu sonuçlar, DSM III-R kişilik bozuklukları kümelemesiyle paralellik göstermektedir. Borderline kişilik bozukluğunun her iki faktöre de yüklenmiş olması ise ilgi çekicidir.

O'Boyle'un (1995) PDQ-R ile EPQ-R kullanarak madde kullanan hastalarla yaptığı araştırmada normal kişiliğin üç ana boyutuyla kişilik bozuklukları arasında ortak varyanslar bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda, Psikotizm ile Pasif Agresif, Narsisistik, Borderline ve Anti Sosyal Kişilik Bozukluğu arasında pozitif; Dışadönüklükle Şizoid ve Çekingen Kişilik bozukluğu arasında negatif ve Nörotisizmle Şizotipal, Paranoid, Çekingen, Bağımlı, Obsesif Kompulsif, Histrionik, Narsisistik ve Borderline kişilik bozukluğu arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Mulder ve Joyce (1997)'nin psikiyatrik tanı almış 144 kişide mizaç ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için SCID II, TPQ ve EPQ-R ölçekleriyle yaptıkları araştırmada, Psikotizm boyutuyla Şizotipal, Paranoid, Narsisistik, Şizoid, Şizotipal, Pasif Agresif, Histrionik ve Borderline kişilik bozuklukları arasında ve

Çekingen, Bağımlı, Kendini Baltalayan ve Şizotipal kişilik bozuklukları ile İçedönüklük-Nörotisizm kombinasyonu arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Deary ve arkadaşlarının (1998), SCID II öz bildirim ölçeği ve EPQ-R kullanarak yaptıkları çalışmada kişilik bozuklukları aşağıdaki dört faktöre şöyle yüklenmiştir: Çekingen, Bağımlı, Kendini Baltalayan, Şizotipal, Paranoid, Pasif Agresif, Histrionik ve Borderline kişilik bozuklukları Nörotisizm faktörüne; Pasif Agresif, Narsisistik ve Anti-Sosyal kişilik bozuklukları hem Psikotizm ve hem de Yalan faktörlerine; Çekingen kişilik bozukluğu Dışadönüklük faktörüne negatif, Histrionik kişilik bozukluğu pozitif; Obsessif Kompulsif kişilik bozukluğu ise Psikotizm faktörüne negatif.

Austin ve Deary (2000)'nin yaptıkları faktöriyel çalışmada SCID itemlerinden çıkarılan 8 faktörle EPQ-R boyutları arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Nörotisizmle başkalarına ihtiyaç duyma, narsisizm, tuhaflık (eccentric) ve düşmanlıkla pozitif, ego gücü ile negatif; Psikotizmle şüpheli kaçınma ve antisosyallikle pozitif; Dışadönüklükle şüpheli kaçınma arasında negatif, ego gücüyle pozitif; obsesif kompulsif bozuklukla psikotizm arasında ise negatif ilişki bulunmuştur.

Larstone ve arkadaşları (2002) kişilik işlev bozuklukları ile PEN Model boyutlarının arasındaki ilişkiyi DAPP-BQ ile EPQ-R'yi kullanarak araştırmışlar ve sonuç olarak; DAPP-BQ'nun ana boyutları olan Duygusal Düzensizlikle Nörotisizm pozitif, Dissosyal Davranışla Psikotizm pozitif ve İnhibisyonla dışadönüklük negatif ilişki içindedir. DAPP-BQ'nun alt ölçekleri olan Boyun Eğicilik, Kimlik Sorunları, Duygudurum Oynaklığı, Karşıtlık, Anksiyete, Şüphelilik, Sosyal Kaçınma, Narsisizm ve Güvensiz Bağlanma ile Nörotisizm; Kimlik Sorunları, Kısıtlı İfade, Yakınlık Sorunları ve Sosyal Kaçınma ile dışadönüklük arasında negatif ve Davranış Bozukluklarıyla Psikotizm arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlar Eysenck'in teorisiyle uyumludur.

Ödüle ve cezaya duyarlılığı ölçmek için geliştirilen Ödüle Duyarlılık ve Cezaya Duyarlılık Ölçeği (SPSRQ) ile yapılan bir başka çalışmada (Torrubi v.d., 2001) Cezaya Duyarlılık alt ölçeği ile Nörotisizm arasında pozitif (.62), Dışadönüklükle negatif (-.53), Psikotisizmle ilişkisizlik ve Ödüle Duyarlılık alt ölçeği ile ise her üç ana boyutla da pozitif ilişki bulunmuştur. Sonuçlar şöyledir; Nörotisizmle (.33), Dışadönüklükle (.41) ve Psikotisizmle (.24). Bu sonuçlar yukarıda bahsettiğimiz Farmer ve Nelson Gray'in araştırma sonuçlarıyla benzerdir, yani Gray'in modelindeki dürtüsellikle bağlantılı olan ödüle duyarlılık dışadönüklük-nörotisizm çeyreğinde ve nörotisizmden çok dışadönüklüğe yakinken; anksiyete ile bağlantılı olan cezaya duyarlılık içedönüklük-nörotisizm çeyreğinde ve içedönüklükten çok nörotisizme yakındır.

Muris ve arkadaşlarının (2005) 8-12 yaş aralığındaki 284 öğrenciyle yaptıkları çalışmada, DİS/DAS ölçeği ile dışadönüklük, nörotisizm ve psikopatolojik semptomlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda teorinin hipotezleriyle uyumlu olarak, DAS'la dışsallaştırma bozuklukları (hiperaktivite, davranış sorunları ve saldırganlık) ve dışadönüklük arasında; DİS'le içselleştirme bozuklukları (anksiyete, depresyon ve duygusal problemler) ve içedönüklük arasında; nörotisizmle hem DAS hem de DİS arasına pozitif ilişki bulunmuştur.

Kimbrel ve arkadaşlarının (2010) sosyal anksiyete ile DİS ve DAS arasındaki etkileşimi incelediği çalışmada genel olarak sosyal anksiyete ile yüksek DİS ve düşük DAS ilişkisi bulunmuştur. Sosyal anksiyetenin alt boyutu olan sosyal etkileşim anksiyetesi ile DAS arasında negatif ilişki bulunurken, sosyal gözlem anksiyetesi arasında ilişki bulunamamıştır.

Kimbrel ve arkadaşlarının (2008) düşük anne bakımı ve cezaya duyarlılık ile bulimia nervoza ve sosyal anksiyetenin bağlantısını araştırdıkları çalışmada cezaya duyarlılık seviyesi ile Bulimia Nervoza ve Sosyal anksiyete arasında pozitif ilişki varken ödüle duyarlılık açısından ise, Bulimia Nervoza ile yine pozitif ilişki vardır.

Ödüle duyarlılık ile sosyal anksiyete arasında ilişki bulunmamıştır. Düşük anne bakımı ile her iki bozukluk arasında ilişki söz konusudur. Bulimia Nervozanın hem cezaya hem de ödüle duyarlılıkla ilişkili olması, teorinin öngördüğü her iki sistemin de birlikte yüksek olabileceği ve bunun psikopatolojiye yol açabileceği hipotezini desteklemektedir.

Kingsbury ve arkadaşlarının (2013) çocuklardaki sosyo-emosyonel işlevlerle DİS ve DAS arasındaki ilişkileri araştırdıkları çalışmada, diğer araştırmalardan farklı olarak, sosyal anksiyete ile hem DİS hem de DAS arasında pozitif ilişki bulunmuştur fakat DİS’le ilişki DAS’la ilişkiden daha güçlüdür. Depresyonla DİS arasında pozitif DAS’la negatif ilişki; duygusal semptomlarla DİS arasında pozitif, davranış problemleriyle DİS arasında negatif ilişki bulunmuştur. Sonuçlar genel olarak, PDT’nin temel hipotezleriyle sosyal anksiyetenin DAS’la pozitif ilişki içinde olması ve davranış problemlerinin DAS’la ilişkisiz bulunması dışında uyumludur.

PDT’yi gelişimsel bir bakış açısı ile ele almayı amaçlayan Vervoort ve arkadaşlarının (2010) çocuk ve ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada ise sosyal anksiyete ile DİS arasında yine pozitif ilişki bulunurken DAS’la ilişki yoktur. Söz konusu araştırmada klinik olarak anksiyete bozuklukları olan ve normal gruplar karşılaştırılmış klinik grubun DİS puanları normal grubun DİS puanlarından anlamlı derecede farklı çıkmıştır. Aynı zamanda anksiyete, panik bozukluk, ayrılma anksiyetesi, genel anksiyete bozukluğu ve majör depresyon bozuklukları ile DİS arasında teorinin öngördüğü gibi pozitif ilişkiler bulunmuştur. Gruplar cinsiyet açısından karşılaştırıldığında ise kızların DİS puanları erkeklerin DİS puanlarından anlamlı derecede yüksekken DAS puanları arasında fark yoktur.

Segarra ve arkadaşlarının (2007) MMPI-2’de yer alan klinik alt ölçeklerle DİS ve DAS arasındaki ilişkileri inceledikleri araştırmada hipokandria, psikastenî, paranoya ve histeri ile arasında DİS pozitif; psikopatik sapma ve şizofreni ile hem DİS hem de DAS arasında pozitif; depresyon ve sosyal içedönüklükle DİS arasında pozitif, DAS’la negatif ilişki tespit edilmiştir. MMPI-2’nin diğer alt ölçekleriyle ilgili

yapılan korelasyon hesaplamalarında ise anksiyete, korkular, obsesiflik, depresyon, sağlıkla ilgili endişeler ve düşük benlik değeri ile DİS arasında pozitif; A tipi davranış, anti sosyal davranışlarla psikotizmle DAS arasında pozitif; kızgınlık ve aile problemleri hem DİS hem de DAS'la pozitif ilişkili bulunmuştur. Bu araştırmada Eysenck ve Gray'in teorilerinde yer alan boyutlar arasındaki ilişki ise şöyledir; nörotisizm boyutu hem DİS hem de DAS'la ilişkilidir fakat DİS'le ilişki DAS'tan daha yüksektir. Dışadönüklük boyutu ile DİS arasında negatif, DAS'la pozitif ilişki vardır ve korelasyon katsayıları aynı derecedir. Psikotizm ise DAS'la pozitif korelasyon göstermektedir. Bu sonuçlar Gray'in ödüle ve cezaya duyarlılıkla Eysenck'in boyutları arasında iddia ettiği ilişkiyle tutarlıdır.

Pickett, Bardeen ve Orcutt'un (2011) travma sonrası stres bozukluğu ve alt boyutlarıyla DİS arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada travma sonrası stres bozukluğu ve onun alt boyutları olan deneyimsel kaçınma, kaçınma, yeniden deneyimleme ve aşırı canlanmayla anlamlı derecede pozitif korelasyon bulunmuştur. Bu araştırmanın sonuçlarını, kişinin bir travma geçirdikten sonra önceden duyarlı olduğu sistemin değişme gösterebileceğinin bir ipucu olarak değerlendirebiliriz. Travmadan önceki ve sonraki duyarlılık seviyelerinin ölçülmesi hatta bu işlemin tedaviden sonra da yapılarak sonuçların karşılaştırılması, genetik olarak getirilen yapının, çevrenin veya psikoterapinin etkisiyle ne düzeyde değişebileceği konusunda önemli bilgiler verebilir.

Slobodskaya ve arkadaşlarının (2001) çalışmasında, Rus ergenlerin ödül ve cezaya reaksiyonlarının ve çeşitli psikolojik problemlerle bu pekiştireçlerin ilişkisi incelenmiştir. Bu araştırmada ödüle ve cezaya duyarlılığı ölçmek için GWPQ kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, duygusal problemler, depresyon, dikkat eksikliği, davranışsal problemler, suça yönelik davranışlar, saldırgan davranışlar ve somatik şikâyetlerle alt ölçekler arasında çeşitli ilişkiler bulunmuştur. Bu ilişkilerde bulunan farklı derecelerdeki kombinasyonların varlığı –örneğin, anksiyetenin pasif kaçınma ve kaçma alt ölçekleriyle pozitif- pekiştirece duyarlılık teorisinin psikopatolojiyle ilgili hipotezlerini desteklemektedir.

Fullana ve arkadaşlarının (2004a) obsesif kompulsif semptomları olan klinik grupla normal grubu ödüle ve cezaya duyarlılık açısından karşılaştırdıkları çalışmada, klinik grubun normal gruba göre cezaya anlamlı derecede daha duyarlı oldukları ve ödüle duyarlılık açısından ise aralarında bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, psikopatolojinin normal kişilik boyutlarında uç değerlerde oluşla ilişkili olduğu ve Gray'ın iddia ettiği cezaya veya ödüle duyarlılığın artmasının psikopatolojiye yol açacağı iddialarına bir kanıt oluşturmaktadır. Yine Fullana ve arkadaşlarının (2004b) yaptıkları bir diğer araştırmada obsesif kompulsif bozukluğun bir semptomu olan istifçiliğin düşük dürtüsellikle ilgili olduğu ve cezaya duyarlılığın bu semptomun önemli bir yordayıcısı olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu araştırmaya göre ödüle duyarlılıkla istifçilik arasında anlamlı seviyede bir ilişki yoktur.

Üniversite öğrencilerinde kompulsif satın alma davranışının cinsiyet açısından incelendiği başka bir araştırmada ise (Mueller v.d., 2011) kız öğrencilerde kompulsif satın alma davranışı DAS'la ilişkili bulunurken erkek öğrencilerde DİS'le ilişkili bulunmuştur. Bu araştırmanın sonucu değerlendirildiğinde, semptomlar benzer olsa da ortaya çıkış nedenlerinin cinsiyetler arasında farklı olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışma aynı zamanda kişilerin uyarılara ve tepkilere attettikleri anlamın davranışların ortaya çıkmasında önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Yani, kızların satın alma davranışını ödüle ulaşmak için erkeklerinse anksiyeteyi yatıştırmak (tehlikeye karşı önlem almaya) için yaptıklarını söyleyebiliriz.

Depresif bireylerin yetersiz DAS ve aşırı aktif DİS işleyişi sergiledikleri iddiasını araştıran Kasch ve arkadaşları (2002) depresif bir grupla depresif olmayan bir grubun DİS ve DAS puanlarını karşılaştırmışlar ve sonuçta hipotezleriyle uyumlu olarak depresif grubun DİS puanlarının diğer gruba göre anlamlı bir seviyede yüksek olduğunu, DAS puanlarının ise yine anlamlı bir seviyede düşük olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Araştırmada yapılan bir diğer analizde 6 aylık arayla tekrar yapılan ölçümlerde benzer sonuçların elde edilmesi hipotezde bahsedilen özelliklerin zaman

içinde tutarlılık gösterdiğini kanıtlamaktadır. Bu sonuca dayanılarak, düşük DAS aktivitesinin sadece depresyon riskinin potansiyel bir göstergesi değil, aynı zamanda hastalığın seyrini tahmin etmede de yararlı olabileceği iddia edilmiştir. Bijttebier'in aktardığına göre (2009), bazı araştırmaların sonucunda düşük yaklaşma kalıplarının tersine çevrilerek kişiyi pozitif faaliyetlere maruz bırakma gibi DAS müdahalelerinin depresif atak tedavilerinde ve hastalığın tekrarının azaltılmasında olumlu etkiye sahip olduğu görülmüştür. DAS'daki düşük hassasiyet, depresyona yatkınlık potansiyelinin bir göstergesi olmasının yanı sıra hastalığın seyrini tahmin etmede de yararlı olabilir.

Park ve diğerlerinin (2013) ergenlerde internet bağımlılığının yordayıcıları olarak DİS ve DAS'ın etkilerinin nasıl olduğuna dair yaptıkları araştırma sonucunda, DİS ve DAS'ın karşılıklı etkileşim içinde oldukları ve DAS'ın alt boyutu olan eğlence arayışı derecesinin yüksekliğinin internet bağımlılığını daha fazla yordadığı bulunmuştur. Bu çalışmada aynı zamanda dürtüsellik, anksiyete ve depresyon ile internet bağımlılığı, DİS'le depresyon ve anksiyete, DAS eğlence arayışı ile dürtüsellik ve anksiyete arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Bu araştırma, DİS ve DAS'ın karşılıklı etkileşimde olabileceği ve çeşitli derecelerde bir arada olabileceklerini göstermesi ve teorinin öngördüğünden farklı olarak anksiyete ile DAS arasında ilişki bulunması açısından önemli bir örnektir.

Hundt ve arkadaşları (2013) yaptıkları çalışmada psikopatolojik semptomlar ile pekiştirece duyarlılık arasındaki ilişkiyi ve bunların baş etme stratejileri ile bağlantılarını ele almışlardır. Bu çalışmada bireylerin kullandıkları duygusal odaklı, problem odaklı ve kaçınma odaklı baş etme stratejilerinin pekiştirece duyarlılık seviyeleriyle ve dolayısıyla psikopatolojik semptomlarla ilişkili olacakları varsayımından hareket edilmiştir. DAS'la problem odaklı baş etme arasında yüksek pozitif; DİS'le kaçınma ve duygu odaklı baş etme stratejileri arasında yüksek pozitif ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda DAS'la duygu odaklı baş etme stratejisi arasında pozitif ilişki olmakla beraber DİS'in ilişkisinden daha düşüktür. Depresyon semptomları ile DİS/DKDS ve dolayısıyla kaçınma ve duygusal odaklı baş etme stratejileri arasında pozitif; DAS ve problem odaklı baş etme stratejisi arasında

negatif ilişki bulunmuştur. Bu sonucun, ödüle ulaşmak için bireyin daha az girişimde bulunma durumunun söz konusu olduğu depresyonun klasik davranışçı modeliyle uyumluluk gösterdiği iddia edilmiştir. Anksiyete ve endişe semptomları için de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmaya göre, cezaya aşırı duyarlı olan anksiyeteli ve endişeli bireyler duygu ve kaçınma odaklı baş etme stratejilerini kullanmaktadırlar. Araştırmanın bir diğer sonucunda ise, alkol ve uyuşturucu kullanımı semptomları ile DAS ve duygu odaklı baş etme stratejisi arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Araştırmacılar, bu sonuçlara dayanarak problem odaklı baş etme stratejisi gibi işlevsel stratejilerin öğretiminin önemini vurgulamışlardır.

Harnett ve arkadaşlarının (2013) psikopatoloji ve psikolojik sağlıkla revize edilen PDT ve orijinal PDT'nin ilişkilerinin incelendiği ve karşılaştırıldığı araştırmada teorinin revize edilmiş halini ölçmek için DİS, DAS ve DKDS alt ölçeklerini içeren J5 (Jackson, 2009), orijinal teori içinse SPSRQ kullanılmıştır. Anksiyete, stres ve depresyonla r-DİS, r-Donma, r-Dövüş, o-DİS ve o-DAS arasında pozitif; r-DAS'la negatif ilişki bulunmuştur. Depresyon diğer patolojilerden farklı olarak r-Kaçma ile pozitif ilişki göstermiştir. Pozitif duygulanımla r-DİS ve r-DAS'la pozitif ilişki gösterirken r-Donma ve o-DİS'le negatif korelasyon vardır. Negatif duygulanımla ise r-DAS arasında negatif; r-Dövüş, r-Kaç, r-Donma ve o-DİS arasında pozitif korelasyon görülmüştür. Psikolojik sağlık ölçekleriyle yapılan çalışmanın sonucunda ise, duygusal ve bilişsel iyilik hali alt ölçekleriyle genel olarak r-DAS'la pozitif; r-Dövüş, r-Donma ve o-DİS arasında negatif korelasyon bulunmuştur. Yazarlar bu sonuçlara dayanarak, r-DAS'ın işlevsel yaklaşma davranışını o-DAS'tan daha iyi ölçtüğünü ve r-DİS'in korkudan ayrıştırılmasının psikopatolojiyi ve iyilik halindeki azalmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayabileceğini iddia etmişlerdir.

Jackson ve arkadaşlarının (2014) bilişsel süreçlerle ilişkili olan yönetici işlevlerle ilgili yaptıkları bir diğer çalışmada teorinin revize edilmiş halinin yönetici işlevleri daha iyi yordadığı bulunmuştur.

Fossati ve arkadaşlarının (2007) DSM-IV kişilik bozuklukları ile dürtüsellik arasındaki ilişki üzerine yaptıkları araştırmada, B kümesi kişilik bozukluklarıyla dürtüsellik arasında pozitif, Obsesif-Kompulsif kişilik bozukluğu ile negatif ilişki bulmuşlardır. Elde edilen sonuçlar B kümesi kişilik bozukluklarının normal kişilik özelliği olan dürtüsellikle bağlantılı olduğu tezini desteklemiştir.

Caseras, Torrubia ve Farré (2001), yüksek korku ve anksiyete ile karakterize edilen C kümesi KB'ler (Obsesif- Kompulsif KB, Çekingen KB ve Bağımlı KB) ile DİS ve DAS fonksiyonları arasındaki ilişkileri incelemişler ve hipotezlerine uygun olarak C Kümesi KB'leri olan hasta grubun diğer kişilik bozukluğu (Aveya B kümesi) olanlardan ve normal gruptan cezaya duyarlılık açısından anlamlı derecede ayrıldıkları sonucunu elde etmişlerdir.

Pastor ve arkadaşları (2007) DİS/DAS'a duyarlılık ile MMPI-2 kişilik bozuklukları ölçeklerinin arasındaki ilişkiyi üniversite öğrencilerinden oluşan bir grupla incelemişler ve C kümesi KB semptomlarının DİS ile pozitif ilişkili olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bunun yanı sıra Çekingen KB semptomlarının DİS ile pozitif, DAS ile negatif ilişki gösterdiğini saptamışlardır. Araştırmada, B kümesi KB semptomları (dürtüsel özelliklerle karakterize edilen Narsisistik, Histrionik, Borderline ve Antisosyal KB) ile ilgili analizlerde, B Kümesi Kişilik Bozuklukları ile DAS duyarlılığı arasında pozitif bir ilişki , aynı zamanda narsisistik KB ile DİS arasında negatif ve borderline KB ile DİS arasında ise pozitif bir ilişki bulunmuştur. Son olarak, garip ve eksantrik olarak karakterize edilen A kümesi KB'leri (Paranoid, Şizoid ve Şizotipal KB) ile ilgili semptomlarla DİS ve DAS'a duyarlılık arasında karışık bir ilişki olacağı iddiası araştırılmış ve paranoid ve şizotipal KB semptomlarının DİS ve DAS ile pozitif ilişki içinde oldukları, şizoid semptomların ise DİS ile negatif ilişki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Claes ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan araştırmada ise kişilik bozuklukları semptomlarının boyutsal ölçümü için geliştirilen ADP-IV (Assessment of DSM-IV Personality Disorders; Schotte, De Doncker, Vankerckhoven,

Vertommen,& Cosyns, 1998) ve DİS/DAS ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, tüm C kümesi KB'leri ile DİS seviyesi arasında pozitif; tüm B Kümesi KB'leri DAS arasında pozitif ilişki varken Borderline KB ile DİS arasında kısmen pozitif ilişki bulunmuştur. A kümesinden Paranoid KB hem DİS'le hem de DAS'la pozitif ilişki içindeyken Şizoid KB DAS ile negatif, Şizotipal KB ile hem DAS hem de DİS ilişkisizdir.

Ross ve arkadaşlarının (2013) DSM IV-TR'de yer alan kişilik bozukluklarıyla Pekiştireç Duyarlılık Teorisinin ilişkisini inceledikleri çalışmada, aynı zamanda DİS ve DAS'ın derecesinin artmasının psikopatolojiye neden olduğu hipotezi de B ve C kümeleri için test edilmiştir. Bu amaçla araştırma normal ve klinik grup üzerinde yapılmış her iki grupta DİS/DAS ölçeği puanlarıyla kişilik bozuklukları ölçeğinden (Schedule for nonadaptive and adaptive personality; SNAP, Clark, 1993) aldıkları puanları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. A kümesinde Paranoid kişilik bozukluğu için normal grupta DAS ile pozitif ilişki varken hasta grupta bu ilişki anlamsız düzeye gerilemiştir, DİS'le ilişki düzeyinde ise bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Şizoid kişilik bozukluğunda DİS ile ilişki negatifken hasta grupta pozitif yöndedir, her iki grupta da DAS ile ilişki bulunamamıştır. Şizotipal kişilik bozukluğunda ise normal grupta hem DAS ve hem de DİS ile ilişki yoktur, hasta grupta ise ilişki hem DAS hem de DİS için pozitif olma eğilimindedir. B kümesindeki kişilik bozukluklarının tümü her iki grupta da DAS ile pozitif ilişki içindedir. Aynı zamanda Antisosyal kişilik bozukluğu ile DİS arasında negatif ilişki söz konusudur. C kümesindeki kişilik bozukluklarının tümü ise her iki grupta da DİS ile pozitif ilişki içindedir. Bu kümedeki Çekingen kişilik bozukluğu ile DAS arasında negatif ilişki vardır. B ve C kümesindeki kişilik bozukluklarının DAS ve DİS ile olan ilişki düzeyleri hasta grupta da normal grupta da aynı yöndedir ve bu ilişki düzeyleri teorisinin ön gördüğü şekilde hasta grupta normal gruba göre daha fazladır. Ancak klinik grubun denek sayısının az olması nedeniyle korelasyonlarda negatif ya da pozitif anlamda farklılaşma olmasına rağmen anlamlılık seviyeleri farklıdır. Toplamda bakıldığında B kümesi kişilik bozuklukları DAS'la, C kümesi kişilik bozuklukları DİS'le ilişkilidir. Normal ve klinik örneklemelerin sonuçları

karşılaştırıldığında ise korelasyonların normal grubun korelasyonlarına göre arttığı görülmektedir. Bu durum DİS ve DAS duyarlılığının artması ile psikopatolojinin ortaya çıkacağı teziyle uyumludur.

Lootens'in (2010) Narsisistik kişilik bozukluğu ile ödüle ve cezaya duyarlılık arasındaki ilişkiye yönelik çalışmasında bu kişilik bozukluğuyla hem cezaya hem de ödüle duyarlılık arasında ilişki bulunmuştur. Ancak ödüle duyarlılık seviyesi cezaya duyarlılık seviyesinden daha yüksektir. Foster ve Trimm'in (2008) Narsisistik KB'nin gizil ve açık tipleriyle ilgili yaptıkları araştırmada ise, benlik saygısı düşük gizil Narsisistik tipin kaçınma motivasyonu (DİS) pozitif yönde bir ilişki içinde olduğu bulunurken yaklaşma motivasyonu (DAS) anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Açık Narsisistik KB ile ilgili olarak ise kaçınma motivasyonu (DİS) negatif, yaklaşma motivasyonu (DAS) pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu çalışma, narsisistik kişilik bozukluğunun DAS'a ve DİS'e duyarlı iki tipinin olabileceğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Soler ve arkadaşlarının (2014) DAS ve DİS'e duyarlılık açısından Borderline kişilik bozukluğu olan bir gruba Majör Depresyon teşhisi almış ve sağlıklı olan bir diğer grubun SPSRQ puanları karşılaştırılmış ve Borderline grubun hem DAS hem de DİS puanları diğer gruplardan anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Araştırmanın bir diğer bulgusu da bu kişilik bozukluğu olan kişilerin ödüle daha fazla duyarlı olmakla beraber cezaya da duyarlı olmalarıdır.

Kimbrel ve arkadaşlarının (2012) kişilik bozuklukları semptomlarının yordanmasında çevresel bir etken olarak Algılanan Ebeveyn Kontrolcülüğü ve Düşük Bakımı (Parental Affectionless Control- AFC) ile mizaçsal bir etken olarak da DAS ve DİS'in karşılıklı etkileşiminin incelendiği araştırmada, genel olarak ebeveyn kontrolcülüğü ve düşük bakımına maruz kalmanın tüm kişilik bozuklukları semptomları ile pozitif ilişki içinde olduğu, A ve C kümesi kişilik bozuklukları semptomlarının yordanmasında DİS'in; B kümesi kişilik bozuklukları semptomlarının yordanmasında ise DAS'nin yordayıcı bir etkiye sahip oldukları

tespit edilmiştir. Özellikle A Kümesi semptomlarında anne kontrolcülüğü ve düşük bakımının DİS ile karşılıklı etkileşim içinde olduğu bulunmuştur. Araştırma patolojinin ve kişiliğin oluşmasında çevrenin doğuştan getirilen mizaçsal özelliklerle etkileşimini göstermesi açısından önemlidir.

1.4. Kişilik Bozuklukları ve DSM

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir davranışın ya da özelliğin kişiliğin bir parçası sayılabilmesi ve kişilik boyutu olarak değerlendirilebilmesi için kalıcı bir niteliğe sahip olması ve birey tarafından uyum sağlamak amacıyla kullanılması gerekmektedir. Bu kalıcı davranış özelliklerinden oluşan kişilik yapısı esnekliğini kaybettiği, uyumsuz olduğu ve sosyal veya mesleki fonksiyonlarda belirgin stres ve yetersizliğe neden olduğu durumlarda artık bir kişilik bozukluğu ortaya çıkmış demektir. Kişilik bozukluklarının ortaya çıkmasında tıpkı kişiliğin oluşumunda olduğu gibi, mizaç özellikleri, merkezi sinir sistemi bozuklukları, anne-baba tutumları, fiziksel çevre, kültürel, biyolojik ve psikodinamik faktörlerin karşılıklı etkileşimleri ve/veya değişik oranlarda bir araya gelmeleri etkilidir.

Kişilik bozukluğu olan hastalar, tipik olarak, kendi problemleri için başkalarını veya uygunsuz şartları suçlarlar. Sorumluluğun bu dışa yansıtılması durumu iki özelliğin sonucudur. Birincisi, bu hastaların çoğunluğu sapkın davranışlarını uygun ve kabul edilebilir olarak algırlar; bir başka deyişle, onların belirtileri *ego-sintoniktir*. İkinci olarak, bu hastalar, kendilerini değil başkalarını değiştirmeye çalışırlar yani *alloplastik* bir tutumları vardır (Svrakic ve Cloninger, 2007). Bu iki özellikten yola çıkarak kişilik bozukluklarındaki temel problemin, kişinin kendisini ve diğerlerini algılamasındaki sorunlar olduğu söylenebilir (Şahin, 2009).

Yapılan araştırmalarda kişilik bozukluklarının gelişmiş toplumlarda yaygınlık oranı % 5-20 arasında değişmektedir. Ancak genel nüfusta görülen oranlarla psikiyatride yatan ve ayaktan tedavi gören hastalar da görülme oranları arasında sıklıkla farklılıklar görülmektedir. Genel nüfusta kişilik bozukluklarını saptamak zor olsa da değişik rahatsızlıklarla psikiyatriye başvuranlarda kişilik bozukluğu oranı

yüksektir (Öztürk & Uluşahin, 2011). Psikiyatride hastaların yaklaşık yarısında eksen I bozukluklarıyla eş tanı olarak kişilik bozukluğu bulunmaktadır. Kişilik bozuklukları aynı zamanda diğer psikiyatrik bozukluklar için de yatkınlık oluşturan, eksen I semptomlarının tedavi sonuçlarını engelleyen ve hastaların kişisel yetersizliğini, hastalanmasını ve ölüm oranını arttıran bir etkidir. Benzer şekilde somatik tıp ve nörolojideki çoğu hastada fiziksel hastalıkların yanında kişilik bozukluğu da bulunmaktadır (Svrakic ve Cloninger, 2007). Ülkemizde yapılan bir araştırmada kişilik bozukluğu yaygınlık oranı %13,8 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada kişilik bozuklukları kümelerine göre yaygınlık oranları ise; A kümesi için %7,7, B kümesi % 4,1 ve C kümesi için ise %6,5'tir (Şenyuva, 2007).

Tarihsel açıdan bakıldığında tıbbî anlamda kişilik bozukluklarını psikozdan ayıran ilk kişi, 1801 yılında Philip Pinel olmuştur. Bir kişinin entelektüel düzeyi yerinde olduğunda dahi mantıksızca davranabileceğini gözlemleyen Pinel kişilik bozukluğu kavramını “manie sans délire” (deliryum olmaksızın mani) olarak kullanmıştır. Daha sonra 1835'te James C. Pritchard “ahlaki delilik” (moral insanity) kavramı üzerinde durmuş ve kişilik bozukluklarına ilişkin şu şekilde bir tanım yapmıştır; “halüsinasyonlar ve entelektüel işlevsellikte bir bozulma olmadan, duygu, duygu-durum, dürtü, huy ve alışkanlıklarda meydana gelen sapkınlıklar.” Bu tanım daha sonraki yıllarda sadistik ve antisosyal kişilik bozukluğu tanımıyla örtüşmüştür (Coolidge ve Segal, 1998).

1913'te Emil Kraepelin (1856–1926) psikopatik kişiliğin dört tipinden bahsetmiştir, bunlar; doğuştan suçlu (born criminal), değişmez hastalıklı yalancı (unstable, morbid liar), dolandırıcı (swindler), yalandan kendine acındırıcı (pseudoquerulant). Psikopatik terimi, zamanla kişilik bozukluğunun daha geniş bir ifadesi haline gelmiştir; yani bu kavram önceden sadece yukarıda tanımlanan kişilikler için kullanılırken daha sonraları herhangi bir kişilik bozukluğu olan kişiler için de kullanılmaya başlanmış, geniş kategorileri içine almıştır (Crocq, 2013).

Sonraki yıllarda Kurt Schneider (1887–1967) tarafından kişilik bozukluklarına ilişkin tanımlayıcı bir yaklaşım oluşturulmuştur. Bu yaklaşım bugün kullanılan yaklaşıma zemin hazırlamıştır. Schneider, çocukluktan yetişkinliğe geçişte gelişen kişilik anormalliklerini 10 farklı kişilik bozukluğu ile tanımlamaya çalışmıştır. DSM-II’de yapılan tanımlamaya benzer olarak, anormal ve psikopatik kişilikleri özetleyen ilk sistem 1934’te Kurt Schneider tarafından oluşturulmuştur. Bu sistem ICD-9’u ortaya çıkarmıştır. Schneider, kişilik bozukluklarını, kişisel deneyimlerden etkilenen yapısal değişkenler olarak tanımlamıştır. Zekâya benzer bir yapıda geliştiklerini düşünmüştür. Bu psikopatolojik kişiliklerden bazıları ve DSM’deki benzerleri şunlardır; depresif kişilik (depresif kişilik bozukluğu), titiz (anankastik) kişilik (obsesif kompulsif kişilik bozukluğu), ilgi arayan kişilik (histrionik kişilik bozukluğu), labil kişilik (borderline kişilik bozukluğu) ve duygusuz kişilik (antisosyal ve şizoid kişilik bozuklukları) (Coolidge ve Segal, 1998). Bugün kullanılan “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı”nın dördüncü ve beşinci basımı olan DSM–IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th revision) ve ICD–10 (Internatioanl Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, 10th revision) bu tanımlamalar çerçevesinde geliştirilmiştir (Esbec ve Echeburua, 2011).

Amerikan Psikiyatri Derneği tarafından “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı”nın ilk basımı olan DSM-I 1952’de yayınlanmıştır. DSM-I, tanısal kategorileri içeren ilk ruhsal bozukluklar el kitabıdır. DSM I’de kişilik bozuklukları üç ayrı bölümde ele alınmıştır: birinci bölümde “*ana kişilik tipleri*”nde yetersiz, şizoid, siklotomik ve paranoid kişilik; ikinci bölümde “*kşilik özellikleri (trait) bozuklukları*” başlığı altında emosyonel istikrarsız, pasif-agresif, kompulsif ve herhangi bir sınıflamaya dahil olmayan abartılı kişilik özelliğini içeren diğer kişilik özelliği bozukluğu; üçüncü bölümde ise “*sosyopatik kişilik bozuklukları*”nda antisosyal reaksiyon, dissosyal reaksiyon, seksüel sapma ve bağımlılıklar bulunmaktadır. 1968’de yayınlanan DSM–II’de kişilik bozuklukları ile ilgili ölçütler bulunmamakla birlikte tanımlayıcı ifadeler yer verilmiştir. DSM-II’de kişilik bozuklukları paranoid, siklotimik, şizoid, patlayıcı, obsesif –kompulsif, histerik,

asthenic, antisosyal, pasif - agresif ve yetersiz kişilik bozukluğu olarak sınıflandırılmıştır.

Kişilik bozukluklarının ölçütleri ilk defa DSM-III'te yayınlanmıştır. DSM-III'ün yayınlanmasıyla kişilik bozukluğunun tanımlanmasında davranış, bilişler, duygulanım, kişiler arası ilişkiler ve dürtü kontrol örüntüleri daha çok dikkate alınmaya başlanmıştır. Önceki versiyonlardan farklı olarak 1980'de yayınlanan DSM-III'te kişilik bozuklukları için iki önemli değişiklik yapılmıştır. Bunlardan ilki, kişilik bozukluklarının beş eksenli sistemde yer alan ikinci eksen (eksen II) kodlanmasıdır. Diğer değişiklik ise kategorik olarak sınıflandırılmış 11 kişilik bozukluğu için tanı kriterlerini içeren rehber oluşturulmasıdır (Taymur ve Türkçapar, 2012). DSM-III'te kişilik bozuklukları tanı kriterlerinin operasyonel olarak tanımlanması ve çok eksenli yapıya geçilmesi ile birlikte kişilik bozuklukları tanısı geçmişe kıyasla daha fazla konmaya başlanmıştır. Bu durum kişilik bozukluklarına yönelik ilginin artmasını ve bu bozuklukların araştırma odağı haline gelmesini sağlamıştır (Arkar, 2004). DSM-III'ün 1987'de yayınlanan revize edilmiş versiyonu olan DSM-III-R'de ise Eksen II için yapılan en önemli değişiklik DSM-III'ün monotetik modelinden (tüm tanı ölçütlerinin karşılanması) politetik modele (aynı kişilik bozukluğuna yönelik farklı belirti varyanslarına izin verilmesi) geçilmesidir (Widiger v.d. 1988). DSM-III ve DSM-III-R'de, DSM-II'de yer alan siklotomik, yetersiz,, patlayıcı ve astenik kişilik bozuklukları çıkarılmış ve histerik kişilik bozukluğu, histrionik kişilik bozukluğu olarak değiştirilmiştir. Şizotipal, borderline, narsisistik, çekingen ve bağımlı kişilik bozuklukları eklenmiştir. DSM-III'te kompulsif kişilik bozukluğu DSM-III-R'de obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu olarak yer almıştır. Aynı zamanda DSM-III'teki kişilik bozukluklarına ek olarak EK-A başlığı altında daha ileri sistematik araştırma için kendini baltalayan (self-defeating) ve sadistik kişilik bozuklukları eklenmiştir. 1994 yılında yayınlanan DSM-IV'ün metni gözden geçirilerek 2000 yılında DSM-IV-TR olarak basılmıştır. DSM-IV-TR'de DSM-III-R'deki EK-A'da yer alan kendini baltalayan (self-defeating) ve sadistik kişilik bozuklukları çıkarılmış ve yine aynı amaçla DSM-III-R'de C kümesinde yer alan pasif-agresif kişilik bozukluğu depresif kişilik bozukluğu

ile birlikte EK-B'ye eklenmiştir. DSM-III ile başlayan çok eksenli değerlendirme 2013 yılında yayınlanan DSM-5'le sona ermiştir.

DSM-5'te kişilik bozukluklarıyla ilgili en büyük değişiklik, kişilik bozuklukları gibi belirli bozuklukların klinik ve araştırma odağı olmasını sağlamak amacıyla oluşturulan Eksen II kodlamasının kaldırılmasıdır. Yeni sistemde tüm zihinsel ve diğer tıbbi tanılar, DSM'nin önceki sürümlerinde belirtilen ilk üç eksen birleştirilerek bir eksen haline getirilmiştir. APA, kişilik bozuklukları ve diğer ruhsal bozukluklar arasındaki bu yapay ayrımları kaldırmanın araştırma ve klinik pratik açısından yararlı olduğunu belirtmektedir (Grohol, 2013). DSM-IV-TR'de yer 10 kişilik bozukluğu DSM-5'te aynen korunmuş, EK-B'de yeralan pasif-agresif kişilik bozukluğu ve depresif kişilik bozukluğu kaldırılmıştır. DSM-I'den DSM-5'e kadar tüm kişilik bozuklukları ve geçirdikleri değişimler Tablo 2'de özetlenmiştir:

Tablo 2. DSM’lerdeki Kişilik Bozukluklarının Evrimi (Coolidge ve Segal 1998’den esinlenerek güncellenmiştir)

DSM-I (1952)	DSM-II (1968)	DSM-III (1980)	DSM-III- R (1987)	DSM-IV (1994) DSM-IV-TR (2000)	DSM-5 (2013)
Paranoid	Paranoid	Paranoid	Paranoid	Paranoid	Paranoid
Şizoid	Şizoid	Şizoid	Şizoid	Şizoid	Şizoid
—	—	Şizotipal	Şizotipal	Şizotipal	Şizotipal
Antisosyal	Antisosyal	Antisosyal	Antisosyal	Antisosyal	Antisosyal
Emosyonel İstikrarsız	—	Borderline	Borderline	Borderline	Borderline
—	Hisrerik	Histrionik	Histrionik	Histrionik	Histrionik
—	—	Narsisistik	Narsisistik	Narsisistik	Narsisistik
—	—	Çekingen	Çekingen	Çekingen	Çekingen
—	—	Bağımlı	Bağımlı	Bağımlı	Bağımlı
Kompulsif	Obsesif Kompulsif	Kompulsif	Obsesif Kompulsif	Obsesif Kompulsif	Obsesif Kompulsif
Pasif-Agresif	Pasif- Agresif	Pasif- Agresif	Pasif- Agresif	—*	—
Siklotomik	Siklotomik	—	—	—	—
Yetersiz	Yetersiz	—	—	—	—
Dissosyal	—	—	—	—	—
Cinsel Sapma	—	—	—	—	—
Bağımlılıklar	—	—	—	—	—
—	Patlayıcı	—	—	—	—
—	Astenik	—	—	—	—
			EK-A	EK-B	—
			Kendini	—	—
			Baltalayan	—	—
			Sadistik	—	—
			—	Pasif-Agresif	—
			—	Depresif	—

*Bu Kişilik Bozukluğu daha ileri araştırmalar için Ek-B’de yer almaktadır.

DSM-5’te kişilik bozukluğu tanımı ve tanı koymada kullanılan kriterler DSM-IV-TR ile aynıdır. DSM-5’e göre (APA, 2013), kişilik bozukluğu; kişinin kültürüne göre beklenenden önemli ölçüde sapmalar gösteren, süre giden bir iç yaşantı ve davranış örüntüsüdür. Bu örüntü, çok çeşitli kişisel ve toplumsal durumları

kapsar ve yaygındır, esnekliğı yoktur, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da işlevsellikte bozulmalara yol açar ve başlangıcı en azından ergenlik ya da genç erişkinlik yıllarında başlar. Bir başka ifadeyle, tüm insanlarda mevcut olan ortak kişilik özellikleri esneklikten yoksun ve uyum bozucu olduğunda ve işlevsellikte belirgin bir bozulmaya ya da öznel bir sıkıntıya neden olduğu zaman kişilik bozukluklarını oluştururlar. Bahsedilen sürekli davranış ve iç yaşantı örüntüsü aşağıdaki alanlardan ikisinde (veya daha fazlasında) kendini belli eder:

1. Biliş (kognisyon) (yani, kendini, başka insanları ve olayları algılama ve yorumlama yolları)
2. Duygulanım (affektivite) (yani, duygusal tepkilerin görülme aralığı, yoğunluğu, değişkenliği ve uygunluğu)
3. Kişilerarası işlevsellik
4. Dürtü kontrolü

DSM-5'te de DSM-IV-TR'de olduğu gibi 10 kişilik bozukluğu hiyerarşik olarak üç kümede sınıflandırılmıştır. Bu kümelerdeki kişilik bozuklukları ve ayırt edici özellikleri aşağıdaki gibidir (Sadock ve Sadock 2009; DSM-IV-TR, 2000; DSM-5, 2013);

1. **A Kümesi** (Tuhaf ve eksantrik küme); **paranoid, şizoid ve şizotipal** kişilik bozukluklarından oluşur. Şizoid kişilik bozukluğunun ayırt edici özelliğı, sosyal kayıtsızlık, paranoid kişilik bozukluğunun şüphecilik ve şizotipal kişilik bozukluğunun ise tuhaflıktır. Bu bozukluklarda fantezi ve projeksiyon savunma mekanizmaları kullanılır ve bunlara psikotik düşünceye yatkınlık eşlik eder. Hastalarda stres altında bilişsel dezorganizasyona neden olan biyolojik yatkınlık olabilir.
2. **B Kümesi** (Dramatik, duygusal ve dengesiz küme); **antisosyal, borderline, histrionik ve narsisistik** kişilik bozukluklarından oluşur. Antisosyal kişilik bozukluğunun ayırt edici özelliğı uyuşmazlık, Borderline kişilik bozukluğunun dengesizlik, Histrionik kişilik bozukluğunun ilgi arayışı ve Narsisistik kişilik

bozukluğunun ise benmerkezciliktir. Bu bozukluklarda disosiyasyon, inkâr, bölme ve eyleme dökme savunma mekanizmaları kullanılır.

3. **C Kümesi** (Anksiyeteli ve korkulu küme); **çekingen, bağımlı ve obsesif-kompulsif** kişilik bozuklukları içerir. Çekingen kişilik bozukluğunun ayırt edici özelliği ketlenmişlik, bağımlı kişilik bozukluğunun itaatçilik ve obsesif-kompulsif kişilik bozukluğunun ise mükemmeliyetçiliktir. Bu bozukluklarda izolasyon, pasif agresyon ve hipokondriyaz söz konusudur.

1.4.1. DSM-5'te Kişilik Bozukluklarının Boyutsal Değerlendirmesi

DSM-5 yayınlanıncaya kadar bilimsel alt yapının yetersizliği, eştanı sayısının fazlalığı, tutarsız ve keyfi kesme noktalarının olması ve kişilik bozukluklarına yönelik kategorik yaklaşım eleştirilmiştir. Normal kişilik ile patolojik kişilik arasındaki ilişkinin sürekli olmaması durumunun ifadesi olan kategorik yaklaşımın sakıncalarına vurgu yapılmıştır. Kişilik bozukluğunu “var” ya da “yok” şeklinde değerlendiren bu yaklaşımı eleştirenlere göre, kategorik yaklaşım klinisyenler arasındaki iletişimi ve uygun tedaviye ihtiyaç olup olmadığı konusunda karar vermeyi kolaylaştırmakla birlikte tanı ve tedavi arasındaki tanımlayıcı ilişkiyi sağlayamamaktadır. Çoklu kişilik bozukluğu tanılarına neden olduğu için tedavi öncelikleri kolaylıkla ve sıklıkla karışmaktadır (Svrakic ve Cloninger, 2007).

Kategorik yaklaşıma önemli itirazlarda bulunan ve bu konuda öncülük yapan Widiger'e göre (2005), kişilik bozukluğu terimleri ve genel kişilik işlevleriyle ilgili temel bilimsel araştırmaları birleştirecek olan boyutsal model, DSM-IV kişilik bozukluğu kategorik tanı ölçütlerinin güçlü bir alternatifidir. Ona göre, kişilik bozukluğunun boyutsal modeli, aynı tanıyı almış kişiler arasındaki heterojenite ve yapay tanısal ayırımlar gibi sorunlarla baş etmede yardımcıdır. Bu model kullanıldığında hastalar için daha çok bireyselleştirilmiş ve farklı kişilik tanımları yapılacaktır. Boyutsal bir sınıflandırma; gereksiz ve örtüşen tanılardan kaçınılmasını sağlayarak, kişilik özelliklerini hiyerarşik bir yapıda organize ederek, tek bir boyutta

daha geniş sınırlarda maladaptif kişilik işlevlerini temsil ederek ve görece seyrek ya da atipik kişilik örüntülerinin temsiline olanak sağlayarak, ek tanısal kategorilere gerek duymaksızın dar kapsam sorununu da çözecektir. Kişilik bozukluğu terminolojisi ile kişilik işlevlerinin daha genel modellerinin birleştirilmesi klinisyenlerin, tedavi yanıtını artıran adaptif kişilik özelliklerini tanımlamasına da olanak verecektir. Son olarak, kişilik bozukluğu tanıları ile genel kişilik işlevlerine yönelik araştırmaların birleştirilmesi tanısal terminoloji için daha güçlü bir bilimsel temel sağlayacaktır.

Kişilik bozukluğunun teşhis edilme metodu, yukarıda bahsettiğimiz eleştiri ve öneriler doğrultusunda anlamlı bir şekilde değiştirilirken, DSM-IV'teki 10 kişilik bozukluğunda bir değişiklik yapılmayarak kategorik yaklaşım muhafaza edilmiştir. Ancak DSM-5'in üçüncü bölümünde (daha ileri çalışma gerektiren bozukluklar için), kişilik işlevlerindeki bozulmaların ve patolojik kişilik özelliklerinin beş ana alanının değerlendirilmesini içeren yeni bir hibrid (karışık) model sunulmuştur. Önerilen bu yeni modelde, klinisyenler kişiliği değerlendirecekler ve kişilik işlevlerindeki kısmi zorluklara ve bu patolojik özelliklerin belirli paternlerine dayanan kişilik bozukluğunu tanılayacaklardır. Bu hibrid (boyutsal-kategorik) model ve onun bileşenleri kişilik bozukluklarına yönelik kategorik yaklaşımın mevcut sorunlarına cevap vermeyi amaçlamıştır. DSM-5'in üçüncü bölümünde yer alan bu yeni metodolojinin hem kişilik bozukluklarının nedenleri ve tedavilerinin daha iyi anlaşılması için katkıda bulunması hem de hastaların tanı ve tedavisinde bu modeli destekleyen araştırmaları teşvik etmesi beklenmektedir (Grohol, 2013).

DSM-5'e göre (2013), boyutsal değerlendirme yapılan her bir kişilik bozukluğu tipi, kişilik işlevlerindeki bozulmaların ve özelliklerin belirli bir paterni ile tanımlanmaktadır.

Boyutsal değerlendirme için belirlenen DSM-5 kişilik bozuklukları genel kriterleri aşağıda verilmiştir. Kişilik bozuklukları bu temel özelliklerin tümünü karşılamalıdır:

- A. Kişilik (kendilik/kişilerarası) işlevlerindeki orta derecede veya daha yüksek derecede bozulma
- B. Bir veya daha fazla patolojik kişilik özellikleri
- C. Kişilik işleyişi ve bireyin kişilik özelliklerinin dışavurumundaki bozukluklar, kişisel ve sosyal durumların geniş bir yelpazesinde göreceli olarak esnek ve yaygındır.
- D. Kişilik işleyişi ve bireyin kişilik özelliklerinin dışavurumundaki bozukluklar, zaman içinde göreceli olarak istikrarlıdır. Bu durum en azından ergenlik veya erken yetişkinlik döneminden beri söz konusudur.
- E. Kişilik işleyişi ve bireyin kişilik özelliklerinin dışavurumundaki bozukluklar, başka bir mental bozuklukla daha iyi açıklanamaz.
- F. Kişilik işleyişi ve bireyin kişilik özelliklerinin dışavurumundaki bozukluklar, madde kullanımı veya tıbbi bir durumun fizyolojik etkisine bağlı değildir (örneğin, kafa travması gibi.)
- G. Kişilik işleyişi ve bireyin kişilik özelliklerinin dışavurumundaki bozukluklar, bireyin sosyokültürel çevresi veya gelişim basamağı için normal değildir.

Kriter A’da yer alan kendilik ve kişilerarası işlev bozuklukları, kişilik psikopatolojisinin çekirdeğini oluşturur ve bu alternatif tanı modelinde bir süreklilik olarak değerlendirilir. Hastaya en uygun düşen kişilik işlevselliği düzeyi; 0-Bozulma yok, 1-Hafif bozulma, 2-Orta derecede bozulma, 3-Ciddi bozulma ve 4-Uç düzeyde bozulma olarak değerlendirilir.

Kriter A’da yer alan kişilik işlevselliğinin temel elementleri:

Kendilik (Self):

1. **Kimlik (identity):** kendini benzersiz biri olarak yaşama ve kendi ile başkaları arasındaki sınırları kesin biçimde tanıma yetisi; benlik saygısının kararlılığı ve öz-değerlendirmenin doğruluğu; bir dizi duygusal deneyim için kapasite ve bunları düzenleme yeteneği.

2. **Kendini yönetme (self-direction):** hem kısa süreli hem yaşamın tümüne ilişkin hedeflerin tutarlılığı ve anlamlılığı; davranışın prososyal içsel standartlarının ve yapısının kullanımı; kendini verimli bir şekilde yansıtmaya yeteneği.

Kişilerarası (interpersonal):

1. **Empati (empathy):** başkalarının deneyimlerini ve motivasyonlarını anlama ve takdir etme; farklı perspektiflere karşı tolerans; davranışlarının başkaları üzerindeki etkilerini fark etme.
2. **Yakınlık (intimacy):** başkalarıyla bağların derinliği ve süresi; yakınlık kurabilme isteği ve kapasitesi; kişilerarası davranışlara yansıyan karşılıklı saygı.

Kriter B’de ise, patolojik kişilik özellikleri (pathological personality traits) ise beş ana alanda organize edilmiştir. Bu boyutsal kişilik alanları, daha alt seviyede nitelendirmeler olarak kullanılabilecek toplam 25 kişilik yönünü (personality facets) içermektedir. Kişilik alanı düzeyleri 0 ile 3 arasında, “hiç yok”tan “tam olarak var” seçeneğine dek dört basamakta değerlendirilmektedir.

Kriter B’de yer alan patolojik kişilik özellikleri:

1. **Olumsuz Duygusalılık-Duygusal İstikrar (Negative Affectivity-Emotional Stability):** Olumsuz duyguların (anksiyete, depresyon, endişe, kızgınlık gibi) yüksek düzeyde sık ve yoğun yaşanması ve bunların davranışlara ve kişilerarası ilişkilere yansımalarıdır. Bu kişilik alanı, kişiliğin duygusal değişkenlik (emotional lability), endişelilik (anxiousness), ayrılma güvensizliği (separation insecurity), uysallık (submissiveness), düşmanlık

(hostility), inatçılık (perseveration), depresiflik (depressivity), şüphecilik (suspiciousness) ve kısıtlı duygulanım (estricted affectivity) yönlerini içerir.

2. Kaçınma-Dışadönüklük (Detachment-Extraversion): kısıtlı ifade ve duygusal deneyim ile kişilerarası ilişkilerde içe çekilmeyi içeren sosyo-emosyonel yaşantıdan kaçınmadır. Bu kişilik alanı, kişiliğin içe çekilme (withdrawal), yakınlıktan kaçınma (intimacy avoidance), depresiflik (depressivity), şüphecilik (suspiciousness), kısıtlı duygulanım (estricted affectivity) ve zevk almama (anhedonia) yönlerini içerir.

3. Karşıtlık-Uzlaşmacılık (Antagonism-Agreeableness): kendi değerini abartılı hissetme, özel bir tedavi beklentisi içinde olma, diğer insanların duygu ve ihtiyaçlarına karşı vurdumduymazlık, insanları kullanma ve ilişkilerde insanlarla kavgalı olma gibi durumları kapsar. Bu kişilik alanı, kişiliğin manipülatiflik (manipulativeness), büyüklenmecilik (grandiosity), ilgi arama (attention seeking), vurdumduymazlık (callousness), düşmanlık (hostility) ve hilekârlık (deceitfulness) yönlerini içerir.

4. Ketlenememe-Sorumluluk (Disinhibition-Conscientiousness): hazza yönelme ve geçmiş deneyimleri veya gelecekteki sonuçları göz önünde bulundurmaksızın dış uyaranlara kolayca dürtüsel davranış göstermedir. Bu kişilik alanı, kişiliğin sorumsuzluk (irresponsibility), dürtüsellik (impulsivity), dikkat dağınıklığı (distractibility), risk alma (risk taking) ve katı mükemmeliyetçilik (rigid perfectionism) yönlerini içerir.

5. Psikotizm-Aklı Başındalık (Psychoticism-Lucidity): kişinin içinde bulunduğu kültürle uyuşmayan, hem prosesleri (yani algılama, dissosiyasyon) hem de içeriği (yani inançlar) kapsayan garip davranış ve düşüncelerdir. Bu kişilik alanı, kişiliğin olağandışı inançlar ve deneyimler (unusual beliefs and experiences), acayıplik (eccentricity) ve bilişsel ve algısal çarpıklık (cognitive and perceptual dysregulation) yönlerini içerir.

Yukarıda saydığımız tanı ölçütleri Bölüm III'te yer alan antisosyal çekingen, borderline, narsisistik, obsesif-kompulsif ve şizotipal kişilik bozuklukları için söz konusudur. Bu yaklaşım aynı zamanda belirli bir kişilik bozukluğu için kriterlerin tam olarak yerine getirilmediği ama kişilik bozukluğunun varlığı düşünüldüğünde tanılanan Trait Özelliqli Kişilik bozukluğunu da (PD-TS) içermektedir. Bu tanı için klinisyenin kişilik işlevlerindeki bozulmanın şiddetine ve sorunlu kişilik özelliklerine dikkat etmesi gereklidir.

Bölüm III'te yer alan kişilik bozukluklarının tipik özellikleri aşağıda özetlenmiştir (APA, 2013);

Antisosyal kişilik bozukluğunun tipik özellikleri, yasal ve etik davranışlara uymada başarısızlık, hilekârlık, benmerkezcilik, başkalarının isteklerine karşı ilgisizlik, sorumsuzluk, manipulatif davranma ve/veya risk almadır.

Çekingen kişilik bozukluğunun tipik özellikleri, olumsuz değerlendirilme ve dışlanma düşünceleriyle meşgul olma, alay edilme ya da utanma korkuları, beceriksizlik ve yetersizlik duygularıyla bağlantılı olarak sosyal ortamlardan kaçınma ve kişilerarası ilişkilerde tutuk davranmadır.

Borderline kişilik bozukluğunun tipik özellikleri dürtüsellik, risk alma ve/veya düşmanlık eşliğinde kişisel hedefler, kişilerarası ilişkiler, duygular ve kendilik algısında istikrarsızlıktır.

Narsisistik kişilik bozukluğunun tipik özellikleri dikkat ve onay arayışı girişimleri ile değişken ve kırılgan benlik saygısı ve açık ya da gizli büyüklenmeciliktir.

Obsesif-kompulsif kişilik bozukluğunun tipik özellikleri katı mükemmeliyetçilik, katılık ve sınırlı duygusal ifade nedeniyle yakın ilişkiler kurulması ve sürdürülmesinde zorluklardır.

Şizotipal kişilik bozukluğunun tipik özellikleri, sosyal ve yakın ilişkilerde sınırlı kapasite, duygusal ifadedeki kısıtlılık ve şüphecilik eşliğindeki çarpık kendilik imajı ve tutarsız kişisel hedefleri ile ilişkili tuhaf biliş, algı ve davranışlardır.

1.4.2. Kişilik Bozukluklarının Ölçülmesi ve Coolidge Eksen II Envanteri Plus (CATI+)

Bireyin kişiliğini oluşturan çeşitli duygusal, bilişsel ve davranışsal özellikleri hakkında bilgi edinme işlemlerinin tümü kişiliğin değerlendirilmesi kapsamındadır. Testler, genel ya da özel bir duruma ilişkin insan davranışlarından bir örnekleme ölçen, bu ölçümün sonucunda bir sayıya veya bir sınıf adına ulaşan, bu sonucu kendine özgü norm ve standartlarla kıyaslayarak genel davranışa ilişkin bir ön görüde bulunmaya yarayan, kullanımı standartlaşmış araçlardır (Ebrinç, 2000). Bireysel farklılıkları ve psikolojik bozuklukları tespit etmek için kullanılan tüm psikolojik test ve envanterlerin nesnelliklerinin sağlanabilmesi, kullanılabilir olması ve amaçlanan özellikleri isabetli bir şekilde ölçebilmesi için *güvenirlik* ve *geçerlik* olmak üzere iki temel psikometrik özelliğe sahip olmaları gerekir.

Kişilik bozukluklarının değerlendirmesinde kategorik ve boyutsal olmak üzere iki popüler yöntem vardır. Kategorik yaklaşım kişilik bozukluklarının kesintisiz bir nitelikte olduğunu varsayar. Bu yaklaşıma göre bir kişi bozukluğa ya sahiptir ya da değildir. Kategorik yaklaşımın zayıf yönü düşük tanısal güvenilirliğe sahip olmasıdır. Boyutsal yaklaşım ise, kişilik bozukluklarını normal kişilik işlevlerinin kesintisiz bir ölçek üzerinde aşırılık göstermesi olarak değerlendirir. Boyutsal yaklaşım yüksek tanısal güvenilirlik sağlayacak hassas bir ölçüm potansiyeline sahiptir (Frances, 1982, akt.: Coolidge, 1993).

Kişilik bozukluklarının ölçümü ve sınıflandırılmasında iki ana tanı yöntemi ise öz bildirim (sel-report) envanterleri ve yarı-yapılandırılmış görüşmelerdir (sözel anket, mülakat) (Schotte, 2000). DSM’de yer alan kişilik bozukluklarının

değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen ve yukarıda bahsettiğimiz temel psikometrik özellikleri taşımaları sebebiyle sık kullanılan envanterler şunlardır:

- Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (The Minnesota Multiphasic Personality Inventory; MMPI-2, Graham v.d. 2001)
- DSM-IV için Yapılandırılmış Klinik Görüşme (Structured Clinical Interview for DSM-IV; SCID-II, First, Gibbonm, Spitzer, Williams ve Benjamin, 1997)
- DSM-IV'deki Kişilik Bozukluklarına Yönelik Yapısal Görüşme (Structured Interview for DSM-IV Personality Disorders; SIDP-IV, Pfohl, Blum ve Zimmerman, 1995)
- Shedler-Westen Değerlendirme Prosedürü-200 (Shedler-Westen Assessment Procedure-200; SWAP-200, Westen ve Shedler,2000)
- Kişilik Organizasyonu Envanteri (Inventory of Personality Organisation; IPO, Lenzenweger v.d. 2001)
- Uyumlu ve Uyumlu Olmayan Kişilik Yönleri Listesi (Schedule for Nonadaptive and Adaptive Personality; SNAP, Clark, 1993)
- Kişilik Bozukluğunun Boyutsal Değerlendirmesi (Dimensional Assessment of Personality Pathology-Basic Questionnaire; DAPP-BQ, Livesley ve Jackson, 2002)
- Kişilik Değerlendirme Çizelgesi (Personality Assessment Schedule; PAS, Tyrer v.d. 1979)
- Standardize Kişilik Değerlendirmesi (Standardized Assessment of Personality; SAP, Pilgrim v.d. 1993)

- Millon Çok Yönlü Klinik Envanteri (Millon Clinical Multiaxial Inventory; MCMI, Millon, Millon ve Davis, 1997)
- Kişilik Tanı Sorgulaması (Personality Diagnostic Questionnaire; PDQ-R, Hyler v.d. 1992)
- Uluslararası Kişilik Bozukluğu Değerlendirmesi (International Personality Disorder Examination; IPDE, Loranger, Janca ve Sartorius, 1997)
- Iowa Kişilik Bozukluğu Taraması (The Iowa Personality Disorder Screen; IPDS, Langbehn v.d. 1999)
- Kişilik Patolojisinin Çok Kaynaklı Değerlendirilmesi (Multi-source Assessment of Personality Pathology; MAPP, Thomas, Turkheimer ve Oltmanns, 2003)
- Kişilik İnanç Ölçeği (Personality Belief Questionnaire; PBQ, Beck ve Beck, 1991)

Listenin uzunluğuna rağmen Türkçeye çevirilmiş ölçek sayısının azlığı oldukça dikkat çekicidir. Yukarıda adı verilen ölçeklerden sadece MMPI-II'nin ilk versiyonu (Savaşır,1981; Erol, 1982), SCID-II'nin DSM-III-R için oluşturulan versiyonu (Coşkunol,Bağdiken ve Sorias, 1994; Sorios, Saygılı ve Elbi, 1990) ve Kişilik İnanç Ölçeği (Türkçapar v.d., 2007) dilimize çevrilmiş, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

Bu envanterlerle birlikte kişilik bozuklukları için yaygın olarak kullanılan ve Türkçe adaptasyonunu gerçekleştirmeyi hedeflediğimiz bir diğer envanter ise Coolidge tarafından geliştirilen Coolidge Eksen II Envanteri Plus'tır. Bu envanterle ilgili geniş bilgi aşağıda verilmiştir:

1.4.3. Coolidge Eksen II Envanteri Plus (CATI+)

250 maddeden oluşan ve bir öz-bildirim envanteri olan Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın orijinal formu DSM III-R'ye göre geliştirilmiş (CATI: Coolidge, 1984; Coolidge & Merwin, 1992) ve 200 maddeden oluşmuştur. 2006 yılında DSM IV-TR'ye göre revize edilen envanter, yaklaşık 30-45 dakikada cevaplandırılabilir (Coolidge, 2006). DSM-5'te kişilik bozuklukları kriterlerinde herhangi bir değişiklik yapılmadığı için güncelliğini koruyan CATI+'nın *öz-bildirim* ve *önemli diğeri* olmak üzere iki formu vardır. Önemli diğeri formu ile ilgili yapılan çalışmada (Coolidge, Burns ve Mooney, 1995) kişinin kendisinin ve önemli diğeri hakkında doldurduğu formlar arasında anlamlı derecede korelasyonlar bulunmuştur. Envanter Bulgarca (Kalchev, Balev ve Coolidge, 1997), İtalyanca (Pezzarossa v.d., 1994), İspanyolca, Vietnamca, Çince, ve Almanca'ya çevrilmiştir (Sprague, 2009). Ölçeğin kısa formu Watson ve Sinha (2007) tarafından geliştirilmiştir.

CATI+ boyutsal bir yaklaşıma dayanmaktadır ve normlar, normal işlev gösteren insanlardan elde edilen veriler kullanılarak oluşturulmuştur. Kesme puanları bir veya iki standart sapma ile belirlenmiştir (Coolidge, 2006). CATI+'da envanter maddeleri, 1 (kesinlikle yanlış), 2 (Yanlışa yakın), 3 (Doğruya yakın) ve 4 (Kesinlikle doğru) şeklinde Likert tipi ölçeklendirilmektedir. Teorik olarak DSM kriterlerine göre kesişen ve ayırt edici geçerliği tehdit etmeyen maddeler alt ölçeklerde örtüşen maddeler olarak değerlendirilmektedir.

CATI+ ile, (1) DSM'de yer alan anksiyete, depresyon, travma sonrası stres, şizofreni, yetişkin DEHB gibi psikopatolojik sendromların (2) nöropsikolojik işlevlerin (Dil İşlevleri, Hafıza ve Konsantrasyon ve beyin işlev bozukluğuna bağlı nörosomatik belirtiler dahil) ve (3) DSM kriterlerine dayanan DSM-III-R'den DSM-5'e kadar mevcut tüm kişilik bozukluklarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

CATI+ sekiz ana başlıkta toplanan alt ölçeklerden oluşmuştur;

1. **DSM Eksen 1 Bozuklukları:** Anksiyete, Depresyon, TSSB, yetişkin DEHB, Psikotik düşünme, Şizofreni, Sosyal fobi ve içe çekilme.
2. **DSM'ye dayalı Kişilik Bozuklukları:** DSM-5'te yer alan (APA, 2013) Anti sosyal, Çekingen, Borderline, Bağımlı, Histrionik, Narsisistik, Obsesif-Kompulsif, Paranoid, Şizoid ve Şizotipal kişilik bozukluklarının yanı sıra DSM IV-TR'de yer alan (APA, 2007) Ek B'deki Pasif Agresif ve Depresif Kişilik bozuklukları ile DSM-III-R Ekinde yer alan Sadistik ve Self-Defeating (Kendini Baltalayan) kişilik bozuklukları olmak üzere toplam 14 kişilik bozukluğu.
3. **Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları:** Beyin hasarıyla ilişkili Dil, Hafıza ve Konsantrasyon ve Nörosomatik olmak üzere üç ölçek.
4. **Frontal Lobun Yönetici Fonksiyonları:** Karar verme zorluğu, Planlama Problemleri ve Görev Tamamlama Zorluğu
5. **Tıbbi bir duruma bağlı kişilik değişimi:** Bu bölümde 5 alt ölçek vardır. Bunlar Saldırganlık, Apati, Disinhibisyon, Duygusal Değişkenlik ve Paranoia.
6. **Düşmanlık Ölçekleri:** Öfke, tehlikelilik ve dürtüsellik ölçekleri.
7. **Normatif Ölçekler:** Bu bölüm beş ek klinik ölçek içerir. Apati, duygusal değişkenlik, kararsızlık, uyumsuzluk ve içedönüklük-dışa dönüklük.
8. **Geçerlik Ölçekleri:** Bu bölümde katılımcıların dikkatli ve dürüst cevaplar verip vermediklerini değerlendirmek için 4 ölçek vardır. Bunlar, cevap seçim sıklığı, rastgele cevaplama, iyi veya kötü görünme eğilimi ve bariz patolojiyi inkâr etme eğilimi.

CATI +'nın standardizasyon çalışmalarında toplam 937 kişiye uygulama yapılmıştır. 359 erkek 578 kadından oluşan normatif örneklemin yaş ortalaması 29.20, yaş aralığı ise 18-92'dir.

Orjinal CATI+'nın Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışmaları

Yapılan analiz sonuçlarında Eksen I alt ölçeklerinde iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları .73-.89, Eksen II alt ölçeklerinde .66-.87, Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçeklerinde .50-83, Frontal Lobun Yönetici Fonksiyonları alt ölçeklerinde .62-76, Tıbbi bir duruma bağlı kişilik değişimleri alt ölçeklerinde .54-.78, Düşmanlık alt ölçeklerinde .65-.80, Normatif ölçeklerde .77-.92 arasında bulunmuştur. Her iki geçerlik ölçeğinin güvenirlik katsayısı da .84'tür (Coolidge, 2006).

Test-tekrar test güvenirliği için yapılan çalışmada, 39 öğrenciye 1 hafta aralıkla yapılan uygulamada ortalama güvenirlik katsayıları kişilik bozukluğu ölçekleri için .90, depresyon ölçeği için .88, anksiyete ölçeği için .89 ve nöropsikolojik disfonksiyon ölçeği için ise .83 olarak hesaplanmıştır.

28 maddeden oluşan CATI+ anksiyete ölçeğinin ölçüt bağıntılı geçerlik çalışması MMPI Anksiyete ve STAI (Spielberger, 1983) ölçekleri kullanılarak 92 kişiyle yapılmıştır. Durumluk Anksiyete ölçeğiyle .63, Sürekli Anksiyete ölçeğiyle .86 ve MMPI Anksiyete ölçeğiyle ise .83 korelasyon katsayısı bulunmuştur. Tüm korelasyonlar için $p < .01$ 'dir.

Ek olarak, yapı geçerliği için 30 kişilik bir grup MMPI anksiyete ve STAI ölçekleriyle iki gruba ayrılmış ve CATI+ anksiyete ölçeği puan ortalamalarına t testi yapılmıştır. Anksiyöz grupla normal grup ortalamaları arasındaki farklar için anlamlılık seviyesinin $p < .001$ olduğu görülmüştür.

24 maddeden oluşan CATI+ depresyon ölçeğinin ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında ise, MMPI Depresyon ölçeği ve Beck Depresyon Envanteri kullanılmıştır. CATI+ depresyon ölçeği ile MMPI depresyon ölçeği arasında .69, BDE arasında .68 korelasyon bulunmuştur. Her iki korelasyon için anlamlılık seviyesi $p < .01$ 'dir. Aynı zamanda kişilik bozukluğu olan 24 kişilik bir grubun depresyon puanı ortalaması ile eşleştirilmiş 24 kişilik bir kontrol grubunun ortalaması arasındaki fark için t testi yapılmış ve anlamlılık seviyesi $p < .01$ olarak bulunmuştur.

Kişilik bozuklukları alt ölçeklerinin geçerlik çalışması için 11 klinik psikologla görüşülmüş, kişilik bozukluğu olduğundan şüphelenilen, en az beş seans devam eden, psikotik, mental bozukluğu, bipolar ve şizofrenik olmayan toplam 24 kişilik bir gruba CATI+ ve Millon Çok Yönlü Klinik Envanteri uygulanmıştır. Her iki envanterin kişilik bozuklukları alt ölçekleri arasında bulunan korelasyon katsayıları: Antisosyal .57, Çekingen .80, Borderline .87, Bağımlı .43, Histrionik .72, Narsisistik .38, Obsesif-Kompulsif .10, Paranoid .58, Pasif-Agresif .86, Sadistik .40, Şizoid .22, Şizotipal .65 ve Self-Defeating .67. 13 Kişilik bozukluğu için ortalama geçerlik korelasyon katsayısı ise .58'dir.

Bu çalışmaya ek olarak, kişilik bozukluğu olanlar ve olmayanları ayırt etmek için Uyum indeksi analiz edilmiştir (71madde). 24 hasta ile eşlenen 609 kişiden oluşan kontrol grubunun ortalamaları arasındaki fark için t testi yapılmış ve iki grup arasındaki ortalama farkının $p < .003$ olduğu görülmüştür.

Kişilik bozuklukları alt ölçeklerinin faktör analizi için Varimaks dönüştürmesiyle Temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz, 937 kişilik normatif örneklem grubu sonuçlarına uygulanmış ve sonuç olarak, bileşen 1 için total varyans % 44.3, bileşen 2 için % 18.3, bileşen 3 için % 12.3 hesaplanmıştır.

Üç temel bileşenden bileşen 1'in (Çekingen, Obsesif-Kompulsif, Bağımlı, Kendini Baltalayan ve Pasif Agresif kişilik bozuklukları) ana teması çekingen

davranış, genel uyumsuzluk ve anksiyöz özellikler; Bileşen 2'nin (Antisosyal, Sadistik, Şizotipal ve Paranoid kişilik bozuklukları) teması impulsivite, negativizm ve şüpheciliktir. Bileşen 3'ün (Şizoid, Histrionik, Narsisistik ve Borderline kişilik bozuklukları) teması ise içe-dışadönüklüğün patolojik sürekliliği olarak yorumlanmıştır.

Nöropsikolojik disfonksiyon ölçeği ayırddedici geçerlik çalışması, yaş ortalaması 36, IQ ortalaması 91 olan, bir yıldan az rehabilitasyon gören 17 kapalı kafa travması geçiren kişiyle yapılmıştır. Bu kişilere nöropsikolojik test bataryası uygulanmış, 16 kişide nöropsikolojik bozulma saptanmıştır. CATI+ uygulaması ile yaralanma arasında geçen zaman ortalama 14 aydır. Kontrol grubu araştırma grubuyla eşlenmiştir. Her iki grubun CATI+'nın nöropsikolojik disfonksiyon ölçeği ortalama puanları t testiyle karşılaştırılmış aradaki fark $p<.001$ seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Faktör analizi sonuçlarında faktör 1'in konsantrasyon ve yeni öğrenmeyle, faktör 2'nin dışavurumcu ve reseptif konuşmayla ve faktör 3'ün ise hafıza yeteneklerini ölçmeyle ilgili olduğu görülmüştür.

937 kişinin CATI+ verilerine dayanarak yönetici fonksiyon ölçeği maddeleri için yapılan faktör analizinde karar verme zorluğu, planlama problemleri ve görev tamamlama olmak üzere 3 bileşen ortaya çıkmıştır. Coolidge ve Griego (1995) tarafından yapılan çalışmada, kafa travması geçiren bir grup ve bu gruba eşlenmiş kontrol grubunun yönetici fonksiyonlar ölçeği ve bu ölçeğin üç alt ölçeği ortalamaları karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonrası yönetici fonksiyonlar ölçeği ve karar verme zorlukları ölçek ortalamalarının travma geçirmiş grup lehine anlamlı olduğunu, diğer iki alt ölçek ortalamalarında ise anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır.

1.5. Araştırmanın Amaçları

Bu çalışma, yukarıda geçen literatür doğrultusunda iki temel amacı gerçekleştirmek için yapılmıştır. Bunlardan **birincisi**, Eysenck'in kişilik modeline alternatif olarak Gray (1970, 1981, 1991, 2000) tarafından geliştirilen Pekiştireç

Duyarlılık Teorisi'ndeki cezaya ve ödüle duyarlılıkla ilişkili Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon sistemlerindeki bireysel farklılıkların normal kişilik boyutlarının altında yatmalarının yanı sıra psikopatolojiye de yol açan boyutsal yapılar olduğu tezinin DSM-5'te yer alan kişilik bozuklukları kümeleri ve bu kümelerdeki kişilik bozuklukları açısından geçerliliğini Türk örnekleminde araştırmaktır. Ancak Türkiye'de kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren geçerli, güvenilir ve güncel bir ölçüm aracı bulunmamaktadır. Dolayısıyla çalışmanın **ikinci amacı** bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak için Eksen II kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren ve bir öz-bildirim ölçeği olan Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın (Coolidge, 2006) Türkçe adaptasyonunun gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Araştırmamızın bu iki temel amacı alt amaçlar olarak ayrıntılandırılmış ve bu doğrultuda geliştirilen problemler ve hipotezler aşağıda sunulmuştur:

1.5.1. Araştırmanın Problem ve Hipotezleri

1.5.1.1. Coolidge Eksen II Envanteri Plus'ın Türkçe Adaptasyonu Problem ve Hipotezleri

AMAÇ 1: Coolidge Eksen II Envanteri Plus'ın Türkçe adaptasyon çalışması

PROBLEM 1: Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu güvenilir ve geçerli bir ölçek midir?

HİPOTEZ 1. Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu güvenilir bir ölçektir yani,

1.1. Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu'nun tüm alt ölçeklerinin maddeler arası (iç tutarlık) Cronbach Alfa korelasyon katsayısı yüksek olacaktır.

1.2. Coolidge Eksen İki Envanteri+ Türkçe Formu'nun Eksen I ve Eksen II alt ölçeklerinin 4 hafta arayla (test- tekrar test) elde edilen puanları arasında Pearson Momentler çarpımı korelasyon değişmezlik katsayıları yüksek olacaktır.

HİPOTEZ 2. Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu geçerli bir ölçektir yani,

2.1. : Faktör analizi sonucunda envanterin Kişilik Bozukluğu alt ölçekleri orijinaliyle uyumlu olarak 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkacaktır.

2.2. Yakınsak geçerlik kapsamında kullanılacak olan diğer test ve envanterlerin ilgili alt ölçekleriyle (kişilik bozuklukları ölçekleri için MMPI-KB, KIÖ-KF ve FOTÖ; diğer alt ölçekler için BIS-11, KSE, BDE, STAI ve MSÖ'nün alt ölçekleri) Coolidge Eksen İki Envanteri alt ölçekleri arasında yüksek ve anlamlı seviyede korelasyonlar olacaktır.

2.3. Ayırt edici geçerlik kapsamında psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grubun Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu'nun Eksen I, II ve diğer alt ölçek (Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, Düşmanlık, Dürtüsellik, Duygusal Değişkenlik, Uyumsuzluk ve Kararsızlık) puanlarıyla yardım öyküsü olmayan grubun aynı alt ölçek puanları arasında anlamlı derecede fark olacaktır.

1.5.1.2. DSM-5'te Yer Alan Kişilik Bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle İlişkilerinin İncelenmesi Problem ve Hipotezleri

AMAÇ 2: PDT teorisyenlerine göre kişiliğin temel boyutlarının altında yattığı iddia edilen DİS ve DAS'a duyarlılıktaki artışın veya azalmanın psikopatolojiye yol açacağı hipotezinin DSM-5'te yer alan B kümesi (dürtüsellikle karakterize) ve C kümesi (anksiyete ile karakterize) kişilik bozuklukları açısından geçerliğinin sınanması,

PROBLEM 2. Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS) ve Davranışsal Yaklaşma Sistemi (DYS) ile DSM-5’te yer alan B ve C Kişilik Bozukluklarının ilişkisi nedir?

HİPOTEZ 2.1. Eğer B kümesi dürtüsellikle ve C kümesi anksiyete ile ilişkili ise;

2.1.1. Borderline KB, Anti-sosyal KB, Narsisistik KB, Histrionik KB ve B kümesi kişilik bozuklukları toplam puanlarıyla DAS puanı arasında güçlü pozitif, DİS puanı ile arasında ise negatif veya zayıf pozitif korelasyon olacaktır.

2.1.2. Çekingen KB, Bağımlı KB, Obsesif-Kompulsif KB ve C Kümesi kişilik bozuklukları toplam puanlarıyla DİS puanı arasında güçlü pozitif korelasyon, DAS puanı ile arasında ise negatif veya zayıf pozitif korelasyon olacaktır.

2.1.3. DAS puanı B kümesi ve kişilik bozukluklarını, DİS puanı ise C kümesi ve kişilik bozuklukları puanlarını anlamlı derecede yordayacaktır.

2.1.4. DİS, DAS ile B ve C kümeleri kişilik bozukluklarına uygulanan faktör analiz sonucunda; DAS ile B kümesi kişilik bozuklukları ve DİS ile ise C kümesi kişilik bozuklukları aynı faktörlere yüklenerek ödüle ve cezaya duyarlılıkla ilgili 2 faktörlü bir yapı ortaya çıkacaktır.

Dolayısıyla Hipotez 1, 2, 3 ve 4’ten yola çıkarak ve Pekiştireç Duyarlılık Teorisinin öngördüğü gibi DAS ve DİS boyutlarında uçlarda oluşun kişilik bozukluklarının altında yatacağı varsayımından hareketle;

2.1.5. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen “DAS puanı yüksek” grubun Borderline KB, Anti-sosyal KB, Narsisistik KB, Histrionik KB ve B kümesi kişilik bozuklukları toplam puanları, “DAS puanı düşük” grubun aynı kişilik bozuklukları puanlarından anlamlı derecede yüksek olacaktır.

2.1.6. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen “DAS puanı yüksek” grubun Çekingen KB, Bağımlı KB, Obsesif-Kompulsif KB ve C Kümesi kişilik bozuklukları toplam puanları ile “DAS puanı düşük” grubun aynı kişilik bozuklukları puanları arasında anlamlı derecede fark olmayacaktır.

2.1.7. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen “DİS puanı yüksek” grubun Çekingen KB, Bağımlı KB, Obsesif-Kompulsif KB ve C Kümesi kişilik bozuklukları toplam puanları, “DİS puanı düşük” grubun aynı kişilik bozuklukları puanlarından anlamlı derecede yüksek olacaktır.

2.1.8. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen “DİS puanı yüksek” grubun Borderline KB, Anti-sosyal KB, Narsisistik KB, Histrionik KB ve B kümesi kişilik bozuklukları toplam puanları ile “DİS puanı düşük” grubun aynı kişilik bozuklukları puanları arasında anlamlı derecede fark olmayacaktır.

YAN AMAÇ: A kümesi (tuhaflik ve eksantriklikle karakterize) kişilik bozukluklarının DİS ve DAS’la ilişkisinin incelenmesi

Araştırmamızda yan amaç doğrultusunda şu problemler incelenmiştir:

1. DSM-5 Kişilik Bozukluğu A Kümesi’nin ve bu kümede yer alan Paranoid, Şizotipal ve Şizoid kişilik bozukluklarının DİS ve DAS’la arasında anlamlı ilişki var mıdır?
2. DİS ve DAS puanları DSM-5 Kişilik Bozukluğu A Kümesi ve bu kümede yer alan Paranoid, Şizotipal ve Şizoid kişilik bozukluklarını anlamlı derecede yordamakta mıdır?
3. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen DAS ve DİS puanları düşük ve yüksek grupların kişilik bozukluğu A Kümesi, Paranoid, Şizotipal ve Şizoid kişilik bozuklukları ortalama puanları arasında anlamlı derecede fark var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

CATI+TR'nin Türkçe adaptasyonu çalışmasında ve DSM-5 kişilik bozuklukları ile DİS/DAS değişkenleri arasındaki ilişkinin araştırılmasında toplam 1286 kişilik toplum örneklemini kullanılmıştır. Bu örneklem grubu, her iki çalışmanın hipotezlerinin test edilmesi için yapılan uygulamalarda farklı sayılarda ve özelliklerde gruplandırılmıştır. Aşağıda bu çalışma grupları ve özellikleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır:

2.1.1. CATI+TR Türkçe Adaptasyon Çalışması Grupları

2.1.1.1. CATI+TR Güvenirlilik Çalışması Grupları

CATI+TR'nin Türkçe adaptasyon çalışmasında, İstanbul ilinde yaşayan 765'i kadın (% 59.5), 521'i erkek (% 40.5) olmak üzere toplam 1286 kişilik bir örneklem kullanılmıştır. Katılımcı sayısının, ortak varyans değerlerine ilişkin öneriler de göz önüne alınarak envanterde yer alan madde sayısının en az 5 katı olmasına dikkat edilmiştir (Mc Callum, Widaman, Preacher ve Hong, 2001). Örneklem grubu, ölçekleri önemli ölçüde eksik dolduranlar veya CATI+TR'de yer alan kontrol maddelerinden herhangi birisine “kesinlikle yanlış” seçeneği dışında cevap verenler değerlendirme dışı tutularak oluşturulmuştur. Örneklem grubu belirlenirken Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2011 yılı nüfus verilerine göre İstanbul ilinin demografik özellikleri (internet:2) temel alınmıştır, fakat araştırmaya katılan kişiler araştırmacının ulaşabildiği kişilerden oluştuğu için yaş ve cinsiyet dağılımı açısından TÜİK'in verilerine kıyasla bazı farklılıklar oluşmuştur. Katılımcıların yaş aralığı 18-64'tür. Bu yaş aralığı yine TÜİK'in yaş sınıflandırmasına göre 10 yıl aralıklı 5 kategoriye ayrılmıştır. Yaş kategorilerine göre katılımcıların % 26.7'si (n=343) 18-24, % 29'u (n=374) 25-34, % 28.1'i (n=361) 35-44, % 11,6'sı (n=149) 45-54 ve %4.6'sı 55-64 yaş grubundadır. Örneklem yaş ortalaması 33.40'dır (Ss=10.83).

Çalışmaya katılanların % 19.8'i (n=254) ilköğretim, % 37.5'i (n=482) lise ve % 42.7'si (n=550) üniversite ve üstü eğitim almışlardır; % 38.7'si (n=498) bekâr, % 58.2'si (n=749) evli, % 2.1'i (n=27) eşinden ayrılmıştır ve yaklaşık % 1'inin (n=12) ise eşi vefat etmiştir; % 7.7'sinin (n=99) ekonomik durumu düşük, % 83.4'ünün orta (n=1073), % 8.9'unun (n=114) yüksektir. Örneklem oluşturulurken toplum örneği ele alındığı için psikolojik veya psikiyatrik tedavi öyküsü olanlar istatistiksel analizlerde değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Örneklem % 9,6'sının (n=123) psikolojik veya psikiyatrik tedavi öyküsü vardır, % 90,4'nün (n=1163) ise tedavi öyküsü yoktur. Katılımcıların mesleklerinin sınıflaması TÜİK'in Sınıflama Sunucusu'nda yer alan Uluslararası Meslek Sınıflaması ISCO 08'e göre yapılmıştır (internet:3). Örneklem grubunun demografik özelliklerinin tümü Tablo 3'te yer almaktadır.

Dört hafta arayla yapılan test-tekrar test uygulamasında İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde öğrenim gören 45'i kadın 7'si erkek olmak üzere toplam 52 gönüllü öğrenciden oluşan katılımcı grubunun ise yaş ortalaması 21.02'dir (Ss= 2.15).

Tablo 3. CATI+TR'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasındaki örneklem grubunun demografik özellikleri

Cinsiyet	n	%
Kadın	765	59.5
Erkek	521	40.5
Yaş Aralığı		
18-24	343	26.7
25-34	374	29.0
35-44	361	28.1
45-54	149	11.6
55-64	59	4.6
Eğitim		
İlköğretim	254	19.8
Lise	482	37.5
Üniversite ve üstü	550	42.7
Medeni Durum		
Bekar	498	38.7
Evli	749	58.2
Ayrılmış	27	2.1
Eşi vefat etmiş	12	1.0
Ekonomik durum		
Düşük	99	7.7
Orta	1073	83.4
Yüksek	114	8.9
Psikolojik veya Psikiyatrik Tedavi Öyküsü		
Evet	123	9.6
Hayır	1163	90.4
Ana Meslek Grupları		
Yöneticiler	13	1.0
Profesyonel meslek mensupları	308	24.1
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	134	10.4
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	32	2.5
Hizmet ve satış elemanları	107	8.3
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	49	3.8
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	21	1.6
Nitelik gerektirmeyen meslekler	22	1.7
Emekli	25	1.9
Ev hanımı	203	15.8
Öğrenci	269	20.9
Diğer	39	3.0
Meslek Belirtmeyen	64	5.0

2.1.1.2. CATI+TR Geçerlik Çalışması Grupları

Yakınsak geçerlik çalışması için 1286 kişilik örneklem grubundan 963 kişiye yakınsak geçerlik için uygulanan ölçek ve envanterler, CATI+TR ile birlikte ikili, üçlü ve dörtlü setler halinde verilmiştir. Ölçek ve envanter setleri ile bunlara ait katılımcı sayısı Tablo 4’te verilmiştir. Ölçek bazında değerlendirildiğinde 243 kişiye MMPI-KB, 329 kişiye KİÖ-KF, 106 kişiye FOTÖ, 193 kişiye Kısa Semptom Envanteri, 120 kişiye Mevcut Semptomlar Ölçeği, 214 kişiye Beck Depresyon Envanteri ve 193 kişiye ise Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ile birlikte CATI+TR eş zamanlı olarak verilmiştir. Uygulama yapılan gruplardaki katılımcı sayısı, yaş ortalamaları ve cinsiyetleri Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Yakınsak geçerlik sınaması kapsamında CATI+TR ile birlikte uygulanan geçerlik ölçekleri ve bu ölçekleri alan katılımcıların yaş ve cinsiyetlerine ilişkin demografik özellikleri

Ölçekler*	Yaş (Ortalama/SS)	Kadın	Erkek	Toplam n
MMPI-KB	29.62/12,37	% 56 (n=136)	% 44 (n=107)	243
KİÖ-KF	35.81/9.00	% 53.2 (n=175)	% 46 (n=154)	329
BDE	35.10/9.65	% 61 (n=131)	% 39 (n=83)	214
STAI	35.30/9,39	% 54 (n=105)	% 46 (n=88)	193
KSE	36.38/8.93	% 52 (n=101)	% 48 (n=92)	193
MSÖ	35.00/11.22	% 65 (n=78)	% 35 (n=42)	120
FOTÖ	35.11/9.02	% 59.4 (n=63)	% 43 (n=46)	106
BIS-11	38.53/6.39	% 47 (n=14)	% 53 (n=16)	106

*MMPI-KB: Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri–Kişilik Bozuklukları; KİÖ-KF: Kişilik İnancı Ölçeği-Kısa Form; BDE: Beck Depresyon Envanteri; STAI: Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri; KSE: Kısa Semptom Envanteri; MSÖ: Mevcut Semptomlar Ölçeği; FOTÖ: Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği; BIS-11: Barret Dörtüsellik Ölçeği.

Dürtüsellik alt ölçeğinin yakınsak geçerlik çalışması ana örneklemin dışında yaş ortalaması 38.53 (Ss=6.39) olan 14'ü kadın ve 16'sı erkek olmak üzere toplam 30 kişilik bir gruba BIS-11 (Barret Dürtüsellik Ölçeği) uygulanarak yapılmıştır.

Ayırt edici geçerlik sınamasında 1286 kişilik araştırma grubu, katılımcıların psikolojik veya psikiyatrik tedavi öyküsünün olup olmadığına göre gruplandırılmıştır. Psikolojik veya psikiyatrik tedavi olmayan grup 1163 (% 90.6) kişiden, tedavi öyküsü olan grup ise 123 kişiden (% 9.6) oluşmaktadır. Bu grupların yaş ortalamaları ve cinsiyete göre katılımcı sayıları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Ayırt edici geçerlik sınaması kapsamında oluşturulan gruplardaki katılımcıların yaş ve cinsiyetlerine ilişkin demografik özellikleri

Psikolojik veya Psikiyatrik Tedavi Öyküsü	Yaş (Ortalama/Ss)	Kadın	Erkek	Toplam n
Var	32.55/9.92	% 74 (n=91)	% 26 (n=32)	123
Yok	35.81/9.00	% 58 (n=674)	% 42(n=489)	1163

2.1.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin İlişkisi Çalışma Grubu

DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS değişkenleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada örneklem grubu, CATI+TR'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasındaki 1286 kişilik örneklem grubundan rastgele seçilen 309 kişiden oluşturulmuştur. DİS/DAS ölçeği ve CATI+TR uygulanan psikolojik veya psikiyatrik tedavi öyküsü olan 32 kişi örnekleme dâhil edilmeyerek İstanbul ilinde yaşayan 153'ü kadın (% 55.2), 124'ü erkek (% 44.8) olmak üzere toplam 277 kişilik bir örneklem oluşturulmuştur. Katılımcıların yaş aralığı 18-64'tür. Örneklemin yaş ortalaması 37.18'dir (Ss=10.25). Çalışmaya katılanların % 26'sı (n=72) ilköğretim, % 35'i (n=97) lise ve % 39'u (n=108) üniversite ve üstü eğitim almışlardır; % 22.7'si (n=63) bekâr, % 73.3'ü (n=203) evli, % 1,8'i (n=5) eşinden ayrılmıştır ve %

2.2'sinin (n=6) ise eşi vefat etmiştir; % 6.1'inin (n=17) ekonomik durumu düşük, % 84.5'inin orta (n=234), % 9.4'ünün (n=26) yüksektir (Tablo 6).

Tablo 6. Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS ilişkisi çalışmasındaki örneklem grubunun demografik özellikleri

Cinsiyet	n	%
Kadın	153	55,2
Erkek	124	44,8
Yaş Aralığı		
18-24	37	13,4
25-34	73	26,4
35-44	104	37,5
45-54	44	15,9
55-64	19	6,9
Eğitim		
İlköğretim	72	26
Lise	97	35
Üniversite ve üstü	108	39
Medeni Durum		
Bekar	63	22,7
Evli	203	73,3
Ayrılmış	5	1,8
Eşi vefat etmiş	6	2,2
Ekonomik durum		
Düşük	17	6,1
Orta	234	84,5
Yüksek	26	9,4
Psikolojik veya Psikiyatrik Tedavi Öyküsü*		
Evet	32*	_*
Hayır	277	100
Ana Meslek Grupları		
Yöneticiler	5	1,8
Profesyonel meslek mensupları	74	26,7
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	42	15,2
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	11	4
Hizmet ve satış elemanları	29	10,5
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	16	5,8
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	4	1,4
Nitelik gerektirmeyen meslekler	3	1,1
Emekli	7	2,5
Ev hanımı	58	20,9
Öğrenci	9	3,2
Diğer	8	2,9

*psikolojik veya psikiyatrik tedavi öyküsü olan katılımcıların verileri analizlere dâhil edilmediği için tabloda bu kişilerin demografik bilgilerine yer verilmemiştir. Tablodaki katılımcı sayısı bilgi amaçlıdır.

DİS ve DAS seviye gruplarının DSM-5 kişilik bozuklukları puanlarının karşılaştırıldığı çalışmada seviye grupları DİS/DAS ölçeği ortalamasından 1 standart sapmalı puanlara göre belirlenmiştir. Oluşan seviye grupları ve denek sayıları aşağıda Tablo 7’de verilmiştir:

Tablo 7. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen DİS ve DAS seviye grupları

	Düşük Seviye Grubu	Yüksek Seviye Grubu
DİS puanı	32.49 ve altı (n=49)	45.96 ve üstü (n=50)
DAS puanı	18.01 ve altı (n=60)	24.43 ve üstü (n=45)

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1.Demografik Bilgiler Formu

Bu çalışmada katılımcıların yaş, cinsiyet, ekonomik durum, meslek, eğitim ve psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü gibi sosyo-demografik özellikleri ile ilgili bilgileri içeren form CATI+TR kitapçığının ön yüzünde bulunmaktadır (EK-1).

2.2.2. Coolidge Eksen II Envanteri Plus (CATI+)

Bu envanterin tanıtımı “Giriş” bölümünde kapsamlı bir şekilde yapıldığı için CATI+ ile ilgili temel özelliklere aşağıda kısaca değinilmiştir.

Coolidge Eksen II Envanteri, isminde sadece Eksen II geçmesine rağmen çok eksenli bir envanterdir. Envanter 250 maddeden ve 4 geçerlik ölçeği de dâhil olmak üzere toplam 46 alt ölçekten oluşmaktadır. Alt ölçeklerdeki bazı maddeler diğer alt ölçeklerle ya doğrudan ya da tersine değerlendirilerek örtüşmektedir. Katılımcı her maddeyi okuduktan sonra maddede geçen ifadenin kendisine uygunluğunu

1 (kesinlikle yanlış), 2 (Yanlış'a yakın), 3 (Doğruya yakın) ve 4 (Kesinlikle doğru) şeklinde dörtlü Likert skalasında derecelendirmektedir.

Orijinal CATI+'nın standardizasyon çalışmalarında toplam 937 kişiye uygulama yapılmıştır. 359 erkek 578 kadından oluşan normatif örneklemin yaş ortalaması 29.20, yaş aralığı ise 18-92'dir. Tüm alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları .50-.89 arasındadır. 39 öğrenciye 1 hafta aralıkla yapılan uygulamada ortalama güvenirlik katsayıları Eksen II ölçekleri için ortalama .90, depresyon ölçeği için .88, anksiyete ölçeği için .89 ve nöropsikolojik disfonksiyon ölçeği için ise .83 olarak hesaplanmıştır.

2.2.3. Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Formu'nun Türkçe Uyarlaması (CATI+TR)

Coolidge Eksen II Envanteri'nin Türkçe adaptasyonunu yapmak için F.L. Coolidge'dan gerekli izin ve ölçekle ilgili bilgiler Ekim 2011 tarihinde alınmıştır. Envanterin Türkçe'ye çevirisi iki İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunu çevirmene ve İngilizceye hâkim bir psikologa yaptırılmıştır. Çeviri sonrasında çeviriler incelendikten sonra orijinal maddeleri en iyi temsil ettiği düşünülen ifadeler, Türkçe ölçeklerdeki benzer maddeler ve DSM kriterleri de göz önünde bulundurularak seçilmiş ve envantere son şekli verilmiştir. Envanterin geçerlik ölçeklerinden birisi olan Rastgele Cevaplama Ölçeği'nde yer alan ve "kesinlikle yanlış" cevabı verilmesi gereken kontrol maddelerinden 39. madde "Denver Broccos futbol takımında kaptanlık yaptım", 89. madde "Fransız Yabancı Lejyonu üyesiydim" ve 196. madde "Manş Denizi'ni yüzerek geçtim", sırasıyla "A Milli futbol takımında kaptanlık yaptım", "Sualtı Taarruz Komutanlığı'nda komandoydum" ve "Marmara Denizi'ni yüzerek geçtim" şeklinde Türk kültürüne uygun olarak yerleştirilmiştir. Envanterin diğer maddeleri de kültürel açıdan incelenmiş ve Türk kültür normlarına uymayan herhangi bir maddeye rastlanmamıştır. Envanterin son şekli Türkçe dilbilgisi yapısı açısından bir Türk Dili uzmanına incelenmiştir. F.L. Coolidge tarafından çevirinin incelenmesi için geri çeviri işlemi envanteri Türkçeye çevirenler dışında başka bir

İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunu çevirmene yaptırılmıştır. Bu çeviri F.L. Coolidge tarafından incelenmiş ve geçerlik-güvenirlik çalışmasında kullanılmak üzere onaylanmıştır. Kişilik bozuklukları alt ölçekleri örnek maddeleri EK.2-11’de sunulmuştur.

CATI+’nın Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 1286 kişilik bir örnekleme yapılmıştır. Katılımcı sayısının, ortak varyans değerlerine ilişkin öneriler de göz önüne alınarak envantere yer alan madde sayısının en az 5 katı olmasına dikkat edilmiştir (McCallum, Widaman, Preacher ve Hong, 2001). Geçerlik ve güvenirlik çalışmalarıyla ilgili bilgi tezimizin “İşlem” bölümünde kapsamlı bir şekilde verilmiştir.

2.2.4. Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri–Kişilik Bozuklukları (MMPI-KB)

MMPI kişinin kendisinin “doğru” ve “yanlış” biçiminde yanıtladığı 566 sorudan oluşan objektif bir kişilik envanteridir. McKinley ve Hathaway tarafından geliştirilen envanter Savaşır tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Envanterin geçerlik çalışması ise Erol tarafından yapılmıştır (Savaşır, 1981; Erol, 1982). Üç geçerlik (L:yalan, F:uyum ve K:savunma-inkar) ve 10 klinik alt ölçeği (Hs: hipokondriyazis, D:depresyon, Hy: histeri, Pd: psikopatik sapma, Mf: erkeklik-kadınsılık, Pa: paranoya, Pt: psikasteni, Sc: şizofreni, Ma: hipomani ve Si: sosyal içe dönüklük) bulunan envanterin güvenirlik değerlerinin 0.51 ile 0.89 arasında olduğu hesaplanmıştır.

MMPI soruları kullanılarak Morey tarafından geliştirilen toplam 265 maddeden oluşan kişilik bozuklukları alt ölçekleri ise, DSM-III Eksen II’de yer alan 11 kişilik bozukluğunu (paranoid, şizotipal, şizoid, borderline, antisosyal, narsisistik, histrionik, çekingen, bağımlı, obsesif-kompulsif ve pasif-agresif kişilik bozuklukları) içermektedir. Oral ve Ceyhun (1994) tarafından 500 normal ve 500 hastadan oluşan gruplar üzerinde yapılan araştırmada psikiyatrik grubun kişilik bozuklukları ortalama

ham puanları Morey'in orijinal çalışmasındaki ortalamalara yakın bulunmuştur. Bu çalışmada kişilik bozuklukları alt ölçek puanlarının normal ve hasta grubu birbirinden anlamlı bir şekilde ayırt ettiği görülmüş ve alt testlerin psikiyatride Eksen II tanılarının konulmasında kullanılabileceği sonucuna varılmıştır (akt. Ceyhun ve Oral, 1998).

2.2.5. Kişilik İnanç Ölçeği-Kısa Türkçe Form (KİÖ-KTF)

Türkçeye Kişilik İnanç Ölçeği (KİÖ) olarak çevrilen ölçek, bilişsel kurama ve klinik gözlemlere dayanarak Beck ve arkadaşları tarafından DSM-IV Eksen-II kişilik bozuklukları için geliştirilen, özel inanç ve varsayımlardan oluşan şemaları içermektedir. Bu şemalar DSM-IV'teki borderline kişilik bozukluğu dışındaki 9 kişilik bozukluğuna karşılık gelmektedir. Uzun formu her bir kişilik bozukluğu için 14 sorudan oluşan ölçek toplamda 126 madde içermektedir. Ölçeğin uygulamasında denekler her bir maddedeki ifadelerin kendilerine ne kadar uyduğunu sıfır (hiç inanmıyorum) ile dört (tamamıyla inanıyorum) arasında işaretlemektedirler. KİÖ geliştirildiği 1991 yılından bu yana hem normal popülasyonda hem de psikiyatrik hastalarda bilişsel bir profil çıkarmak ve tedavide kullanılabilecek fonksiyonel olmayan inançları tespit etmek amacıyla kullanılmıştır. KİÖ'nün orijinal formunun Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Türkçapar ve arkadaşları tarafından yapılmış olup 0.67 ile 0.90 arasında iç tutarlılık katsayısı elde edilmiştir (Türkçapar v.d., 2007).

Ölçeğin orijinal formunu geliştiren çalışmacılar, aynı değerlendirme özelliğine sahip ancak daha kısa ve pratik bir ölçek elde etmek amacıyla KİÖ'nün orijinal formundaki ayırt edici özelliği yüksek olan maddeleri seçerek 65 maddeden oluşan Kişilik İnanç Ölçeği - Kısa Formu geliştirmişlerdir (Butler, Beck ve Cohen, 2007). Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Taymur ve arkadaşları tarafından (2011) yapılan KİÖ Türkçe kısa form, orijinal kısa ölçekte olduğu gibi, KİÖ Türkçe uzun formdaki sorular arasından çekilerek oluşturulmuştur. Kısa formun Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması 18-29 yaş arası toplam 232 üniversite öğrencisinden oluşan

grupla yapılmıştır. Ölçeğin toplam Croanbach Alfa güvenirlik katsayısı .92 iken alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları .61 ilâ .85 arasındadır. 100 öğrenciye 4 haftalık arayla yapılan test-tekrar test çalışması sonucunda korelasyon katsayıları .66 ilâ .87 arasında bulunmuştur.

2.2.6. Beck Depresyon Envanteri (BDE)

Depresyondaki duygusal, bilişsel ve motivasyona yönelik alanları ve depresyonun şiddetini değerlendirmeyi amaçlayan 21 maddelik kendini değerlendirme türünde bir ölçektir. Maddeler, depresyonun ciddiyetine göre sıfırdan üçe kadar sıralanmış cümleler içermektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu bulunmuştur (Tegin, 1980; Hisli, 1988; Hisli, 1989). Tegin (1980) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde iki yarım test ve test-tekrar test yöntemi ile yapılan çalışmada güvenirlik katsayıları sırasıyla .78 ve .65 olarak belirlenmiştir. Hisli'nin (1988) psikiyatrik örneklem üzerinde yapmış olduğu çalışmada MMPI-Depresyon skalası yakınsak geçerlik kriteri olarak kullanılmış ve iki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı .63 olarak bulunmuştur. Aynı araştırmacı tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir başka çalışmada ise tek ve çift maddelerden oluşan iki yarım test korelasyonu .74, iç tutarlılık katsayısı ise .80 olarak hesaplanmıştır (Hisli, 1989).

2.2.7. Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri (STAI)

Ölçek, Spielberger ve arkadaşları (1970) tarafından bireylerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Türkçeye çevrilmesi, güvenirlik ve geçerlik çalışmaları Öner ve Le Compte tarafından yapılmıştır. STAI, bir öz-bildirim ölçeğidir ve kısa ifadelerden oluşan 40 maddeyi içermektedir. Ölçek, o anda hissedilenleri belirlemek amacıyla oluşturulan 20 maddelik “durumluk kaygı formu” ve son yedi gündür hissedilenleri belirlemek amacıyla oluşturulan yine 20 maddelik “sürekli kaygı formu” olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. 4'lü Likert tipi olan ölçeğin güvenirliğinin .83 ile .87 arasında, test-tekrar test güvenirliğinin .71

ile .86 arasında ve madde güvenirliğinin .34 ile .72 arasında değiştiği bildirilmektedir (Öner ve Le Compte 1998).

2.2.8. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Ergen ve yetişkinlerde çeşitli psikolojik belirtileri taramak amacıyla Derogatis tarafından 1992’de geliştirilen KSE 53 maddelik, maddelerin 0-4 arası (“hiç” ve “çok fazla”) puanlandığı Likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği bireyin semptomlarının şiddetini göstermektedir. KSE, somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete bozukluğu, hostile, fobik anksiyete, paranoid düşünceler, psikotizm ve ek maddeler olmak üzere 10 alt ölçek ve rahatsızlık ciddiyeti indeksi, belirti toplamı indeksi ve semptom rahatsızlık indeksi olmak üzere 3 global indeksten oluşur. KSE’nin Türkiye uyarlaması iki ayrı çalışma ile gerçekleştirilmiştir (Şahin ve Durak, 1994; Şahin, Batıgün ve Uğurtaş, 2002).

2.2.9. Mevcut Semptomlar Ölçeği (MSÖ)

MSÖ, DSM-IV kriterlerine göre (APA,1994) yetişkinlerde DEHB tanısı verilmek üzere Barkley ve Murphy (1998) tarafından geliştirilmiş 18 maddeden oluşan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Bu ölçek, DSM-IV kriterlerine göre; 1) DEHB hiperaktivite-dürtüsel baskın tip (HD); 2) DEHB dikkat eksikliği baskın tip (DE) ve 3)DEHB bileşik tip (B) tanısı konulmak üzere hazırlanmış bir tarama ölçeğidir. Bu ölçekte, kişilerden son 6 aydaki davranışlarına konsantre olmaları ve 4 şıklı ölçekte (0= Nadir veya hiç; 1=Bazen; 2=Sık sık; 3=Hemen hemen her zaman) davranışlarını en iyi tanımlayan seçeneği işaretlemeleri istenir. Ölçekte, DSM-IV kriterlerine göre klinik tanı verilmek istendiğinde, semptomlardan sadece sık sık veya hemen hemen her zaman görüldüğü şıklarını işaretleyenlere 1 puan verilerek üç alt tipte toplam puanlar elde edilmektedir. Ölçeğin ilk Türkçe adaptasyon çalışması 2003 yılında Ayçiçeği, Dinn ve Harris tarafından yapılmıştır. Daha sonra daha geniş bir öğrenci ve toplum örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması tekrarlanmıştır (Ayçiçeği-Dinn, 2007). Güvenirlik çalışması sonucunda 6. ve 8. sorular Türkçe

versiyonda değerlendirmeden çıkarılmıştır. Öğrenci rnekleminde Croanbach alfa değerleri $DE=.70$, $HB=.64$ ve $B=.74$; 1 ay arayla yapılan tekrar test sonucunda DE için $.77$, HD için $.77$ ve B için 0.83 güvenirlik katsayıları bulunmuştır. Bu alışma sonucunda MS'nn DEHB konusunda çalışmak isteyen araştırmacı ve klinisyenler için geçerli ve güvenilir bir tarama aracı olduğu görülmüştür (Ayeği-Dinn, 2007).

2.2.10. Fonksiyonel Olmayan Tutumlar leği (FOTÖ)

FOTÖ, işlevsel olmayan tutumların ortaya çıkma sıklığını ölçmektedir. FOTÖ ile ele alınan tutumlar, bilişsel yapının daha derinlerindeki "şemalar" ile yüzeydeki "olumsuz otomatik düşünceler" arasında kalan ve otomatik düşüncelere göre daha yapısal olan ara inançlardır. Bu tutumlar, bireyin kendini ve dünyayı değerlendirirken kullandığı mutlak ve katı standartları yansıtır (Savaşır ve şahin, 1997). 40 maddeden oluşan ve 1-7 arasında puanlanan Likert tipi bu ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği, bireyin işlevsel olmayan tutumlarının sıklığını gösterir. Weismann ve Beck (1978) tarafından geliştirilen ölçeğin psikometrik özelliklerinin araştırılması ve Türk rnekleminde uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları şahin ve şahin (1992) tarafından gerçekleştirilmiş ve "mkemmelmci tutum", "onay görme ihtiyacı", "bağımsız tutum" ve "değişken tutum" olmak üzere dört faktör elde edilmiştir. Tüm ölçekte elde edilen Cronbach alfa katsayısı $.79$ olarak bulunmuştur.

2.2.11. Barratt Dürtüsellik leği-11 (BIS-11)

BIS-11 dürtüsellik değerlendirmede kullanılan, 4'l likert tipi bir öz-bildirim leğidir. Otuz maddeden oluşur ve üç alt leği vardır. Bunlar dikkatsizlik, motor dürtüsellik ve plan yapmama ölçekleridir. Dikkatsizlik hızlı karar verme, motor dürtüsellik; düşünmeden harekete geçme, plan yapmama; o ana odaklı olma veya geleceği düşünmeme olarak tanımlanır. BIS-11 değerlendirilirken dört farklı alt puan elde edilir: Toplam puan, plan yapmama, dikkat ve motor dürtüsellik puanlarıdır. Toplam BIS-11 puanı yüksekliği kişinin dürtüsellik düzeyini göstermektedir. Türkçe geçerlik ve güvenilirlik alışması Güleç ve arkadaşları (2008) tarafından

yapılan ölçeğin iç tutarlılığının Cronbach alfa katsayıları, öğrencilerde 0.78, hastalarda 0.81, iki aylık arayla yapılan tekrar test güvenilirliği uygulamasında ise öğrencilerde 0.83 bulunmuştur. BIS-11 puanları, hasta grupta yaş ve cinsiyet açısından eşleştirilmiş öğrenci grubundan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda, BIS-11 toplam puanı agresyon, nörotisizm, psikotizm, sürekli öfke, öfke kontrol ve öfke dışavurum puanları ile anlamlı düzeyde korelasyon göstermiştir. Ölçeğin kısa formu ise 15 maddeden oluşmaktadır (Tamam, Güleç ve Karataş, 2013). Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda uzun formula kısa form arasında korelasyon katsayısı .94 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı toplamda .82, alt ölçeklerin ise .64-.80 arasında bulunmuştur.

2.2.12. Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği (DİS/DAS Ölçeği)

Carver ve White (1994) tarafından geliştirilen DİS/DAS Ölçeği, “*davranışsal inhibisyon* (behavioral inhibition)” alt ölçeği ile davranışsal aktivasyon (behavioral activation) başlığı altında yer alan “*eğlence arayışı*” (fun seeking), “*ödüle duyarlılık*” (reward responsiveness) ve “*dürtü*” (drive) olmak üzere toplam 4 alt ölçekten ve 24 maddeden oluşmaktadır. Davranışsal inhibisyon alt ölçeğinde 7 madde, eğlence arayışı alt ölçeğinde 4 madde, ödüle duyarlılık alt ölçeğinde 5 madde ve dürtü alt ölçeğinde ise 4 madde bulunmaktadır. Ölçekte yer alan 24 maddenin dördü doldurma maddesi olmasından dolayı değerlendirme 20 madde üzerinden yapılmaktadır. Katılımcılar, her bir maddede 4’lü likert tipi bir ölçek ile (1= Tamamen katılıyorum, 2= Biraz katılıyorum, 3= Biraz katılmıyorum, 4= Hiç katılmıyorum) kendilerini değerlendirirler. Ölçek bireysel olarak veya grup halinde uygulanabilir. Uygulaması oldukça kısa sürdüğü için herhangi bir süre kısıtlaması yoktur ancak değerlendirme yapılabilmesi için her bir maddenin eksiksiz şekilde cevaplanmış olması gerekmektedir. Puanlamada 2. ve 22. maddeler dışındaki tüm maddeler ters çevrilerek hesaplanır. DİS/DAS Ölçeği örnek maddeleri EK-12’de sunulmuştur.

Ölçeğin orijinal geçerlik ve güvenirlik çalışması, 732 üniversite öğrencisi (374 kadın, 358 erkek) ile yapılmış olup Cronbach alfa güvenirlik katsayısı davranışsal inhibisyon alt ölçeği için .74, eğlence arayışı alt ölçeği için .66, ödüle duyarlılık alt ölçeği için .73 ve dürtü alt ölçeği için .76 olarak bulunmuştur (Carver ve White, 1994). Aynı çalışmada ölçek 113 üniversite öğrencisine 8 hafta arayla verilmiş ve test-tekrar test güvenirliği davranışsal inhibisyon alt ölçeği için .66, eğlence arayışı alt ölçeği için .69, ödüle duyarlılık alt ölçeği için .59 ve dürtü alt ölçeği için .66 olarak saptanmıştır (Carver ve White, 1994).

Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışmalarına yaş aralığı 18-25 olan 371 üniversite öğrencisi katılmıştır. Test-tekrar test güvenirliği incelemesi amacıyla DİS/DAS Ölçeği, 100 kişiye (51 kadın, 49 erkek) 4 hafta arayla tekrar uygulanmıştır. Ölçeğin 100 öğrenciye 4 hafta arayla uygulanması ile elde edilen test-tekrar test korelasyon değerleri; davranışsal inhibisyon alt ölçeği için .69, ödüle duyarlılık alt ölçeği için .59, eğlence arayışı alt ölçeği için .58 ve dürtü alt ölçeği için .80 olarak tespit edilmiştir. DİS/DAS Ölçeği Türkçe formunun iç tutarlılık güvenirliğini tespit etmek amacıyla alt ölçeklerin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları davranışsal inhibisyon alt ölçeği için .69, ödüle duyarlılık alt ölçeği için .57, eğlence arayışı alt ölçeği için .63 ve dürtü alt ölçeği için .69 olarak saptanmıştır. Faktör analizi, orijinal ölçekteki 4-faktörlü yapıyı (davranışsal inhibisyon, eğlence arayışı, ödüle duyarlılık ve dürtü) desteklemiştir (Şişman, Ayçiçeği-Dinn ve Dinn, 2008; Şişman, 2012).

2.3. İşlemler

CATI+'nın çeviri işlemi tamamlandıktan sonra ulaşılabilirlik–elverişlilik ilkesine göre seçilen örneklem grubundaki katılımcılara CATI+TR ve diğer ölçekler eş zamanlı ve karışık sırayla verilmiştir. Demografik bilgiler formu ve yönerge CATI+TR kitapçığının ön sayfasında yer almaktadır. Katılımcılardan yönergenin dikkatle okunması, demografik bilgilerin eksiksiz doldurulması ve ölçeklerin araştırmacının söylediği sırayla yanıtlanması istenmiştir. Test-tekrar test için yapılan uygulama grup olarak, diğer uygulamaların tamamı ise bireysel olarak yapılmıştır. Bireysel uygulamalarda gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra ölçekler gönüllü

katılımcıya verilmiş, doldurulduktan sonra araştırmacı tarafından teslim alınmıştır. Katılımcılara uygulamaya katılmaları karşılığında herhangi bir ücret ödenmemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi katılımcı sayısının her madde için en az 5 kişi olması gerekliliği göz önünde bulundurularak toplam 1365 kişiye envanter ve ölçekler verilmiştir. Fakat 79 katılımcı ölçekleri önemli ölçüde eksik doldurdıkları veya kontrol maddelerinden (madde 39, 84 ve 196) herhangi birisine “kesinlikle yanlış” cevabı dışında cevap verdikleri için değerlendirme dışında tutulmuştur. Araştırmada sunulan veriler Şubat 2012 - Temmuz 2012 tarihleri arasında toplanmıştır.

Yakınsak geçerlik çalışmasında 1286 kişilik örneklem grubundan 963 kişiye yakınsak geçerlik için kullanılan 1398 adet ölçek ve envanter ile CATI+TR ikili, üçlü ve dörtlü setler halinde eş zamanlı ve karışık sırayla verilmiştir. Ölçek ve envanter setleri ile bunlara ait katılımcı sayısı Tablo 8’de yer almaktadır. Ölçek bazında değerlendirildiğinde 243 kişiye MMPI-KB, 329 kişiye KIÖ-KF, 106 kişiye FOTÖ, 193 kişiye Kısa Semptom Envanteri, 120 kişiye Mevcut Semptomlar Ölçeği, 214 kişiye Beck Depresyon Envanteri ve 193 kişiye ise Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ile birlikte CATI+TR eş zamanlı olarak uygulanmıştır (bkz. Tablo 8). Ayrıca CATI+TR dürtüsellik alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı düşük çıktığı için orijinal alt ölçeğe alternatif olarak geliştirilen dürtüsellik ölçeği Türkiye versiyonunun yakınsak geçerliği, araştırmamızın ana örnekleminden bağımsız 30 kişilik bir gruba Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BIS-11) uygulanarak yapılmıştır.

İkinci araştırma konumuz kapsamında, DSM-5 kişilik bozukluklarıyla DİS ve DAS arasındaki ilişkiyi tespit etmek için uyguladığımız DİS/DAS ölçeği (Carver,1994; Şişman 2012), adaptasyon çalışması sırasında uygulama yapılan örneklem grubundan 309 kişiye CATI+TR ile birlikte verilmiştir.

Sonuç olarak, 1286 kişilik örneklem grubuna toplamda 3023 adet envanter ve ölçek uygulanmıştır (bkz. Tablo 9).

Tablo 8. Türkçe adaptasyon çalışması ve Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS ilişkisi için CATI +TR ile Birlikte Uygulanan Ölçek Setleri ve Katılımcı Sayıları

Ölçek setleri	Katılımcı Sayısı
MMPI (KB ÖLÇEĞİ)	243
KSE (Kısa Semptom Envanteri)	125
KİÖ-KF (Kişilik İnanç Ölçeği –Kısa Form)	120
MSÖ (Mevcut Semptomlar Ölçeği)	120
DİS/DAS Ölçeği	
BDE (Beck Depresyon Envanteri)	106
KİÖ-KF (Kişilik İnanç Ölçeği –Kısa Form)	106
FOTÖ (Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği)	
STAI (Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri)	98
KİÖ-KF (Kişilik İnanç Ölçeği –Kısa Form)	
KSE (Kısa Semptom Envanteri)	68
BDE (Beck Depresyon Envanteri)	108
STAI (Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri)	95
DİS/DAS Ölçeği	189
CATI+TR*	134
TOPLAM	1286

*Bu grupta CATI+TR tek ölçek olarak, diğer gruplarda ise diğer ölçeklerle beraber uygulanmıştır.

Tablo 9. Türkçe adaptasyon çalışması ve Kişilik Bozuklukları ile DİS/DAS ilişkisi için CATI +TR ve diğer ölçeklerin uygulama sayıları

	Ölçek	Uygulama Sayısı
1	CATI+TR	1286
2	MMPI-KB	243
3	KSE (Kısa Semptom Envanteri)	193
4	KİÖ-KF (Kişilik İnanç Ölçeği –Kısa Form)	329
5	MSÖ (Mevcut Semptomlar Ölçeği)	120
6	BDE (Beck Depresyon Envanteri)	214
7	FOTÖ (Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği)	106
8	STAI (Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri)	193
9	BIS-11	30
9	DİS/DAS Ölçeği	309
	Toplam	3023

2.4. Veri Analizi

2.4.1. CATI+TR'nin Türkçe Adaptasyonu Veri Analizleri

Amaç 1'in problem ve hipotezleri için 1286 kişilik toplum örnekleminde elde edilen veriler kullanılmıştır. CATI+TR'nin alt ölçeklerinin güvenirlik analizi kapsamında, iç tutarlılık için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır. Bu işlemde sonra her alt ölçekteki maddelerden madde-toplam korelasyon katsayısı .20'nin altında olanlar incelenmeye alınmıştır. Bu maddeler testten doğrudan atılmayıp bir testin iç tutarlılığını bulmanın bir diğer yolu olan, güvenirliği düşüren madde açısından o testte yüksek (% 75'in üstünde) ve düşük (%25'in altında) puan alan uç grupları karşılaştırma yöntemi (Büyüköztürk, 2003; Anastasi, 1988, akt. Bulduk ve Cesur, 2003) uygulanmıştır. Bu işlemin amacı, maddelerin iki grubu birbirinden anlamlı derecede farklılaştırıp farklılaştırmadığını görmektir. Yapılan t testi analizleri sonucunda grupları anlamlı derecede farklılaştırmayan maddeler ölçeklerden çıkarılmıştır. Ancak bu işlemi yaparken örneklem grubumuzun 1286 kişilik büyük bir örneklem grubundan oluşması nedeniyle küçük farklılıkların anlamlı çıkma olasılığına karşı anlamlılık seviyesi .05 yerine .01 olarak tercih edilmiştir.

DSM-5 kişilik bozukluklarıyla DİS ve DAS arasındaki ilişkiyi tespit etmek için kullanılacak olan CATI+TR Şizoid Kişilik Bozukluğu ve başka araştırmalarda kullanılabilirliği düşünülerek Dürtüsellik alt ölçeklerinin Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları, kişilik ölçekleri için sınır olarak kabul edilen .70 iç tutarlılık katsayısından (Nunnally ve Bernstein,1994 akt. Bacanlı, İlhan ve Aslan,2009) düşük çıktığı için CATI+TR'nin diğer maddeleri de kullanılarak alternatif Türkçe versiyon Şizoid KB ve Dürtüsellik alt ölçekleri oluşturulmuş ve bu alt ölçekler Lisrel 8.51 programında Doğrulayıcı Faktör Analizi'ne tabi tutulmuştur.

Test-tekrar test güvenirliği ve yakınsak geçerlik için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır. Aynı zamanda yakınsak geçerlik için kullanılan MMPI-Kişilik Bozuklukları, Kişilik İnanç Ölçeği-Kısa Form,

Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, Beck Depresyon Envanteri, Mevcut Semptomlar Ölçeği, BIS-11 ve Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterlerinin çalışmamızdaki güvenirliklerini görmek için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır.

Ayırt edici geçerlik çalışmasında psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla yardım öyküsü olmayan grubun alt ölçek ortalama puanları arasındaki farklılıkları incelemek için ise bağımsız örneklem için t testi yapılmıştır. Ayırt edici geçerlik analizinde de örneklem grubumuzun büyük olması nedeniyle anlamlılık seviyesi .01 olarak belirlenmiştir.

Eksen II' deki alt ölçeklerin kendi aralarındaki faktör yapısını incelemek içinse Ana Bileşenler Yöntemi ve Varimax döndürmesi ile Faktör analizi uygulanmıştır. Veri setinin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ve Barlett testi ile yapılmıştır.

2.4.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin İlişkileri Veri Analizleri

Bu çalışmadaki ilişkisel hipotezlerin testi için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır. Aynı zamanda bu korelasyonlara dayanarak, her bir alt ölçek (DİS, DAS ve kişilik bozuklukları) için hipotezleri güçlendirmek amacıyla yordayıcı değişkenlerin modele girildiği Adımsal (stepwise) Doğrusal Çoklu Regresyon analizleri uygulanmıştır.

DİS, DAS ve kişilik bozukluklarının aralarındaki faktör yapısını incelemek içinse Ana Bileşenler Yöntemi ve Varimax döndürmesi ile Faktör analizi uygulanmıştır. Veri setinin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ve Barlett testi ile yapılmıştır.

DİS ve DAS puanlarındaki düzeye göre oluşturulan grupların kişilik bozuklukları ortalama puanlarının arasındaki farklılıkların analizi amacıyla bağımsız örneklemeler için t testi yapılmıştır. Grupların ortalamaları arasında anlamlı seviyede farkın olacağına yönelik hipotezler için anlamlılık seviyesi .05, farkın olmayacağına dair hipotezler içinse anlamlılık düzeyi 0.1 olarak belirlenmiştir.

Ayrıca DİS/DAS ölçeğinin çalışmamızdaki güvenilirliği için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır.

İstatistiksel analizler için SPSS v21.0 programı kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın Türkçe Adaptasyon Çalışması Bulguları

3.1.1. CATI+TR'nin Güvenirlik Çalışması Bulguları

Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu'nun tüm alt ölçeklerinin güvenilirlik analizleri 765'i kadın (% 59.5), 521'i erkek (% 40.5) yaş ortalaması 33.40 (Ss=10.83) olan 1286 kişilik toplum örnekleminde elde edilen veriler kullanılarak yapılmıştır.

3.1.1.1. İç Tutarlılık Analizi Bulguları

CATI+TR'nin tüm alt ölçeklerinin ilk güvenilirlik katsayıları hesaplandıktan sonra, her ölçeğe ait maddelerin madde-toplam puan korelasyonlarına bakılmıştır. Madde-toplam puan korelasyonları .20'nin altında olan maddeler için, o alt ölçekte yüksek (%75'in üstünde) ve düşük puan (%25'in altında) alan grupların verileri t testi ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada katılımcı sayısının büyüklüğü nedeniyle anlamlılık seviyesi için .01 değeri sınır olarak kabul edilmiştir. Yüksek ve düşük puan alan grupları anlamlı derecede ayırt eden maddeler ilgili alt ölçeklerden çıkarılmamıştır. Sonuçta, madde-toplam puan korelasyonları negatif olan ve t testine göre grupları anlamlı derecede ayırt etmeyen maddeler alt ölçeklerden çıkarılarak ölçeklerin nihai madde sayısı belirlenmiştir.

Güvenirlik çalışmamızda, araştırmamızın bir diğer temel amacı olan DSM-5 kişilik bozukluklarıyla DİS ve DAS arasındaki ilişkiyi tespit etmek için kullanılacak olan CATI+TR Şizoid Kişilik Bozukluğu ve başka araştırmalarda kullanılabilirliği düşünülen Dürtüsellik alt ölçeklerinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları sırasıyla .56 ve .40 olarak bulunmuştur. Bu katsayılar, kişilik ölçekleri için sınır olarak kabul edilen .70 iç tutarlılık katsayısından (Somer, Arkar ve Tatar, 2004, s.91; Nunnally ve Bernstein,1994 akt. Bacanlı,2009) düşüktür. Bu nedenle, DSM-IV-TR kriterleri ve Türkiye'de kullanılan diğer kişilik bozuklukları ölçeklerinde bulunan maddeler (MMPI-KB ve SCID-II) incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda diğer ölçeklerdeki

maddelere benzeyen ve DSM kriterleriyle örtüşen CATI+TR'nin maddeleri kullanılarak 10 maddelik alternatif bir Şizoid Kişilik Bozukluğu alt ölçeği oluşturulmuştur. Sonuç olarak, Orijinal CATI+'da 1, 23, 93, 100, 108, 115, 128, 139 ve 224 maddelerinden oluşan 9 maddeli şizoid kişilik bozukluğu alt ölçeği yerine 1, 23, 37, 66, 94, 108, 123, 128, 139 ve 224 maddeden oluşan alternatif Şizoid kişilik bozukluğu alt ölçeği Türkçe versiyonu geliştirilmiştir. 1, 23, 108, 128, 139 ve 224. maddeler her iki ölçekte de yer almaktadır. Oluşturulan alternatif CATI+TR Şizoid kişilik bozukluğu alt ölçeğinin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .74'tür.

Güvenirlik katsayısı kabul edilebilir sınırın altında çıkan CATI+TR Dürtüsellik alt ölçeği için ise Türkiye'de kullanılan diğer ölçekler (I-7 Dürtüsellik Ölçeği, UPPS Dürtüsel Davranış Ölçeği ve Barrat Dürtüsellik Ölçeği) ve DSM incelendikten sonra alternatif Dürtüsellik alt ölçeği oluşturulmuştur. Orijinal CATI+TR dürtüsellik ölçeği 20, 45, 51, 62, 71, 73 ve 142. maddeler olmak üzere toplam 7 maddeden oluşurken, yeni alt ölçek 10, 20, 51, 62, 71, 73, 77, 89, 100, 119, 136, 142, 238, 239, 240 ve 241. madde olmak üzere toplam 16 maddeden oluşmuştur. Bu alternatif ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .77 olarak hesaplanmıştır.

Alternatif Şizoid kişilik bozukluğu ve Dürtüsellik ölçekleri Lisrel 8.51 programında Doğrulayıcı Faktör Analizi'ne tabi tutulmuştur. Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde, ki-kare ile serbestlik derecesinin oranının (χ^2/df) 5'ten az, GFI (Goodness of fit index), AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) ve CFI (Comparative Fit Index)'in 0,90'dan büyük, RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) ve SRMR (Standardized Root Mean Square Residual)'nın 0,08'den küçük olması modelin uygunluğunun iyi derecede olduğunu göstermektedir (Kelloway, 1998; akt: Şimşek, 2007). Yapılan analizde sonuçlar beklenen kriterlere yakın bulunmuş ve her iki alt ölçekten de herhangi bir maddenin atılmasına gerek olmadığı görülmüştür. Analiz sonuçları aşağıdaki gibidir (Tablo 10) :

Tablo 10. Şizoid Kişilik Bozukluğu ve Dürtüsellik Alt Ölçekleri Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları

Uyum İndeksi	Beklenen Uyum Kriterleri	Şizoid Kişilik Bozukluğu Alt-ölçeği	Dürtüsellik Alt-ölçeği
χ^2 (Chi-Square)	p<.05	p<.00	p<.00
χ^2/ df (Chi-Square /df)	< 5 (çok iyi) < 8 (iyi)	2.43	5.88
GFI	> 0.90	0.99	0.95
AGFI	>0.90	0.98	0.93
CFI	>0.90	0.98	0.87
RMSEA	<0.08	0.03	0.06
SRMR	< 0.08	0.02	0.05

Aşağıda yer alan tablolarda (Tablo. 11-19) tüm alt ölçeklerin orijinal çalışmadaki güvenirlik katsayıları ile Türkçe adaptasyon çalışmasında bulunan güvenirlik katsayılarının yanı sıra her iki çalışmada bulunan ortalamalar ve standart sapmalar verilmiştir. Ayrıca orijinal çalışmadaki alt ölçeklerin madde sayıları ile Türkçe adaptasyon güvenirlik analizlerinden sonra kalan madde sayıları farklı olduğu için madde sayıları ve madde ortalamaları da tablolarda yer almaktadır.

CATI+TR Eksen I alt ölçeklerinde madde-toplam puan korelasyonları .20'nin altında olan fakat ilgili ölçeklerde yüksek ve düşük puan alan grupları anlamlı derecede (tüm maddeler için $p < .01$) ayırt eden Anksiyete ölçeğinde 1, Depresyon ölçeğinde 3 , İç Çekilme ölçeğinde 6 ve Şizofreni ölçeğinde 6 madde ölçeklerden çıkarılmamıştır. Anlamlı derecede ayırt etmeye yol açmayan ve madde-toplam puan korelasyonları negatif olan maddeler alt ölçeklerden çıkarıldığında Anksiyete ölçeğinde 28 maddeden 22, Depresyon ölçeğinde 24 maddeden 21, TSSB

ölçeğinde 14 maddeden 13, Şizofreni ölçeğinde ise 45 maddeden 44 madde kalmıştır. Psikotik Düşünce, Sosyal Fobi, İç Çekilme ve DEHB ölçeklerinden ise çıkarılan madde olmamıştır.

Eksen I alt ölçekleri için yürütülen güvenirlik analizleri sonucunda en düşük Cronbach alfa katsayısı Sosyal Fobi alt ölçeği için ($\alpha=.59$), en yüksek katsayı ise Şizofreni alt ölçeği için ($\alpha=.88$) olarak hesaplanmıştır. Eksen I alt ölçeklerinden elde edilen Cronbach alfa katsayı ortalaması ise .84 olarak bulunmuştur (Tablo. 11). Diğer alt ölçekler için hesaplanan güvenirlik katsayıları Anksiyete için .86, Depresyon için .81, TSSB için .76, Psikotik Düşünce için .74, İç Çekilme için .63 ve yetişkin DEHB için .86'dır.

İç çekilme alt ölçeğinin güvenirlik analizinde ölçekten yüksek ve düşük puan alan grupların ayırt eden maddelerin ölçekten çıkarılmaması yöntemi yerine madde-toplam puan korelasyonu .20'den düşük olan maddelerin ölçekten atılması yöntemi uygulanmış olsaydı, bu ölçekten 6 madde atılarak madde sayısı 9, ortalaması, 16.60 ($Ss=4.15$), madde ortalaması 1.85 ve güvenirlik katsayısı .70 olacaktı (Tablo. 11). Fakat envanterin tamamının güvenirlik analizinde aynı yöntemin tutarlı bir şekilde uygulanması gerektiği için bu yöntem uygulanmamıştır. Sosyal Fobi alt ölçeğinde ise tüm maddelerin madde-toplam puan korelasyonları .20'nin üzerinde olmasına rağmen güvenirlik katsayısı .59 olarak bulunmuştur.

Tablo 11. Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Eksen I alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Eksen I Ölçekleri								
Alt Ölçekler	Madde Sayısı/ Madde Ort.	Orijinal CATI+ (N=937)			Madde Sayısı/ Madde Ort.	Türkçe CATI+ (N=1286)		
		$\bar{X}$	Ss	α		$\bar{X}$	Ss	α
Anksiyete	28/1.96	54.90	11.60	.89	22/2.08	45.72	10.2	.86
Depresyon	24/1.75	41.90	9.80	.89	21/1.86	39.09	8.42	.81
TSSB*	14/2.16	30.20	7.00	.81	13/2.19	28.52	6.31	.76
Psikotik Düşünce	12/1.52	18.20	4.20	.73	12/1.76	21.11	5.22	.74
Şizofreni	45/1.89	85.00	14.30	.89	44/1.97	86.68	15.62	.88
Sosyal Fobi	6/2.12	12.70	3.40	.74	6/2.11	12.67	3.23	.59
İçe çekilme	15/2.11	31.60	6.30	.80	15/2.08	31.27	5.40	.63
İçe çekilme**					9/1.85	16.60	4.15	.70
Yetişkin DEHB***	18/1.92	34.60	6.98	-.**	18/1.92	34.52	9.04	.86

* TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu; DEHB: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu.

** Madde-toplam puan korelasyonu .20'den düşük olan maddelerin ölçekten atılması ile oluşan 9 maddelik ölçek

***Orijinal çalışmada belirtilmemiştir.

CATI+TR Eksen II kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden madde-toplam puan korelasyonu negatif veya ilgili alt ölçekten yüksek ve düşük puan alan grupları anlamlı derecede ayırt etmeyen maddelerin ölçeklerden çıkarılması işlemi sonucunda en düşük Cronbach alfa katsayısı Kendini Baltalayan KB alt ölçeği için ($\alpha=.64$), en yüksek katsayı ise depresif KB alt ölçeği için ($\alpha=.83$) olarak hesaplanmıştır. Diğer kişilik bozuklukları ölçeklerinin güvenirlik katsayıları ise, Antisosyal KB .81, Çekingen KB .77, Borderline KB .82, Bağımlı KB .82, Histrionik KB .76, Narsisistik KB .77, Obsesif Kompulsif KB .75, Paranoid KB .71, Pasif Agresif KB .74, Sadistik KB .72, Şizotipal KB .72 ve Şizoid KB (Türkçe versiyon) .74'tür (Tablo 12). Kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden elde edilen Cronbach alfa katsayı ortalaması .76 olarak bulunmuştur.

Eksen II kişilik bozuklukları alt ölçekleri için yapılan güvenirlik analizi sonucunda Antisosyal KB alt ölçeğinde 45 maddeden 42, Borderline KB alt ölçeğinde 23 maddeden 22, Narsisistik KB alt ölçeğinde 26 maddeden 25, Obsesif Kompulsif KB alt ölçeğinde 30 maddeden 27, Paranoid KB alt ölçeğinde 20 maddeden 17, Pasif Agresif KB alt ölçeğinde 23 maddeden 21, Sadistik KB alt ölçeğinde 17 maddeden 16, Kendini Baltalayan KB alt ölçeğinde 21 maddeden 19 ve Şizotipal KB alt ölçeğinde 22 maddeden 20 madde kalmıştır. Çekingen, Bağımlı, Depresif ve Histrionik kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden ise çıkarılan madde olmamıştır. Sonuç olarak, kişilik bozuklukları alt testlerinden toplamda 18 madde değerlendirme dışına çıkarılmıştır. Fakat daha önce de bahsedildiği gibi CATI+TR'nin alt ölçeklerinde örtüşen maddeler olduğu için bu 18 maddeden diğerleriyle örtüşmeyen sadece 5 madde (Pasif Agresif KB alt ölçeğindeki 113. ve 222. madde, Kendini Baltalayan KB alt ölçeğindeki 155.madde ve Şizotipal KB alt ölçeğindeki 66. madde, hem Paranoid KB hem de Şizotipal KB alt ölçeklerinin her ikisinde de yer alan 102.madde) envanterin tümünün değerlendirmesi dışında kalmıştır.

Tablo 12. Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Eksen II Kişilik Bozuklukları								
Orijinal CATI+ (N=937)					Türkçe CATI+ (N=1286)			
Alt Ölçekler	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Antisosyal	45/1.71	79.50	13.80	.86	42/1.66	69.73	11.42	.81
Çekingen	18/2.11	38.00	8.50	.80	18/2.15	38.74	7.39	.77
Borderline	23/2.19	50.40	9.90	.80	22/2.04	44.89	9.30	.82
Bağımlı	27/2.10	56.80	10.20	.87	27/2.09	56.51	10.10	.82
Depresif	7/2.00	14.00	3.80	.75	7/1.70	11.93	4.11	.83
Histrionik	30/2.57	77.10	8.60	.76	30/2.47	73.95	9.51	.76
Narsisistik	26/2.42	62.90	9.20	.74	25/2.47	61.79	8.95	.77
Obsesif Kompulsif	30/2.41	72.30	8.20	.68	27/2.30	61.98	9.11	.75
Paranoid	20/2.10	41.90	6.90	.79	17/2.24	38.12	6.54	.71
Pasif Agresif	23/2.26	51.90	7.50	.78	21/2.23	46.86	7.84	.74
Sadistik	17/1.71	29.00	5.60	.69	16/1.63	24.44	5.39	.72
Şizotipal	22/1.93	42.50	6.90	.73	20/1.69	33.85	6.73	.73
Kendini Baltalayan	21/2.03	42.60	6.40	.66	19/2.16	40.96	6.34	.64
Şizoid KB (ABD vers.)	9/1.77	15.89	3.93	.73	9/1.76	15.80	3.62	.56
Şizoid KB (Türkçe vers.)	-	-	-	-	10/1.79	17.87	4.6	.74

Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ve alt ölçekleri için yapılan güvenirlik analizi sonucunda alt ölçeklerin hiçbirinden madde çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Güvenirlik katsayıları Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları için .86, Dil Fonksiyonları için .65, Hafıza ve Konsantrasyon için .82 ve Nörosomatik Semptomlar için .67 olarak hesaplanmıştır. Dil Fonksiyonları ve Nörosomatik Semptomlar alt ölçeklerinin güvenirlik katsayılarının .70'in olması nedeniyle bunların yerine bu alt ölçekleri kapsayan Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ölçeğinin kullanılması önerilebilir.

Aynı zamanda Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları başlığı altında 2008 değerlendirme kılavuzunda alt ölçek olarak eklenen Hafif Nörokognitif Bozukluk alt ölçeğinin güvenirlik analizi yapılmış bu ölçeğin ortalamasının 58.93 (Ss=13.48) güvenirlik katsayısının ise .88 olduğu bulunmuştur. Bu alt ölçekten madde sayısı orijinalindeki gibi 31 olarak kalmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı orijinal çalışmada verilmediği için tabloda yer almamaktadır. Ancak Coolidge ve arkadaşlarının (2011) mahkûmlarla yaptıkları bir çalışmada bu alt ölçeğin güvenirlik katsayısı .91 olarak verilmiştir.

Hem Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçeklerinin hem de Hafif Nörokognitif Bozukluk alt ölçeğinin orijinal ve Türkçe adaptasyon çalışmasında elde edilen veriler Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13.Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapması, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları Ölçekleri								
Alt Ölçekler	Orijinal CATI+ (N=937)				Türkçe CATI+ (N=1286)			
	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları	18/1.77	31.80	8.00	.83	18/1.80	32.49	9.00	.86
Dil Fonksiyonları	5/1.66	8.30	2.50	.74	5/1.63	8.14	2.74	.65
Hafıza ve Konsantrasyon	7/1.91	13.40	3.90	.74	7/2.02	14.11	4.70	.82
Nörosomatik Semptomlar	7/1.47	10.30	2.90	.50	7/1.71	11.96	3.74	.67
Hafif Nörokognitif Bozukluk	31/1.80	55.75	11.76	-	31/1.90	58.93	13.48	.88

Total Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları ve alt ölçekleriyle ilgili yapılan güvenirlik analizinde en düşük güvenirlik katsayısının Planlama Problemleri alt ölçeğinde (.41) en yüksek güvenirlik katsayısı ise Total Yönetici Fonksiyonları ve Görev Tamamlama Zorluğu ölçeklerinde (.71) olduğu görülmüştür. Karar Verme Zorluğu alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı ise .62'dir. Bu analiz sonucunda Total Yönetici fonksiyonlar ölçeğinden 1 madde çıkarılmıştır. Diğer alt ölçeklerden ise çıkarılan madde olmamıştır (Tablo 14).

Tablo 14.Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları Ölçekleri								
Alt Ölçekler	Orijinal CATI+ (N=937)				Türkçe CATI+ (N=1286)			
	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Total Yönetici Fonksiyonlar	16/2.04	32.60	6.40	.76	15/2.00	30.08	6.17	.71
Karar Verme Zorluğu	8/1.84	14.70	4.40	.75	8/2.05	16.4	3.91	.62
Planlama Problemleri	4/2.30	9.20	2.50	.62	4/2.03	8.13	2.18	.41
Görev Tamamlama Zorluğu	6/1.97	11.80	3.20	.70	6/2.04	12.26	3.58	.71

CATI+TR Düşmanlık Ölçekleri için yapılan güvenirlik analizinde daha önce de belirttiğimiz gibi Dürtüsellik ölçeğinin güvenirlik katsayısının oldukça düşük çıkması nedeniyle CATI+TR'nin maddeleri kullanılarak alternatif Dürtüsellik ölçeği oluşturulmuştur. Bu nedenle Tablo 15'te orijinal dürtüsellik ölçeği ile ilgili elde edilen verilerin yanı sıra alternatif Dürtüsellik ölçeğinin verilerine de yer verilmiştir. Çalışmamızda orijinal Dürtüsellik ölçeğinin güvenirlik katsayısı .40 iken alternatif ölçeğin güvenirlik katsayısı .77'dir (Tablo 15).

Bu ölçekle ilgili yapılan bir diğer çalışma ise orijinalinde olmamasına rağmen kullanılabilirliği düşünülerek Toplam Düşmanlık Ölçeği puanının ve güvenirlik katsayısının da hesaplanmasıdır. Öfke, Tehlikelilik ve Dürtüsellik alt ölçeklerinde birbirleriyle örtüşen maddeler göz önünde bulundurulduğunda Toplam Düşmanlık Ölçeği 31 maddeden oluşmuştur. Bu çalışma sonucunda Toplam Düşmanlık Ölçeğinin ortalaması 58.47 (Ss=10.28) ve güvenirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Diğer ölçeklerden Tehlikelilik alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı .64,

Öfke alt ölçeğinin ise .76'dır. Tehlikelilik alt ölçeğinden 1 madde dışında diğer ölçeklerden madde çıkarılmasına gerek görülmemiştir. .

Tablo 15. Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Düşmanlık alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Düşmanlık Ölçekleri								
Orijinal CATI+ (N=937)					Türkçe CATI+ (N=1286)			
Alt Ölçekler	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Öfke	15/2.00	30.00	6.50	0.80	15/2.11	31.61	6.63	.76
Tehlikelilik	18/1.69	30.40	6.20	0.73	17/1.71	29.07	5.37	.64
Dürtüsellik (ABD ver.)	7/2.14	15.00	3.60	0.65	7/2.26	15.81	2.83	.40
Dürtüsellik (Alternatif versiyon)	-	-	-	-	16/2.06	32.88	7.08	.77
Toplam Düşmanlık	-	-	-	-	31/1.89	58.57	10.28	.80

Normatif ölçeklere yönelik uygulanan güvenirlik analizi sonucunda Apati alt ölçeğinden 3, Duygusal Değişkenlik alt ölçeğinden 1 madde çıkarılmıştır. Diğer alt ölçeklerde ise herhangi bir maddenin çıkarılmasına gerek olmamıştır. Yürütülen analiz sonucunda, güvenirlik katsayıları sırasıyla Apati alt ölçeği için .76, Duygusal Değişkenlik alt ölçeği için .75, Kararsızlık alt ölçeği için .69, Uyumsuzluk alt ölçeği için .91 ve Dışadönüklük alt ölçeği için .73 olarak hesaplanmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Normatif ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Normatif Ölçekler								
Alt Ölçekler	Orijinal CATI+ (N=937)				Türkçe CATI+ (N=1286)			
	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Apati	22/2.33	51.20	7.70	0.78	19/2.55	48.48	7.74	.76
Duygusal Değişkenlik	11/2.54	27.90	5.50	0.79	10/2.23	22.28	4.98	.75
Kararsızlık	11/1.98	21.80	4.80	0.77	11/2.08	22.87	5.03	.69
Uyumsuzluk	60/1.80	109.96	22.50	0.92	60/1.81	106.88	20.76	.91
Dışadönüklük	25/2.97	71.33	9.17	0.84	25/2.77	69.20	8.10	.73

Tablo 17’de görülebileceği gibi *Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi* alt ölçeklerinden Saldırganlık alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı .65, Apati alt ölçeğinin .34, Disinhibisyon alt ölçeğinin .40, Duygusal Değişkenlik alt ölçeğinin .71 ve Paranoya alt ölçeğinin .70 olarak hesaplanmıştır. Analiz işlemlerinden sonra bu alt ölçeklerden Paranoya ve Disinhibisyon ölçeklerinden birer madde çıkarılmıştır. Ancak Disinhibisyon alt ölçeğinden madde çıkarılması bu alt ölçeğin güvenirlik katsayısını kabul edilebilir seviyeye çıkarmamıştır.

Tablo 17. Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi Ölçekleri								
Alt Ölçekler	Orijinal CATI+ (N=937)				Türkçe CATI+ (N=1286)			
	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Saldırganlık	8/1.99	15.90	4.10	0.69	8/1.93	15.44	4.01	.65
Apati	8/2.15	17.20	3.30	0.54	8/2.30	18.42	3.11	.34
Disinhibisyon	8/1.83	14.60	3.50	0.64	7/2.26	15.81	2.83	.40
Duygusal Değişkenlik	7/2.57	18.00	3.90	0.72	7/2.23	15.61	3.82	.71
Paranoya	10/1.98	19.80	4.80	0.78	9/2.23	20.03	4.55	.70

CATI+TR'nin Geçerlik Ölçekleri'nden *Bariz Patolojiyi İnkâr Etme Eğilimi* ölçeğinin güvenirlik analizinden sonra 97 maddeden 3 madde çıkarılmış ve güvenirlik katsayısı .94 olarak hesaplanmıştır. *İyi veya Kötü Görünme Eğilimi* geçerlik alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı ise .80'dir. Bu alt ölçekten 2 madde çıkarılarak madde sayısı 19'a düşmüştür (Tablo 18).

Bir diğer geçerlik ölçeği olan *Cevap Tercih Sıklığı*'nda katılımcıların verdikleri cevapların frekansları hesaplanmıştır. Bu ölçek için frekans sayısı önemli olduğu için güvenirlik katsayısı analizi mümkün değildir. Yapılan frekans analizinde katılımcıların cevap tercihleri ortalamaları, "Kesinlikle Yanlış" cevabı için 94.40 (Ss=33.13), "Yanlış Yakın" cevabı için 54.12 (Ss=27.12), "Doğruya Yakın" cevabı için 60.98 (Ss=21.49) ve "Kesinlikle Doğru" cevabı için 39.00 (Ss=21.49)'dur. Cevap vermeme ortalaması ise 1.50 (Ss=2.02)'dir (Tablo 19).

Tablo 18. Orijinal CATI+ ve CATI+TR adaptasyon çalışmasında Geçerlik alt ölçeklerinden elde edilen ölçek ortalaması, standart sapma, ölçek madde sayısı, madde ortalaması ve güvenirlik katsayıları

Geçerlik Ölçekleri								
Alt Ölçekler	Orijinal CATI+ (N=937)				Türkçe CATI+ (N=1286)			
	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α	Madde Sayısı/ Madde Ort.	$\bar{X}$	Ss	α
Bariz Patolojiyi İnkâr Etme Eğilimi	97/1.81	175.5	29.00	.84	94/1.82	170.8	30.81	.94
İyi veya Kötü Görünme Eğilimi	21/2.88	60.50	7.90	.84	19/2.85	54.19	8.26	.80

Tablo 19. CATI+TR adaptasyon çalışmasında Cevap Tercih Sıklığı ortalamaları ve standart sapmaları

Türkçe CATI+ Cevap Tercih Sıklığı (N=1286)					
	Kesinlikle Yanlış	Yanlışa Yakın	Doğruya Yakın	Kesinlikle Doğru	Cevapsız
$\bar{X}$	94.40	54.12	60.98	39.00	1.50
Ss	33.13	27.12	20.90	21.49	2.02

3.1.1.2. Test-Tekrar Test Güvenirliği Bulguları

Eksen I ve Eksen II alt ölçeklerinin test- tekrar test güvenirlilik analizi için yapılan uygulama, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde öğrenim gören yaş ortalaması 21,02 (standart sapma 2,15) olan 45'i kadın 7'si erkek toplam 52 gönüllü katılımcıdan oluşan bir gruba 4 hafta arayla yapılmıştır.

Eksen I alt ölçekleri için yapılan test-tekrar test analizinde en düşük korelasyon katsayısı Sosyal Fobi alt ölçeğinde ($r=.79$) en yüksek korelasyon katsayısı ise Depresyon alt ölçeğinde ($r=.89$) bulunmuştur. Diğer alt ölçeklerde bulunan korelasyon katsayıları ise, Anksiyete için .86, TSSB için .85, Psikotik Düşünce için .81, İçer çekilme için .80, Şizofreni için .88 ve DEHB için .87'dir. Ortalama korelasyon katsayısı .84'tür. Tüm sonuçların anlamlılık seviyesi $p<.001$ 'dir (Tablo. 20).

Tablo 20. CATI+TR Eksen I alt ölçeklerinin test-tekrar test uygulamasındaki ortalama, standart sapma ve test-tekrar test korelasyon katsayıları (n=52)

EKSEN I	T1		T2		r
	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss	
Depresyon	41.62	8.20	41.48	7.83	.89**
Anksiyete	49.83	9.00	49.85	9.23	.86**
TSSB	30.73	4.98	30.35	5.80	.85**
Psikotik düşünce	21.19	4.22	21.04	4.69	.81**
Sosyal fobi	13.98	3.35	13.31	3.09	.79**
İçer çekilme	31.67	4.60	31.87	4.69	.80**
Şizofreni	90.65	12.13	89.19	14.00	.88**
Dikkat eksikliği	18.21	4.90	18.35	4.38	.87**
Hiperaktivite	18.92	5.12	18.54	5.06	.82**
DEHB	37.13	8.06	36.89	7.64	.87**

*T1: başlangıç; T2: 4 hafta sonrasında.

** $p<.001$

Test-tekrar test çalışmasında *Eksen II kişilik bozuklukları* alt ölçeklerinde ise korelasyon katsayıları en düşük Pasif Agresif KB alt ölçeğinde ($r=.67$) en yüksek Borderline KB alt ölçeğinde ($r=.90$) olarak hesaplanmıştır. Eksen II alt ölçeklerinin tümünün test-tekrar test korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi $p<.001$ 'dir (Tablo 21). Ortalama korelasyon katsayısının ise .82 olduğu görülmüştür.

Tablo 21. CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin test-tekrar test uygulamasındaki ortalama, standart sapma ve test-tekrar test korelasyon katsayıları (n=52)

EKSEN II	T1		T2		r
	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss	
Antisosyal	69.99	8.32	69.64	9.26	.79**
Çekingen	41.60	7.54	41.31	7.42	.87**
Borderline	47.75	8.02	46.81	8.40	.90**
Bağımlı	60.12	9.52	61.03	10.22	.84**
Depresif	13.13	3.90	13.15	3.98	.86**
Histrionik	77.50	7.43	78.43	7.18	.81**
Narsisistik	66.08	7.47	66.24	7.90	.83**
Obsesif-Kompulsif	63.97	8.04	64.08	8.35	.75**
Paranoid	38.32	5.87	38.38	6.68	.81**
Pasif Agresif	48.85	6.02	48.84	5.88	.67**
Sadistik	24.94	4.75	25.02	5.26	.84**
Kendini Baltalayan	42.81	4.97	42.58	5.32	.75**
Şizotipal	35.94	6.83	35.50	7.24	.88**
Şizoid	17.79	4.29	18.31	4.65	.86**

*T1: başlangıç; T2: 4 hafta sonrasında.

** $p<.001$

3.1.2. Coolidge Eksen İki Envanteri Plus Türkçe Formu'nun Geçerlik Çalışması Bulguları

3.1.2.1. Faktör Analizi Bulguları

CATI+TR Türkçe adaptasyon çalışmamızda Eksen II kişilik bozuklukları alt ölçeklerinin yapısal geçerliğini görmek için 1286 kişiden elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. Orijinal çalışmada ise faktör analizi envanterin sadece Eksen II alt ölçekleri (Depresif KB dışında 13 KB alt ölçeği) için yapılmıştır. Çalışmamızda envantere bulunan 14 KB alt ölçeğinin tümü faktör analizine tabi tutulmuştur.

Eksen II alt ölçeklerinden elde edilen veri setinin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla yapılan analizlerde, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü seviyesi 0,875 (çok iyi) ve Barlett testi sonucu anlamlılık seviyesi $X^2_{(91)} = 14756.03$, $p < .000$ olarak bulunmuştur. Faktör analizi için kişilik bozukluğu alt ölçeklerinin toplam puanları kullanılarak Kaiser normalizasyonlu Varimax döndürmesine göre Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, orijinal çalışmada olduğu gibi 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır (Tablo 22). Bazı alt ölçekler orijinal çalışmada da olduğu gibi 2. veya 3. faktöre de yüklenmektedir. Elde edilen sonuçlar genel olarak orijinal çalışmayla uyumluluk göstermektedir. Faktör 1'in (Çekingen KB, Bağımlı KB, Obsesif Kompulsif KB, Depresif KB, Kendini Baltalayan, Pasif Agresif KB, Şizotipal KB, Paranoid KB, Borderline KB) ana teması çekingen davranış, uyumsuzluk ve anksiyöz özellikler Faktör 2'nin (Antisosyal KB ve Sadistik KB) teması dürtüsellik ve negativizmdir. Faktör 3 (Histrionik KB, Şizoid KB, Narsisistik KB) ise içe-dışadönüklüğün patolojik sürekliliğidir. Yapılan analiz sonucunda, öz değeri 1'in üzerinde olan, bu 3 faktör toplam varyansın sırasıyla % 38.05, %22.20 ve %15.33'ünü ve kümülatif olarak da %75.58'ini açıklamaktadır (Tablo 22).

Tablo 22. CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin başlıca faktör yüklenme sonuçları

Eksen II	Faktör Bileşenleri			Ortak Varyans Değerleri
	1	2	3	
Çekingen	.869			.809
Bağımlı	.833		.332	.804
Obsesif-Kompulsif	.810			.727
Depresif	.787			.712
Kendini Baltalayan	.698	.339		.643
Pasif Agresif	.695	.449		.711
Şizotipal	.665	.480		.729
Paranoid	.577	.530		.617
Borderline	.560	.495	.466	.776
Antisosyal		.900		.876
Sadistik		.888		.815
Histrionik			.869	.877
Şizoid	.536		-.716	.880
Narsisistik	.419	.373	.539	.605

3.1.2.2. Yakınsak Geçerlik Bulguları

CATI+TR Eksen I alt ölçeklerinin yanı sıra *Düşmanlık ve Dürtüsellik* alt ölçeklerinin yakınsak geçerlik çalışması kapsamında CATI+TR ile birlikte Beck Depresyon Envanteri, Sürekli-Durumluk Anksiyete Ölçeği, Mevcut Semptomlar Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri ve Barratt Dürtüsellik Ölçeği farklı sayılardaki katılımcı gruplarına uygulanmıştır. Katılımcı sayıları, CATI+TR'nin Eksen I, Düşmanlık ve Dürtüsellik alt ölçeklerinin ilgili yakınsak geçerlik ölçekleri ile elde edilen korelasyon katsayıları ve yakınsak geçerlik ölçeklerinin bu çalışmadaki Cronbach alfa güvenirlik katsayıları Tablo 23'te sunulmuştur.

Eksen I alt ölçekleri ve Düşmanlık ölçeğinin yakınsak geçerlik araştırması için kullanılan Kısa Semptom Envanteri CATI+TR ile birlikte 193 kişiye uygulanmıştır. CATI+TR Depresyon, Anksiyete, Sosyal Fobi, Şizofreni, TSSB, Psikotik Düşünce ve Düşmanlık alt ölçekleriyle Kısa Semptom Envanterinin

Depresyon, Anksiyete, Obsesif Kompulsif Bozukluk, Paranoid Düşünce, Psikotizm ve Kişilerarası duyarlılık alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Her iki ölçeğin depresyon alt ölçekleri arasında .65; anksiyete alt ölçekleri arasında .66; Psikotik düşünce alt ölçeğiyle Psikotizm arasında .52 , Paranoid Düşünceler alt ölçeği ile arasında ise .66 ; Şizofreni alt ölçeği ile Paranoid Düşünceler alt ölçeği arasında .64, Psikotizm alt ölçeğiyle arasında .60; Obsesif Kompulsif Bozukluk alt ölçeği ile CATI+TR Anksiyete alt ölçeğiyle .63, CATI+TR Depresyon alt ölçeğiyle .61; CATI+TR Sosyal Fobi alt ölçeği ile KSE-Kişilerarası Duyarlılık alt ölçeği arasında .31; CATI+TR Düşmanlık alt ölçeğinin KSE-Düşmanlık ölçeği ile arasında .73, Paranoid Düşünceler alt ölçeği ile arasında ise .64, korelasyon katsayısı bulunmuştur. Tüm korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi $<.001$ 'dir.

214 kişilik bir gruba uygulanan Beck Depresyon Envanteri ile CATI+TR Depresyon alt ölçeği arasındaki Pearson korelasyon katsayısı .77 ($p <.001$) olarak bulunmuştur.

CATI+TR Anksiyete alt ölçeğinin yakınsak geçerliğini analiz etmek için CATI+TR ile Sürekli-Durumluk Anksiyete Ölçeği (STAI) 193 kişiye birlikte uygulanmış ve CATI+TR'nin Anksiyete alt ölçeği ile Durumluk Anksiyete ölçeği arasındaki korelasyon katsayısının .52 , Sürekli Anksiyete ölçeği ile arasında ise .66 olduğu görülmüştür ($p <.001$).

CATI+TR Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) alt ölçeğinin yakınsak geçerliği için ise STAI-Durumluk, STAI-Sürekli ve KSE-Anksiyete alt ölçekleri kullanılmıştır. 193 kişiden elde edilen verilerle yürütülen analizler, CATI+TR TSSB'nin bu ölçeklerle olan korelasyon katsayılarının sırasıyla .47, .60, ve .63 olduğunu göstermiştir. Her üç korelasyon katsayısının da anlamlılık seviyesi $.001$ 'dir.

CATI+TR Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu alt ölçeği ile Mevcut Semptomlar Ölçeği'nin (MSÖ) 120 kişiden elde edilen verileri analiz edildiğinde Dikkat Eksikliği ölçekleri arasında .76, Hiperaktivite Bozukluğu

ölçekleri arasında .71 ve toplam Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ölçekleri arasında ise .77 değerinde korelasyon katsayıları gözlenmiştir. Korelasyon katsayılarının üçü de .001 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 23. CATI+TR Eksen I alt ölçekleri ve diğer ölçeklerin yakınsak geçerlik ölçekleri ile korelasyon katsayıları ve yakınsak geçerlik ölçeklerinin çalışmadaki Cronbach alfa güvenirlik katsayıları

CATI+TR Alt Ölçekleri*	Yakınsak Geçerlik (YG) Ölçekleri**	YG Cronbach Alfa Katsayısı	YG Korelasyon Katsayıları
CATI+TR Depresyon	BDE (n=214)	.87	.77***
	KSE-Depresyon (n=193)	.86	.65***
CATI+TR Anksiyete	STAI-Durumluk (n=193)	.93	.52***
	STAI-Sürekli (n=193)	.91	.66***
	KSE-Anksiyete (n=193)	.76	.66***
	KSE-OKB (n=193)	.74	.63***
CATI+TR TSSB	STAI-Durumluk (n=193)	.93	.47***
	STAI-Sürekli (n=193)	.91	.60***
	KSE-Anksiyete (n=193)	.76	.63***
CATI+TR DE	MSÖ-DE (n=120)	.76	.76***
CATI+TR HB	MSÖ-HB (n=120)	.70	.71***
CATI+TR DEHB	MSÖ-DEHB (n=120)	.78	.77***
CATI+TR Psikotik Düşünce	KSE-Psikotizm (n=193)	.73	.52***
	KSE-PD (n=193)	.59	.66***
CATI+TR Şizofreni	KSE-Psikotizm (n=193)	.73	.60***
	KSE-PD (n=193)	.59	.64***
CATI+TR Düşmanlık	KSE- Düşmanlık (n=193)	.55	.73***
CATI+TR Sosyal Fobi	KSE-KA (n=193)	.62	.31***
CATI+TR Dürtüsellik	BIS-11 (n=30)	.74	.84***

* CATI+TR TSSB: CATI+TR Travma Sonrası Stres Bozukluğu; CATI+TR DE: CATI+TR Dikkat Eksikliği; CATI+TR HB: CATI+ Hiperaktivite Bozukluğu; CATI+TR DEHB: CATI+TR Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu; CATI+TR Psikotik Düş.: CATI+TR Psikotik Düşünce

**BDE: Beck Depresyon Envanteri; STAI: Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri; KSE: Kısa Semptom Envanteri; KSE-OKB: KSE Obsesif Kompulsif Bozukluk; KSE-KA: Kişilerarası Duyarlılık, KSE-PD: KSE-Paranoid Düşünce; MSÖ: Mevcut Semptomlar Ölçeği; MSÖ-DE: MSÖ-Dikkat Eksikliği; MSÖ-HB: MSÖ-Hiperaktivite Bozukluğu; MSÖ-DEHB: MSÖ-Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu; BIS-11: Barratt Dürtüsellik Ölçeği.

*** $p < .001$

Son olarak, CATI+TR alternatif Dürtüsellik ölçeği yakınsak geçerlik analizi için Barratt Dürtüsellik ölçeği 30 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda iki ölçek arasındaki korelasyon katsayısının .74, anlamlılık seviyesinin .001 olduğu görülmüştür.

CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin yakınsak geçerlik analizi kapsamında MMPI-KB ölçeği 243 kişiye, Kişilik İnanç Ölçeği-KF 329 kişiye ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği 120 kişiye CATI+TR eşzamanlı ve karışık sırayla uygulanmıştır.

CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçekleriyle MMPI-KB alt ölçekleri arasında korelasyon katsayıları Narsisistik KB'de .27, Çekingen KB'de .75, Antisosyal KB'de .62, Borderline KB'de .64, Bağımlı KB'de .69, Histrionik KB'de .49, Obsesif Kompulsif KB'de .56, Paranoid KB'de .49, Şizotipal KB'de .63, Şizoid KB'de .64 ve Pasif Agresif KB'de .57 korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Tüm korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi .000'dır. Aynı zamanda MMPI-KB alt ölçeklerinin araştırmamızdaki güvenirlik katsayıları da hesaplanmış ve ölçeklerin Cronbach alfa katsayılarının .57 ilâ .86 arasında olduğu görülmüştür (Tablo 24).

CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin yakınsak geçerliği için uygulanan KİÖ-KF'nin alt ölçeklerinin araştırmamızdaki güvenirlik katsayıları .71 ilâ .85 arasındadır. Her iki ölçeğin kişilik bozuklukları alt ölçekleri arasındaki korelasyon analizleri, uygulama yapılan 329 kişinin verilerine uygulanmıştır. Analiz sonucunda Anti Sosyal KB'de .48, Narsisistik KB'de .63, Çekingen KB'de .32, Pasif Agresif KB'de .43, Bağımlı KB'de .63, Histrionik KB'de .55, Obsesif Kompulsif KB'de .51, Paranoid KB'de .57 ve Şizoid KB'de .39 korelasyon katsayıları bulunmuştur. Tüm korelasyon değerlerinin anlamlılık seviyelerinin .000 olduğu görülmüştür (Tablo 24).

Tablo 24. CATI+TR Kişilik Bozuklukları ölçekleri ile MMPI Kişilik Bozuklukları ve Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Form alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları

CATI+TR KİŞİLİK BOZUKLUKLARI	MMPI KB Alt Ölçekleri YG* Cronbach Alfa Katsayıları (N=243)	Yakınsak Geçerlik Korelasyon Katsayıları	KİÖ KF Alt Ölçekleri YG* Cronbach Alfa Katsayıları (N=329)	Yakınsak Geçerlik Korelasyon Katsayıları
Anti Sosyal	.68	.62**	.85	.48**
Çekingen	.86	.75**	.82	.32**
Borderline	.65	.64**	-	-
Bağımlı	.69	.69**	.78	.63**
Histrionik	.71	.49**	.80	.55**
Narsisistik	.70	.27**	.78	.63**
Obsesif Kompulsif	.60	.56**	.85	.51**
Paranoid	.65	.49**	.85	.57**
Pasif Agresif	.57	.57**	.77	.43**
Şizotipal	.80	.63**	-	-
Şizoid (Türkçe v.)	.74	.64**	.71	.39**

*YG: Yakınsak Geçerlik

** p< .000

CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin yakınsak geçerlik çalışması kapsamında Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği toplam puanları ve alt ölçeklerin puanları arasındaki korelasyon katsayıları analiz edilmiştir. FOTÖ alt ölçeklerinden değişken tutum ölçeğiyle Antisosyal KB (.11), Narsisistik KB (.15), Paranoid KB (.17), Sadistik KB (.06), Şizotipal KB (.15) ve Şizoid (.07); Bağımsız Tutum alt ölçeğiyle Çekingen KB (.16) ve Şizoid KB (.02); Onaylanma İhtiyacı alt ölçeğiyle Şizoid KB (.07) alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları dışında, FOTÖ'nün tüm alt ölçekleriyle CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçekleri arasında anlamlı

derecede korelasyon katsayıları bulunmuştur. Aynı zamanda FOTÖ toplam puanıyla CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden Antisosyal KB arasında .39, Çekingen KB ile .44, Borderline KB ile .63, Bağımlı KB ile .57, Depresif KB ile .59, Histrionik KB ile .49, Narsisistik KB ile .55, Obsesif Kompulsif KB ile .55, Pasif Agresif KB ile .53, Paranoid KB ile .53, Sadistik KB ile .35, Kendini Baltalayan KB ile .43 ve Şizotipal KB ile .41 korelasyon katsayısı bulunmuştur. Tüm korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi .01'dir. Şizoid KB ile FOTÖ toplam puanı arasındaki korelasyon katsayısı (.17) ise anlamlı seviyede değildir. Araştırmamızda FOTÖ'nün güvenirlik katsayısı .87, Mükemmeliyetçi Tutum ölçeğinin .88, Onaylanma alt ölçeğinin .76, Bağımsız Tutum ölçeğinin .62 ve Değişken Tutum alt ölçeğinin .42'dir (Tablo 25).

Tablo 25. CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçekleri ile Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları (N=120)

Eksen II	Mükemmeliyetçi Tutum (G.K*:88)	Onaylanma İhtiyacı (G.K: .76)	Bağımsız Tutum (G.K:.62)	Değişken Tutum (G.K:.42)	FOTÖ TOPLAM (G.K:.87)
Anti Sosyal	.36***	.25**	.28***	.11	.39***
Çekingen	.38***	.34***	.16	.33***	.44***
Borderline	.54***	.46***	.37***	.32***	.63***
Bağımlı	.50***	.44***	.27***	.35***	.57***
Depresif	.52***	.47***	.25**	.36***	.59***
Histrionik	.41***	.38***	.30***	.23**	.49***
Narsisistik	.51***	.46***	.24**	.15	.55***
Obsesif Kompulsif	.50***	.41***	.26***	.26***	.55***
Pasif Agresif	.49***	.38***	.27***	.29***	.53***
Paranoid	.49***	.35***	.37***	.17	.53***
Sadistik	.33***	.22**	.26***	.06	.35***
Kendini Baltalayan	.38***	.26***	.28***	.29***	.43***
Şizotipal	.38***	.23**	.30***	.15	.41***
Şizoid	.25**	.07	.02	.07	.17

*G.K: Güvenirlik Katsayısı

** p < 0.05

*** p < 0.01

3.1.2.3. Ayırt Edici Geçerlik Analizi Bulguları

Ayırt edici geçerlik için psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan 123 kişi (genel grubun % 9.6'sı) ile herhangi bir psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olmayan 1163 kişinin (genel grubun % 90.4'ü) CATI+TR Eksen I, II ve diğer alt ölçeklerinin (Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, Düşmanlık, Dürtüsellik, Duygusal Değişkenlik, Uyumsuzluk ve Kararsızlık) puan ortalamaları t testiyle karşılaştırılmıştır.

Yapılan istatistiki analiz sonucunda her iki grubun *Eksen I alt ölçek* puan ortalamalarının (İçe Çekilme alt ölçeği dışında; $p>.05$) anlamlı derecede farklılık gösterdikleri bulunmuştur (Tablo 26) . Yani, psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup yardım öyküsü olmayan gruba göre İçe Çekilme alt ölçeği dışında tüm alt ölçeklerde daha yüksek puan almıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, örneklem grubunda katılımcı sayısının büyük olmasının küçük farklarda bile anlamlı seviyede sonuçlara yol açabilme ihtimaline karşı anlamlılık seviyesi olarak .05 yerine .01 değeri sınır olarak kabul edilmiştir.

Tablo 26'da İçe Çekilme alt ölçeği ile ilgili iki analiz sonucu yer almaktadır. Bu analizlerden ilki madde sayısı 15, diğeri ise 9 maddeden oluşan ölçekle ilgilidir. 9 maddelik ölçek, ölçekten düşük ve yüksek puan alan grupları anlamlı derecede ayırt etmeyen maddelerin elenmesi yerine madde- toplam puan korelasyonu .20'nin altında olan maddelerin atılması yönteminin uygulanmasıyla 6 maddenin ölçekten çıkarılması sonucunda oluşan ölçektir. Ayırt edici geçerlik analizinde, psikolojik veya psikiyatrik yardım alan grubun 9 maddelik İçe Çekilme ölçeği ortalamalarının yardım almayan grubun ortalama puanlarından anlamlı seviyede ($p<.003$) yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 26. Psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla yardım öyküsü olmayan grubun CATI+TR Eksen I alt ölçekleri ortalamalarının karşılaştırılması

Eksen I Alt Ölçekleri	Psikolojik veya Psikiyatrik Yardım Öyküsü Olmayan (N=1163)		Psikolojik veya Psikiyatrik Yardım Öyküsü Olan (n=123)		t	df	p
	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss			
Anksiyete	44.94	9.95	53.09	9.78	8.65	1284	.000
Depresyon	38.45	8.05	45.17	9.39	8.66	1284	.000
TTSB*	28.04	6.11	33.10	6.33	8.69	1284	.000
Psikotik Düşünce	20.77	5.05	24.36	5.61	7.41	1284	.000
Şizofreni	85.53	15.18	97.57	15.62	8.34	1284	.000
Sosyal Fobi	12.59	3.19	13.44	3.49	2.79	1284	.005
İçe Çekilme**	31.20	5.39	31.88	5.52	1.32	1284	.188
İçe Çekilme***	16.49	4.13	17.65	4.22	2.96	1284	.003
Dikkat Eksikliği	16.45	5.13	19.56	4.84	6.43	1284	.000
Hiperaktivite Boz.	17.42	5.68	21.21	6.01	7.01	1284	.000
DEHB (yetişkin)	33.87	8.85	40.77	8.47	8.26	1284	.000

* TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu; DEHB: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu.

** Bu ölçek madde-toplam puan korelasyon katsayısı .20'nin altında olmasına rağmen ölçekten düşük ve yüksek puan alan grupları ayırt ettiği için 6 maddenin atılmayarak toplam 15 maddeden oluşan ölçektir.

***Bu ölçek, madde-toplam puan korelasyon katsayısı .20'nin altında olan maddelerin atılmasıyla oluşan 9 maddelik ölçektir.

CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin ayırt edici geçerlik çalışması analizi sonucunda ise, 14 kişilik bozukluğu alt ölçeğinin tümünde psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grubun ortalama puanlarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olmayan grubun puanlarından anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 27). Puan farklılıklarının anlamlılık seviyeleri sınır olarak kabul ettiğimiz .01 seviyesinden küçüktür. CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin yanı sıra, DSM-5 Kişilik Bozuklukları A, B ve C Kümelerinin toplam puanları da ayırt edici geçerlik analizine tabi tutulmuştur (Tablo

27). Kişilik Bozuklukları kümeleriyle ilgili yapılan analiz sonucunda, psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grubun ortalama puanları yardım öyküsü olmayan grubun ortalama puanlarından anlamlı seviyede yüksek bulunmuştur. Her üç kişilik bozukluğu kümesi için anlamlılık seviyesi. 000'dir.

Tablo 27. Psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla olmayan grubun CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçekleri ortalamalarının karşılaştırılması

Eksen II	Psikolojik veya Psikiyatrik Yardım Öyküsü Olmayan (N=1163)		Psikolojik veya Psikiyatrik Yardım Öyküsü Olan (N=123)					
	KB Ölçekleri	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss	t	df	p
	Paranoid	37.82	6.48	40.96	6.44	5.11	1284	.000
	Şizotipal	33.46	6.53	37.52	7.45	6.45	1284	.000
	Şizoid	17.76	4.59	18.95	4.56	2.74	1284	.006
	A KÜMESİ	89.04	14.74	97.43	15.84	5.96	1284	.000
	Antisosyal	69.23	11.11	74.50	13.19	4.91	1284	.000
	Borderline	44.06	8.95	52.76	8.98	10.25	1284	.000
	Histrionik	73.37	9.38	79.46	9.02	6.88	1284	.000
	Narsisistik	61.34	8.86	66.03	8.70	5.59	1284	.000
	B KÜMESİ	248.00	31.20	272.75	30.95	8.37	1284	.000
	Çekingen	38.42	7.29	41.81	7.61	4.88	1284	.000
	Bağımlı	55.92	9.92	62.07	10.16	6.53	1284	.000
	Obsesif Kompulsif	61.43	8.98	67.19	8.75	6.78	1284	.000
	C KÜMESİ	155.77	22.84	171.07	23.31	7.05	1284	.000
	Pasif Agresif	46.35	7.74	51.68	7.11	7.33	1284	.000
	Depresif	11.56	3.87	15.35	4.69	10.08	1284	.000
	Sadistik	24.27	5.27	25.96	6.20	3.36	1284	.001
	Kendini Baltalayan	40.54	6.22	44.91	6.09	7.42	1284	.000

Ayırt edici geçerlik analizleri CATI+TR Eksen I ve II alt ölçeklerinin yanı sıra *Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, Düşmanlık, Dürtüsellik, Apati, Duygusal Değişkenlik, Uyumsuzluk ve Kararsızlık* alt ölçekleri için de uygulanmıştır. Sonuçta adı geçen tüm ölçeklerin ortalama puanlarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 28). Anlamlılık seviyelerinin tüm ölçekler için .000 seviyesinde olduğu görülmüştür. Dışadönüklük alt ölçeğinde ise yardım öyküsü olmayan grubun ortalaması yardım öyküsü olan gruba göre anlamlı seviyede yüksektir ($t_{(1284)} = 2.539$, $p < .05$).

Tablo 28. Psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grupla olmayan grubun CATI+TR Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, Düşmanlık, Dürtüsellik, Duygusal Değişkenlik, Uyumsuzluk ve Kararsızlık alt ölçekleri ortalamalarının karşılaştırılması

CATI+TR Alt Ölçekleri	Psikolojik veya Psikiyatrik Yardım Öyküsü Olmayan (N=1163)		Psikolojik veya Psikiyatrik Yardım Öyküsü Olan (N=123)		t	df	p
	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss			
Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları	31.88	8.80	38.33	9.18	7.715	1284	.000
Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları	29.78	6.08	32.94	6.31	5.474	1284	.000
Total Düşmanlık	75.40	12.19	83.97	13.16	7.361	1284	.000
Öfke	31.24	6.55	35.11	6.37	6.264	1284	.000
Tehlikelilik	28.83	5.22	31.30	6.20	4.879	1284	.000
Dürtüsellik	32.51	6.92	36.35	7.65	5.782	1284	.000
Apati	44,05	6,71	48,95	7,70	6,805	1284	,000
Duygusal Değişkenlik	21.89	4.82	26.05	4.94	9.085	1284	.000
Uyumsuzluk	105.31	19.95	121.77	22.36	8.599	1284	.000
Kararsızlık	22.61	4.98	25.30	4.83	5.691	1284	.000
Dışadönüklük	69.38	8.08	67.43	8.19	2.539	1284	.011

3.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin İlişkileri Bulguları

Kişilik bozuklukları ile DİS ve DAS'ın ilişkisinin incelendiği bu bölümde ilişkinin seviyesini ve yönünü belirlemek için korelasyon, DİS ve DAS değişkenlerinin kişilik bozukluklarını yordama gücünün tespiti için regresyon, B ve C kümeleri kişilik bozukluklarıyla DİS ve DAS arasındaki yapısal ilişkiyi görmek için faktör analizi ve son olarak, DİS ve DAS düzeylerine göre kişilik bozukluklarının değişim seviyesini analiz etmek için t testi uygulanmıştır. Yapılan tüm istatistikî analizler, yaş ortalaması 37.18 (Ss=10.25), 153'ü kadın 124'ü erkek toplam 277 kişilik psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olmayan toplum örnekleminde elde edilen veriler kullanılarak yapılmıştır.

3.2.1 DSM-5 Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin Korelasyon Analizi Bulguları

CATI+TR Kişilik Bozuklukları A, B ve C kümeleri toplam puanları ve bu kümelerde yer alan Paranoid, Şizotipal, Şizoid, Anti Sosyal, Borderline, Histrionik, Narsisistik, Çekingen, Bağımlı ve Obsesif Kompulsif kişilik bozuklukları puanlarıyla DİS/DAS ölçeğinin DİS ve DAS alt ölçek puanları arasındaki ilişkiyi görmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır.

Analiz sonuçlarında **A Kümesi** kişilik bozukluğu toplam puan ortalamasıyla DİS puanı arasında .16 ($p<.001$), DAS puanı arasında .02 ($p>.05$) korelasyon katsayısı elde edilmiştir. A Kümesinde yer alan kişilik bozuklukları ile DİS ve DAS arasında bulunan korelasyon katsayıları ise şöyledir; Paranoid KB ile DİS arasında .23, DAS'la .18 ve Şizoid KB ile DAS arasında -.24. Bu korelasyon katsayıları .001 seviyesinde anlamlıdır. Şizotipal KB ile DİS ve DAS arasında anlamlı seviyede korelasyon bulunmamıştır. Şizoid kişilik bozukluğu ile DİS arasında bulunan .05'lik

korelasyon katsayısı da anlamlı seviyede ($p>.05$) değildir. Sonuç olarak, A kümesi kişilik bozukluğu toplam puanı ile DİS arasında ve Paranoid KB ile hem DİS hem de DAS arasında pozitif yönde ve anlamlı seviyede ilişki bulunmuştur. Şizoid KB ile DAS arasında ise negatif yönde ve anlamlı derecede ilişki vardır. Paranoid KB ile DİS arasında bulunan korelasyon katsayısı (.23) ile DAS arasında bulunan (.18) korelasyon katsayısı karşılaştırılarak bu iki korelasyon katsayısının arasındaki farkın anlamlı derecede olmadığı görülmüştür ($z=.53$ $p>.30$). Yani Paranoid KB hem DİS’le hem de DAS’la benzer derecede ilişkilidir.

B Kümesi kişilik bozukluğu toplam puan ortalamaları ve bu kümede yer alan kişilik bozuklukları ile DİS/DAS puanları arasındaki ilişki için yapılan analizler, B kümesi KB toplam puan ortalamasıyla DİS puanı arasında .11 ($p>.05$), DAS puanı arasında .44 ($p<.001$); Anti Sosyal KB ile DİS arasında -.06 ($p>.05$), DAS arasında .24 ($p<.001$); Borderline KB ile DİS arasında .17 ($p<.001$), DAS arasında .30 ($p<.001$); Histironik KB ile DİS arasında .06 ($p>.05$), DAS arasında .48 ($p<.001$) ve Narsisistik KB ile DİS arasında .24 ($p<.001$), DAS arasında .44 ($p<.001$) korelasyon katsayıları olduğunu göstermiştir. Hem DİS hem de DAS’la aralarında pozitif korelasyon bulunan Borderline ve Narsisistik KB’lerin korelasyon katsayılarının karşılaştırılması sonucunda, her iki kişilik bozukluğunun DAS’la korelasyon katsayılarının DİS’le korelasyon katsayılarından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Narsisistik KB için $z= 2.76$ ($p<.001$), Borderline KB için $z=1.61$ ’dir ($p\leq 0.05$). Yani Narsisistik ve Borderline KB’nin DİS’ten çok DAS’la ilişkili olduğu söylenebilir.

C Kümesinde yer alan Çekingen KB, Bağımlı KB ve Obsesif-Kompulsif KB ve C Kümesi kişilik bozukluğu toplam ortalama puanıyla DİS puanları arasında .001 seviyesinde pozitif korelasyon bulunmuştur. Korelasyon katsayıları sırasıyla .40, .39, .30 ve .43’tür. DAS’la Çekingen KB arasında anlamlı derecede ($p<.001$) negatif korelasyon katsayısı (-.19) elde edilmiştir. DAS’la C Kümesi toplam ortalama puanı, Bağımlı KB ve Obsesif Kompulsif KB arasındaki korelasyon katsayıları ise anlamlı seviyede değildir. Sonuç olarak C Kümesi ve bu kümede yer alan kişilik

bozukluklarının DİS’le pozitif yönde ve aynı zamanda Çekingen KB’nin DAS’la negatif yönde ilişkili olduğu söylenebilir.

Tablo 29. DİS-DAS ve alt ölçekleri DSM Kişilik Bozuklukları arasındaki korelasyon katsayıları

KİŞİLİK BOZUKLUKLARI	DİS	DAS
A KÜMESİ	,16**	,02
PARANOİD	,23**	,18**
ŞİZOTİPAL	,08	,04
ŞİZOİD	,053	-,24**
B KÜMESİ	,11	,44**
ANTİSOSYAL	-,06	,24**
BORDERLİNE	,17**	,30**
HİSTRİYONİK	,06	,48**
NARSİSİSTİK	,24**	,44**
C KÜMESİ	,43**	,03
ÇEKİNGEN	,40**	-,19**
BAĞIMLI	,39**	,09
OBS.-KOMP.	,30**	,11

* $p < 0.01$

3.2.2. DİS ve DAS Puanlarının Kişilik Bozukluklarını Yordama Gücüne Yönelik Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız değişken olarak DİS ve DAS puanlarının bağımlı değişken olarak CATI+TR kişilik bozukluklarının regresyon analizine tabi tutulması sonucunda, DİS'in A Kümesi KB toplam puan varyansının %2.5'ini ($R^2=.025$ $B=.642$ $p<.001$) ve Paranoid KB'nin ise %5.1'ini ($R^2=.051$ $B=.422$ $p<.001$) anlamlı derecede yordama gücüne sahip olduğu görülmüştür. Paranoid KB'nin %3.5'luk ($R^2=.035$ $B=.168$ $p<.05$) , Şizoid KB'nin ise %6'lık bölümü ($R^2=.060$ $B= -.161$ $p<.001$) DAS tarafından anlamlı seviyede açıklanmaktadır. Yani, Paranoid KB varyansının toplamda % 8.6'sı hem DİS hem de DAS tarafından yordanmaktadır. Şizotipal KB için ise ne DİS ne de DAS anlamlı derecede yordama gücüne sahiptir.

B kümesi ve bu kümedeki kişilik bozuklukları için yapılan regresyon analizinde, B kümesi KB toplam puan varyansının % 1.4'ünün DİS ($R^2=.014$ $B=2.008$ $p<.05$) % 19.5'inin ($R^2=.195$ $B=.1.095$ $p<.001$) DAS tarafından anlamlı derecede yordandığı görülmüştür. DAS bağımsız değişkeni, Anti Sosyal KB'nin % 5.6'sını ($R^2=.056$ $B=.403$ $p<.001$), Histrionik KB'nin %23.1'ini yordarken Borderline KB'nin % 3.2'sini DİS ($R^2=.032$ $B=.444$ $p<.001$), % 9.1'ini DAS ($R^2=.091$ $B=.372$ $p<.001$) ve Narsisistik KB'nin % 5.8'ini DİS ($R^2=.058$ $B=.662$ $p<.001$), % 19.6'sını ($R^2=.196$ $B=.599$ $p<.001$) DAS anlamlı seviyede yordamaktadır.

Regresyon analizlerine göre, DAS puanı C kümesinde yer alan Çekingen KB'nin % 3.4'lük ($R^2=.034$ $B= -.186$ $p<.001$) ve Obsesif Kompulsif KB'nin % 1.3'lük ($R^2=.013$ $B=.152$ $p<.05$) kısmını yordarken DİS puanı C Kümesi Toplam KB'nin % 18.3'ünü ($R^2=.183$ $B=2.678$ $p<.001$), Çekingen KB'nin % 15.9'unu ($R^2=.159$ $B=.808$ $p<.001$), Bağımlı KB'nin % 15.4'ünü ($R^2=.154$ $B=1.052$ $p<.001$) ve Obsesif Kompulsif KB'nin %9.1'ini ($R^2=.091$ $B=.817$ $p<.001$) yordamaktadır.

Tablo 30. DİS ve DAS Puanlarının Kişilik Bozukluklarını Yordama Gücüne Yönelik Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

	YORDAYICI DEĞİŞKEN				
	DAVRANIŞSAL İNHİBİSYON SİSTEMİ		DAVRANIŞSAL AKTİVASYON SİSTEMİ		Toplam R ²
	R ²	B	R ²	B	
PARANOİD	.051**	.422**	.035*	.168*	.086**
ŞİZOTİPAL	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ŞİZOİD	0.00	0.00	.060**	-.161**	.060**
A KÜMESİ	.025*	.642*	0.00	0.00	.025*
ANTI SOSYAL	-	-	.056**	.403**	.056**
BORDERLINE	.032**	.444**	.091**	.372**	.123**
HİSTRİONİK	-	-	.231**	.634**	.231**
NARSİSİSTİK	.058**	.662**	.196**	.599**	.255**
B KÜMESİ	.014*	2.008*	.195**	1.091**	.209*
ÇEKİNGEN	.159**	.808**	.034**	-.186**	.193**
BAĞIMLI	.154**	1.052**	0.00	0.00	.154**
OBSESİF KOMPULSİF	.091**	.817**	.013*	.152**	.104**
C KÜMESİ	.183**	2.678**	0.00	0.00	.183**

* p < 0.05 ** p < 0.01

3.2.3. B ve C Kümesi Kişilik Bozuklukları ile Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemlerinin Faktör Analizi Bulguları

DSM-5 B ve C Kişilik Bozuklukları kümelerinde yer alan Antisozyal, Borderline, Histrionik, Narsisistik, Çekingen, Bağımlı ve Obsesif Kompulsif kişilik bozuklukları ile DİS ve DAS alt ölçeklerinden elde edilen veri setinin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla yapılan analizlerde, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü seviyesi .73 (iyi) ve Barlett testi sonucu anlamlılık seviyesi $X^2_{(36)} = 1133.87$, $p < .000$ olarak bulunmuştur. Faktör analizi için CATI+TR kişilik bozuklukları ve DİS/DAS alt ölçeklerinin toplam puanları

kullanılarak Kaiser normalizasyonlu Varimax döndürmesine göre Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, Pekiştireç Duyarlılık Teorisinde iddia edildiği gibi ödüle ve cezaya duyarlılıkla ilişkili 2 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır (Tablo 31). Elde edilen sonuçlar DSM-5 sınıflandırmasıyla uyumluluk göstermektedir. Antisosyal, Borderline, Histrionik ve Narsisistik kişilik bozuklukları ile DAS ana teması “ödüle duyarlılık” olan Faktör 1’e yüklenirken Çekingen, Bağımlı ve Obsesif Kompulsif kişilik bozuklukları ile DİS ana teması “cezaya duyarlılık” olan Faktör 2’ye yüklenmektedir. Yapılan analiz sonucunda, öz değeri 1’in üzerinde olan, bu 2 faktör toplam varyansın sırasıyla % 33.54 ve % 29.31’ini ve kümülatif olarak da % 62.85’ini açıklamaktadır (Tablo 31).

Tablo 31. CATI+TR B ve C Kişilik Bozuklukları Kümeleri ile DİS/DAS alt ölçeklerinin başlıca faktör yüklenme sonuçları

	Faktör Bileşenleri		Ortak Varyans Değerleri
	1	2	
DAS	,691		,519
Anti Sosyal KB	,703		,503
Borderline KB	,752		,716
Histrionik KB	,852		,727
Narsisistik KB	,721		,658
DİS		,652	,427
Çekingen KB		,870	,762
Bağımlı KB		,789	,709
Obsesif-Kompulsif KB		,700	,632

3.2.4. Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleri Düzeyi Gruplarının Kişilik Bozuklukları Ortalama Puanlarının Farklarının Analizi Bulguları

DİS ve DAS düzeylerine göre kişilik bozukluklarının değişim seviyesini analiz etmek için DİS ve DAS ortalama puanlarından 1 standart sapma baz alınarak düşük ve yüksek gruplar belirlenmiştir. DAS ortalama puanı 39.27 standart puanı 6.78 olduğu için Düşük DAS Grubu 32.49 ve altı (N=49), Yüksek DAS Grubu 45.96 ve üstü (N=50); DİS puanının ortalaması 21.14 standart sapması ise 3.29 olduğu için Düşük DİS Grubu 18.01 ve altı (N=60), Yüksek DİS Grubu 24.43 ve üstü (N=45) puan alanlar olarak belirlenmiştir. Oluşturulan DAS ve DİS gruplarının kişilik bozuklukları puan farkları, PDT'nin bu sistemlerdeki düşük veya yüksek faaliyetlerin kişilik bozukluklarını etkileyeceği iddiasından hareketle kendi içlerinde t testi ile karşılaştırılmışlardır.

A Kümesi kişilik bozukluğu ve bu kümede yer alan kişilik bozuklukları puanlarının karşılaştırıldığı t testi analizleri sonucunda (Tablo 32), Paranoid KB puanının DAS gruplarından Yüksek DAS grubunun ($t_{(97)}=2.41$, $p<.02$), DİS gruplarından Yüksek DİS grubu lehine ($t_{(103)}=3.93$, $p<.001$) yüksek bulunmuştur. DİS ve DAS gruplarındaki Paranoid KB puanındaki artış oranları incelendiğinde (DAS gruplarında 3.13, DİS gruplarında 4.06) birbirlerine yakın oldukları görülmektedir. Şizoid KB puanı ise Yüksek DAS grubuna göre Düşük DAS grubunun lehine anlamlı seviyede ($t_{(97)}=3.067$, $p<.003$) yüksektir; DİS grupları arasında ise anlamlı düzeyde bir fark yoktur ($t_{(103)}=.764$, $p>.05$). Şizotipal KB puanı açısından hem DAS ($t_{(97)}=.788$, $p>.01$) hem de DİS ($t_{(103)}=.659$, $p>.01$) grupları arasındaki farklar anlamlı düzeyde değildir. A Kümesi toplam puanları karşılaştırıldığında DAS grupları arasında ($t_{(97)}=.383$, $p>.01$) anlamlı seviyede bir fark bulunamazken Yüksek DİS grubunun A Kümesi KB puanı Düşük DİS grubunun puanından anlamlı seviyede ($t_{(103)}=2.099$, $p>.04$) yüksektir. Sonuç olarak, Paranoid KB puanı Yüksek DAS ve Yüksek DİS gruplarında; Şizoid KB puanı Düşük DAS grubunda ve A Kümesi KB puanı Yüksek DİS grubunda diğer gruplara göre anlamlı seviyede yükselmiştir. Şizotipal KB puanı ise hiçbir grupta anlamlı seviyede bir değişiklik göstermemiştir.

Tablo 32. DİS ve DAS Puanı Düzeyi Gruplarının A Kümesi Kişilik Bozuklukları Puan Ortalamaları Arasındaki Farklara Yönelik t testi Sonuçları

KB	GRUP	N	$\bar{X}$	Ss	t	df	p
PARANOİD	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	35,58	5,92	2,410	97	,018
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	38,71	6,98			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	35,73	6,39	3,393	103	,001
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	39,79	5,62			
ŞİZOTİPİL	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	33,09	5,91	,788	97	,433
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	34,12	7,00			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	33,35	6,95	,659	103	,511
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	34,13	4,57			
ŞİZOID	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	19,71	5,30	3,067	97	,003
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	16,69	4,45			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	17,88	4,67	,764	103	,447
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	18,59	4,78			
A KÜMESİ	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	88,37	14,95	,383	97	,702
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	89,52	14,85			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	86,96	14,40	2,099	103	,038
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	92,52	12,00			

B Kümesi kişilik bozukluğu ve bu kümede yer alan kişilik bozuklukları puanlarının karşılaştırıldığı t testi analizleri sonucunda (Tablo 33), Anti Sosyal KB puanı, Düşük DAS grubuna göre Yüksek DAS grubu lehine ($t_{(97)}=3.629$, $p<.000$) anlamlı seviyede yüksekken DİS gruplarının Anti Sosyal KB puanları arasında anlamlı seviyede ($t_{(103)}=1.091$, $p>.01$) bir fark yoktur. Borderline KB puanı Yüksek DAS grubunda Düşük DAS grubuna göre ($t_{(97)}=4.12$, $p<.000$), Yüksek DİS grubunda Düşük DİS grubuna göre ($t_{(103)}=1.974$, $p\geq.051$) anlamlı seviyede yüksektir. Yüksek DAS grubunun Histrionik KB puanı Düşük DAS grubunun puanından anlamlı seviyede ($t_{(97)}=6.639$, $p<.000$) yüksekken DİS gruplarının Histrionik KB puanları arasındaki fark anlamlı seviyede değildir ($t_{(103)}=.912$, $p>.01$). Grupların Narsisistik KB puanları karşılaştırıldığında Düşük DAS grubuna göre Yüksek DAS grubunun ($t_{(97)}=6.709$, $p<.000$), Düşük DİS grubuna göre ise Yüksek DİS grubunun

($t_{(103)}=3.468$, $p<.001$) lehine anlamlı seviyede yüksek çıkmıştır. Yüksek DAS grubunun B Kümesi KB puanı, Düşük DAS grubunun B Kümesi KB puanından anlamlı seviyede ($t_{(97)}=.6433$, $p<.000$) yüksekken DİS gruplarının B Kümesi KB puanları arasında anlamlı seviyede fark yoktur ($t_{(103)}=1.331$, $p>.01$). Sonuç olarak, Borderline ve Narsisistik KB puanları hem yüksek DAS hem de yüksek DİS gruplarında; Anti Sosyal KB, Histrionik KB ve B Kümesi KB puanları Yüksek DAS gruplarında diğer gruplara göre anlamlı derecede yükselmiştir.

Tablo 33. DİS ve DAS Puanı Düzeyi Gruplarının B Kümesi Kişilik Bozuklukları Puan Ortalamaları Arasındaki Farklara Yönelik t testi Sonuçları

KB	GRUP	N	$\bar{X}$	SS	t	df	p
ANTİSOSYAL	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	64,56	9,05	3,629	97	,000
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	73,76	15,32			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	70,11	15,41	1,091	103	,278
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	67,32	8,73			
BORDERLINE	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	40,09	8,61	4,121	97	,000
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	47,48	9,20			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	41,84	9,17	1,974	103	,051
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	45,14	7,48			
HİSTRİYONİK	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	65,46	9,82	6,639	97	,000
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	78,28	9,40			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	71,38	9,87	,912	103	,364
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	73,08	8,83			
NARSİSİSTİK	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	54,34	9,52	6,709	97	,000
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	65,67	7,14			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	57,92	10,05	3,468	103	,001
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	64,19	7,81			
B KÜMESİ	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	224,45	30,22	6,433	97	,000
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	265,18	32,69			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	241,25	37,52	1,331	103	,186
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	249,73	23,50			

C Kümesi ve bu kümedeki kişilik bozuklukları puanlarına yönelik analiz sonuçlarına göre (Tablo 34), Çekingen KB puanı Düşük DAS grubunda Yüksek DAS grubuna göre ($t_{(97)}=2.935$, $p<.01$) ve Yüksek DİS grubunda Düşük DİS grubuna göre ($t_{(103)}=6.041$, $p<.000$) anlamlı seviyede yüksektir. Bağımlı KB puanı açısından Düşük ve Yüksek DAS grupları arasında anlamlı seviyede anlamlı bir fark yokken ($t_{(97)}=.785$, $p>.01$), Düşük DİS grubuna göre Yüksek DİS grubu lehine anlamlı seviyede bir fark söz konusudur ($t_{(103)}=5.91$, $p<.000$). Düşük DAS grubuyla Yüksek DAS grubunun Obsesif Kompulsif KB puanları arasındaki fark anlamlı seviyede değildir ($t_{(97)}=1.445$, $p>.01$). Yüksek DİS grubuyla Düşük DİS grubunun Obsesif Kompulsif KB puanları arasındaki fark ise Yüksek DİS grubu lehine anlamlı seviyede yüksektir ($t_{(103)}=4.67$, $p<.000$). C Kümesi KB puanı, Yüksek DİS grubunda Düşük DİS grubuna göre anlamlı seviyede yüksekken ($t_{(103)}=6.842$, $p<.000$) Yüksek DAS grubuyla Düşük DAS grubunun arasındaki fark anlamlı seviyede değildir ($t_{(97)}=.072$, $p>.05$).

Tablo 34. DİS ve DAS Puanı Düzeyi Gruplarının C Kümesi Kişilik Bozuklukları Puan Ortalamaları Arasındaki Farklara Yönelik t testi Sonuçları

KB	GRUP	N	$\bar{X}$	SS	t	df	p
ÇEKİNGEN	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	41,99	8,18	2,935	97	,004
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	37,63	6,56			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	35,55	6,29	6,041	103	,000
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	43,35	6,89			
BAĞIMLI	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	55,09	9,97	,785	97	,434
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	56,57	8,80			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	51,36	8,59	5,910	103	,000
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	60,84	7,46			
OBSESİF KOMPULSİF	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	59,30	9,38	1,445	97	,152
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	61,87	8,28			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	58,37	8,50	4,670	103	,000
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	66,06	8,14			
C KÜMESİ	DÜŞÜK DAS GRUBU	49	156,38	23,11	,072	97	,942
	YÜKSEK DAS GRUBU	50	156,07	19,92			
	DÜŞÜK DİS GRUBU	60	145,28	19,15	6,842	103	,000
	YÜKSEK DİS GRUBU	45	170,25	17,60			

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada öncelikli amaç, Eysenck'in kişilik modeline alternatif olarak Gray (1970, 1981, 1991, 2000), tarafından geliştirilen Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'ndeki cezaya ve ödüle duyarlılıkla ilişkili Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon sistemlerindeki bireysel farklılıkların normal kişilik boyutlarının altında yatmalarının yanı sıra bu sistemlerdeki yüksek veya düşük faaliyetin psikopatolojiye de yol açtığı tezinin DSM-5'te yer alan B ve C kişilik bozuklukları kümeleri ve bu kümelerdeki kişilik bozuklukları açısından geçerliliğini Türk örnekleminde araştırmaktır. Araştırmamızda DSM-5 A kümesi kişilik bozukluğu ve bu kümede yer alan kişilik bozukluklarının DİS ve DAS'la ilişkilerinin incelenmesi ise yan amaç olarak ele alınmıştır. Ancak, bu amaçları gerçekleştirmek için kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren geçerli, güvenilir ve güncel bir ölçüm aracına ihtiyaç duyulmuştur. Ülkemizde bu niteliklere sahip bir ölçüm aracı bulunmaması nedeniyle, Eksen II kişilik bozukluklarını boyutsal olarak değerlendiren ve bir öz-bildirim ölçeği olan Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın (Coolidge, 2006) Türkçe adaptasyonunun gerçekleştirilmesi araştırmamızın ikinci amacı olarak belirlenmiştir. CATI+ her ne kadar DSM-IV kriterlerine göre geliştirilmiş bir envanter olsa da 2013 yılında yayınlanan DSM-5'te kişilik bozuklukları tanı kriterlerinde herhangi bir değişiklik yapılmaması nedeniyle güncelliğini korumaktadır. Kişilik bozukluklarının yanı sıra Eksen I bozuklukları, Nöropsikolojik İşlev Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, yetişkin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu, düşmanlık, dışadönüklük, duygusal değişkenlik, dürtüsellik gibi alt ölçekleri içermesi de CATI+'nın bir diğer önemli avantajıdır. Bu nedenle Türkçe adaptasyon çalışmasında CATI+'nın kişilik bozuklukları alt ölçekleri ile birlikte diğer alt ölçeklerinin de güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılmıştır.

Aşağıda öncelikle CATI+'nın Türkçe adaptasyon çalışmasından elde edilen bulgular orijinal çalışmadaki verilerle karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Türkçe adaptasyon sonuçlarının değerlendirilmesinden sonra Kişilik Bozuklukları ile DİS ve DAS arasındaki ilişkilere yönelik hipotezlerle ilgili analiz sonuçları ele alınacaktır.

4.1. Coolidge Eksen II Envanteri'nin Türkçe Adaptasyon Çalışmasının Sonuç ve Önerileri

Türkçe'ye çevrilen *CATI+TR Eksen I alt ölçeklerinin güvenirlik* çalışmasında ilk olarak *iç tutarlılık* için her bir alt ölçeğin Cronbach alfa katsayıları hesaplanmış ve madde-toplam puan korelasyonları negatif olan veya .20'nin altında olup da en yüksek ve en düşük puan alan grupları ayırt etmeyen maddeler ölçeklerden çıkarıldıktan sonra hesaplanan Cronbach alfa değerlerinin, İç Çekilme ($\alpha=.63$) ve Sosyal Fobi ($\alpha=.59$) alt testleri hariç, diğer tüm alt testler için .70'in üstünde ve orijinal çalışma ile uyumlu olduğu gözlenmiştir. Orijinal çalışmada ise (Coolidge, 2006) Sosyal Fobi ve İç Çekilme alt ölçeklerinin Cronbach alfa değerleri .74 ve .80'dir ve kabul edilebilir sınır olan .70'in (Urbina, 2004) üzerindedir. Sosyal fobi ölçeğinde madde-toplam puan korelasyonu .20'nin altında olan madde olmadığı için ölçekten atılan madde olmamıştır. İç Çekilme ölçeğinde ise, madde-toplam puan korelasyonu .20'nin altında olan fakat bu ölçekte en yüksek ve en düşük puan alan grupları ayırt eden maddeler ölçekten çıkarıldığında madde sayısı 15'ten 9'a düşmekte ve Cronbach alfa değeri .70'e yükselmektedir. Bu doğrultuda CATI+'nın Eksen I İç Çekilme alt ölçeği için madde-toplam puan korelasyonu .20'nin altında olup da düşük ve yüksek grupları ayırt eden maddelerin de bu alt ölçeğin toplam puanına dâhil edilmemesi önerilebilir.

Orijinal çalışmada belirtilmemesine rağmen çalışmamızda Eksen I alt ölçeklerinden yetişkin DEHB alt ölçeğinin de güvenirlik katsayısı hesaplanmış ve Cronbach alfa katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Bu alt ölçekten çıkarılan madde olmamıştır.

Eksen I alt ölçekleri için yapılan *iç tutarlılık* analizi sonuçları, bu alt ölçeklerden elde edilen Cronbach alfa katsayı ortalamasının .84 olduğunu göstermektedir (Tablo 11). Bu ortalama CATI+'nın orijinal çalışmasında hesaplanan ortalama güvenirlik katsayısı ($\alpha=.82$) (Coolidge, 2006) ile yaklaşık aynıdır.

Yine güvenilirlik çalışması kapsamında yürütülen *test-tekrar test* sınaması, orijinal çalışmadan (1 hafta arayla) farklı olarak 4 hafta arayla yapılmış ve Pearson korelasyon katsayısının tüm alt ölçekler için yüksek ve anlamlı bir seviyede olduğu görülmüştür. Çalışmamızda en düşük test-tekrar test korelasyon katsayısı Sosyal Fobi alt ölçeği için .79 en yüksek depresyon alt ölçeği için .89 olarak hesaplanmıştır. Bulunan tüm korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi .001'dir. Orijinal çalışmada ise depresyon alt ölçeğinin test-tekrar test korelasyon katsayısı .88 ve anksiyete alt ölçeğinin ise .89 olduğu belirtilmiştir. Diğer ölçeklerle ilgili herhangi bir sonuç bildirilmemiştir (Coolidge, 2006).

CATI+TR Eksen I *yakınsak geçerlik* çalışması için Beck Depresyon Envanteri, Sürekli ve Durumluk Anksiyete Ölçeği, Mevcut Semptomlar Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri CATI+TR ile birlikte farklı sayılardaki katılımcılara uygulanmış ve CATI+TR Eksen I alt ölçekleriyle bu ölçekler arasında yüksek ($r=.31 - r=.77$ arasında) ve anlamlı seviyede (tüm korelasyonlar için $p<.001$) korelasyonlar bulunmuştur (Tablo 23). Orijinal çalışmada CATI+ depresyon ölçeği ile MMPI depresyon ölçeği arasında .69, BDE arasında .68 (çalışmamızda .77) ; CATI+ anksiyete ölçeği ile MMPI anksiyete ölçeği arasında .83, STAI durumluk anksiyete ile .63 (çalışmamızda .52), STAI sürekli anksiyete ile .86 (çalışmamızda .66) korelasyon katsayısı bildirilmiştir. Çalışmamızda orijinal çalışmadan farklı olarak CATI+ depresyon ölçeğiyle KSE depresyon ölçeği ($r=.65$), CATI+ anksiyete ile KSE anksiyete alt ölçeği ($r=.66$) arasındaki korelasyon katsayıları da değerlendirilmiştir. Aynı zamanda yine orijinal çalışmadan farklı olarak, CATI+TR TSSB alt ölçeğiyle STAI Durumluk ve Sürekli Anksiyete arasında sırasıyla .47 ve .60, KSE Anksiyete ölçeği ile arasında ise .63; CATI+TR Şizofreni ile KSE Psikotizm ve Paranoid Düşünce arasında .60 ve .64; CATI+TR Psikotik Düşünce ile KSE Psikotizm arasında .52; CATI+TR Sosyal Fobi ile KSE Kişilerarası Duyarlılık Arasında .31 ve CATI+TR yetişkin DEHB ile MSÖ ile arasında .77 korelasyon kat sayıları bulunmuştur. Bulunan tüm korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyeleri .001'dir (Tablo 23). Orijinal çalışmada ise depresyon ve anksiyete alt ölçekleri dışında diğer Eksen I alt ölçekleri için yakınsak geçerlik çalışması yapılmamıştır.

Eksen I alt ölçeklerinin *ayırt edici geçerliği* içinse katılımcılar arasında psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olanlar ile herhangi bir psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olmayanların CATI+ Eksen I alt ölçek puan ortalamaları t testiyle karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak her iki grubun Eksen I alt ölçek puan ortalamalarının (İçe-çekilme alt ölçeği dışında) anlamlı derecede farklılık gösterdiği bulunmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi İçe Çekilme alt ölçeğinde yüksek ve düşük puan alan grupları ayırt edebilen fakat madde-toplam puan korelasyonu .20'nin altında olan maddeler atıldıktan sonra oluşan İçe Çekilme ölçeğinin yeni haliyle t testi uygulandığında gruplar arası farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç, bu alt ölçeğin güvenirlik analiz bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde, İçe Çekilme alt ölçeğinin madde-toplam puan korelasyonu .20'nin altında olan maddeler atıldıktan sonra kullanılması gerektiğini ve bu ölçeğin ancak bu işlemten sonra hem güvenirliğinin arttığını hem de ayırt edici niteliğe kavuştuğunu göstermektedir. Sosyal fobi alt ölçeğinin güvenirlik katsayısının düşük ($\alpha=.59$) fakat ayırt edici niteliğinin olması dikkat çekici bir sonuçtur. Bu durum Sosyal Fobi alt ölçeğinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinden madde-toplam puan korelasyonu negatif veya ilgili alt ölçekten yüksek ve düşük puan alan grupları anlamlı derecede ayırt etmeyen maddelerin ölçeklerden çıkarılması işlemi sonucunda en düşük Cronbach alfa katsayısı Şizoid KB alt ölçeği için ($\alpha=.56$), en yüksek katsayı ise Depresif KB alt ölçeği için ($\alpha=.83$) olarak hesaplanmıştır. Kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden elde edilen Cronbach alfa katsayı ortalaması .76 olarak bulunmuştur. Bu ortalama CATI+'nın orijinal çalışmasında hesaplanan ortalama güvenirlik katsayısı ($\alpha=.76$) ile aynıdır. Orijinal çalışmada en düşük güvenirlik katsayısı Kendini Baltalayan KB alt ölçeğinde ($\alpha=.66$), en yüksek güvenirlik katsayısı ise Bağımlı KB alt ölçeğinde ($\alpha=.87$) olarak bildirilmiştir (Coolidge, 2006).

Yukarıda da bahsedildiği gibi, CATI+TR Eksen II kişilik bozuklukları alt ölçekleri için yapılan güvenirlik çalışmasında, Şizoid Kişilik Bozukluğu Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .56 olarak bulunmuştur. Bu katsayı, kişilik ölçekleri için sınır olarak kabul edilen .70 iç tutarlılık katsayısından düşüktür. Bu nedenle,

Türkiye’de kullanılan diğer kişilik bozuklukları ölçeklerindeki (MMPI-KB ve SCID-II) maddelere benzeyen ve DSM kriterleriyle örtüşen CATI+TR’nin maddeleri kullanılarak 10 maddelik alternatif bir Şizoid Kişilik Bozukluğu alt ölçeği oluşturulmuştur. Sonuç olarak, Orijinal CATI+’daki 9 maddeli Şizoid Kişilik Bozukluğu alt ölçeği yerine 10 maddeden oluşan alternatif Şizoid Kişilik Bozukluğu alt ölçeği Türkçe versiyonu geliştirilmiştir. Bu 10 maddenin (madde 224 dışında) 9 maddesi CATI’nın 1993 yılında yayınlanan versiyonundaki (Coolidge, 1993) Şizoid kişilik bozukluğu alt ölçeğinde yer alan maddelerle aynıdır. Madde 224 ile birlikte toplam 6 madde ise 2006 yılında yayınlanan CATI+TR Şizoid KB alt ölçeğindeki maddelerle ortaktır. Dolayısıyla oluşturduğumuz Şizoid KB ölçeğindeki maddeler, CATI (Coolidge, 1993) ve CATI+’taki (Coolidge, 2006) Şizoid KB ölçeklerinde yer alan maddelerden farklı değildir. Oluşturulan alternatif CATI+TR Şizoid kişilik bozukluğu alt ölçeğinin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .74’tür.

Alternatif Şizoid kişilik bozukluğu ölçeği Lisrel 8.51 programında Doğrulamalı Faktör Analizi’nde elde edilen değerlerin Doğrulamalı Faktör Analizinde beklenen değerlerle uyumlu olması modelin uygunluğunun iyi derecede olduğunu ve herhangi bir maddenin atılmasına gerek olmadığını göstermektedir.

Yapılan güvenirlik analizi sonucunda güvenirlik katsayısı .70’in altında bulunan bir diğer KB alt ölçeği Kendini Baltalayan KB’dır ($\alpha = .64$). Ancak bu kişilik bozukluğunun DSM-5 kişilik bozukluğu kümelerinde yer almaması nedeniyle Şizoid KB alt ölçeğindeki gibi alternatif bir alt ölçek geliştirme çalışması yapılmamıştır. Bu kişilik bozukluğu alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı (.66), orijinal çalışmada da .70’in altında olmasına rağmen ölçek güvenilir kabul edilmiştir. Orijinal çalışmada bu durum, yani bazı ölçeklerin güvenirlik katsayılarının .70’in altında olmasına rağmen güvenilir kabul edilmesi, CATI+’ın diğer alt ölçekleri için de söz konusudur.

Eksen II kişilik bozuklukları alt ölçekleri için yapılan güvenirlik analizi sonucunda Antisosyal KB alt ölçeğinden 3, Borderline KB alt ölçeğinden 1, Narsisistik KB alt ölçeğinden 1, Obsesif Kompulsif KB alt ölçeğinden 3, Paranoid

KB alt ölçeğinden 3, Pasif Agresif KB alt ölçeğinden 2, Sadistik KB alt ölçeğinden 1, Kendini Baltalayan KB alt ölçeğinden 2 ve Şizotipal KB alt ölçeğinden 2 madde çıkarılmıştır. Çekingen, Bağımlı, Depresif ve Histrionik kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden ise çıkarılan madde olmamıştır. Sonuç olarak, kişilik bozuklukları alt testlerinden toplam 18 madde değerlendirme dışına çıkarılmıştır. Fakat CATI+TR'nin alt ölçeklerinde örtüşen maddeler olduğu için bu 18 maddeden diğer alt ölçeklerle örtüşmeyen sadece 5 madde (Pasif Agresif KB alt ölçeğindeki madde 113 ve 222, Kendini Baltalayan KB alt ölçeğindeki madde 155 ve Şizotipal KB alt ölçeğindeki madde 66, hem Paranoid KB hem de Şizotipal KB alt ölçeklerinin her ikisinde de yer alan madde 102) envanterin tümünün değerlendirmesi dışında kalmıştır.

Orijinal çalışmadaki zaman aralığından daha uzun bir aralıkla yaptığımız *test-tekrar test* çalışmasında Eksen II alt ölçeklerinde korelasyon katsayıları en düşük Pasif Agresif KB alt ölçeğinde ($r=.67$) en yüksek Borderline KB alt ölçeğinde ($r=.90$) hesaplanmıştır. Eksen II alt ölçeklerinin tümünün test-tekrar test korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi $p<.001$ 'dir. Ortalama korelasyon katsayısının ise .82 olduğu görülmüştür. Orijinal çalışmada ise kişilik bozuklukları alt ölçekleri için test- tekrar test ortalama korelasyon katsayısı .90 olarak bulunmuştur, ancak kişilik bozuklukları alt ölçeklerinin korelasyon katsayıları hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Eksen II alt ölçeklerinin *geçerlik* çalışması kapsamında 1286 kişilik örneklem grubundan elde edilen kişilik bozukluğu alt ölçeklerinin toplam puanları kullanılarak yapılan *faktör analizi* için Kaiser normalizasyonlu Varimax döndürmesine göre Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, orijinal çalışmada olduğu gibi 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bazı alt ölçekler orijinal çalışmada da olduğu gibi 2. veya 3. faktöre de yüklenmektedir. Elde edilen sonuçlar genel olarak orijinal çalışmayla uyumluluk göstermektedir. Faktör 1'in (Çekingen KB, Bağımlı KB, Obsesif Kompulsif KB, Depresif KB, Kendini Baltalayan, Pasif Agresif KB, Şizotipal KB, Paranoid KB, Borderline KB) ana teması çekingen davranış, uyumsuzluk ve anksiyöz özellikler Faktör 2'nin (Antisosyal KB, Paranoid KB ve

Sadistik KB) teması dürtüsellik, negativizm ve şüpheciliktir. Faktör 3 (Histrionik KB, Şizoid KB, Narsisistik KB) ise içe-dışadönüklüğün patolojik sürekliliğidir. Yapılan analiz sonucunda, öz değeri 1'in üzerinde olan, bu 3 faktör toplam varyansın sırasıyla % 38.05, %22.20 ve %15.33'ünü ve kümülatif olarak da %75.58'ini açıklamaktadır. Orijinal çalışmada yapılan analiz, 937 kişilik normatif örneklem grubu sonuçlarına uygulanmış ve sonuç olarak, faktör 1 için varyans %44.3 faktör 2 için % 18.3, faktör 3 için %12.3 kümülatif olarak %74.9 hesaplanmıştır.

CATI+TR Eksen II Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin *yakınsak geçerlik* analizi kapsamında uygulanan analizde CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçekleriyle MMPI-KB alt ölçekleri (toplam 11 KB alt ölçeği) arasında en düşük korelasyon katsayısı Narsisistik KB'de ($r=.27$) en yüksek korelasyon katsayısı ise Çekingen KB'de ($r=.75$) bulunmuştur. Diğer alt ölçeklerden Antisosyal KB'de .62, Borderline KB'de .64, Bağımlı KB'de .69, Histrionik KB'de .49, Obsesif Kompulsif KB'de .56, Paranoid KB'de .49, Şizotipal KB'de .63, Şizoid KB'de .64 ve Pasif Agresif KB'de .57 korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Her iki ölçeğin KB alt ölçekleri arasında bulunan korelasyon katsayılarının ortalamasının .58 olduğu gözlenmiştir.

CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçeklerinin yakınsak geçerliği için yaptığımız bir diğer çalışmada, KİÖ-KF'nin 9 alt ölçeği ile CATI+TR Eksen II alt ölçekleri arasında Anti Sosyal KB'de .48, Narsisistik KB'de .63, Çekingen KB'de .32, Pasif Agresif KB'de .43, Bağımlı KB'de .63, Histrionik KB'de .55, Obsesif Kompulsif KB'de .51, Paranoid KB'de .57 ve Şizoid KB'de .39 korelasyon katsayıları bulunmuştur. Tüm korelasyon değerlerinin anlamlılık seviyelerinin .000 olduğu görülmüştür. Bu yakınsak geçerlik çalışmasında elde edilen veriler, aynı zamanda kişilik bozukluklarıyla bilişsel davranışçı model temelli işlevsel olmayan inançlar arasındaki ilişki hakkında bilgi sağlaması açısından da önemli ipuçları vermektedir.

CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin yakınsak geçerlik çalışması kapsamında Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği toplam puanları ve alt ölçeklerin

puanları arasındaki korelasyon katsayıları analiz edilmiştir. Analiz sonucunda (Değişken tutum alt ölçeğiyle Antisosyal KB, Narsisistik KB, Paranoid KB, Sadistik KB, Şizotipal KB ve Şizoid KB; bağımsız tutum alt ölçeğiyle Çekingen KB ve Şizoid KB; onaylanma ihtiyacı alt ölçeğiyle Şizoid KB alt ölçekleri dışında), FOTÖ'nün tüm alt ölçekleriyle CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçekleri arasında anlamlı derecede korelasyon katsayıları bulunmuştur. Toplam FOTÖ puanıyla CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçeklerinden Antisosyal KB arasında .39, Çekingen KB ile 44, Borderline KB ile .63, Bağımlı KB ile .57, Depresif KB ile .59, Histrionik KB ile .49, Narsisistik KB ile .55, Obsesif Kompulsif KB ile .55, Pasif Agresif KB ile .53, Paranoid KB ile .53, Sadistik KB ile .35, Kendini Baltalayan KB ile .43 ve Şizotipal KB ile .41 korelasyon katsayısı bulunmuştur. Tüm korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyesi .01'dir. Şizoid KB ile FOTÖ toplam puanı arasındaki korelasyon katsayısı ($r=.17$) ise anlamlı seviyede değildir.

Orijinal çalışmada ise yakınsak geçerlik için kişilik bozukluğu olduğundan şüphelenilen psikotik, mental bozukluğu, bipolar ve şizofrenik olmayan toplam 24 kişilik bir gruba CATI+ ve Millon Çok Yönlü Klinik Envanteri uygulanmıştır. Her iki envanterin kişilik bozuklukları alt ölçekleri arasında Antisosyal KB için .57, Çekingen KB için .80, Borderline KB için .87, Bağımlı KB için .43, Histrionik KB için .72, Narsisistik KB için .38, Obsesif-Kompulsif KB için .10, Paranoid KB için .58, Pasif-Agresif KB için .86, Sadistik KB için .40, Şizoid KB için .22, Şizotipal KB için .65, Kendini Baltalayan KB için .67 ve 13 Kişilik bozukluğu alt ölçeği için ortalama .58 korelasyon katsayıları bulunmuştur (Coolidge, 2006). Orijinal çalışmada bulunan korelasyon katsayılarının anlamlılık seviyeleri bildirilmemiştir.

CATI+TR Kişilik Bozuklukları alt ölçeklerinin *ayrıt edici* geçerlik çalışmasının analizi sonucunda ise, DSM-5 Kişilik Bozuklukları A, B ve C Kümelerinin toplam puanları ve 14 kişilik bozukluğu alt ölçeğinin tümünde KB alt ölçekleri ortalamalarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grubun lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmüştür. Orjinal çalışmada kişilik bozukluğu olan 24 hasta ile eşlenen 609 kişiden oluşan kontrol grubunun ortalamaları arasındaki fark için t testi yapılmış ve iki grup arasındaki ortalama farkının $p<.003$ olduğu

(Coolidge, 2006) yani, KB alt ölçeklerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğu görülmüştür.

Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ve alt ölçekleri için yapılan *güvenirlik* analizi sonucunda alt ölçeklerin hiçbirinden madde çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Güvenirlik katsayıları Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ölçeği için .86, Dil Fonksiyonları için .65, Hafıza ve Konsantrasyon için .82 ve Nörosomatik Semptomlar için .67 olarak hesaplanmıştır. Orijinal çalışmada güvenirlik katsayıları Nörosomatik semptomlar alt ölçeği ($\alpha = .50$) dışındaki ölçeklerde .70'in üzerindedir. Çalışmamızda güvenirlik katsayısı alt sınırını .70 olarak kabul etmemiz nedeniyle Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçekleri yerine Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ölçeğinin kullanılması önerilebilir. Bu ölçeğin ayırt edici geçerliliği analizinde psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan ve yardım öyküsü olmayan grubun ölçeğin ortalama puanları karşılaştırılmıştır. Yapılan t testi analizi sonucunda ortalama Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ortalama puanlarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmüştür. Orijinal çalışmada Nöropsikolojik disfonksiyon ölçeği ayırtedici geçerlik çalışması, 17 kapalı kafa travması geçiren kişiyle yapılmıştır. Bu kişilere nöropsikolojik test bataryası uygulanmış, 16 kişide nöropsikolojik bozulma saptanmıştır. Araştırma grubuyla eşlenen kontrol grubunun nöropsikolojik disfonksiyon ölçeği ortalama puanları t testiyle karşılaştırılmış aradaki fark $p < .001$ seviyesinde anlamlı bulunmuştur (Coolidge, 2006).

Total Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları ve alt ölçekleriyle ilgili yapılan *güvenirlik* analizinde en düşük güvenirlik katsayısı Planlama Problemleri alt ölçeği için .41, en yüksek güvenirlik katsayısı ise Total Yönetici Fonksiyonları ve Görev Tamamlama Zorluğu ölçekleri için .71 olarak hesaplanmıştır. Karar Verme Zorluğu alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı ise .62'dir. Bu analiz sonucunda sadece Total Yönetici fonksiyonlar ölçeğinden 1 madde çıkarılmıştır. Diğer alt ölçeklerdeki maddelerin tamamının madde-toplam puan korelasyonları .20'nin üzerinde olması nedeniyle ölçeklerden çıkarılan madde olmamıştır. Karar Verme Zorluğu ve

Planlama Problemleri alt ölçeklerinin güvenirlik katsayılarının yeterli düzeyde olmaması nedeniyle bu ölçeklerin yerine bu ölçekleri de kapsayan Total Yönetici Fonksiyonlar ölçeğinin kullanılması yerinde olacaktır. Orijinal çalışmada güvenirlik katsayıları Planlama Problemleri alt ölçeği ($\alpha = .62$) dışındaki ölçeklerde .70'in üzerindedir. Çalışmamızda Total Yönetici Fonksiyonlar ölçeğinin ayırt edici geçerliliği için psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan ve yardım öyküsü olmayan grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı seviyede olduğu görülmüştür. Orijinal çalışmada geçerlik kapsamında Yönetici Fonksiyon Ölçeği maddeleri için yapılan faktör analizinde karar verme zorluğu, planlama problemleri ve görev tamamlama olmak üzere 3 bileşen ortaya çıkmıştır. Coolidge ve Griego (1995) tarafından yapılan ayırt edici geçerlik çalışmasında, kafa travması geçiren bir grup ve bu gruba eşlenmiş kontrol grubunun Yönetici Fonksiyonlar Ölçeği ve bu ölçeğin üç alt ölçeği ortalamaları karşılaştırılmış ve Yönetici Fonksiyonlar Ölçeği ile Karar Verme Zorlukları alt ölçek ortalamalarının travma geçirmiş grup lehine anlamlı olduğunu, diğer iki alt ölçek ortalamalarında ise anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır (Coolidge, 2006).

CATI+TR Düşmanlık alt ölçekleri için yapılan güvenirlik analizi sonucunda Öfke, Tehlikelilik ve Dürtüsellik alt ölçekleri için güvenirlik katsayıları sırasıyla .76, .64 ve .40 olarak bulunmuştur. Orijinal çalışmada ise güvenirlik katsayıları sırasıyla .80, .73 ve .65'tir. Yapılan analiz sonucunda Tehlikelilik alt ölçeğinden 1 madde çıkarılmıştır. Diğer iki ölçekten ise çıkarılan madde olmamıştır. Dürtüsellik alt ölçeği araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir ölçek olduğu için Türkiye'de kullanılan diğer ölçekler (I-7 Dürtüsellik Ölçeği, UPPS Dürtüsel Davranış Ölçeği ve Barrat Dürtüsellik Ölçeği) ve DSM incelendikten sonra CATI+TR'nin maddeleri kullanılarak alternatif Dürtüsellik alt ölçeği oluşturulmuştur. Orijinal CATI+TR dürtüsellik ölçeği toplam 7 maddeden oluşurken, yeni alt ölçek 16 maddeden oluşmaktadır ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .77 olarak hesaplanmıştır. Alternatif Dürtüsellik ölçeği ile orijinal dürtüsellik ölçeğindeki 6 madde ortaktır.

Alternatif Dürtüsellik ölçeği Lisrel 8.51 programında Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde bulunan değerler bu ölçek için modelin uygunluğunun iyi derecede olduğunu göstermiş ve ölçekten herhangi bir maddenin atılmasına gerek olmadığı görülmüştür. Oluşturulan alternatif Dürtüsellik ölçeğinin yakınsak geçerliliğinin tespiti için 30 kişiye bu ölçekle birlikte Barrett Dürtüsellik Ölçeği beraber uygulanmış ve iki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı anlamlı seviyede yüksek bulunmuştur. Ayırt edici geçerlik için yapılan t testi analizi sonucunda Dürtüsellik alt ölçeği ortalama puanlarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı bir seviyede yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda orijinalinde olmamasına rağmen kullanılabilirliği düşünülerek Öfke, Tehlikelilik ve Dürtüsellik alt ölçekleri maddelerinden oluşan Toplam Düşmanlık Ölçeği'nin güvenirlik katsayısı da hesaplanmıştır. Bu çalışma sonucunda Toplam Düşmanlık Ölçeğinin ortalaması 58.47 (Ss=10.28) ve güvenirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçeğin yakınsak geçerlik analizi 193 kişiye KSE-Düşmanlık ölçeği uygulanarak yapılmıştır. İki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı (.73) anlamlı seviyede yüksek bulunmuştur ($p<.001$). Ayırt edici geçerlik analizinde ise Toplam Düşmanlık alt ölçeği ortalama puanlarının psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı bir seviyede yüksek olduğu görülmüştür. Orijinal çalışmada Düşmanlık alt ölçekleri için yakınsak ve ayırt edici geçerlik için herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Normatif ölçeklere yönelik uygulanan güvenirlik analizi sonucunda Apati alt ölçeğinden 3, Duygusal Değişkenlik alt ölçeğinden 1 madde çıkarılmıştır. Diğer alt ölçeklerin herhangi bir maddenin çıkarılmasına gerek olmamıştır. Yürütülen analiz sonucunda, güvenirlik katsayıları sırasıyla Apati alt ölçeği için .76, Duygusal Değişkenlik alt ölçeği için .75, Kararsızlık alt ölçeği için .69, Uyumsuzluk alt ölçeği için .91 ve Dışadönüklük alt ölçeği için .73 olarak hesaplanmıştır. Orijinal çalışmada ise bu ölçeklerin güvenirlik katsayıları sırasıyla .78, .79, .77, .92 ve .84'tür. Normatif ölçeklere yönelik yapılan ayırt edici geçerlik analizi sonucunda Apati, Duygusal Değişkenlik, Uyumsuzluk ve Kararsızlık alt ölçekleri ortalama puanlarının psikolojik

veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu gözlenmiştir. Dışadönüklük alt ölçeğinde ise yardım öyküsü olmayan grubun ortalaması yardım öyküsü olan gruba göre anlamlı seviyede yüksektir. Orijinal çalışmada ise bu alt ölçeklerle ilgili geçerlik kapsamında herhangi bir çalışma bildirilmemiştir.

Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi alt ölçeklerinden Saldırganlık alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı .65 (orijinal çalışmada .69), Apati alt ölçeğinin .34 (orijinal çalışmada .54), Disinhibisyon alt ölçeğinin .40 (orijinal çalışmada .64), Duygusal Değişkenlik alt ölçeğinin .71 (orijinal çalışmada .72) ve Paranoya alt ölçeğinin .70 (orijinal çalışmada .78) olarak hesaplanmıştır. Analiz işlemlerinden sonra bu alt ölçeklerden Paranoya ve Disinhibisyon ölçeklerden birer madde çıkarılmıştır. Ancak Disinhibisyon alt ölçeğinden madde çıkarılması bu alt ölçeğin güvenirlik katsayısını kabul edilebilir seviyeye çıkarmamıştır.

CATI+TR'nin ***Geçerlik Ölçekleri***'nden Bariz Patolojiyi İnkâr Etme Eğilimi ölçeğinin güvenirlik analizinden sonra 97 maddeden 3 madde çıkarılmış ve güvenirlik katsayısı .94 (orijinal çalışmada .84) olarak hesaplanmıştır. İyi veya Kötü Görünme Eğilimi geçerlik alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı ise .80'dir (orijinal çalışmada .84). Bu alt ölçekten 2 madde çıkarılarak madde sayısı 19'a düşmüştür.

Bir diğer geçerlik ölçeği olan ***Cevap Tercih Sıklığı***'nda katılımcıların verdikleri cevapların frekansları hesaplanmıştır. Yapılan frekans analizinde katılımcıların cevap tercihleri ortalamaları, “Kesinlikle Yanlış” cevabı için 94.40 (Ss=33.13), “Yanlışa Yakın” cevabı için 54.12 (Ss=27.12), “Doğruya Yakın” cevabı için 60.98 (Ss=21.49) ve “Kesinlikle Doğru” cevabı için 39.00 (Ss=21.49)'dur. Cevap vermeme ortalaması ise 1.50 (Ss=2.02)'dir.

Sonuç olarak, CATI+TR'nin tüm alt ölçeklerine yapılan güvenirlik analizleri sonucunda 46 alt ölçekten toplam 42 madde çıkarılmıştır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi çıkarılan bazı maddeler diğer alt ölçeklerde yer aldığı ve atılmasına gerek olmadığı için envanterin değerlendirmesi kapsamında kalmıştır. Alt

ölçeklerden çıkarılan 42 maddeden diğer alt ölçeklerle örtüşmeyen 5 madde (113, 222, 155, 66 ve 102. madde) envanterin tümünün değerlendirmesinin dışına çıkarılmıştır.

CATI+TR Türkçe adaptasyon çalışmasıyla ilgili elde ettiğimiz bulguları hipotezlerimiz açısından özetleyecek olursak;

- CATI+TR'nin maddeler arası korelasyon (*iç tutarlık*) Cronbach Alfa katsayısı analizi sonucunda (Sosyal Fobi .59, İç Çekilme .63, Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçeklerinden Dil Fonksiyonları .65 ve Nörosomatik Semptomlar .67, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları alt ölçeklerinden Planlama problemleri .41 ve Karar Verme .41, Tehlikelilik .64, Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi alt ölçeklerinden Saldırganlık .65, Apati .34 ve Disinhibisyon .40 alt ölçekleri dışında) tüm alt ölçeklerin Cronbach Alfa katsayısı kişilik ölçekleri için alt sınır olarak kabul ettiğimiz .70'ten yüksek bulunmuştur. Ancak, Bulduk ve Cesur'un (2003) Cattell, Eber ve Tatsuoka'dan aktardığı gibi, itemlerin homojenliğinin sağlanması için güvenilirliğin orta seviyede tutulması gerektiği iddiasının kabul edilmesi durumunda Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları alt ölçeklerinden Planlama Problemleri ve Karar Verme alt ölçekleriyle Tıbbi Bir Duruma Bağlı Kişilik Değişimi alt ölçeklerinden Apati ve Disinhibisyon alt ölçekleri dışında tüm ölçeklerin psikometrik açıdan güvenilir olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, Coolidge'ın (2006) yaptığı güvenilirlik çalışmasında Kendini Baltalayan KB (.66), Obsesif Kompulsif KB (.68), Nörosomatik Semptomlar (.56), Planlama Problemleri (.62), Dürtüsellik (.65), Apati (.54) ve Disihbisyon (.64) alt ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları .70'in altında olmasına rağmen bu ölçekler güvenilir kabul edilerek envanterin değerlendirilmesi kapsamında yer almaktadır. Sonuç olarak, CATI+TR'nin tüm alt ölçeklerinin maddeler arası korelasyon (iç tutarlık) Cronbach Alfa katsayısı yüksek olacağına dair hipotezimiz genel olarak doğrulanmıştır.

- Orijinal çalışmada *test-tekrar test güvenilirlik* çalışması 1 hafta arayla yapılmıştır. Fakat bu sürenin kişilik ölçeklerinin değişmezlik katsayılarının tespiti için yeterli olmadığı düşünülerek çalışmamızda test-tekrar test uygulaması 4 haftalık bir arayla

yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Eksen I (en düşük korelasyon katsayısı Sosyal Fobi alt ölçeği için .79, en yüksek Depresyon alt ölçeği için .89) ve Eksen II alt ölçeklerinin (en düşük korelasyon katsayısı Kendini Baltalayan KB ve Obsesif Kompulsif KB alt ölçekleri için .75, en yüksek Borderline KB alt ölçeği için .90) Pearson Momentler çarpımı korelasyon değişmezlik katsayıları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak, test-tekrar testle ilgili Coolidge Eksen İki Envanteri+Türkçe Formu'nun Eksen I ve II alt ölçeklerinin 4 hafta arayla (test-tekrar test) elde edilen puanları arasında Pearson Momentler çarpımı korelasyon değişmezlik katsayıları yüksek olacaktır, hipotezimiz doğrulanmıştır.

- Yapılan *faktör analizi* sonucunda Eksen II için yürütülen faktör analizi sonucunda ise, orijinal çalışmada olduğu gibi, toplam varyansın % 75.58'ini açıklayan 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, geçerlik çalışması kapsamında faktör analiziyle ilgili hipotezimiz desteklenmiştir.

- *Yakınsak geçerlik analizi*, orijinal çalışmayla karşılaştırıldığında çalışmamızda çok daha fazla ölçekle ve katılımcıyla yapılmıştır. Orijinal çalışmada Eksen I ölçeklerinden sadece anksiyete ve depresyon alt ölçekleri için yakınsak geçerlik analizi yapılmışken çalışmamızda Eksen I'in (İçe Çekilme alt ölçeği hariç) tüm alt ölçekleri için analiz yapılmıştır. Eksen I alt ölçekleriyle KSE, BDE, STAI ve MSÖ'nün ilgili alt ölçekleri arasında yüksek ve anlamlı seviyede (tüm ölçekler için $p < .001$) korelasyon bulunmuştur. Eksen II alt ölçeklerinin orijinal yakınsak geçerlik analizi sadece MCMI ile yapılmışken, çalışmamızda MMPI-KB, KIÖ-KF ve FOTÖ arasında yapılmış ilgili alt ölçekler arasında (FOTÖ-CATI+TR Şizoid KB dışında) tüm alt ölçekler arasında yüksek ve anlamlı seviyede korelasyonlar hesaplanmıştır. Diğer ölçeklerden CATI+TR Düşmanlık ile KSE Düşmanlık alt ölçeği arasında ($r = .55$) ve Alternatif Dürtüsellik Ölçeği ile BIS-11 ölçeği arasında ($r = .74$) yüksek ve anlamlı seviyede korelasyon gözlenmiştir. Sonuç olarak, yakınsak geçerlik çalışması sonucunda elde edilen yüksek ve anlamlı seviyedeki korelasyon katsayıları, ilgili hipotezimizin desteklendiğini göstermiştir.

- Son olarak, **ayırt edici geçerlik** kapsamında psikolojik veya psikiyatrik yardım öyküsü olan grubun CATI+TR Eksen I, II ve diğer alt ölçek (Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları, Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları, Düşmanlık, Dürtüsellik, Tehlikelilik, Öfke, Duygusal Değişkenlik, Apati, Uyumsuzluk ve Kararsızlık) ortalama puanlarıyla yardım öyküsü olmayan grubun aynı alt ölçeklerdeki ortalama puanları t testi ile karşılaştırılmış ve sonuçta ortalamaların yardım öyküsü olan grup lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmüştür. Dışadönüklük alt ölçeği ortalama puanları ise yardım öyküsü olmayan grup lehine anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar, CATI+TR'nin ayırt edici niteliğinin olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bulgular ayırt edici geçerlikle ilgili hipotezimizin doğrulandığını göstermiştir.

CATI+TR'nin adaptasyon çalışmasında ayırt edici geçerlik için verileri kullanılan psikopatoloji grubu tanılarına göre ayrımlaştırılmamıştır. Bu durum çalışmamızın sınırlılıklarından birisidir. Ancak yine de elde edilen analiz sonuçları alt ölçeklerin ayırt ediciliğine dair ipuçları vermektedir. Ayırt edicilik analiz sonuçları yakınsak geçerlik sonuçlarıyla (Eksen I ve II alt ölçekleri) birlikte değerlendirildiğinde ölçeklerin geçerliklerinin olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ancak yine de bu kapsamda alt ölçeklerin tanı ve kontrol gruplarıyla karşılaştırılma çalışmalarının da yapılması ayırt edicilik düzeyi ile ilgili daha sağlıklı bilgiler sağlayabilir.

Araştırmamızın örneklemini yalnızca İstanbul'da yaşayan kişilerden oluşmuş olması çalışmamızın bir diğer sınırlılığıdır. Ancak, çalışmamızın 1286 kişilik geniş bir toplum örneklemini üzerinde yapılması; bu örneklemin çeşitli yaş, meslek, ekonomik durum ve eğitim seviyelerinden oluşması; orijinal çalışmadaki analizlerin yanı sıra farklı analizlerin de yapılması, test tekrar test çalışmasında uygulamanın uzun bir aralıkla gerçekleştirilmesi ve yakınsak geçerlik için çok sayıda ölçeğin kullanılmış olması CATI+TR için elde edilen psikometrik değerleri oldukça güçlü kılmaktadır.

Çalışmamızda CATI+TR Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ve Frontal Lobların Yönetici Fonksiyonları alt ölçeklerinin güvenirlik ve ayırt edici geçerlik analizleri yapılmış fakat yakınsak geçerlik analizi yapılmamıştır. Bu noktada bu alt ölçeklerin yakınsak geçerlik ve tanı almış gruplarla ayırt edici geçerlik çalışmasının yapılmasının gerekliliği vurgulanmalıdır. Ayrıca güvenirlik katsayısı alt sınırını .70 olarak kabul etmemiz nedeniyle Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları alt ölçekleri yerine Total Nöropsikolojik Fonksiyon Bozuklukları ölçeğinin kullanılması önerilebilir.

Ayrıca, CATI+TR Kişilik bozuklukları kısa formunun geliştirilmesi ölçeğin kısa sürede uygulanması ve değerlendirilmesi açısından kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, yapılan çalışmanın bulguları (yukarıda belirttiğimiz ek çalışmaların da yapılması kaydıyla) CATI+TR alt ölçeklerinin güvenirlik ve geçerlikleri için güçlü psikometrik kanıtlar sunmaktadır. Bu kanıtlar, araştırma amacımızda da belirttiğimiz CATI+TR'nin ülkemizdeki klinik alanda ve araştırmalarda kişilik bozukluklarını (ayrıca diğer psikopatolojileri de) boyutsal olarak değerlendiren geçerli, güvenilir ve güncel bir ölçüm aracı eksikliğinin giderilmesine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

4.2. DSM-5 Kişilik Bozuklukları Kümeleri ve Bu Kümelerdeki Kişilik Bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle İlişkilerinin İncelenmesinin Sonuç ve Önerileri

Araştırmamızın diğer amacı olan, *DSM-5 kişilik bozuklukları kümeleri ve bu kümelerdeki kişilik bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle ilişkilerinin araştırılması* çalışmasında araştırma bulgularımızı tartışmadan önce, literatürde kişilik bozukluklarıyla DAS ve DİS faktörleri arasındaki ilişkiye yönelik araştırmaların genellikle korelatif çalışmalar olduğunu ve bu açıdan bulunan ilişkilerin yeterli düzeyde açıklayıcı olmadığını belirtmek gerekir (Örneğin, Pastor v.d., 2007; Cleas v.d. 2009; Ross v.d., 2013). Çünkü korelatif çalışmalar sonucunda bulunan ilişkiler, her ne kadar anlamlı seviyede olsa da bu ilişkilerin kişilik bozukluğu puanlarında anlamlı seviyede bir değişikliğe yol açıp açmadığı hakkında yeterince bilgi vermemektedir. Oysa, daha önce de belirttiğimiz gibi Pekiştireç Duyarlılık Teori'sinde (Quay, 1988; Pickering ve Gray, 1999; Kimbrel, 2008) kişilik bozukluklarıyla DAS ve DİS arasında bir ilişkinin olduğu varsayımının yanı sıra asıl vurgu DAS veya DİS'te uçlarda duyarlılık gösteren bireylerin psikopatolojiye yatkın olduklarıdır. Bu nedenle araştırmamızda DAS ve DİS seviye gruplarının KB puanlarının da karşılaştırılması gerektiği düşünülmüştür. Bu alandaki araştırmalardan sadece Fullana ve diğerleri (2004b) Obsesif Kompulsif kişilik bozukluğu semptomları ile DAS/DİS faktörleri arasındaki ilişkiyi araştırırken ve Caseras, Torrubia ve Farré (2001) C kümesi ile diğer kişilik bozukluğu kümelerini ödüle ve cezaya duyarlılık açısından karşılaştırırken böyle bir yöntem izlemiştir. İleride de bahsedeceğimiz gibi, araştırmamızda Borderline KB puanlarıyla DİS arasında anlamlı derecede pozitif korelasyon söz konusuken DİS seviye gruplarının Borderline KB puanları arasındaki fark anlamlı derecede bulunamamıştır. Bu durum, yukarıda bahsettiğimiz DAS ve DİS seviye gruplarının kişilik bozuklukları puanlarının karşılaştırılması gerekliliğine bir kanıttır.

Araştırma bulgularımızı tartışırken kişilik bozukluklarıyla ilgili çevresel faktörlere de yer verilecek ve bunların DAS/DİS faaliyetleriyle muhtemel ilişkileri yani DAS ve DİS seviyelerine nasıl bir etkide bulunduğu kısaca ele alınacaktır. Bunun sebebi bize göre, çevresel etkenler olarak anılan faktörlerin doğuştan getirilen DAS ve DİS faaliyetlerinden bağımsız olarak değerlendirilmemesi gerekliliğidir. Çünkü giriş bölümünde örneklerini verdiğimiz öğrenme deneyleri de göstermiştir ki, kişilik tipleri ile pekiştireç türleri karşılıklı etkileşim içindedir. Bir başka deyişle, çevresel etkenler kişiyi ödüle veya cezaya duyarlılıklarına göre etkilemekte ve Eysenck'in iddia ettiği gibi, doğuştan getirilen mizaç özelliklerini hafifletmekte ya da daha vurgulu hale getirmektedir.

DSM-5'te yer alan kişilik bozukluklarıyla DAS ve DİS faktörlerinin ilişkilerini incelemek amacıyla A, B ve C kümesindeki kişilik bozuklukları için korelasyon, yordama gücü, yapısal ilişki ve DAS ve DİS gruplarının KB puanlarının karşılaştırmasıyla ilgili geliştirdiğimiz problem ve hipotezlerimize yönelik bulgular ve bu alanda yapılan araştırmalar aşağıda tek tek kişilik bozuklukları çerçevesinde ele alınarak değerlendirilecektir. Ancak DAS/DİS ve kişilik bozukluklarının faktör yapısıyla ilgili hipotezimiz kapsayıcı olduğu için sonuçlar burada belirtilecektir. B ve C kümesi kişilik bozukluklarıyla DAS ve DİS değişkenlerinin aralarındaki yapısal ilişkiye yönelik yaptığımız faktör analizi sonucunda DAS ile B kümesi kişilik bozuklukları ve DİS ile ise C kümesi kişilik bozuklukları aynı faktörlere yüklenerek ödüle ve cezaya duyarlılıkla ilgili 2 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Yani, DSM-5'te B kümesi kişilik bozukluklarının dürtüsellikle ve C kümesi kişilik bozukluklarının ise anksiyete ile karakterize olması nedeniyle (Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nde iddia edildiği gibi) bu temel özelliklerin ödüle ve cezaya duyarlılıkla bağlantılı olduğu hipotezi desteklenmiştir.

Antisosyal kişilik bozukluğu ile DAS/DİS faktörleri arasında beklenen korelasyona ilişkin hipotezimizde, bu kişilik bozukluğu ile DAS arasında anlamlı derecede pozitif, DİS'le negatif veya zayıf pozitif korelasyon göstereceği iddia edilmiştir. Yaptığımız korelasyon analizi sonucunda, hipotezimizdeki beklentimize uygun olarak Anti Sosyal KB ile DAS arasında anlamlı derecede pozitif, DİS'le

negatif yönde fakat anlamlı olmayan derecede korelasyon katsayısı bulunmuştur. Yani, DAS puanı arttıkça Anti Sosyal KB puanı da artmaktadır. Bu kişilik bozukluğu puanının DAS tarafından anlamlı derecede yordanacağına dair hipotezimiz için yaptığımız analiz sonucunda ise, DAS bağımsız değişkeninin Anti Sosyal KB puanlarını anlamlı derecede yordadığı görülmüştür. B ve C Kümesinde yer alan kişilik bozukluklarıyla DİS ve DAS değişkenlerinin yapısal ilişkisini görmek için yapılan faktör analizinde elde edilen sonuçlara göre ise Anti Sosyal KB'nin ödüle duyarlılıkla dolayısıyla dürtüsellikle bağlantılı olan DAS değişkeniyle aynı faktöre yükleneceği hipotezimiz doğrulanmıştır. Yani, hipotezimizde iddia ettiğimiz gibi Anti Sosyal kişilik bozukluğu ile DAS arasında yapısal bir ilişki vardır.

Her üç hipotezimizde elde ettiğimiz bulgular ışığında DAS ve DİS gruplarının düşük ve yüksek seviyelerinde kişilik bozukluğu puanlarında anlamlı derecede bir değişimin olup olmadığına dair hipotezimizde, Anti Sosyal KB puanının DAS puanı yüksek grubunda DAS puanı düşük gruba göre anlamlı derecede yüksek olacağı, DİS gruplarının kişilik bozuklukları puanları arasında anlamlı bir farkın olmayacağı iddia edilmiştir. DAS ve DİS seviye gruplarının kişilik bozukluğu puanlarının kendi içlerinde t testi analiziyle karşılaştırılması sonucunda, Anti Sosyal KB puanının DAS puanı yüksek grup lehine anlamlı derecede yüksek olduğu ve DİS puanı düşük grubun kişilik bozukluğu puanının DİS puanı yüksek olan gruba göre yüksek olmakla birlikte gruplar arasında anlamlı derecede bir farkın olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, Anti Sosyal KB ile DAS ve DİS faktörleri arasındaki ilişkiye yönelik hipotezlerimizin tamamı desteklenmiştir. Yani, ödüle duyarlılıkla bağlantılı olan DAS faaliyetindeki artışla Anti Sosyal KB arasında bir ilişki söz konusudur.

Bu alanda yapılan araştırmalara bakıldığında Ross (2013), Cleas, v.d. (2009) ve Pastor'un (2007) MMPI-KB ölçeğinin Ben Porath ve Morey formlarını ayrı ayrı kullandığı araştırma sonuçları, bulgularımızla paralellik göstermektedir. Bu araştırmalarda Anti Sosyal Kişilik bozukluğu ile DAS arasında anlamlı derecede pozitif korelasyon (araştırma sırasına göre .31, .23, .53 ve .55) bulunmuştur. DİS'le bu kişilik bozukluğu arasındaki korelasyon katsayıları negatif yönde olmakla birlikte

Cleas'ın (2009) ve Pastor'ün (2007) Morey'in geliştirdiği MMPI-KB formunu kullandığı araştırmalarda buldukları korelasyon sayıları araştırmamızdaki sonuçla benzer şekilde anlamlı seviyede değildir (sırasıyla -.05 ve -10). Ross'un (2013) ve Pastor'ün (2007) Ben Porath'ın MMPI-KB formunu kullandığı araştırmada ise negatif korelasyonlar anlamlı derecededir (sırasıyla -,25 ve -.17). Madde kullanımı, Histrionik KB ve Anti-sosyal KB ile DAS ve DİS faktörleri arasındaki ilişkilerin incelendiği bir diğer araştırmada (Taylor vd., 2006) ise araştırmamızın sonucuyla benzer bir şekilde Anti-sosyal KB ile yüksek DAS ve düşük DİS faaliyeti arasında ilişki bulunmuştur.

Araştırmamızda DAS'la anlamlı derecede pozitif, DİS'le ise negatif yönde ilişki gösteren (fakat diğer araştırmalarda anlamlı seviyedeysen bizim araştırmamızda anlamlı seviyede olmayan) tek kişilik bozukluğu Anti-sosyal KB'dir. DAS ve DİS seviye gruplarının Anti-sosyal KB puanları karşılaştırıldığında da düşük DİS grubunun yüksek DİS grubuna göre KB puanının göreceli olarak yüksek olması, bu kişilik bozukluğuunda cezaya karşı duyarlılıkta bir azalmanın olduğunu göstermektedir. DSM-5 kriterleri ağıısından değerlendirildiğinde ise, bu kişilik bozukluğuunun diğer kişilik bozukluklarından farklı olarak DİS'le negatif yönde ilişki gösteren tek kişilik bozukluğu olması beklenen bir durumdur. Çünkü belirgin bir şekilde yasalara ve etik kurallara uyma konusunda zorlanma yaşayan tek kişilik bozukluğu Antisosyal kişilik bozukluğudur.

DİS'in fonksiyonunun cezaya götüren davranışı ketlediği ve anksiyete ile ilişkili olduğu (Corr, Pickering ve Gray, 1995) göz önünde bulundurulduğuunda Fowles'in (1980) da iddia ettiği gibi Antisosyal kişilik bozukluğuunda zayıf bir DİS faaliyetinin olması beklenen bir durumdur. Ona göre, bu durum güçlü bir ödöl arayışına (DAS faaliyetinde artışa) dolayısıyla dürtüselliğe ve Quay'ın (1993) sosyalizasyon yetersizliği olarak ifade ettiği toplumsal kuralları öğrenememelerine neden olmaktadır.

Etiyolojik ağııdan bakıldığında Svrağic ve Cloninger'e (2007) göre, evlat edinme çalışmaları hem genetik hem de çevresel faktörlerin bu bozukluğuun

gelişimine katkıda bulunduğunu kanıtlamaktadır. Anti sosyal ebeveynlerin hem evlatlık hem de biyolojik çocuklarında bu bozukluğun oluşma riski artış göstermektedir. Köroğlu'na (2012) göre ise, ebeveyn değişikliği, ihmal, ebeveyn disiplinindeki tutarsızlıklar gibi durumlara bağlı olarak, erişkin yaşantıda antisosyal kişilik bozukluğuna dönüşmesi olasıdır. Ayrıca bu bozuklukta ana babanın terk etmesi ve sömürüsüyle çok sık karşılaşılabilir. Ana babanın keyfi olarak ağır cezalandırmaları da etken olabilir. Mizaç faktörünü göz ardı ederek, sadece Köroğlu'nun bahsettiği çevresel etkenler göz önünde bulundurulduğunda Anti sosyal kişilik bozukluğu olan kişinin ödülünden çok cezaya duyarlı olması gerekmektedir, çünkü bahsedilen çevresel şartlar ödüllendirici olmaktan çok cezalandırıcıdır. Ancak Pekiştireç Duyarlılık Teorisi açısından değerlendirildiğinde ise, bahsedilen bu etkenler genetik olarak getirilen DAS ve DİS faaliyetinin seviyelerini azaltmakta ya da arttırmaktadır. Kısacası, bize göre yukarıda sayılan çevresel etkenlere maruz kalsa da kişinin doğuştan getirilen DAS ve DİS özellikleri ya Quay'ın (1993) iddia ettiği gibi yetersiz sosyalizasyona neden olarak DAS faaliyetini arttırmaktadır ya da bize göre kişinin cezalandırıcı ebeveyni ile özdeşim kurması yoluyla vurgulu hale gelmektedir. Bir başka deyişle, zayıf DİS faaliyeti nedeniyle cezalandırıcı koşullar yeterince etkili olmazken güçlü DAS faaliyeti nedeniyle kişi ödüle ulaşmak için maruz kaldığı tutumları tekrarlamaktadır.

Sonuç olarak, Antisosyal kişilik bozukluğunun yasal ve etik davranışlara uymada başarısızlık, hilekârlık, benmerkezcilik, başkalarının isteklerine karşı ilgisizlik, sorumsuzluk, manipulatif davranma ve/veya risk alma gibi tipik özellikleri (APA, 2013) zayıflamış DİS ve yüksek DAS faaliyetinin sonucudur.

Histrionik KB ile DAS arasında hipotezimiz doğrultusunda pozitif yönde anlamlı derecede korelasyon ($.48 p < .01$) bulunurken DİS'le arasındaki korelasyon pozitif fakat anlamlı derecede ($.06 p > .05$) değildir. Regresyon analizine göre ise, DAS bağımsız değişkeninin Histrionik KB puanının %23.1'lik oranını yordadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, bu kişilik bozukluğunun DAS değişkeni tarafından anlamlı derecede yordanacağına dair hipotezimizi desteklemektedir. Faktör analizi sonucunda ise hipotezimizde iddia ettiğimiz gibi bu kişilik bozukluğunun ödüle

duyarlılıkla bağlantılı olan DAS'la aynı faktöre yüklendiği görülmüştür. DAS ve DİS seviye gruplarının kişilik puanları karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar hipotezimizin desteklendiğini göstermiştir. Yani, DAS puanı yüksek grubun Histrionik KB puanı DAS puanı düşük grubun puanından anlamlı derecede yüksekken, yüksek ve düşük puanlı DİS gruplarının KB puanları anlamlı derecede fark bulunmamıştır. Elde edilen bulgular, hipotezlerimizin tümünün doğrulandığını ve Histrionik KB'nin yüksek DAS faaliyetiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Elde ettiğimiz korelasyon katsayıları, Ross (2013) ve Pastor'un (2007) araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Taylor'un (2006) yukarıda da bahsettiğimiz çalışmasında da araştırmamızın sonucuyla benzer bir şekilde Histrionik KB ile yüksek DAS ve düşük DİS faaliyeti arasında ilişki bulunmuştur. Cleas v.d.'nin (2009) çalışmasında ise bu kişilik bozukluğu hem DAS hem de DİS'le anlamlı derecede pozitif korelasyon göstermektedir. DSM-5 Histrionik KB kriterlerinde de görüleceği üzere, ilgi odağı olma isteği, baştan çıkarıcı, ayartıcı davranışlar, ilgi çekmek için dış görünümünü kullanma, etkilemeye yönelik konuşma biçimi gibi davranışlar ödüle duyarlılıkla ilişkili olan DAS faaliyetiyle ilgilidir. Bahsi geçen araştırmalar içinde sadece Cleas'ın bulgularının DSM kriterleriyle uyumlu olmadığı görülmektedir. Etiyolojik açıdan değerlendirildiğinde ise, genellikle kişinin geçmişinde mesafeli ve hoşgörüsüz bir baba, kıskırtıcı ve ayartıcı bir anne örüntüsünün oluşu (Köroğlu, 2012) kişideki mevcut ödüle duyarlılığı arttırarak yüksek DAS faaliyetine neden olmaktadır.

Araştırmamızda **Borderline KB** ile DAS değişkeni arasında anlamlı derecede pozitif, DİS'le negatif ya da zayıf pozitif korelasyon olacağına ilişkin hipotezimizi test etmek için yaptığımız korelasyon analizi sonucunda, Borderline KB ile hem DAS hem de DİS arasında anlamlı derecede pozitif yönde korelasyonlar (sırasıyla .30 ve .17 her iki katsayı için $p < .01$) bulunmuştur. Fakat bulunan bu korelasyon katsayıları arasındaki farkın anlamlı derecede olup olmadığı analiz edildiğinde ise farkın DAS lehine yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç, hipotezimizin DAS'la ilişki açısından desteklendiğini fakat DİS'le ilişki açısından reddedildiğini göstermektedir. Borderline KB puanının DAS değişkeni tarafından anlamlı derecede

yordanacağına dair hipotezimiz desteklenirken ($R^2=.091$ $p<.01$), DİS bağımsız değişkeninin de bu kişilik bozukluğu puanının toplam varyansının %3.6'sını yordadığı bulunmuştur. Ancak bağımsız değişkenlerin yordama gücü DAS faktöründe DİS'e göre daha yüksektir. Faktör analizinde ise, hipotezimizde iddia edildiği gibi bu kişilik bozukluğunun ödüle duyarlılıkla bağlantılı olan DAS'la yapısal ilişki içinde olduğu sonucu elde edilmiştir. DAS ve DİS seviye gruplarının KB puanları karşılaştırıldığında, Borderline KB puanı DAS gruplarından DAS puanı yüksek grup lehine anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. DİS gruplarının kişilik bozukluğu puanı karşılaştırıldığında ise, yüksek DİS grubu lehine marjinal bir anlamlı fark ($p=.051$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, DAS gruplarıyla ilgili hipotezimizi doğrularken, DİS gruplarıyla ilgili hipotezinin “fark olmayacaktır” hipotezleri için anlamlılık seviyesini en az .10 olarak kabul etmemiz nedeniyle tam olarak doğrulanmadığını göstermiştir. Ancak DAS grupları arasındaki farkın anlamlılık seviyesi $p<.000$ iken DİS grupları arasındaki farkın anlamlılık seviyesinin $p=.051$ olması Borderline KB puanının daha çok DAS puanındaki artışla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Tüm bu bulgular, Borderline KB'nin DAS ve DİS'le kombine bir ilişki içinde olduğunu fakat bu ilişkinin DAS lehine daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Bu alanda yapılan diğer araştırmalara bakıldığında Ross v.d. (2013) Borderline KB ile DİS arasında anlamlı derecede bir korelasyon bulamazken DAS'la (.22) anlamlı derecede korelasyon bulmuştur. Diğer araştırmalarda ise (Cleas v.d., 2009 ve Pastor v.d., 2007) araştırmamızda olduğu gibi kombine bir ilişki söz konusuyken araştırmamızdan farklı olarak bu ilişkiler DİS lehinedir. Soler ve arkadaşlarının (2014) araştırmasında Borderline kişilik bozukluğu olan bir grupta sağlıklı grup karşılaştırılmış ve çalışmamıza benzer şekilde Borderline grubun hem DAS hem de DİS puanlarının diğer grubun puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür.

Borderline kişilik bozukluğu ile ilgili mevcut teorilerin ortak görüşüne göre, bu bozukluğun iki ana özelliği duygusal dengesizlik ve dürtüselliktir. Bu özelliklerden duygusal dengesizlik, DSM-5 Bölüm III'te yer alan kişiliğin patolojik

özelliklerinden olumsuz duygulanımla ilişkiliyken (dolayısıyla DİS’le) dürtüsellik özelliği ise karşıtlık, ketlenememe ve risk almayla (dolayısıyla DAS’la) ilişkilidir (Soler v.d., 2014). Bu açıdan bakıldığında, bu kişilik bozukluğunun yüksek DİS faaliyetiyle ilişkili olabileceği gibi daha baskın bir şekilde yüksek bir DAS faaliyetiyle ilişkili olması da gerekmektedir. Çünkü PDT’ye göre duygusal dengesizlik yani nörotisizm daha çok DİS’le (anksiyete boyutuyla) olmak üzere, aynı zamanda DAS’la da (dürtüsellik boyutuyla) ilişkilidir (bakınız Şekil.9). Elde ettiğimiz sonuçlar, yani bu kişilik bozukluğuyla DAS faaliyetinin DİS faaliyetine göre daha yüksek ilişki içinde olması PDT’nin bu temel önermesi doğrultusundadır.

Borderline kişilik bozukluğunda DAS faaliyetinin DİS faaliyetine göre daha baskın bir etkiye sahip olması, bu bozukluğu olan kişilerin biyolojik olarak ödüle daha duyarlı bir mizaçta olduklarını göstermektedir. Fakat etiyolojik açıdan bakıldığı zaman cinsel ve fiziksel kötüye kullanım, ihmal, düşmancıl çatışmalar, erken ebeveyn kaybı ve ebeveynlerden ayrılma (Svrakic ve Cloninger, 2007) gibi durumlara maruz kalmanın onların DİS faaliyetlerinde de bir artışa neden olduğunu düşündürmektedir. Bu noktada Antisosyal kişilerin de benzer çevresel etkilere maruz kaldıklarını hatırlayacak olursak, Borderline kişilerin genetik olarak getirdikleri DİS faaliyet seviyesinin Antisoyallerden daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Borderline Kişilik bozukluğunda Antisosyal bozukluktan farklı olarak, DİS faaliyetinin etkisiyle kısmen de olsa sosyalizasyon gerçekleştiği için suçluluk ve pişmanlık yaşama durumu mevcuttur. DSM-5 kriterlerine bakıldığı zaman, bu kişilerin cezanın kesilmesine veya verilmemesine bağlanan şartlı uyaranlara bir tepki olarak DAS’ın bir fonksiyonu olan “aktif kaçınma” davranışları (Corr, Pickering ve Gray, 1995) gösterdikleri görülecektir. Terk edilmekten kaçınmak için çılgınca çaba gösterme gibi davranışlar aktif kaçınmaya örnek olarak verilebilir. Bilindiği gibi Borderline kişilik bozukluğunda anksiyeteye tolerans düzeyi düşüktür. Bize göre, kişi DAS faaliyeti yüksek olduğu için yaşadığı anksiyeteyi kendisine kötülüğü dokunabilecek düzeyde bir dürtüsellikle yatıştırmaya çalışmaktadır. Örneğin; aşırı para harcama, cinsellik, madde kullanımı, tıknırcasına yeme gibi haz boyutu da olan davranışlar sergilenmektedir. Bütün bu durumlar Borderline kişilerde DAS ve DİS faktörlerinin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Fakat bu

etkileşimde regresyon ve faktör analizi sonuçlarında da görüleceği gibi birincil faktör yüksek DAS faaliyetidir.

Narsisistik KB ile DAS ve DİS faktörleri arasında beklenen korelasyona dair hipotezimizde bu kişilik bozukluğunun DAS'la anlamlı derecede pozitif DİS'le negatif veya zayıf korelasyon olacağı iddia edilmiştir. Yaptığımız analiz sonucunda, hem DAS (.44 $p<.01$) hem de DİS (.24 $p<.01$) arasında pozitif yönde ve anlamlı derecede korelasyon bulunmuştur. Bulunan korelasyon katsayıları arasındaki fark analiz edildiğinde DAS'la bulunan korelasyon katsayısının DİS'le olan korelasyon katsayısından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç Narsisistik KB'nin DİS'ten çok DAS'la ilişkili olduğunu göstermektedir. Yani, DAS ve DİS puanları artarken Narsisistik KB puanları da artmaktadır. Sonuç olarak Hipotezimiz DAS'la ilişki açısından doğrulanırken DİS'le ilişki açısından reddedilmiştir. Regresyon analizi, Narsisistik KB puanlarının DAS bağımsız değişkeni tarafından %19.6'lık, DİS tarafından ise % 5.8'lik oranda yordandığı tespit edilmiştir. Yapılan faktör analizi ise hipotezimizin desteklendiğini yani, Narsisistik KB'nin DAS'la bağlantılı olan ödüle duyarlılık faktörüne yüklendiğini göstermektedir. Narsisistik KB puanları DAS ve DİS seviye grupları açısından karşılaştırıldığında ise DAS puanı yüksek grubun DAS puanı düşük gruptan, DİS puanı yüksek grubun DİS puanı düşük gruptan anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Bu kişilik bozukluğu ve DAS/DİS faktörleriyle ilgili yaptığımız tüm analizler Narsisistik kişilik bozukluğunun hem DAS hem de DİS'teki artışla bağlantılı olduğunu fakat bu kombine ilişkinin DAS lehine olduğunu göstermektedir.

Narsisistik KB ile DAS/DİS faktörleri arasındaki ilişkinin incelendiği Ross v.d. (2013) araştırmasında DAS'la anlamlı derecede pozitif (.34) bulunurken DİS'le anlamlı derecede bir ilişki bulunmamıştır (-.10). Cleas v.d.'nin (2009) araştırmasında ise hem DAS'la (.22) hem de DİS'le (.18) anlamlı derecede ve kombine bir ilişki bulunmuştur fakat araştırmamızdan farklı olarak bulunan bu değerler ne DAS'ın ne de DİS'in lehinedir. Pastor'un (2007) Ben Porath'ın MMPI-KB formunu kullandığı araştırmasında DAS'la pozitif fakat anlamlı derecede olmayan (.17) DİS'le anlamlı derecede negatif (-.77), Morey'in MMPI-KB formunu kullandığında ise DAS'la

anlamalı derecede pozitif (.46), DİS’le anlamalı derecede negatif (-.41) korelasyon katsayısı bulunmuştur. Lootens’in (2010) çalışmasında ise, araştırma sonuçlarımızla benzer şekilde bu kişilik bozukluğu hem ceza (.18) hem de daha yüksek olmak üzere ödüle duyarlılıkla ilişkilidir. Diğer araştırmalardan farklı olarak, Foster ve Trimm’in (2008) Narsisistik KB’nin gizil ve açık tipleriyle ilgili yaptıkları araştırmada, gizil Narsisistik tipin benlik saygısının düşük olduğu ve kaçınma motivasyonu (DİS) pozitif yönde bir ilişki içinde olduğunu bulunurken yaklaşma motivasyonu (DAS) anlamalı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Açık Narsisistik KB ile ilgili olarak ise kaçınma motivasyonu (DİS) negatif, yaklaşma motivasyonu (DAS) pozitif yönde anlamalı bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca Foster’in çalışması, bu kişilik bozukluğunun DAS’a ve DİS’e duyarlı iki tipinin olduğunu göstermesi açısından da önemlidir. Benzer şekilde, literatürde Narsisistik kişilik bozukluğunun daha katı ve aşağılayıcı tip olan “*kalın derili tip*” ve daha kırılgan bir yapısı olduğu izlenimi veren “*ince derili tip*” (Rosenfeld,1987) veya “bencil narsisistik” ve “çözölmeye yatkın narsisistik” (Broucek, 1982) şeklinde tiplere ayrılması DİS ve DAS’a duyarlı ayrı tiplerin olabileceğini düşöndörmektedir.

DSM-5’te (APA, 2013) Narsisistik kişilik bozukluğunun tipik özelliklerinin dikkat ve onay arayışı girişimleri ile değışken ve kırılgan benlik saygısı ve açık ya da gizli büyüklönmecilik olduğu belirtilmektedir. Bu tipik özelliklere bakıldığında DSM-5’teki Narsisistik kişilik bozukluğunun yukarıda sayılan tipleri kapsayan tek bir tip olduğu görölmektedir. Araştırmamızda kullandığımız CATI+TR DSM-5’i referans aldığı için, (yani Narsisistik kişilik bozukluğunu tek bir tip olarak ele aldığı için) bu kişilik bozukluğuyla hem DAS hem de DİS arasında ilişki bulunmuştur, diyebiliriz.

Svrakic ve Cloninger’e göre (2007) bu kişilik bozukluğunun etiyolojisinde çocuklarına gerçekçi olmayan büyüklük hislerini aktaran narsisistik ebeveynler ve onların gerçekçi olmayan ve abartılı beklentileri vardır. Dolayısıyla, bize göre Narsisistik kişilik bozukluğu olan kişinin büyüklük hisleri, övgü, hayranlık ya da tanınma arzusu duymaları ve bunları karşılamak için kişinin gösterdiği çaba DAS faaliyetinde artışa neden olurken bir yandan bu beklentilerin abartılı ve gerçekçi

olmaması nedeniyle karşılanmama ihtimali DİS'teki faaliyeti de arttırmaktadır. Ya da başka bir deyişle, narsisistik kişilik bozukluğunda DAS faaliyetindeki artış önceliklidir ve bu artış DİS faaliyetindeki artışı da tetiklemektedir. Narsisistik kişilerin tedavilerindeki hedeflerden biri olan kişinin abartılı beklentilerinin gerçekçi beklentilerle değiştirilmesi yani DAS faaliyetinin normal seviyeye çekilmesi, doğal olarak gerçekçi olmayan beklentilerinin gerçekleşmeme ihtimalinin yarattığı kaygıyı da azaltmakta yani DİS faaliyetinin normal seviyeye dönmesini de sağlamaktadır. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz, Narsisistik kişilik bozukluğunda DİS faaliyetinin DAS faaliyetindeki artışa bağlı olduğunun bir kanıtı olabilir.

Narsisistik Kişilik bozukluğunu Foster ve Trimm'in çalışmasındaki gibi açık ve örtük tipler olarak ele alacak olursak, Svračić ve Cloninger'in etiyolojik olarak sunduğu etkileri şöyle değerlendirebiliriz: kişi genetik olarak DİS'e duyarlı ise, ebeveynin gerçekçi olmayan ve abartılı beklentileri, bir yandan onlarda beklentileri karşılayamama riskinden dolayı değişken ve kırılgan benlik saygısına yol açarken bir yandan sırananmaktan korktuğu için onay ve takdir arayışını gizli büyüklenmecilikle karşılamaya çalışmasına neden olacaktır (ki, bu durum bize Çekingen KB'yi çağrıştırmaktadır). Yani çevresel etkenler kişinin var olan DİS faaliyet düzeyini arttırarak onu cezadan koruyacaktır. Eğer kişinin DAS faaliyeti baskın bir karakterde ise, kişinin dikkat ve onay arayışı girişimleri daha dışavuruk olacak ve kişi açık bir büyüklenmecilik sergileyecektir. Dolayısıyla DAS faaliyeti yükselecek ve onay, takdir gibi ödülleri elde etmek için yaklaşma davranışları gösterecektir. Ancak bize göre, Narsisistik kişilik bozukluğu tek bir tip kişilik bozukluğudur. Çünkü bu kişilik bozukluğunda değişken ve kırılgan benlik saygısı ile gizli veya açık büyüklenmecilik kriterleri birbirlerini tamamlayıcı özelliklerdir. Yani, kişinin onay ve takdir arayışı, büyüklenmeciliği ebeveynin gerçekçi olmayan beklentilerinin yarattığı dipte yatan değersizlik duygusuna karşı benliği korumak için ortaya çıkan bir savunma mekanizmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, beklentiler mevcut baskın DAS faaliyetini artırırken bu beklentilerin oluşturduğu yetersizlik ve değersizlik duygusu, dolayısıyla beklentilerin karşılanamama riski DİS faaliyetini tetiklemektedir.

B Kümesi KB ortalama toplam puanı ile DAS ve DİS faktörlerinin arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi sonucunda DAS'la anlamlı derecede pozitif (.44 $p<.001$) korelasyon bulunmuştur. DİS'le korelasyon pozitif olmakla birlikte (.11) anlamlı derecede değildir. Elde edilen değerler B Kümesi KB ortalama toplam puanı ile DAS ve DİS arasında beklenen ilişkiye yönelik hipotezimizi desteklemiştir. B Kümesi KB ortalama toplam puanının DAS bağımsız değişkeni tarafından anlamlı derecede yordanacağına dair hipotezimizi test etmek için yaptığımız regresyon analizi sonucunda ise B Kümesi ortalama toplam puanının DİS bağımsız değişkeni tarafından %1.4, DAS bağımsız değişkeni tarafından %19.5 oranında yordandığı tespit edilmiştir. Regresyon sonuçlarından da görüleceği gibi, B Kümesi toplam puanı hipotezimiz doğrultusunda DAS değişkeni tarafından oldukça yüksek bir seviyede yordanmaktadır. DİS ve DAS seviye gruplarının KB puanları karşılaştırıldığında B Kümesi ortalama toplam KB puanın DAS puanı düşük gruba göre DAS puanı yüksek grup lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmüştür. DİS seviye gruplarının B Kümesi ortalama toplam KB puanları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yani, hipotezimizde öne sürdüğümüz gibi B Kümesi KB toplam ortalama puanı DAS puanı yüksek grup lehine anlamlı derecede yüksekken, DİS grupları arasında anlamlı bir değişim söz konusu değildir.

Sonuçlarımız, Ross (2013) ve Pastor'un (2007) B Kümesi KB puanları ile DAS arasında elde ettikleri anlamlı derecedeki pozitif korelasyonla ve Kimbrel ve arkadaşlarının (2012) B Kümesi kişilik bozukluklarının yordanmasında DAS'ın yordayıcı bir etkiye sahip olduğu tespitiyle uyumludur. B Kümesi KB ortalama puanlarıyla ilgili elde ettiğimiz bulgular göz önünde bulundurulduğunda, DSM-5'te dürtüsellekle karakterize edilen kişilik bozuklukları B kümesi semptomlarının PDT'de ödüle duyarlılıkla ilişkili olduğu iddia edilen DAS faaliyetindeki artışla bağlantılı olduğu söylenebilir.

Çekingen KB ile ilgili hipotezimiz doğrultusunda DİS'le pozitif ve anlamlı derecede (.40 $p<.001$) ve DAS'la negatif ve anlamlı derecede (-.19 $p<.001$) korelasyon tespit edilmiştir. Regresyon analizinde bu kişilik bozukluğu puanının negatif korelasyonun etkisiyle %3.4'lük kısmının DAS, %15.9'luk kısmının ise DİS

bağımsız değişkeni tarafından yordandığı sonucu elde edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda elde edilen değerler hipotezimizin doğrulandığını göstermektedir. Kişilik bozukluklarıyla DAS ve DİS değişkenlerinin faktör analizine sokulması sonucunda hipotezimizde iddia edildiği gibi, Çekingen KB'nin cezayla bağlantılı olan DİS'le aynı faktöre yüklendiği görülmektedir. Yani Çekingen KB ile DİS arasında yapısal bir ilişki söz konusudur. Çekingen KB puanlarının DAS ve DİS seviye gruplarına göre karşılaştırılması sonucunda, DAS puanı düşük grubun KB puanının DAS puanı yüksek grubun puanından, DİS puanı yüksek grubun puanının ise DİS puanı düşük grubun puanından anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. Bulgular Çekingen KB'nin düşük DAS ve yüksek DİS faaliyetiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Yani, bu kişilik bozukluğu ile DAS ve DİS faaliyeti arasında kombine bir ilişki söz konusudur. Elde ettiğimiz sonuçlar, Cleas'ın bulguları dışında (sadece DİS'le anlamlı derecede pozitif korelasyon) Ross (2013) ve Pastor'ün (2007) bulgularıyla benzerdir. Her iki araştırmada da araştırma bulgularımızda olduğu gibi DAS'la negatif anlamlı, DİS'le pozitif anlamlı korelasyon bulunmuştur.

Çekingen kişilik bozukluğunun tipik özellikleri, olumsuz değerlendirilme ve dışlanma düşünceleriyle meşgul olma, alay edilme ya da utanma korkuları, beceriksizlik ve yetersizlik duygularıyla bağlantılı olarak sosyal ortamlardan kaçınma ve kişilerarası ilişkilerde tutuk davranmadır (APA, 2013). Bu tipik özellikler elde ettiğimiz bulgularla paraleldir. Yani, kişi cezalandırılma korkusuyla sosyal ortamlardan kaçınmakta ve kişiler arası ilişkilerde tutuk davranmakta bir diğer deyişle, DİS faaliyetindeki artış nedeniyle cezaya götüren davranışlarını ketlemektedir. Ancak burada yorumlanması gereken bir diğer bulgu, DAS'la bulunan negatif ilişkidir. Literatürde negatif ilişki ya istatistiksel olarak yorumlanmış yani “bir değişken artarken diğeri düşmektedir” şeklinde ifade edilmiş ya da teorik olarak düşük faaliyet olarak yorumlanmıştır. Bize göre, DAS veya DİS'le negatif ilişki bu sistemlerdeki faaliyetin düşük olmasının yanı sıra kişilik bozukluğu tipine göre farklı anlamlara gelmektedir. Örneğin, Antisosyal kişilik bozukluğunun DİS'le negatif ilişki göstermesi, kişinin cezadan kaçındığını değil cezaya karşı duyarsız ya da umursamaz olduğunu gösterirken Çekingen kişilik bozukluğundaki DAS'la negatif ilişki; kişinin DİS'in yüksek faaliyetinin (utanma ve reddedilme korkuları) etkisiyle

ödüllendirici duruma karşı duyarsız ve umursamaz değil, istemesine rağmen ödülün kaçınması anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, Çekingen kişi takdir almak, onaylanmak beğenilmek ister fakat eleştirileceği veya utandırılacağı endişesiyle böyle durumlardan uzak durur. Bu durum bireyleri eleştirilmekten, başarısızlıktan, reddedilmekten yani PDT açısından söylenecek olursa cezaya götüren davranışlardan korur. Çekingen kişilik bozukluğunda ebeveynin küçümsemesi veya aşırı koruyup kollamasının olası etken olması (Köroğlu, 2012; Svrakic ve Cloninger, 2007) bu kişilerin ebeveynlerinin beklenti düzeylerinin bir yandan yüksek olduğunu bir yandan da çocuğu yetersiz gördüklerini göstermektedir. Çekingen kişiyle narsisistik kişinin ebeveyn tutumu açısından farkı, çocuğun küçümsenmesi veya utandırılması yani cezalandırılmasıdır, diyebiliriz. Bir başka deyişle, narsisistiğin ebeveyni “*biz senden bekliyoruz ve sen yaparsın*” mesajı verirken çekingenin ebeveyni “*biz senden bekliyoruz ama sen yapamazsın, yetersizsin*” mesajı vermektedir. Bize göre, çekingen kişi ile narsisistik kişinin başlangıçta getirdiği DİS ve DAS düzeyleri benzer seviyededir, fakat çekingen kişi cezalandırıldığı için DİS faaliyeti yükselmekte ve bu faaliyetin baskın hale gelmesi nedeniyle DAS faaliyetinin seviyesi düşmektedir. Narsisistik kişide ise, ebeveynin beklenti düzeyinin yüksek olması (benliğin şişirilmesi) bile kendi başına bir ödüldür. Bu da, kişinin DAS faaliyetini arttırırken bir yandan içsel olarak kaygıya neden olur ve DAS kadar olmasa da DİS seviyesinde bir artışa yol açar. Özetle, çekingen kişi ödülle ilgili isteklerini, narsisistik kişi cezayla ilgili kaygılarını iç dünyalarında yaşamaktadırlar. Davranış düzeyinde ise çekingenin ceza korkusu, narsisistik kişinin ödül beklentisi dışı yansımaktadır.

Araştırmamızda Çekingen kişilik bozukluğunun yanı sıra DAS’la arasında negatif ilişki bulunan diğer kişilik bozukluğu Şizoid KB’dır. DAS’la negatif ilişki göstermeleri açısından Çekingen kişilik bozukluğu ile Şizoid kişilik bozukluğunun karşılaştırması ileride yapılacaktır.

Bağımlı KB ile DİS arasında anlamlı derecede pozitif korelasyon elde edilirken DAS’la arasında pozitif yönde fakat anlamlı olmayan derecede korelasyon bulunmuştur. Regresyon analizi Bağımlı KB puanının %15.4’ünün DİS bağımsız

değişkeni tarafından yordandığını göstermiştir. Faktör analizine göre ise, Çekingen KB cezayla bağlantılı olan DİS'le aynı faktöre yüklenmektedir. DAS seviye gruplarının Bağımlı KB puanları arasında anlamlı bir fark bulunamazken, KB puanı DİS puanı düşük olan gruba göre DİS puanı yüksek olan grup lehine anlamlı derecede yükselmektedir. İstatistik analizler sonucunda elde ettiğimiz bulgular Bağımlı KB ile DAS ve DİS faktörleri arasındaki ilişkiye yönelik hipotezlerimizin tamamının desteklendiğini göstermektedir. Elde ettiğimiz korelasyon sonuçları, Ross v.d. (2013), Cleas v.d. (2009) ve Pastor'un (2007) sonuçlarıyla korelasyon katsayıları farklı olmakla birlikte benzerdir. Sonuç olarak, DİS faaliyetindeki artışla Bağımlı KB arasında bağlantı olduğunu ve DİS faaliyetindeki artışın bu kişilik bozukluğu puanlarında anlamlı derecede bir değişime yol açtığı söylenebilir.

DSM-5'e göre Bağımlı kişilik bozukluğu değişik bağlamlarda ortaya çıkan boyun eğici ve yapışkan davranışlara ve ayrılma korkularına yol açan, ilgilenilme gereksinimi ile giden yaygın bir örüntüdür. Etiyolojik olarak bakılacak olursa süregelen fiziksel bir rahatsızlık ya da ayrılık anksiyetesi bu bozukluğa yatkınlık oluşturmaktadır (Svrakic ve Cloninger, 2007). Bağımlı kişiler genellikle, bağımsızlığın kötü sonuçlar vereceğini savunan ebeveynin ve özellikle çocuklarının yaşamına fazla giren annelerin ürünüdür. Bağımlılık eğiliminin, gelişimin her aşamasında anne tarafından pekiştirilmesinin bu kişilik bozukluğuna zemin oluşturduğu görüşü de savunulmaktadır (Geçtan, 2003). Yani bağımlı kişilik bozukluğu olan kişilerde bağımsız davranışın cezayla sonuçlanacağı düşüncesiyle bu tür davranışlar ketlenmekte dolayısıyla DİS faaliyeti artmaktadır. Bu yüzden de bu kişiler dış dünyayla tek başına baş edemeyecekleri duygusuyla başkalarının desteğine ihtiyaç duymakta ve bağımlı oldukları kişilere karşı boyun eğici ve yapışkan davranışlar sergilemektedirler. Bağımlı kişilerde boyun eğici ve yapışkan davranışların ortaya çıkmasının sebebi, cezaya karşı bir önlem alma yani yine bir DİS faaliyetinin sonucu olarak düşünülebilir.

Obsesif-Kompulsif KB ile DAS/DİS faktörlerinden DİS'le anlamlı derecede pozitif korelasyon olacağı DAS'la zayıf veya negatif korelasyon olacağı iddiamıza yönelik yaptığımız analiz sonucunda, bu kişilik bozukluğuyla DİS arasında anlamlı

derecede pozitif (.30 $p < .001$), DAS'la pozitif fakat anlamlı derecede olmayan (.11 $p > .05$) korelasyon katsayısı bulunmuştur. Obsesif Kompulsif KB puanlarının DİS bağımsız değişkeni tarafından anlamlı derecede yordanacağına dair hipotezimizi test etmek için yaptığımız regresyon analizinde, bu kişilik bozukluğu puanının %9.1'lik oranda DİS, %1.3'lük oranda DAS tarafından yordandığı tespit edilmiştir. Yordama yüzdelere bakıldığında DİS bağımsız değişkenin DAS bağımsız değişkenine göre oldukça yüksek bir yüzde ile yordama gücüne sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuç, hipotezimizin desteklendiğini göstermektedir. Faktör analizi sonucunda ise, Obsesif Kompulsif KB'nin ödüle ve cezaya duyarlılık olarak adlandırdığımız faktörlerden cezaya duyarlılıkla bağlantılı olan DİS'le yapısal ilişki içinde olacağı yani aynı faktöre yükleneceği hipotezimiz de doğrulanmıştır. Obsesif Kompulsif KB puanlarının DAS ve DİS seviye gruplarına göre anlamlı bir değişim gösterip göstermediğine yönelik t testi analizinde, hipotezimizdeki iddiamızı destekleyen bir şekilde DİS puanı yüksek grubun KB puanının DİS puanı düşük gruba göre anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. DAS seviye gruplarının KB puanları arasında ise anlamlı derecede bir fark bulunmamıştır. Sonuç olarak, DİS faktörüyle Obsesif Kompulsif KB'nin yapısal bir ilişki içinde olduğu ve DİS faaliyetindeki artışın bu kişilik bozukluğuna yatkınlık oluşturduğu tezi desteklenmektedir.

Elde ettiğimiz korelasyon sonuçları, bu alanda yapılan çalışma sonuçlarıyla (Ross v.d. vd,2013; Cleas v.d., 2009; Pastor v.d., 2007) uyum içindedir. Bu çalışmalarda da Obsesif Kompulsif KB ile DİS arasında anlamlı derecede pozitif, DAS'la pozitif fakat anlamlı derecede olmayan korelasyon katsayıları bulunmuştur. Fullana ve arkadaşları (2004a) tarafından yapılan araştırmada da, obsesif- kompulsif KB olan hasta grubunun cezaya, normal kontrol grubuna oranla yüksek duyarlılık gösterdiği fakat iki grup arasında ödüle duyarlılık açısından bir fark olmadığı bulunmuştur.

Obsesif-kompulsif kişilik bozukluğunun tipik özellikleri katı mükemmeliyetçilik, katılık, kararsızlık ve sınırlı duygusal ifade nedeniyle yakın ilişkiler kurulması ve sürdürülmesinde zorluklardır. OKB daha çok, katı bir disiplinle yetiştirilmiş kişilerde görülmektedir (Köroğlu, 2012). OKB'li kişilerin örneğin mükemmeliyetçi davranışları ve düzenlilikleri ödül elde etmek için gibi görünse bile

aslında bu tutumları DİS faaliyetinin bir sonucu olarak gerçekleşmekte ve cezanın gelmesine karşı bir önlem amacı taşımaktadır. Yüksek DİS faaliyetiyle ilişkili olma açısından değerlendirildiğinde Bağımlı KB ile OKB'nin birbiriyle paralellik gösterdikleri görülmektedir. Araştırmamızda sadece bu iki bozukluk DAS'tan bağımsız ve güçlü DİS faaliyeti ile ilişki içindedir. DİS'le benzer ilişki göstermeleriyle birlikte bu iki bozukluğu birbirinden farklılaştıran temel faktör muhtemelen çevresel etkenlerdir. Çevresel etkenler nedeniyle bu kişilerin dış dünyayı ve kendilerini algılama biçimleri farklılaşmaktadır. Bağımlı kişiler, dış dünyayı kontrol altına alamayacaklarını ve dış dünyadaki varoluşlarıyla ilgili desteğe ihtiyaçları olduğunu ya da kendilerine yetmediklerini hissederken Obsesif-Kompulsif kişiler, yukarıda bahsedilen tipik davranışları aracılığıyla dış dünyayı kendilerine göre düzenlemeye ve kontrol altına almaya çalışmaktadırlar. Her iki bozukluk için de kendine güvene dair bir eksiklik söz konusu olmakla birlikte Obsesif-Kompulsif kişiler kuralları kendileri koyduklarında cezaya karşı önlem alabildiklerine inanmaktadırlar. Fakat Bağımlı kişiler bunu ancak başkalarının yardımıyla gerçekleştirebileceklerini düşünmektedirler. Bu yüzden de bütün araştırmalarda (Ross v.d., 2013; Cleas v.d., 2009; Pastor v.d., 2007) Bağımlı KB'lerin DİS'e duyarlılıklarının Obsesif-Kompulsif KB'lerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Kısacası, her iki kişilik bozukluğunun dış dünyayla ilişki stratejileri farklıdır. Bağımlı KB başkalarının yardımını tercih ederken OKB kendi başına kurallar oluşturarak önlem almaktadır.

C Kümesi KB ortalama toplam puanı ile DAS ve DİS faktörlerinin arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi sonucunda DİS'le anlamlı derecede pozitif (.43 $p<.001$) korelasyon bulunmuştur. DAS'la korelasyon pozitif olmakla birlikte (.03 $p>.05$) anlamlı derecede değildir. Elde edilen değerler C Kümesi KB ortalama toplam puanı ile DAS ve DİS arasında beklenen ilişkiye yönelik hipotezimizi desteklemiştir. C Kümesi KB ortalama toplam puanının DİS bağımsız değişkeni tarafından anlamlı derecede yordanacağına dair hipotezimizi test etmek için yaptığımız regresyon analizi sonucunda ise, C Kümesi ortalama toplam puanının DİS bağımsız değişkeni tarafından %18.3 oranında yordandığı tespit edilmiştir. DAS bağımsız değişkeni ise bu kişilik bozukluğu kümesini yordama gücüne sahip

değildir. Regresyon analizine göre hipotezimiz desteklenmiştir. DİS ve DAS seviye gruplarının KB puanları karşılaştırıldığında C Kümesi ortalama toplam KB puanının DİS puanı düşük gruba göre DİS puanı yüksek grup lehine anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmüştür. DAS seviye gruplarının C Kümesi ortalama toplam KB puanları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yani, hipotezimizde öne sürdüğümüz gibi C Kümesi KB toplam ortalama puanı DİS puanı yüksek grup lehine anlamlı derecede yüksekken, DAS grupları arasında anlamlı bir değişim söz konusu değildir.

Ross, S.R., v.d. vd (2013) ve Pastor v.d. (2007) çalışmalarında C Kümesi KB puanları ile DİS arasında anlamlı derecede korelasyon bulmuşlardır. Bu küme ile ilgili bir diğer araştırmada (Caseras, Torrubia ve Farré, 2001) C Kümesi KB'leri olan hasta grubun diğer kişilik bozukluğu (A ve B kümesi) olanlardan ve normal gruptan cezaya duyarlılık seviyelerinin anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Kimbrel ve arkadaşlarının (2012) araştırmasında ise A ve C kümesi kişilik bozuklukları semptomlarının yordanmasında DİS'in yordayıcı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, bu alanda yapılan araştırmalarla bizim araştırma bulgularımız birbirini destekleyici niteliktedir.

C Kümesi Kişilik bozukluğu ortalama puanı ile ilgili analizler sonucunda elde ettiğimiz bulgular, DSM-5'te anksiyete ile karakterize edilen Kişilik Bozukluğu C Kümesi'nin PDT'de cezaya duyarlılıkla ilişkili olduğu iddia edilen yüksek DİS faaliyetiyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Araştırmamızın yan amacı doğrultusunda A kümesi (tuhaflik ve eksantriklikle karakterize) kişilik bozukluklarının DİS ve DAS'la ilişkileri aşağıdaki problemler çerçevesinde incelenmiştir:

1. DSM-5 Kişilik Bozukluğu A Kümesi'nin ve bu kümede yer alan Paranoid, Şizotipal ve Şizoid kişilik bozukluklarının DİS ve DAS'la arasında anlamlı ilişki var mıdır?

2. DİS ve DAS puanları DSM-5 Kişilik Bozukluğu A Kümesi ve bu kümede yer alan Paranoid, Şizotipal ve Şizoid kişilik bozukluklarını anlamlı derecede yordamakta mıdır?
3. DİS/DAS ölçeğine göre belirlenen DAS ve DİS puanları düşük ve yüksek grupların kişilik bozukluğu A Kümesi, Paranoid, Şizotipal ve Şizoid kişilik bozuklukları ortalama puanları arasında anlamlı derecede fark var mıdır?

Paranoid KB ile hem DAS hem de DİS faktörü arasında anlamlı derecede pozitif korelasyon bulunmuştur (sırasıyla .23 ve .18 $p < .001$). Bulunan bu korelasyon katsayıları arasındaki farkın anlamlı derecede olup olmadığını görmek için yaptığımız analiz, aradaki farkın anlamlı derecede olmadığını göstermiştir. Yani, DAS ve DİS faktörlerinden biri diğerine göre Paranoid KB ile baskın bir ilişki göstermemektedir. DAS ve DİS faktörlerinin Paranoid KB puanlarını yordama gücünü görmek için yaptığımız regresyon analizine göre, Paranoid KB puanları %3.5 oranında DAS, %5.1 oranında DİS bağımsız değişkeni tarafından yordanmaktadır. DAS ve DİS seviye gruplarının Paranoid KB puanları karşılaştırıldığında ise, DAS puanı yüksek grubun DAS puanı düşük gruba göre ve DİS puanı yüksek grubun DİS puanı düşük gruba göre anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaptığımız üç analiz sonucuna göre, Paranoid KB'nin hem DAS'taki hem de DİS'teki artışla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Paranoid KB ile DAS ve DİS arasındaki ilişkiye yönelik yapılan korelatif çalışmalarda Cleas (2009) sadece DİS'le, Ross (2013) sadece DAS'la, Pastor (2007) DAS lehine yüksek olmakla birlikte hem DAS hem de DİS'le anlamlı derecede pozitif korelasyon bulmuşlardır. Bizim araştırmamızda dâhil olmak üzere tüm araştırmaların sonuçları birbirlerinden farklıdır. Bu farklılıklara yol açan muhtemel sebepler ileride tartışılacaktır.

DSM-5 Paranoid kişilik bozukluğu kriterlerine bakılacak olursa bu bozukluğun ana temasında zarar görme, tehdit altında olma, şüphecilik, aşağılanma gibi durumların söz konusu olduğu buna karşılık kişinin bu durumlara karşı kendisini korumak için savunmacı bir dürtüsellik gösterdiği görülecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde aktif olan birincil sistemin DİS olduğu, savunmaya yönelik bir

şekilde DİS'teki artış sebebiyle ikincil sistem olan DAS'ın faaliyetinde bir artışın ortaya çıktığı düşünülebilir. Savunma amaçlı olarak kişinin saldırıya karşı önlem alma davranışları, DAS'ın cezanın kesilmesi veya verilmemesine duyarlı oluşuyla yani aktif kaçınmayla (Pickering, Diaz ve Gray, 1995) açıklanabilir. Bu durum Paranoid kişilik bozukluğu ile DAS arasında bulunan ilişkiye işaret etmektedir.

Araştırmamızda **Şizotipal KB** ile DAS ve DİS arasında anlamlı korelasyon bulunamamıştır. Regresyon analizi sonucunda ise DAS ve DİS bağımsız değişkenlerinin bu kişilik bozukluğu puanları üzerinde anlamlı derecede yordama gücünün olmadığı görülmüştür. DAS ve DİS seviye gruplarının Şizotipal KB puanları arasında ise anlamlı derecede bir fark yoktur. Sonuç olarak Şizotipal KB ile DAS ve DİS faktörleri ilişkisizdir.

Şizotipal KB ile ilgili elde ettiğimiz bulgular Ross'un (2013) araştırma bulgularıyla uyumluyken, Cleas (2009) ve Pastor'un (2007) bulgularından farklıdır. Ancak bu iki araştırma sonuçları da birbirinden farklıdır. Cleas (2009) bu kişilik bozukluğuyla DİS arasında anlamlı derecede pozitif korelasyon bulurken Pastor (2007) Ben Porath MMPI-KB formunu kullandığında DAS lehine yüksek olmakla birlikte hem DAS hem de DİS arasında anlamlı derecede pozitif, Morey'in MMPI-KB formunu kullandığında ise DİS'le anlamlı derecede pozitif korelasyon bulmuştur. Kısacası, bizim araştırma bulgularımız da dâhil olmak üzere bu kişilik bozukluğu ile ilgili bulgular karışıktır yani elde edilen bulgulara bakarak bu kişilik bozukluğunun DAS ve DİS faaliyetleriyle ilişkisi hakkında genel bir çıkarımda bulunmak zordur. Yani, sonuçlar bu kişilik bozukluğunun temel özelliği gibi "tuhaf"tır.

Bu kişilik bozukluğunun DSM-5'te şizofreni spektrumunda yer aldığı hatırlatıldıktan sonra, elde edilen sonucun yani Şizotipal KB'nin DAS veya DİS'le ilişki göstermeme nedeninin bu kişilik bozukluğunun psikotizmle bağlantılı olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Eysenck'in teorisinde psikotizm, dışadönüklük ve nörotisizm boyutlarının dışında kişiliği etkileyen bir faktördür. Gray ise, kişilik teorisini geliştirirken anksiyete ve dürtüsellik boyutlarını Eysenck'in nörotisizm-normallik ve içedönüklük-dışadönüklükten oluşan

modeli üzerine 30 derecelik bir rotasyonla yerleştirmiştir. Dolayısıyla, ödüle (DAS) ve cezaya (DİS) duyarlılık bu boyutlarla ilgilidir ve psikotizmle ilişkili olan şizotipal kişilik bozukluğu bu modelin dışında kalmaktadır. Ancak, bu durum bu kişilik bozukluğu olan kişilerin tek tek birey olarak ödüle ve cezaya hiç duyarlı olmadıkları anlamına gelmez. Belki, bu kişilerin tuhaf biliş ve algılayışları nedeniyle ödüle veya cezaya birbirlerinden farklı seviyelerde duyarlılık gösterdikleri düşünölebilir. Bu sebeple de istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir eğilim oluşmamaktadır. Başka bir ihtimal olarak da, bu kişilik bozukluğunu ortaya çıkaran farklı biyolojik faktörlerin baskın olması nedeniyle DAS ve DİS'in işlevlerinin bozulduğu söylenebilir ki, bu kişilik bozukluğunun etiyolojisinde ağırlıklı olarak biyolojik ve genetik etkenlerden söz edilmektedir (Sadock, 2009).

Yaptığımız korelasyon analizi sonucunda **şizoid KB** ile DAS arasında anlamlı derecede negatif korelasyon bulunurken, DİS'le bulunan korelasyon katsayısı pozitif fakat anlamlı derecede değildir. Regresyon analizi ise bu kişilik bozukluğu puanı varyasyonunun (negatif korelasyonun etkisiyle) % 6'sının DAS tarafından anlamlı derecede yordandığını göstermiştir. DAS seviye gruplarından DAS puanı düşük grubun şizoid KB puanı DAS puanı yüksek grubun KB puanından anlamlı derecede yüksekken, DİS seviye gruplarının KB puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Ross (2013) şizoid KB ile DAS ve DİS faktörleri arasındaki ilişkiye yönelik yaptığı araştırmada hem DAS'la hem de DİS'le negatif korelasyon bulmuştur fakat DİS'le bulunan korelasyon anlamlı derecedeyken DAS'la bulduğu korelasyon anlamlı derecede değildir. Bir diğer araştırmada Pastor (2007) bulgularımıza benzer şekilde DAS'la anlamlı derecede negatif DİS'le anlamlı derecede olmayan pozitif korelasyon bulmuştur. Cleas'ın (2009) araştırmasında ise DAS'la yine anlamlı derecede negatif korelasyon söz konusu iken DİS'le anlamlı derecede pozitif korelasyon bulunmuştur.

Araştırma bulgularımızda DAS'la negatif ilişki içinde olan kişilik bozuklukları şizoid ve Çekingen KB'dir. Ancak, şizoid KB DİS'le pozitif fakat anlamlı bir ilişki içinde değilken Çekingen KB DİS'le pozitif ilişki göstermektedir.

Şizoid KB ile Çekingen KB'yi ayıran özellik DİS'e duyarlılık seviyeleridir. Şizoid KB'de kişide ödül isteği yoktur ya da çok azdır, cezaya karşı ise ilgisizdir. Psikodinamik bakış açısına göre, bu hastaların pek çoğu, çocukluklarında duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması anlamında engellenme yaşamışlardır. Bundan dolayı tekrarlanan reddedilişlerden veya başkaları tarafından hayal kırıklığına uğratılmaktan kaçınmak için “kendi kendilerine yeten” bir hale gelmeye çalışırlar (Gabbard, 2000 akt. Şenyuva, 2007). Bize göre, kişinin kendi kendine yeter hale gelmeye çalışması kişinin ödül arayışından vazgeçmesine neden olmaktadır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, DAS veya DİS'le negatif ilişki her kişilik bozukluğu için aynı anlama gelmemektedir. Bize göre, DAS'a negatif duyarlılık Şizoid KB için ödüle yönelik bir ümitsizlik ve vazgeçiş hali iken Çekingen kişilik bozukluğunda ise kişinin ödüle duyarlılığı DİS'e duyarlılığının daha baskın olması nedeniyle ödülünden kaçınmaya dönüşmektedir. DSM-5 kriterlerine bakıldığında da Şizoid kişide haz verici durumlara karşı isteksizlik yani ödüle karşı bir duyarsızlık söz konusudur. Sosyal ilişki açısından değerlendirildiğinde de Çekingen kişi sosyal ilişki isterken Şizoid kişinin bunu istememesi (Öner ve Özsan, 2002) bu durum için açıklayıcı bir örnektir.

Analiz sonuçlarında **A Kümesi kişilik bozukluğu toplam puan ortalamasıyla** DİS puanı arasında anlamlı derecede pozitif (.16) korelasyon katsayısı elde edilmiştir. DAS puanı ile ise anlamlı derecede bir korelasyon bulunamamıştır. Bağımsız değişken olarak DİS ve DAS puanlarının bağımlı değişken olarak, A kümesi kişilik bozukluğu toplam puan ortalamasının regresyon analizine tabi tutulması sonucunda DİS'in A Kümesi KB toplam puan varyansının %2.5'ini yordadığı görülmektedir. DAS ve DİS seviye gruplarının A Kümesi ortalama toplam puanları karşılaştırıldığında ise DAS grupları arasında anlamlı seviyede bir fark bulunamazken Yüksek DİS grubunun kişilik bozukluğu puanı Düşük DİS grubunun puanından anlamlı seviyede yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak, Kişilik Bozuklukları A Kümesi'nin PDT'de cezaya duyarlılıkla ilişkili olduğu iddia edilen DİS faaliyetindeki artışla bağlantılı olduğu söylenebilir.

A, B ve C kişilik bozuklukları ortalama toplam puanlarının DAS ve DİS'le ilişkileri incelendiğinde dürtüsellikle karakterize edilen B kümesi ödüle artmış duyarlılıkla bağlantılı olan yüksek DAS faaliyetiyle ilişkiliyken, anksiyete ile karakterize edilen C kümesi cezaya artmış duyarlılıkla bağlantılı olan yüksek DİS faaliyetiyle ilişkilidir. A kümesi ise her ne kadar DİS'le ilişki içinde bulunsan bile, buradaki ilişki C kümesine oranla daha düşüktür. C kümesiyle DİS arasında bulunan korelasyon katsayısı .43 iken A kümesiyle .16'dır. DİS bağımsız değişkeni, C kümesi ortalama puanları varyasyonun % 18.3'ünü yordarken A kümesinin ortalama puanının % 2.5'ini yordamaktadır. Bu sonuçlar, A kümesinin DİS faktöründen ziyade farklı faktörlerin etkisinde olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, B kümesi yüksek DAS faaliyetiyle, A ve C kümesi yüksek DİS faaliyetiyle bağlantılıdır. Bu tespit, Kimbrel ve diğerlerinin (2012) araştırmasında elde ettiği B kümesinin DAS, A ve C kümesinin DİS tarafından yordandığı bulgularıyla uyumludur.

Tüm problem ve hipotezlerimize yönelik analiz sonuçlarımızı özetleyecek olursak;

- Paranoid KB hem güçlü DAS hem de güçlü DİS (benzer oranda),
- Şizoid KB zayıf DAS,
- Antisosyal KB güçlü DAS,
- Histrionik KB güçlü DAS,
- Borderline KB hem güçlü DAS hem de güçlü DİS (DAS faaliyeti daha baskın olmak üzere),
- Narsisistik KB hem güçlü DAS hem de güçlü DİS (DAS faaliyeti daha baskın olmak üzere),
- Çekingen KB zayıf DAS güçlü DİS,
- Bağımlı KB güçlü DİS,
- Obsesif Kompulsif KB güçlü DİS,
- Kişilik bozukluğu A Kümesi güçlü DİS,
- Kişilik bozukluğu B Kümesi güçlü DAS ve
- Kişilik bozukluğu C Kümesi güçlü DİS faaliyetleriyle ilişkilidir.
- Şizotipal KB ise DAS ya da DİS faaliyetleriyle ilişkili değildir.

Bulgularımız, DSM-5 kişilik bozuklukları kümelenmesi açısından ele alındığında B ve C kümesinde yer alan kişilik bozukluklarının DAS ve DİS'le ilişkileri homojenlik göstermektedir, yani B kümesi kişilik bozuklukları ağırlıklı olarak yüksek DAS ve C kümesi kişilik bozuklukları yüksek DİS faaliyetiyle ilişkilidir. A kümesinde yer alan kişilik bozukluklarının DAS ve DİS'le ilişkileri ise birbirlerinden farklıdır. Bu durum A kümesinde yer alan kişilik bozukluklarının DAS ve DİS faaliyetlerinden ziyade farklı faktörler açısından (psikotizm gibi) ortak özellikler gösterdiğini düşündürmektedir.

Yapılan çalışmalarda araştırma sonuçları genel bir benzerlik göstermekle birlikte, bazı kişilik bozukluklarıyla DAS ve DİS faktörleri arasındaki ilişkiler farklı seviye ve/veya yönlerdedir. Sonuçların değişkenlik göstermesinin muhtemel sebepleri kullanılan ölçekler, katılımcıların demografik özellikleri ya da kültürler arası farklılıklar olabilir. Örneğin, bir çalışmada yaş ortalaması 20 ve örneklem psikoloji bölümü öğrencilerinden oluşurken (Ross v.d., 2013) bir diğer çalışmada yaş ortalaması 38 ve örneklem kişilik bozukluğu olanlardan ve normallerden oluşan toplum örnekleimidir (Cleas v.d., 2009). Pastor'un (2007) araştırmasında ise MMPI-KB'nin iki farklı formu aynı kişilere uygulanmasına rağmen formlar arası farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu da kullanılan ölçeklerin farklı sonuçlara yol açabileceğini gösteren önemli bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Fullana ve diğerlerinin (2004b) çalışmasında ise kişilik bozukluğu olan grupla normal grup karşılaştırılmıştır. Ayrıca çalışma yapılan gruplardaki katılımcı sayıları da birbirinden (en az 193, en fazla 276) farklıdır. Görüldüğü üzere bu çalışmalarda çalışma yapılan grupların yaş ortalamaları, kişilik bozukluğu taşıyıp taşımadıkları, kişilik bozukluklarının değerlendirilmesinde kullanılan ölçekler açısından farklılıklar söz konusudur. Bu noktada, araştırmaların daha büyük katılımcı örneklemelerinde ve kişilik bozukluğu tanısı almış gruplarla kontrol grupları arasında karşılaştırma yapılarak gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Bu durum bizim araştırmamızın da başlıca kısıtlılığıdır.

Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulgular, kişilik bozukluklarının DAS ve DİS faaliyetlerindeki artış veya azalışla ilişkili olmakla beraber mevcut duruma ilişkindir.

Yani, kişinin dünyaya ne derecede yüksek veya düşük bir DAS veya DİS faaliyetiyle geldiği hakkında bir bilgi vermemektedir. Yine de, başlangıçtaki faaliyet seviyesini bilememekle birlikte, semptomlara ve etiyolojik nedenlere bakarak baskın olan sistemin hangisi olduğu hakkında bir tahminde bulunabiliriz. Sonuçları tartışırken de örneklerini verdiğimiz gibi, çevresel şartlar baskın sistemle örtüşmese bile sistem faaliyetini yürütmekte ve çevresel faktörler bu sisteme göre etki göstermektedir. Bu da bizi, aslında biyolojik olarak getirdiğimiz yapının çevresel faktörlerden daha belirleyici bir rolü olduğu hatta çevresel faktörlerin kişiliği nasıl ve ne düzeyde etkileyeceğini belirlediği fikrine götürmektedir. Yani, çevresel faktörlerin etkisi ancak kişinin DİS veya DAS sistemlerinden hangisine daha yatkın olduğuyula ilgilidir. Özetle, kişinin belli bir eğilimle doğduğunu ve çevresel koşulların etkisiyle bu eğilimlerin güçlendiğini veya zayıfladığını ve teorinin bu iddiasına ek olarak, çevresel faktörlerin bu biyolojik yapıya göre etki gösterdiğini söyleyebiliriz. Hatta bize göre, kişi çevresel faktörleri bu mizaç özelliklerine göre seçerek algılamakta, yorumlamakta ve bu yorumlara göre temel şemalarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızın CATI+TR kişilik bozuklukları alt ölçeklerinin yakınsak geçerlik analizinde kullandığımız Kişilik İnanç Ölçeği ile arasında bulunan yüksek korelasyon katsayılarının dolaylı olarak DAS ve DİS faaliyetleri ile bilişsel şemalar arasında da bir ilişki olabileceği hakkında ipucu verdiğini belirtebiliriz, ancak bu araştırılması gereken bir konudur.

Sonuç olarak elde ettiğimiz bulgular, DAS ve DİS faktörleriyle kişilik bozukluklarının (Şizotipal KB dışında) anlamlı derecede ilişki içinde olduğunu, bu bağımsız değişkenlerin ilişkili oldukları kişilik bozukluklarını yüksek oranda yordadığını, B ve C kümesi kişilik bozukluklarının ödüle ve cezaya duyarlılıkla yapısal bir ilişki gösterdiğini ve düşük veya yüksek DİS/DAS düzeylerinde kişilik bozukluğu puanlarının anlamlı derecede değiştiğini göstermiştir. Bu durum, PDT'nin kişiliğin temel boyutları olarak iddia ettiği ödüle duyarlılıkla ilişkili olan dürtüsellik (DAS) ve cezaya duyarlılıkla ilişkili olan anksiyete (DİS) boyutlarında uçlarda olan bireylerin psikopatoloji oluşumu açısından yüksek risk taşıdıkları teziyle uyumluluk göstermektedir. Bu sonuçlar, kişilik bozukluklarının etiyolojisinde, değerlendirilmesinde ve tedavisinde DAS ve DİS faktörlerinin göz önünde

bulundurulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, DAS veya DİS faktörlerinin değerlendirilmesi kişilik bozuklukları açısından riskli popülasyonun tespitinde de faydalı olabilir.

Pekiştireç Duyarlılık Teorisinde DİS ve DAS boyutlarıyla kişilik bozuklukları arasında teorik bağlantılar sunulmasına rağmen bu alanda çok az araştırma yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde araştırmamız hem bu alanda literatüre bir katkı sağlarken hem de ülkemiz için öncül bir çalışma niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

AMERICAN
PSYCHIATRIC
ASSOCIATION: 2013

**The Diagnostic and Statistical Manual of Mental
Disorders: DSM 5**, American Psychiatric Publishing

AMERİKAN
PSİKIYATRİ BİRLİĞİ:
2007

**Ruhsal Bozuklukların Tanısal Ve Sayımsal El Kitabı,
Dördüncü Baskı Yeniden Gözden Geçirilmiş Tam
Metin (DSM-IV-TR).** Çev. Editörü: Köroğlu, E.
Hekimler Yayın Birliği, Ankara

AMERİKAN
PSİKIYATRİ BİRLİĞİ:
2013

**Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı
Beşinci Baskı (DSM-5)**, Çeviri: Köroğlu, E. Hekimler
Yayın Birliği, Ankara

ARIK, İ.A.: 1991

Öğrenme Psikolojisine Giriş, I.Ü. Edebiyat Fakültesi
Basımevi, İstanbul

ARKAR, H.: 2004

“Cloninger'in Psikobiyolojik Kişilik Kuramının Türk
Örneğinde Sınanması” , **Basılmamış Doktora Tezi**,
Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

ARKAR, H.: 2008

“Cloninger'in Mizaç ve Karakter Boyutları ile Kişilik
Bozuklukları Arasındaki İlişki”, **Klinik Psikiyatri
Dergisi**, 11:115-124

- ASLAN, S.: 2008 “Kişilik, Huy ve Psikopatoloji”, **RHCP**, 2:1-2
- ATKINSON, R.L.,
ATKINSON, R.C.,
SMITH, E.E., BEM, D.
J., HILGRAD, E.R.:
1990
Introduction to Psychology. New York, Harcourt
Brace Jovanoich Publishers
- ATKINSON, R. L.,
ATKINSON, R. C.,
SMITH, E. E., BEM, D.
J., NOLEN-
HOEKSEMA, S.: 2002
Psikolojiye Giriş, Çev: Atakay,K., Atakay,M. ve Yavuz
A., Sosyal Yayınları, İstanbul
- AUSTIN, E. J.
DEARY, I. J.: 2000
“The ‘four As’: a Common Framework for Normal and
Abnormal Personality?”, **Personality and Individual
Differences**, 28(5), 977-995.
- AYÇİÇEĞİ, A., DINN,
W.M., HARRIS, C.L.:
2003
“Assesing Adult Attention-Deficit/Hyperactivity
Disorder: A Turkish Version of the Current Symptoms
Scale” (Turkish Version). **Psychopatology**, 36: 160-167
- AYÇİÇEĞİ-DINN, A.:
2007
“Mevcut Semptomlar Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik
Çalışması”, **Klinik Psikiyatri**, 10: 201-215.
- BACANLI, H., İLHAN,
T., ASLAN, S.: 2009
“Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin
Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)”,
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2), 261-279.
- BARRETT, P.,
EYSENCK, S.: 1984
“The Assessment of Personality Factors Across 25
Countries”, **Personality and Individual Differences**,
5(6), 615-632.

- BAYSAL, C.,
TEKARSLAN, E.: 1987 **Davranış Bilimleri I-II**, I.Ü. İşletme Fak. Yayın No:191, İstanbul
- BECK, A.T., BECK, J.S.: 1991 “The Personality Belief Questionnaire”, **Unpublished Assessment Instrument**. The Beck Institute for Cognitive Therapy and Research, Bala Cynwyd, Pennsylvania.
- BECK, A.T.,
FREEMAN, A., DAVIS, D.D.: 2004 **Cognitive Therapy of Personality Disorders**, 2th Ed., The Guilford Press, New York.
- BIJTTEBIER, P.,
BECK, I., CLAES, L., VANDEREYCKEN, W.: 2009 “Gray’s Reinforcement Sensitivity Theory as a Framework for Research on Personality-Psychopathology Associations”, **Clinical Psychology Review**, 29, 421–430
- BİLGE, Y.: 1998 **Operant Öğrenmede Kişilik Tipleri ve Takviye Türleri Arasındaki İlişki**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi
- BOEREE, C. G.: 2006 **Personality Theories (Çevrimiçi)**
http://www.social-psychology.de/do/pt_eysenck.pdf
17.01.2014
- BROUCEK, F.J.: 1982 “Shame and its Relationship to Early Narcissistic Developments”, **The International Journal of Psychoanalysis**, 63: p.p. 369-378.
- BULDUK, S., CESUR, S.: 2003 **Kişilikte Heyecanların Rolü: Gray-Wilson Kişilik Ölçeği**, Psikometrik Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul

- BURGER, J.M.: 2006 **Kişilik**, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- BUTLER, A.C., BECK, A.T., COHEN, L.H.: 2007 “The Personality Belief Questionnaire-Short Form: Development and Preliminary Findings”, **Cognitive Therapy Research**, 31: 357-370.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş.: 2003 **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**, .3. baskı, Pegem Yayınları, Ankara.
- CARVER, C. S., WHITE, T.: 1994 “Behavioral Inhibition, Behavioural Activation, And Affective Responses to Impending Reward and Punishment: the BIS/BAS Scales”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 67, 319–333.
- CASERAS, X., TORRUBIA, R., FARRÉ, J. M.: 2001 “Is the Behavioral Inhibition System the Core Vulnerability for Cluster C Personality Disorders?” **Personality and Individual Differences**, 31, 349–359.
- CENTER, D. B.: 2006 “The Three Factor Theory of Personality”, In F. English, Ed. **Encyclopedia of Educational Leadership and Administration**, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- CENTER, D., KEMP, D.: 2003 “Temperament and Personality as Potential Factors in the Development and Treatment of Conduct Disorders”, **Education Treatment of Children**, 26(1), 75-88.
- CEYHUN , B., ORAL, N.: 1998 **MMPI Değerlendirme Kitabı**, Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara.

- CLAES, L.,
VERTOMMEN, S.,
SMITS, D.,
BIJTTEBIER, P.: 2009
“Emotional Reactivity and Self-regulation in Relation to Personality Disorders”, **Personality and Individual Differences**, 47:948-953
- CLARK, L.A.: 1993
Manual for the Schedule for Nonadaptive and Adaptive Personality. Minneapolis, University of Minnesota Press
- CLONINGER, C.R.: 1987
“A Systematic Method for Clinical Description and Classification of Personality Variants”, **Archives in General Psychiatry**, 44: 573-588.
- CLONINGER, C.R.: 2000
“A Practical Way to Diagnosis Personality Disorder: a Proposal”, **Journal Personality Disorders**, 14, 99–108
- CLONINGER, C.R.,
SVRAKIC, D.M.,
PRZYBECK, T.R.: 1993
“A psychobiological Model of Temperament and Character”, **Archives of general psychiatry**, 50(12), 975-990.
- CLONINGER, C.R.,
PRZYBECK, T.R.,
SVRAKIC, D.M.,
WETZEL, R.D.: 1994
The Temperament and Character Inventory (TCI): A Guide to Its Development and Use, Center for Psychobiology of Personality, St Louis, Missouri, USA:
- COHEN, P.: 2008
“Çocuk Ruhsal Gelişimi ve Kişilik Bozukluğu”, **Psychiatric Clinics of North America**, Cilt: 3 (1), çeviri editörü, ŞAR, V., Sigma Publishing, İstanbul.
- COOLIDGE, F. L.: 1984
Coolidge Axis II Inventory, U.S. Copyright TXU-026, Washington, D.C.

- COOLIDGE, F. L.: 1993 **Coolidge Axis II Inventory: Manual**, University of Colorado at Colorado Springs, CO: Author
- COOLIDGE, F. L.: 2006 **The Coolidge Axis II inventory Plus-Revised: Manual**, Colorado Springs, CO: Author
- COOLIDGE, F. L.,
BURNS, E. M.,
MOONEY, J. A.: 1995 "Reliability of Observer Ratings in the Assessment of Personality Disorders: A Preliminary Study", **University of Colorado at Colorado Springs**.
- COOLIDGE, F. L.,
GRIEGO, J. A.: 1995 "Executive Functions of the Frontal Lobes: Psychometric Properties of a Self-rating Scale", **Psychological Reports**, 77, 24-26.
- COOLIDGE, F. L.,
MARLE, P. D., VAN
HORN, S. A., SEGAL,
D. L.: 2011 "Clinical Syndromes, Personality Disorders, and Neurocognitive Differences in Male and Female Inmates", **Behavioral Sciences the Law**, 29(5), 741-751.
- COOLIDGE, F. L.,
MERWIN, M. M.: 1992 "Reliability and Validity of the Coolidge Axis II Inventory: A new Inventory for the Assessment of Personality Disorders", **Journal of Personality Assessment**, 59, 223-238
- COOLIDGE, F. L.,
SEGAL, D. L.: 1998 "Evolution of Personality Disorder Diagnosis in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders", **Clinical Psychology Review**, 18(5), 585-599.
- CORCORAN, D. W. J.: 1964 "The Relation between Introversion and Salivation", **The American Journal of Psychology**, 77(2), 298-300.

- CORR, P. J.: 2004 “Reinforcement Sensitivity Theory and Personality”, **Neuroscience Biobehavioral Reviews**, 28(3), 317-332.
- CORR, P. J.,
PICKERING, A. D.,
GRAY, J. A.: 1995 “Personality and Reinforcement in Associative and Instrumental Learning”, **Personality and Individual Differences**, 19, 47–71.
- COSTA, P.T.,
MCCREA, R.R.: 2007 “Felsefe ve Psikoloji Kaynaklı Yaklaşımlar”, **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, 8. Baskı, Cilt: 1, Sadock, B.J. ve Sadock, V.A. çeviri editörleri: Aydın, H. ve Bozkurt, A., Güneş Kitabevi, Ankara
- COŞKUNOL, H.,
BAĞDİKEN, İ.,
SORİAS, S.: 1994 “SCID-II (Türkçe versiyonu) Görüşmesinin Kişilik Bozukluklarındaki Güvenirliği”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 9, 26-29.
- CROCQ, M. A.: 2013 “Milestones in the History of Personality Disorders”, **Dialogues in Clinical Neuroscience**, 15(2), 147.
- CÜCELOĞLU, D.: 1991 **İnsan ve Davranışı**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul
- DEARY, I. J., PETER, A., AUSTIN, E.,
GIBSON, G.: 1998 “Personality Traits and Personality Disorders”, **British Journal of Psychology**, 89(4), 647-661.
- DISSABANDARA, L.
O., LOXTON, N. J.,
DIAS, S. R., DAGLISH, M., STADLIN, A.: 2012 “Testing the Fear and Anxiety Distinction in the BIS/BAS Scales in Community and Heroin-dependent Samples”, **Personality and Individual Differences**, 52, (8), 888–892

- DORIAN, S.N.: 2007 “Kişilik ve Psikopatoloji Kuramları” **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, 8. Baskı, Cilt: 1, Sadock, B.J. ve Sadock, V.A. çeviri editörleri: Aydın, H. ve Bozkurt, A., Güneş Kitabevi, Ankara
- EBRİNÇ, S.: 2000 “Psikiyatrik Derecelendirme Ölçekleri ve Klinik Çalışmalarda Kullanımı” **Bulletin of Clinical Psychopharmacology**, 10, 109-116.
- ERIKSON, E. H.: 1950 **Childhood and Society**. WW Norton Company. USA
- EROL, N.: 1982 “Ülkemizdeki Psikiyatrik Hastalarda MMPI’ın Geçerlik Çalışması” **PsikolojiDergisi**, 14: 15-23.
- ESBEC, E.,
ECHEBURUA, E.: 2011 New criteria for personality disorders in DSM-V. **Actas Esp Psiquiatr**, 39(1), 1-11.
- EYSENCK, H. J.: 1947 **Dimensions of personality**. London: Routledge Kegan Paul Limited
- EYSENCK, H. J.: 1951 “The Organization of Personality”, **Journal of Personality**, Volume 20, Issue 1, pp. 101-117.
- EYSENCK, H.J.: 1956 “Reminiscence, Drive and Personality Theory”, **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 53(3), 328. London
- EYSENCK, H. J.: 1957 **The Dynamics of Anxiety and Hysteria**. London: Routledge Kegan Paul.

- EYSENCK, H.J.: 1965 **Fact and Fiction in Psychology**, Penguin Books Ltd., Middlesex, England
- EYSENCK, H. J.: 1967 **The Biological Basis of Personality**. (Vol. 689), Transaction publishers.
- EYSENCK, H.J.: 1987 “The Definition of Personality Disorders and Criteria Appropriate for Their Description”, **Journal of Personality Disorders**, 1(3), 211-219, The Guilford Press
- EYSENCK, H.J.: 1990 “Biological dimension of personality”, Ed. Pervin, L.A., **Handbook of Personality Theory and Research**, 244-276, The Guilford Press, New York
- EYSENCK, H. J.: 1991 “Dimensions of Personality: 16, 5, or 3?--Criteria for a Taxonomic Paradigm” **Personality and Individual Differences**, 12, 773-790.
- EYSENCK, H. J.: 1997 “Addiction, Personality and Motivation”, **Human Psychopharmacology-Clinical And Experimental**, 12, S79-S88.
- EYSENCK, H.J. , **Mindwatching**, Anchor Press, USA
EYSENCK, M.D.: 1983
- EYSENCK, H. J., **Manual of the Eysenck personality questionnaire.**,
EYSENCK, S. B. G.: London: Hodder and Stoughton.
1975

- EYSENCK, H.J. ,
WILSON, G.: 1975 **Check Your Own Personality**, Penguin Books Ltd., Middlesex, England
- FARMER, R. F.,
NELSON-GRAY, R. O.: 1995 “Anxiety, Impulsivity and the Anxious-Fearful and Erratic-Dramatic”, **Journal of Research in Personality**, 29(2), 189-207.
- FEIST, J., FEIST, G. J.: 2008 **Theories of personality**, 7th ed. McGraw Hill, New York.
- FIRST, M.B.,
GIBBON, M., SPITZER, R.L., WILLIAMS, J.B.W., BENJAMIN, L.S.: 1997 **The Structured Clinical Interview for DSMIV Axis II Personality Disorders (SCID-II)**, American Psychiatric Press, Washington DC.
- FOSSATI, A.,
BARRATT, E. S.,
BORRONI, S., VILLA, D., GRAZIOLI, F.,
MAFFEI, C.: 2007 “Impulsivity, aggressiveness, and DSM-IV personality disorders”, **Psychiatry Research**, 149(1), 157-167.
- FOSTER, J. D.,
TRIMM, R. F.: 2008 “On Being Eager and Uninhibited: Narcissism and Approach–Avoidance Motivation”, **Personality and Social Psychology Bulletin**, 34(7), 1004-1017.
- FOWLES, D. C.: 1980 “The Three Arousal Model: Implications of Gray's Two-Factor Learning Theory for Heart Rate, Electrodermal Activity, and Psychopathy”, **Psychophysiology**, 17(2), 87-104.

- FRIEDA, F.: 1983 **Jung Psikolojisinin Ana Hatları**, Çev. Aslan Yalçın, Say Yayınları, İstanbul.
- FULLANA, M. À.,
MATAIX-COLS, D.,
TRUJILLO, J. L.,
CASERAS, X.,
SERRANO, F.,
ALONSO, P., ...
TORRUBIA, R.: 2004a
FULLANA, M. A.,
MATAIX-COLS, D.,
CASERAS, X.,
ALONSO, P., MANUEL
MENCHÓN, J.,
VALLEJO, J.,
TORRUBIA, R.: 2004b
“Personality Characteristics in Obsessive-Compulsive Disorder and Individuals with Subclinical Obsessive-Compulsive Problems”, **British Journal of Clinical Psychology**, 43(4), 387-398.
- “High Sensitivity to Punishment and Low Impulsivity in Obsessive-Compulsive Patients with Hoarding Symptoms”, **Psychiatry Research**, 129(1), 21-27.
- GEÇTAN, E.: 2003 **Psikodinamik Psikiyatri Ve Normaldışı Davranışlar**, Metis Yayınları, İstanbul
- GRAHAM, J.R., BEN-
PORATH, Y.S.,
TELLEGEN, A.,
DAHLSTROM, W.G.,
BUTCHER, J.N.,
KAEMMER, B.: 2001 **MMPI-2 (Minnesota multiphasic personality inventory): Manual for Administration, Scoring and Interpretation**, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- GRAY, J. A.: 1970
“The Psychophysiological Basis of Introversion–Extraversion” **Behavior Research and Therapy**, 8(3), 249–266.

- GRAY, J. A.: 1981 "A Critique of Eysenck's Theory of Personality" , In H. J. Eysenck (Ed.), **A Model of Personality** , 246–276, New York: Springer.
- GRAY, J.A.: 1982 The Neuropsychology of Anxiety: an Enquiry in To the Functions of the Septo-hippocampal SystemOxford University Press, Oxford
- GRAY, J. A.: 1987 Perspectives on anxiety and impulsivity: A commentary. Journal of Research in Personality, 21(4), 493-509.
- GRAY, J. A.: 1991 "Neural Systems of Motivation, Emotion and Affect", In J. Madden (Ed.), **Neurobiology of Learning, Emotion And Affect**, 273–306, New York: Raven Press
- GRAY, J. A.,
MCNAUGHTON, N.: 2000 The Neuropsychology of Anxiety: an Enquiry in to the Functions of the Septo-hippocampal System, 2nd Edition. Oxford University Press, Oxford.
- GROHOL, J. M.: 2013 (Çevrimiçi) <http://pro.psychcentral.com/2013/dsm-5-changes-personality-disorders-axis-ii/005008.html>
09.12.2013
- GUPTA, B. S.: 1976 "Extraversion and Reinforcement in Verbal Operant Conditioning", **British Journal of Psychology**, 67, 47–52.
- GUPTA, B. S.: 1990 "Impulsivity/Sociability and Reinforcement in Verbal Operant Conditioning: A Replication", **Personality and Individual Differences**, 11, 585–589.

- GUPTA, B. S.,
NAGPAL, M.: 1978 “Impulsivity/Sociability and Reinforcement in Verbal Operant Conditioning”. **British Journal of Psychology**, 69(2), 203-206.
- GUPTA, S., SHUKLA, A. P.: 1989 “Verbal Operant Conditioning as a Function of Extraversion and Reinforcement”. **British Journal of Psychology**, 80(1), 39-44.
- GÜLEÇ, H., TAMAM, L., TURHAN, M., KARAKUŞ, G., ZENGİN, M., STANFORD, M. S.: 2008 “Psychometric Properties of the Turkish Version of the Barratt Impulsiveness Scale-11”. **Klinik Psikofarmakoloji Bülteni**, 18(4).
- HAMPSON, S.E.: 1985 **The Construction of Personality: An Introduction**, Routledge and Kegan Paul
- HANÇERLİOĞLU, O.: 1997 **Ruhbilim Sözlüğü**, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul
- HANDLEY, G.D.: 1973 **Personality, Learning and Teaching**, Routledge Kegan Paul, London
- HARNETT, P. H., LOXTON, N. J., JACKSON, C. J.: 2013 “Revised Reinforcement Sensitivity Theory: Implications for Psychopathology and Psychological Health”, **Personality and Individual Differences**, 54(3), 432-437.
- HEIDI, N., KEISER, SCOTT R. R.: 2011 “Carver and Whites’ BIS/FFFS/BAS Scales and Domains and Facets of the Five Factor Model of Personality”, **Personality and Individual Differences**, 51, (1), 39-44

- HEUBECK, B. G.,
WILKINSON, R. B.,
COLOGON, J.: 1998 “A Second Look at Carver and White's (1994) BIS/BAS Scales”. **Personality and Individual Differences**, 25(4), 785-800.
- HEYM, N.,
FERGUSON, E.,
LAWRENCE, C.: 2008 “An Evaluation of the Relationship between Gray's revised RST and Eysenck's PEN: Distinguishing BIS and FFFS in Carver and White's BIS/BAS Scales”, **Personality and Individual Differences**, 45(8), 709-715.
- HİSLİ, N.: 1988 “Beck Depresyon Envanteri'nin Geçerliği Üzerine Bir Çalışma”, **Psikoloji Dergisi**, cilt 6, 22: 118-126
- HİSLİ, N.: 1989 “Beck Depresyon Envanteri'nin Üniversite Öğrencileri için Geçerliği, Güvenirliği”. **Psikoloji Dergisi**, cilt 7, 23: 3-1
- HUNDT, N. E.,
WILLIAMS, A. M.,
MENDELSON, J.,
NELSON-GRAY, R. O.: 2013 “Coping Mediates Relationships between Reinforcement Sensitivity and Symptoms of Psychopathology”, **Personality and Individual Differences**, 54(6), 726-731.
- HYLER, S.E.,
SKODOL, A.E.,
OLDHAM, J.M.,
KELLMAN, H.D.,
DOIDGE, N.: 1992 “Validity of the Personality Diagnostic Questionnaire-Revised: a replication in an outpatient sample”. **Compr . Psychiatry** 33: 73-77.
- IZARD, C. E.: 2007 “Basic Emotions, Natural Kinds, Emotion Schemas, and A New Paradigm”. **Perspectives on Psychological Science**, 2(3), 260-280.

- İLBARS, Z.: 1987 “Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler”, Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. **Antropoloji Dergisi**, Özel Basım, Ankara
- İnternet 1: (Çevrimiçi) <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/kisilik.html> 12.11.2013
- İnternet 2: (Çevrimiçi) <http://rapor.tuik.gov.tr/reports> 14.12.2013
- İnternet 3: (Çevrimiçi) <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurum> 14.12.2013
- JACKSON, C. J.: 2009 “Jackson-5 Scales of Revised Reinforcement Sensitivity Theory (r-RST) and Their Application to Dysfunctional Real World Outcomes”. **Journal of Research in Personality**, 43(4), 556-569.
- JACKSON, C. J.,
LOXTON, N. J.,
HARNETT, P.,
CIARROCHI, J.,
GULLO, M. J.: 2014 “Original and Revised Reinforcement Sensitivity Theory in the Prediction of Executive Functioning: A test of Relationships between Dual Systems”. **Personality and Individual Differences**, 56, 83-88.
- JANG, K.: 1998 “The PEN Model: Its Contribution to Personality Psychology”. (Çevrimiçi) <http://www.personalityresearch.org/papers/jang.html> 24. 01.2014
- JENSEN, H. H.,
LILLEBÆK, T.,
MORTENSEN, E. L.,
JENSEN, P.: 1999 “The Dimensions of Personality: the Relationship between the Models of Eysenck and Cloninger”. **Scandinavian Journal of Behaviour Therapy**, 28(2), 70-78.

- JORM, A. F.,
CHRISTENSEN, H.,
HENDERSON, A. S.,
JACOMB, P. A.,
KORTEN, A. E.,
RODGERS, B.: 1999
- “Using the BIS/BAS Scales to Measure Behavioral Inhibition and Behavioral Activation: Factor Structure, Validity and Norms in a Large Community Sample”. **Personality and Individual Differences**, 26, 49-58.
- KALCHEV, P., BALEV, J., COOLIDGE, F.L.: 1997
- “The Coolidge Axis II Inventory (CATI) : Evidences for Psychometric and Factorial Validity for Bulgarian Nonclinical Sample”. **Personality and Individual Differences**, 22(3), 363-369.
- KASCH, K. L.,
ROTTENBERG, J.,
ARNOW, B. A.,
GOTLIB, I. H.: 2002
- “Behavioral Activation and Inhibition Systems and the Severity and Course of Depression”, **Journal of Abnormal Psychology**, 111(4), 589.
- KIMBREL, N. A.,
COBB, A. R.,
MITCHELL, J. T.,
HUNDT, N. E.,
NELSON-GRAY, R. O.: 2008
- “Sensitivity to Punishment and Low Maternal Care Account for the Link Between Bulimic and Social Anxiety Symptomology”, **Eating Behaviors**, 9(2), 210-217.
- KIMBREL, N. A.,
MITCHELL, J. T.,
NELSON-GRAY, R. O.: 2010
- “An Examination of the Relationship Between Behavioral Approach System (BAS) Sensitivity and Social Interaction Anxiety”, **Journal of Anxiety Disorders**, 24(3), 372-378.
- KIMBREL, N. A.,
MITCHELL, J. T.,
HUNDT, N. E.,
ROBERTSON, C. D.,
NELSON-GRAY, R. O.: 2012
- “BIS and BAS Interact with Perceived Parental Affectionless Control to Predict Personality Disorder Symptomatology”, **Journal of Personality Disorders**, 26(2), 203-212.

- KINGSBURY, A.,
COPLAN, R. J.,
WEEKS, M., ROSE-
KRASNOR, L.: 2013
“Covering all the BAS’s: A Closer Look at The Links
Between BIS, BAS, and Socio-Emotional Functioning
in Childhood”, **Personality and Individual
Differences**. 55 (5), 2013, 521–526
- KÖKNEL, Ö.: 1999
Kişilik: Kaygıdan Mutluluğa, 13. Basım, Altın
Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KÖROĞLU, E.: 2012
Klinik Psikiyatri, Hekimler Birliği Yayınları, Ankara
- KRECH, D.,
CRUTCHFIELD, R. S.:
1965
Elements of Psychology, Llfred A. Knopf, New York
- KULAKSIZOĞLU, A.:
2004
Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- LANGBEHN, D.R.,
PFOHL, B.M.,
REYNOLDS, S.,
CLARK, L.A.,
BATTAGLIA, M.,
BELLODI, L. et. al.:
1999
“The Iowa Personality Disorder Screen: Development
and Preliminary Validation of a Brief Screening
Interview”, **Journal Of Personality Disorders**, 13:75-
89.
- LARSEN, R. J., BUSS,
D. M.: 2008
**Personality Psychology: Domains of Knowledge
About Human Nature**, Third edition, McGraw Hill,
NewYork.

- LARSTONE, R. M.,
JANG, K. L.,
LIVESLEY, W. J.,
VERNON, P. A.,
WOLF, H.: 2002 "The Relationship Between Eysenck's PEN Model of Personality, the Five-Factor Model of Personality, and Traits Delineating Personality Dysfunction", **Personality and Individual Differences**, 33(1), 25-37.
- LENZENWEGER, M.F.,
CLARKIN, J.F.,
KERNBERG, O.F.,
FOELSCH, P.A.: 2001 "The Inventory of Personality Organization: Psychometric Properties, Factor Composition, and Criterion Relations with Affect Aggressive Dyscontrol, Psychosis Proneness, and Self Domains in a Nonclinical Sample", **Psychological Assessment**, 13: 577-591.
- LIEBERT, R. M.,
SPIEGLER, M. D.: 1989 **Personality: Strategies and Issues**, 6. Ed., Wadsworth Publishing Co Inc.
- LIVESLEY, W.J.,
JACKSON, D.N.: 2002 **Manual for the Dimensional Assessment of Personality Pathology-Basic Questionnaire (DAPP-BQ)**, Post Huron, Sigma Press.
- LOOTENS, C. M.: 2010 **An Examination of the Relationships Among Personality Traits, Perceived Parenting Styles, and Narcissism**, Doctoral Dissertation, University of North Carolina at Greensboro.
- LORANGER, A.,
JANCA, A.,
SARTORIUS, N.: 1997 **Assessment and Diagnosis of Personality Disorders: The ICD-10 International Personality Disorders Examination (IPDE)**, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- LOVELL, K.: 1969 **An Introduction To Human Development**. Second edition, Macmillan.

- MARRERO , H.,
GÁMEZ, E., DÍAZ, J.
M.: 2008 “BIS/BAS Individual Differences and the Verification of Conditional Hypotheses”, **Personality and Individual Differences**, 45,(4), 296–301
- MATTHEWS, G.,
DEARY, I. J.,
WHITEMAN, M. C.:
2003 **Personality Traits**. Cambridge University Press.
- Mc KELLAR, P.: 1968 **Experience and Behaviour**, Penguin Books
- Mc CALLUM, R.C.,
WIDAMAN, K.F.,
PREACHER, K.J.,
HONG, S.: 2001 “Sample Size in Factor Analysis: The Role of Model Error”, **Multivariate Behavioral Research**, 36(4), 611-637.
- Mc CORD, R. R.,
WAKEFIELD, J. A.:
1981 “Arithmetic Achievement as a Function of Introversion–Extraversion and Teacher-Presented Reward and Punishment”, **Personality and Individual Differences**, 2(2), 145-152.
- Mc NAUGHTON, N.,
CORR, P. J.: 2004 A Two-Dimensional Neuropsychology of Defense: Fear/Anxiety and Defensive Distance”, **Neuroscience And Biobehavioral Reviews**, 28(3), 285-305.
- MEISSNER, W.W.:
2007 “Kişilik Teorileri ve Psikopatoloji”, **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, 8. Baskı, Cilt: 1, Sadock, B.J. ve Sadock, V.A. çeviri editörleri: Aydın, H. ve Bozkurt, A., Güneş Kitabevi, Ankara
- MILLON, T., MILLON,
C., DAVIS, R.D.: 1997 **MCMI-III Manual**, 2nd ed. Minneapolis, National Computer Systems

- MORGAN, T. C.: 2004 **Psikolojiye Giriş**, Çev: Hüsnü Arıcı, İffet Dinç, Giray Uraz,15. Baskı, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, No:1, Ankara.
- MUELLER, A., CLAES, L., MITCHELL, J. E., FABER, R. J., FISCHER, J., DE ZWAAN, M.: 2011 “Does Compulsive Buying Differ Between Male and Female Students?”, **Personality and Individual Differences**, 50(8), 1309-1312.
- MULDER, R. T., JOYCE, P. R.: 1997 “Temperament and the Structure of Personality Disorder Symptoms”, **Psychological Medicine**, 27(01), 99-106.
- MURIS, P., MEESTERS, C., DE KANTER, E., TIMMERMAN, P. E.: 2005 Behavioural Inhibition and Behavioural Activation System Scales for Children: Relationships with Eysenck’s Personality Traits and Psychopathological Symptoms”, **Personality and Individual Differences**, 38(4), 831-841.
- NAGPAL, M., GUPTA, B. S.: 1979 “Personality, Reinforcement and Verbal Operant Conditioning”, **British Journal of Psychology**, 70, 471–476.
- NG, H. S., COOPER, M., CHANDLER, P.: 1998 “The Eysenckian Personality Structure: a Giant Three or Big Five model in Hong Kong?”, **Personality And Individual Differences**, 25(6), 1111-1131.
- NORDAHL, H.M., HOLTHE, H., HAUGUM, J.A.: 2005 “Early Maladaptive Schemas in Patients with or without Personality Disorders: Does Schema Modification Predict Symptomatic Relief?”, **Clinical Psychology and Psychotherapy**, 12: 142–149.

- O'BOYLE, M.: 1995 “DSM-III-R and Eysenck Personality Measures Among Patients in a Substance Abuse Programme”, **Personality and Individual Differences**, 18(4), 561-565.
- ÖKTEM, Ö.: 1972 H.J. Eysenck'in Şahsiyet Görüşü Üzerine Çalışma, Basılmamış Ders Notları, İstanbul
- ÖNER, N.: 1996 **Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı**, II.Basım, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası- İstanbul.
- ÖNER, N., LE COMPTE, A.: 1998 **Süreksiz Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul
- ÖZGÜR, Ö., ÖZSAN, H. H.: 2002 “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, **Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi**, 3(1), 27-34.
- ÖZTÜRK, M. O., ULUŞAHİN, A.: 2011 **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, Nobel Tıp Kitapları, İstanbul
- PAIK, H.S.: 1998 “Why did Eysenck Move Impulsivity?” (Çevrimiçi) <http://www.personalityresearch.org/papers/jang.html> 12.02.2014
- PARK, S. M., PARK, Y. A., LEE, H. W., JUNG, H. Y., LEE, J. Y., CHOI, J. S.: 2013 “The Effects of Behavioral Inhibition/Approach System as Predictors of İnternet Addiction in Adolescents”, **Personality and Individual Differences**, 54(1), 7-11
- PASTOR, M. C., ROSS, S. R., SEGARRA, P., MONTAÑÉS, S., POY, R., MOLTÓ, J.: 2007 “Behavioral Inhibition and Activation Dimensions: Relationship to MMPI-2 Indices of Personality Disorder”, **Personality and Individual Differences**, 42, 235–245.

- PAVLOV, I.: 1963 **Şarh Refleksler ve Sinir Bozuklukları**, Çev. Nezahat ARKUN, İstanbul Matbaası, İstanbul
- PERVIN, L. A.: 1996 **The Science of Personality**. New York: John Wiley Sons.
- PERVIN, L. A., JOHN, O. P.: 1997 **Handbook of Personality: Theory and research** . New York: Guilford Press.
- PEZZAROSSA, B., GRECO, E., SAVINO, M., ZANNA, V.: 1994 Introduzione di una Edizione Italiana del Coolidge Axis II Inventory Psichiatria e Psicoterapia Analitica, 13 (3), pp. 227–231
- PFOHL, B., BLUM, N., ZIMMERMAN. M.: 1995 **Structured Interview for DSM-IV Personality: SIDP-IV**, American Psychiatric Press: Washington, DC.
- PICKERING, A.D., GRAY, J.A.: 1999 “The Neuroscience of Personality”, in L.A. Pervin, O.P. John (Eds.), **Handbook of Personality: Theory and Research** (2nd ed.), Guilford Press, New York, pp. 277–299
- PICKERING, A., CORR, P. J.: 2008 “J.A. Gray’s Reinforcement Sensitivity Theory (RST) of Personality”, **Sage Handbook of Personality Theory and Assessment : Personality Theories and Models** , ed. Boyle, J.G., Matthews, G. Ve Saklofske, D.H., Sage Publications, London, 1, 239-256
- PICKERING, A. D., DÍAZ, A., GRAY, J. A.: 1995 “Personality and Reinforcement: An exploration using a maze-learning task”, **Personality and Individual Differences**, 18(4), 541-558.

- PICKETT, S. M.,
BARDEEN, J. R.,
ORCUTT, H. K.: 2011 “Experiential Avoidance as a Moderator of the Relationship Between Behavioral Inhibition System Sensitivity and Posttraumatic Stress Symptoms”, **Journal of Anxiety Disorders**, 25(8), 1038-1045.
- PILGRIM, J.A.,
MELLERS, J.D.,
BOOTHBY, H.A.,
MANN, A.H.: 1993 “Inter-rater and Temporal Reliability of the Standardized Assessment of Personality and the Influence of Informant Characteristics”, **Psychol. Med.** 23: 779-786.
- QUAY, H. C.: 1988 “The Behavioral Reward and Inhibition System in Childhood Behavior Disorder”, L.M. Bloomingdale (Ed.), **Attention Deficit Disorder**, Vol. 3, pp. 176–186, Pergamon, Oxford.
- QUAY, H. C.: 1993 “The Psychobiology of Undersocialized Aggressive Conduct Disorder: A Theoretical Perspective”, **Development and Psychopathology**, 5(1-2), 165-180.
- ROSENFELD, H.: 1987 “Destructive Narcissism and the Death Instinct”, **Impasse and Interpretation**, 105-132.
- ROSS, S. R., KEISER,
H. N., STRONG, J. V.,
WEBB, C. M.: 2013 “Reinforcement Sensitivity Theory and Symptoms of Personality Disorder: Specificity of the BIS in Cluster C and BAS in Cluster B”, **Personality And Individual Differences**, 54(2), 289-293.
- SADOCK, B. J.: 2009 **Kaplan Sadock’s Klinik Psikiyatri El Kitabı**, 4.Baskı, Çeviri Ed: Bozkurt, A., Güneş Kitabevi, Ankara.

- SAVAŞIR , I.: 1981 **Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri-Elkitabı** (Türk Standardizasyonu). Sevinç Matbaası, Ankara.
- SAVAŞIR, I., ŞAH İN, N.H.: 1997 **Bilişsel Davranışçı Terapilerde Sık Kullanılan Ölçekler**, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997, No:9
- SCHOTTE, C.K.W. : 2000 “New Instruments for Diagnosing Personality Disorders”, **Current Opinion in Psychiatry**, 13(6), 605-609.
- SDOROW, L.: 1990 **Psychology**, William C. Brown Publishers, Dubuque, Iowa
- SEGARRA, P., ROSS, S. R., PASTOR, M. C., MONTAÑÉS, S., POY, R., MOLTÓ, J.: 2007 “MMPI-2 Predictors of Gray’s Two-Factor Reinforcement Sensitivity Theory”, **Personality and Individual Differences**, 43(3), 437-448.
- SLOBODSKAYA, H. R.: 2007 “The Associations Among the Big Five, Behavioural Inhibition and Behavioural Approach Systems and Child and Adolescent Adjustment in Russia”, **Personality and Individual Differences**, 43(4), 913-924.
- SLOBODSKAYA, H. R., SAFRONOVA, M. V., KNYAZEV, G. G., WILSON, G. D.: 2001 “Reactions of Russian adolescents to Reward and Punishment: A Cross-Cultural Study of the Gray–Wilson Personality Questionnaire”., **Personality and Individual Differences**, 30(7), 1211-1224.
- SMILLIE, L. D., JACKSON, C. J.: 2006 “Functional Impulsivity and Reinforcement Sensitivity Theory”, **Journal of Personality**, 74(1), 47-84.

- SOLER, J., VEGA, D., ELICES, M., FELIU-SOLER, A., SOTO, À., MARTÍN-BLANCO, A., ... PASCUAL, J. C.: 2014
“Testing the Reinforcement Sensitivity Theory in Borderline Personality Disorder Compared with Major Depression and Healthy Controls”, **Personality and Individual Differences**, 61, 43-46.
- SOMER, O., KORKMAZ, M., TATAR, A.: 2004
Kuramdan Uygulamaya Beş Faktör Kişilik Modeli Ve Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE), Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir.
- SORİAS, S., SAYGILI, R., ELBİ, H.: 1990
DSM-III-R yapılandırılmış klinik görüşmesi Türkçe versiyonu SCID-II kişilik bozuklukları formu, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir.
- SPRAGUE, L.: 2009
“A proposal to Hone Client -Centered Treatment at Pikes Peak Mental Health”, **Undergraduate Research Journal at UCCS**, Volume 2.3, 25-40
- STAATS, A.W.: 1964
Human Learning, Holt Rinehart and Winston Inc. USA
- SVRAKIC, D.M., CLONINGER, C.R.: 2007
“Kişilik Bozuklukları”, **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, 8. Baskı, Cilt: 3, Sadock, B.J. ve Sadock, V.A. çeviri editörleri: Aydın, H. ve Bozkurt, A., Güneş Kitabevi, Ankara
- ŞAHİN, D.: 2009
“Kişilik Bozuklukları”, **Klinik Gelişim**, Cilt:22 No:4, İstanbul
- ŞAHİN, N.H., BATIGÜN, A.D., UĞURTAŞ, S.: 2002
“Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler için Kullanımının Geçerlik, Güvenirlik ve Faktör Yapısı”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13 (2): 125-135.

- ŞAHİN, N.H., DURAK, A.: 1994 “Kısa Semptom Envanteri: Türk Gençleri için Uyarlanması”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 9(31):44-56.
- ŞAHİN, N.H., ŞAHİN, N.: 1992 “How dysfunctional are the dysfunctional attitudes in another culture?”, **British Journal of Medicine Psychology**, 65:17-26.
- ŞENYUVA, Ş.: 2007 **Aydın İlinden Alınan Normal Bir Örneklemde Kişilik Bozukluklarının Yaygınlık Çalışması**, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Klinik Psikoloji Programı, Aydın
- ŞİMŞEK, Ö. F.: 2007 **Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları**, Ekinoks Yayınevi, Ankara
- ŞİŞMAN, S.: 2012 “Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, 32(2), 1-22.
- ŞİŞMAN, S., AYÇİÇEĞİ-DINN, A., DINN, W. M.: 2008 “Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği'nin Üniversite Öğrencileri için Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, **15. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde Sunulmuş Poster**, 3-5 Eylül 2008, İstanbul.
- TAMAM, L., GÜLEÇ, H., KARATAŞ, G.: 2013 “Barratt Dürtüsellik Ölçeği Kısa Formu (BIS-11-KF) Türkçe Uyarlama Çalışması”, **Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arşivi**, 50(2).

- TAYLOR, J., REEVES, M., JAMES, L., BOBADILLA, L.: 2006 “Disinhibitory Trait Profile and Its Relation to Cluster B Personality Disorder Features and Substance Use Problems”, **European Journal of Personality**, 20(4), 271-284.
- TAYMUR, İ., TÜRKÇAPAR, M.H.: 2012 “Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi”, **Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 4(2)
- TAYMUR, İ., TÜRKÇAPAR, M.H., ÖRSEL, S., SARGIN, E., AKKOYUNLU, S.: 2011 “Kişilik İnancı Ölçeği-Kısa Formunun (K İÖ-KF) Türkçe Çevirisinin Üniversite Öğrencilerinde Geçerlilik, Güvenirliği”, **Klinik Psikiyatri**, 14: 199-209
- TEĞİN, B.: 1980 **Depresyonda Bilişsel Bozukluklar: Beck Modeline Göre Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, HÜ Psikoloji Bölümü, Ankara.
- THOMAS, C., TURKHEIMER, E., OLTMANNS, T.F.: 2003 “Factorial Structure of Personality as Evaluated by Peers”, **Journal Of Abnormal Psychology**, 112: 81-91
- TOPÇU, S.: 1982 **Çocuk Ve Yetişkinlerde Kişilik Boyutları ile Bu Boyutlarda Kültürler-Arası Ayrılıklar**, Basılmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- TORRUBIA R., AVILA, C., MOLTO, J., CASERAS, X.: 2001 “The Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire (SPSRQ) as A Measure of Gray's Anxiety and Impulsivity Dimensions” , **Personality and Individual Differences**, 31,(6) , 837-862

- TÜRK DİL KURUMU: 2013
Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr, erişim tarihi: 15.11.2013
- TÜRKÇAPAR, M.H.,
ÖRSEL, S., UĞURLU,
M., SARGIN, E.,
TURHAN, M.,
AKKOYUNLU, S.: 2007
“**Kişilik İnanç Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği**”, Klinik Psikiyatri Dergisi, 10: 177-191.
- TYRER, P.,
ALEXANDER, M.S.,
CICCHETTI, D.,
COHEN, M.S.: 1979
“Reliability of a Schedule for Rating Personality Disorders”, **British Journal of Psychiatry**, 135:1 68-174.
- URBINA, S.: 2004
Essentials of Psychological Testing, New Jersey: Wiley
- VAN BEEK, I.,
KRANENBURG, I. C.,
TARIS, T. W.,
SCHAUFELI, W. B.: 2013
“BIS and BAS Activation and Study Outcomes: A Mediation Study”, **Personality and Individual Differences**, 55(5), 474-479.
- WAKEFIELD, J.: 1979
Using Personality to Individualize Instruction, Educational and Industrial Testing Service, San Diego
- WATSON, D.C. ,
SINHA ,B. K.: 2007
“A Normative Study of the Coolidge Axis-II Inventory, Short Form”, **Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice**, 80, 437–441

- WEISMANN, A.N.,
BECK, A.T.: 1978 "Development and Validation of the Dysfunctional Attitude Scale: A Preliminary Investigation", **62nd Annual meeting of the AERA**, March 27-31, 1978, p.33, Toronto, Ontario, Canada.
- VERVOORT, L.,
WOLTERS, L. H.,
HOGENDOORN, S. M.,
DE HAAN, E., BOER, F., PRINS, P. J.: 2010 "Sensitivity of Gray's Behavioral Inhibition System in Clinically Anxious and Non-anxious Children and Adolescents", **Personality and Individual Differences**, 48(5), 629-633.
- WESTEN, D.,
SHEDLER, J.: 2000 "A Prototype Matching Approach to Diagnosing Personality Disorders: Toward DSM-V", **Journal of Personality Disorders**, 14:109-126.
- WIDIGER., T.A.: 2005 "Kişiliğin Boyutsal Bir Modeli", **Current Opinion in Psychiatry, Turkish Edition**, 1(1), Lippincott Williams and Wilkins
- WIDIGER, T. A.,
FRANCES, A.,
SPITZER, R. L.,
WILLIAMS, J. B.: 1988 "The DSM-III-R Personality Disorders: An Overview", **The American Journal of Psychiatry**. Vol 145(7), 786-795
- WILSON, G. D.,
BARRETT, P. T.,
GRAY, J. A.: 1989 "Human Reactions to Reward and Punishment: A Questionnaire Examination of Gray's Personality Theory", **British Journal of Psychology**, 80(4), 509-515.
- WILSON, G. D., GRAY, J. A., BARRETT, P. T.: 1990 "A Factor Analysis of the Gray-Wilson Personality Questionnaire", **Personality and Individual Differences**, 11(10), 1037-1044.

YAZGAN-İNANÇ, B., **Kişilik Kuramları**, Pegem Akademi, Ankara
YERLİKAYA, E. E.:
2012

YELBOĞA, A.: 2006 “Kişilik Özellikleri ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 8(2), 196-211.

ZİYA, T.: 1978 “Introversion-Extraversion”, *Seminer Cilt: I*, s.231-251,
Derleyen: Ayhan SONGAR, İstanbul

EKLER

EK 1. CATI+TR Yönerge ve Demografik Bilgiler Formu

<u>Coolidge Axis II Inventory - Plus</u> CATI+											
<u>Coolidge Axis II Inventory+</u> Frederick L. Coolidge, Ph.D. Colorado Üniversitesi Colorado Springs Bu kitapçıkta kendinizi nasıl gördüğünüzü tanımlayan çeşitli durumlar bulacaksınız. Bu durumların bazıları size “Kesinlikle Doğru”, bazıları “Kesinlikle Yanlış” , bazıları ise bu iki durumun arasında ve “Doğruya Yakın” ya da “Yanlışla Yakın” olarak görünecektir. Aşağıdaki cümlelerde belirtilen durumlarla ilgili olarak size en doğru gelen cevabı işaretlemeniz ve hiçbir soruyu atlamamanız gerekmektedir. Size tam olarak uymayan cevaplar içinse lütfen size en yakın cevabı seçiniz. Her bir cümleyi dikkatli bir şekilde okuyun. Dört cevap içinden size en uygun olanı örnekte olduğu gibi işaretleyin: Örnek İşaretleme: <table border="1"><tr><td>D.</td><td>İşe yürüyerek giderim.</td><td>Kesinlikle Yanlış (KY)</td><td>Yanlışla Yakın (YY)</td><td>Doğruyla Yakın (DY) </td><td>Kesinlikle Doğru (KY)</td></tr></table> Tarih: .../...../ 201. YAŞ: CİNSİYET: ☐ Kadın ☐ Erkek MEDENİ DURUM: ☐ Bekar ☐ Evli ☐ Ayrılmış ☐ Eş Vefat Etmiş EĞİTİM DURUMU: ☐ İlkokul-Ortaokul-İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite MESLEK: EKONOMİK DURUM: ☐ Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek Yazdığınız eli işaretleyin: ☐ Sağ ☐ Sol ☐ Her ikisi de Daha önce hiç psikolojik veya psikiyatrik yardım aldınız mı? ☐ Evet ☐ Hayır 1						D.	İşe yürüyerek giderim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlışla Yakın (YY)	Doğruyla Yakın (DY) 	Kesinlikle Doğru (KY)
D.	İşe yürüyerek giderim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlışla Yakın (YY)	Doğruyla Yakın (DY) 	Kesinlikle Doğru (KY)						

EK 2. CATI+TR Paranoid Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

3.	İnsanlar beni hoş birisi olarak görür.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
25.	Genelde insanların beni kullanacağını ya da bana zarar vereceğini düşünmem.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
27.	İnsanlar beni kızdırır.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
43.	İnsanlar benim onlardan istediğim kadar bana sadık değiller.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
52.	İnsanlar arkamdan benim hakkımda konuşurlar.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
61.	Kıskanç bir insanım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
102.	Çoğu zaman insanlara güvenilmesi gerektiğinden fazla güvenirim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
125.	Başkalarına sır vermek beni tedirgin eder çünkü söylediğim şeylerin aleyhime kullanılmasından korkarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
136.	Biri tarafından aşağılandığımda ya da hakarete uğradığımda ona hemen saldırır ya da öfkemi gösteririm.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
151.	Eşimin ya da sevgilimin sadakatini sorgularım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
194.	İnsanlara güvenmemeye meyilliyimdir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 3. CATI+TR Şizoid Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

1.	Pek çok insanla konuşabileceğim faaliyetleri severim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
23.	Ailem de dahil, insanların bana yakın olmasından hoşlanmam ve bunu istemem.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
37.	Birçok insanla bir arada olabildiğim şeyleri yapmaktan hoşlanırım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
93.	Biriyle cinsel ilişkiye girme isteğim ya çok azdır ya da hiç yoktur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
108.	İnsanlar bana soğuk biri olduğumu söyler.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
128.	Ailemin dışında hiç yakın arkadaşım yoktur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
139.	Kendimi diğer insanlardan farklı veya onlara uzak bulurum.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 4. CATI+TR Şizotipal Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

31.	Televizyon veya radyoda, insanlar bana hitaben ya da benim hakkımda konuşuyorlarmış gibi hissedirim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
65.	Onları tanımıyor olsam bile insanların yanında çok rahatımdır.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
99.	Gerçekte var olmayan bir gücün ya da bir insanın varlığını hissettiğim oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
128.	Ailemin dışında hiç yakın arkadaşım yoktur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
154.	Bazı insanların benim çok farklı davrandığımı düşündüklerinden şüpheleniyorum. Örneğin,garip, tuhaf ya da aptal olduğumu düşünüyor olabilirler.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
170.	Bana konuşma şeklimin tuhaf ya da anlaşılmaz olduğunun söylendiği oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
183.	Kara kediye,13 sayısının uğursuzluğuna inanmak gibi batıl inançlarım var .	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
184.	Kehanette bulunmak, zihin okumak , altıncı his gibi özel güçlere sahip olduğumu düşünüyorum.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 5. CATI+TR Anti-Sosyal Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

2.	Son birkaç yılda pek çok farklı işte çalıştım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
5.	15 yaşından önce, çok yalan söyleyen biriydim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
20.	Bazı insanlar işimi çok fazla şansa bıraktığımı söylerler.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
51.	Bir sonraki işimi ayarlamadan birden fazla işten ayrıldığım oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
71.	Belirli bir hedefim, bir seyahat planım ya da işim olmadan seyahat ettiğim oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
95.	15 yaşından önce okulu sık sık kırdım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
118.	Çok yalan söylerim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
138.	İstediğim şeyleri yaptırabilmek için insanları asla korkutmam.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
143.	Öfkem kolayca kontrolden çıkar.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
177.	Alkol veya uyuşturucu problemim yüzünden başımın belaya girdiği olmuştur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 6. CATI+TR Borderline Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

6.	Duygularım çok fazla değişmez.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
10.	Son birkaç yıl içinde en azından bir kavgaya karıştım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
13.	Yoğun fakat dengesiz ilişkiler kurmaya meyilliyimdir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
44.	Çoğu zaman kim olduğumu merak ederim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
73.	Paramı harcamakta veya cinsellikte, uyuşturucu kullanmakta, market hırsızlığında, hızlı araba kullanmada ya da tıknırcasına yemek yeme konusunda oldukça pervasız davrandığım oldu.(Bunlardan en az ikisinde)	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
105.	Ruh halim oldukça hızlı değişir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
110.	Birilerinin beni yalnız bırakmasından çok korkarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
150.	Kendimi duygularını iyi kontrol edebilen biri olarak görürüm.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
188.	Birden çok kez duvara yumruk atma veya bileklerimi kesme gibi kendime zarar verici davranışlarda bulunduğum oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 7. CATI+TR Histrionik Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

4.	Seksi görünmeyi ya da seksi davranmayı severim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
6.	Duygularım çok fazla değişmez.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
64.	Yoğun duygular yaşarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
67.	İnsanlar beni cinsel olarak çekici bulduğunda gerilirim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
80.	İlgi odağı olmamak beni gerçekten rahatsız eder.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
123.	İnsanlarla selamlaşırken onlara sarılmayı severim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
174.	İstediğim şeyi hemen elde edemezsem çok hayal kırıklığına uğrarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
193.	Dışarı çıktığımda insanların beni fark etmesi hoşuma gider.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
208.	Başkalarına kolayca kanarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 8. CATI+TR Narsistik Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

12.	Eleştirilmek ya da birisi tarafından sevilmemek beni kolaylıkla incitir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
54.	Ortalama bir insandan daha becerikli ve yetenekli olduğumu düşünüyorum.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
85.	Gerçekten istediğin şeyi elde etmek için bazen insanları ezmen ya da incitmen gerektiği, hayatın bir gerçeğidir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
109.	Özel bir insan olduğumu hissedirim ve bunun fark edilmesini hak ederim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
112.	Bana kötü bir söz söylediklerinde veya beni incittiklerinde insanları çabuk affederim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
124.	Problemlerimin özel olduğunu ve ancak özel biri tarafından anlaşılabilceğini düşünürüm.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
134.	Çok başarılı, güçlü ya da akıllı olmayı hayal ettiğim çok olur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
146.	Güzel olmayı, harika bir vücuda sahip olmayı ya da mükemmel aşkı bulmayı hayal ettiğim çok olur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
149.	Diğer insanlardan özel ilgi ve muamele görmeyi ya hak ederim ya da bunu elde etmeyi başarırım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
158.	Sırtımın sıvazlanmasından, iyi sözler işitmekten ve övgüler almaktan hoşlanırım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
164.	İnsanların beni bencil olmakla suçladığı olmuştur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
206.	Diğer insanlardan daha iyiymişim gibi davrandığımı söyleyenler oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru ya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 9. CATI+TR Çekingen Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

1.	Pek çok insanla konuşabileceğim faaliyetleri severim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
7.	Sordukları sorulara cevap veremeyebileceğim için insanların yanında sessiz kalırım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
11.	İnsanların beni seveceklerinden emin olmadıkça onlarla yakınlaşmak istemem.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
12.	Eleştirilmek ya da birisi tarafından sevilmemek beni kolaylıkla incitir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
72.	Yanlış birşey söylerim ve aptal durumuna düşerim diye insanların yanında sessiz kalırım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
115.	İnsanların benim hakkımda söylediği ne iyi ne de kötü şeyler umrumda olmaz.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
201.	Başkaları etrafımdayken kendimi beceriksiz hissedirim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
225.	Diğer insanlar kadar iyi değilim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 10. CATİ+TR Bağımlı Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

16.	Önemsiz kararlar vermeden önce diğer insanlardan tavsiye ya da onay alırım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
19.	Başkalarının yardımını olmadan hayatımı sürdürebilirim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
32.	Önemli kararlarımın çoğunu başkaları verir.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
36.	Diğer insanlara fazla bağımlı olduğumu düşünüyorum.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
78.	Yalnızken kendimi çaresiz ve gergin hissederim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
81.	Beni sevmeyeceklerinden korktuğum için hatalı bile olsalar insanlara karşı çıkmam.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
107.	Bir işi kendi başıma başlatmakla ilgili problem yaşamam.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
122.	İnsanlara kendimi sevdirebilmek için çirkin şeyler yaptığım ya da kendimi küçük düşürdüğüm olmuştur.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
148.	Yakın bir arkadaş kaybettiğimde kendimi yıkılmış veya çaresiz hissederim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğruya Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

EK 11. CATİ+TR Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu Alt Ölçeği Örnek Maddeleri

15.	Genellikle duygularımı ve hassas hislerimi belli etmem.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
24.	Mükemmel olma isteğim bir işi zamanında bitirmemi engeller.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
34.	İnsanlar işime veya çalışmaya aşırı düşkün olduğumu söylerler.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
38.	Bazı işleri yapabilecek becerim olsa bile o işleri biteremem.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
53.	Bir işe başlamadan önce, o işle ilgili küçük detayları ve o işle ilgili listeleri yada programları kafama çok takarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
87.	İnsanlara genellikle işleri benim yapılmasını istediğim şekilde yapmalarını söylerim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
111.	Doğru yapmayacakları için işleri başkalarının yapmasına izin vermek hoşuma gitmez .	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
135.	İnsanlar ince eleyip sık dokuyan biri olduğumu söyler.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
166.	Hiçbir hatıra değeri olmasa bile eski ya da değersiz şeyleri saklarım.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
189.	Birşeyi yapmaya başlamadan önce, herşeyin düzenli ve bir arada olmasını severim.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
190.	Karar vermeyi erteler ya da geciktiririm.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)
204.	Bana değişmeyeceğimin ya da inatçı olduğumun söylendiği oldu.	Kesinlikle Yanlış (KY)	Yanlış Yakın (YY)	Doğru Yakın (DY)	Kesinlikle Doğru (KD)

**EK 12. Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği
(DİS/DAS Ölçeği) Örnek Maddeleri**

	Tamamen Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Biraz Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Başıma kötü bir olay gelmek üzere bile olsa, nadiren korkarım veya sinirlenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)
İstediğim şeyleri elde etmek için her yolu denerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
İstediğim şeyi elde ettiğimde, heyecanlı ve enerji dolu olurum.	(1)	(2)	(3)	(4)
Eleştirilme veya azarlanma beni oldukça incitir.	(1)	(2)	(3)	(4)
İstediğim bir şeyi elde etmek için bir ihtimal görürsem hemen harekete geçerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
Birisinin bana kızgın olduğunu bildiğimde veya düşündüğümde oldukça endişelenirim veya üzülürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)
Çoğu zaman düşünmeden o an aklıma eseni yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)
Eğer hoş olmayan bir şeyin olacağını düşünürsem genellikle oldukça gerilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)
Önemli bir şeyi kötü yaptığımı düşündüğümde endişelenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)
Heyecan ve yeni duygular yaşamayı çok isterim.	(1)	(2)	(3)	(4)
Arkadaşlarıma kıyasla çok az korkum var.	(1)	(2)	(3)	(4)
Hata yapmaktan endişelenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖZGEÇMİŞ

YUSUF BİLGE

Adnan Adıvar Cad. No: 20 Daire: 5
Aksaray Fatih, İstanbul
(212) 529 63 13
ysfblg72@hotmail.com

Doğum Tarihi: 10.03.1976

Medeni Durum: Evli, 2 Çocuklu

Ünvan: Uzman Psikolog

Eğitim:

İlkokul- Bahçelievler M.Akif Ersoy İlkokulu, 1982

Lise- Bağcılar Lisesi ,1989

Üniversite- İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı, 1991

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, 1995

Yüksek Lisans -İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü, 1997

Doktora- İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü(Tez aşaması)

Yabancı Diller: Intermediate English

Bilgisayar: Windows, MS Office Uygulamaları, SPSS

Çalıştığı Kurum: Gri Psikiyatri ve Psikoterapi Merkezi

Mesleki Eğitimler:

Bireysel Terapi Süpervizyonu, Uzm. Psikolog Yavuz Erten

Aile ve Çift Terapileri Eğitimi, Dr. Murat Dokur,

Bilişsel ve Davranışçı Terapi Eğitimi, Dr. Mehmet Sungur

Psikodinamik Eğitim Analizi, Uzm. Psikolog İskender SAVAŞIR

İş Tecrübeleri:

Sağlık Vakfı Ruh Sağlığı PDM 1995-2004

Gri Psikiyatri ve Psikoterapi Merkezi, 2004'ten bu yana